JOKAISEN
YHTEISKUNTA

Juhana Aunesluoma
Titta Putus-Hilasvuori
Jari Ukkonen
Laura Vuorela

Sanoma Pro Oy
Helsinki

Tiedustelut
Sanoma Pro Oy, Helsinki
puh. 020 391 000
sähköposti: asiakaspalvelu@sanomapro.fi

www.sanomapro.fi

Kustantaja: Sanoma Pro Oy
Tämä aineisto on digitaalinen rinnakkaisversio tuotteesta
Jokaisen yhteiskunta ISBN 978-952-63-3540-7

6 kk lisenssi ISBN 978-952-63-3685-5
48 kk lisenssi ISBN 978-952-63-3740-1

Toimitus: Anna Laine
Kuvatoimitus: Nina Tuittu
Ulkoasu ja taitto: Anu Törmä / Törmä-Ärrälä Oy
Kansi: Veera Alanko
Kannen kuva: Panu Pälviä / Sanoma Lifestyle

© Juhana Aunesluoma, Titta Putus-Hilasvuori, Jari Ukkonen,
Laura Vuorela ja Sanoma Pro Oy

Kopiointiehdot

Tämä teos on digitaalinen oppikirja, joka on suojattu
tekijänoikeuslailla (404/61).

Näin saat kirjasta suurimman hyödyn ja menestyt opinnoissasi

1.

Ota kantaa yhteiskunnallisiin, ajankohtaisiin tapahtumiin ja ilmiöihin. Kirjan pohdintatehtävät edistävät yhteiskunnallisen ajattelun taitoja.

2.

Hae tietoa kirjan tiedonhakutehtäviin. Ajantasaisimman tiedon etsiminen opettaa myös lähdekritiikkiä.

3.

Käytä kirjan käsitehakemistoa hyväksesi. Käsitteiden hallinta mahdollistaa yhteisen keskustelun.

4.

Opi lukemaan tilastoja ja arvioimaan kuvallista ja tilastollista informaatiota. Kirjan tilastot, infografiikka ja kuvat kannustavat keskustelemaan ajankohtaisista, globaaleista teemoista.

5.

Kertaa kirjan syventävien tehtävien avulla jakson keskeiset asiat. Syventävät tehtävät valmentavat myös YO-tehtäviin vastaamiseen.

Mielenkiintoista opiskeluaikaa yhteiskuntaopin parissa!

Tekijät

I

Yksilö, yhteiskunta ja tieto

1. Tiedolla saa valtaa

Tietoa monesta lähteestä..... 6
Yhteiskunta tilastoina..... 8
Kuka hallitsee tietoa?..... 9
Sanojen taistelua..... 10
Vallanpitäjä vaikuttaa ihmisten mieliin..... 12
Yhteiskunta tutkimuksen kohteena..... 13

2. Yhteisöt muodostavat yhteiskunnan

Ihmisten käsitykset yhteiskunnasta..... 16
Yhteisöt ja yksilöt..... 16
Erilaisia yhteisöjä..... 18
Suomalaisuus muutoksessa..... 19
Normit, arvot ja asenteet..... 20
Vahvat normit..... 21

3. Media vallan välineenä

Sananvapaus demokratian edellytyksenä..... 22
Neljäs valtiomahti..... 24
Uudet mediat muuttavat vaikuttamista..... 24
Median kaupallistuminen..... 27
Juoruja ja uutisia..... 28
Syventävät tehtävät..... 30

II

Suomalaiset ja hyvinvointiyhteiskunta

4. Väestön muuttuessa Suomi muuttuu

Ikärakenteen muutos..... 32
Suomi ikääntyy..... 34
Miten muutoksista selvitään?..... 35
Miten Suomen kansalaisuus saadaan?..... 38
Vähemmistöt Suomessa..... 40
Maastamuutto ja maahanmuutto..... 42
Suomi on monikulttuurinen yhteiskunta..... 45
Rasismi ja syrjintä ovat kiellettyjä..... 46
Rasismi on ongelma..... 47

5. Hyvinvointiyhteiskunta toimii

Huolenpitoa ja palveluita..... 48
Erilaisia malleja..... 48
Hyvinvointiyhteiskunta rakennettiin sotien jälkeen..... 49
Miksi hyvinvointivaltio?..... 50
Suomalainen sosiaaliturva..... 51
Terveyspalvelut ovat osa sosiaaliturvaa..... 53
Sote – uudistus tulossa..... 54
Sairaus ja tapaturma..... 55
Työttömyys ja työsuojelu..... 55
Eläketurvan kertyminen alkaa 18-vuotiaana..... 56
Suomalaisen hyvinvointi-yhteiskunnan tulevaisuus..... 57
Pitkittynyt nuoruus..... 58

6. Suomi – tasa-arvon mallimaa?

Tasa-arvo työelämässä..... 60
Koulutus lisää tasa-arvoa..... 61
Mistä tuloerot syntyvät?..... 62
Mitä on syrjäytyminen?..... 64
Alueiden erot ovat kasvussa..... 67
Alueiden tasa-arvon lisääminen..... 68
Syventävät tehtävät..... 70

III

Valta, valtio ja kansalainen

7. Demokratioissa kansalaisilla on oikeuksia

Yksilöistä tulee kansalaisia..... 72
Ihmisoikeudet saadaan syntyessä..... 75
Kansalaisella on oikeuksia ja velvollisuuksia..... 75
Milloin perusoikeudet voivat olla uhattuna?..... 77
Ei vain oikeuksia, vaan myös velvollisuuksia..... 79

8. Onko demokratia paras valtiomuoto?

Valtio osana yhteiskuntaa..... 80
Valtion tunnusmerkit..... 80
Muuttuvat valtiot..... 82
Mikä on ”ihannevaltion” tehtävä?..... 83
Erilaiset demokratiat..... 85
Onko demokratia paras huonoista järjestelmistä?..... 86
Miksi demokratiaakin arvostellaan?..... 90

9. Valtaa on kaikkialla

Valta voidaan määritellä eri tavoin..... 92
Valta verkottuu..... 93
Vallan lähteet mahdollistavat vallankäytön..... 94
Tieto ja valta liittyvät yhteen..... 96
Kaikki vallankäyttö ei ole näkyvää..... 96
Kaikkea valtaa ei koeta oikeutetuksi..... 97
Laki, perinne ja karisma – oikeutetun vallan perustat?..... 98
Demokratioissa vallankäyttö on hajautettu..... 99
Syventävät tehtävät..... 102

Sisällys

IV

Kansalainen vaikuttajana

10. Vaikuttaminen on kansalaisen mahdollisuus

Demokratia perustuu kansalaisten aktiivisuuteen.... 104
Vaikuttamisen positiiviset puolet.....106
Vaikuttaa voi yksin tai ryhmässä.....106
Tehokas vaikuttaminen vaatii sinnikkyyttä.....107
Päätöksistä voi valittaa.....108
Kansalaisliikkeet muuttavat vaikuttamista.....109
Järjestöjen ja puolueiden kautta voi vaikuttaa pitkäjänteisesti.....110
Lobbaamalla vaikutetaan päättäjien mielipiteisiin.....113
Järjestöt hyödyntävät internetiä.....113
Kansalaiset vaikuttavat kansalaisyhteiskunnasta käsin.....114

11. Kansalaisjärjestöt ja etujärjestöt

Mihin kansalaisjärjestöjä tarvitaan?..... 116
Politiikkaa ruohonjuuritasolla.....117
Etujärjestöt ajavat sidosryhmiensä etuja.....119
Työmarkkinajärjestöt ovat voimakkaita painostusjärjestöjä.....120
Ammattiliitoissa on voimaa....121
Miten työmarkkinajärjestöt vaikuttavat?.....123

12. Puolueita ja politikointia

Puolueet ovat aatteellisia yhdistyksiä.....126
Erilaiset ja samanlaiset puolueet.....127
Poliittiset jakolinjat erottavat puolueita toisistaan.....128
Puolueet keskiluokkaistuvat – jakolinjat lieventyvät..... 132
Kuka ymmärtää politiikkaa?... 135

13. Päättäjät valitaan vaaleilla

Kansa käyttää valtaansa vaaleissa..... 138
Paikkoja suhteessa saatuihin ääniin.....139
Suhteellisen vaalitavan edut ja haitat..... 140
Enemmistövaalissa voittaa eniten ääniä saanut..... 142
Äänioikeutetut ja vaalikelpoiset..... 143
Miten äänet lasketaan?..... 146
Miksi kaikki eivät äänestä?.....148
Syventävät tehtävät.....150

V

Politiikka ja päätöksenteko

14. Kunta lähellä kansalaista

Kunnan jäsenyys..... 152
Mikä on kunta?..... 154
Kuntalaisen oikeudet ja velvollisuudet.....154
Kunta palvelee asukkaitaan..155
Valtuusto – kunnan ylin päätöksentekijä..... 157
Kunnanhallitus ja lautakunnat käyttävät toimeenpanovaltaa.....158
Luottamushenkilöt ja virkamiehet kunnan palveluksessa.....159
Kunnan monet tulolähteet.....160
Palvelut vaativat varoja.....162

15. Eduskunta kansanvallan toteuttajana

Eduskunta järjestäytyy vaalien jälkeen 164
Valiokuntatyö on tärkeä osa eduskuntatyötä.....165
Eduskunta lainsäätäjänä..... 167
Perustuslaki vaatii suuremman yksimielisyyden.....169
Eduskunnalla on taloudellista valtaa 169
Eduskunta ja EU..... 171
Eduskunta valvoo hallitusta....171
Oppositio hallituksen kaadossa 172
Hallitus kertoo toimistaan eduskunnalle.....173

16. Valtioneuvosto johtaa maan poliittista elämää

Uuden hallituksen syntyvaiheet..... 174
Pääministeri kokoaa hallituksen 176
Erilaisia hallitusvaihtoehtoja...176
Pääministeri hallituksen keulahahmona 178
Hallituksen ja ministerin eroaminen..... 180

17. Tasavallan presidentti ja valtionhallinto

Presidentin asema on muuttunut..... 182
Presidentin valinta..... 182
Ulkopolitiikan suunnannäyttäjä 183
Yhteistyö hallituksen kanssa.. 184
Presidentin muita vaikutusmahdollisuuksia 185
Presidentin vastuu ja vallan rajat 185
Valtionhallinto 187
Ahvenanmaan laaja itsehallinto..... 189

18. Suomi on oikeusvaltio

Yhteiskunta muuttuu – muuttuvatko lait ja säännöt?.....190
Oikeusnormit pitävät sisällään kaikki lait ja säädökset.....191
Oikeuslaitoksen tehtävät..... 192
Kasvaako vankien määrä?.....193
Poliisi vastaa järjestyksestä ja rikosten tutkinnasta.....194
Poliisin tehtävät.....195
Pakkokeinoilla rajoitetaan perusoikeuksia..... 197
Syventävät tehtävät..... 200

Käsitehakemisto.....202
Kuvalähteet.....214

I Yksilö, yhteiskunta ja tieto

Kaikki Suomessa elävät ihmiset ovat osa suomalaista yhteiskuntaa. He toimivat tässä yhteiskunnassa yhdessä, hoitavat yhteisiä asioita ja ratkovat ristiriitojaan. On kuitenkin olemassa monia erilaisia käsityksiä siitä, minkälainen yhteiskuntamme on ja mitä kaikkea suomalaisuus pitää sisällään. Jokainen ihminen on ainutkertainen yksilö, jolla on omat luonteenpiirteensä ja käsityksensä hyvinä tai huonoina pitämistään asioista. Tämä kaikki vaikuttaa siihen, millainen yhteiskunnan jäsen kukin on ja miten hän suhtautuu ympäröivään yhteiskuntaan.

1 Tiedolla saa valtaa

Tietoa monesta lähteestä

Samalla tavoin kuin ympäröivä luonto antaa tietoa biologiasta, yhteiskunta suorastaan tulvii itseään koskevaa tietoa. Tietoa on välittömästi jokaisen ulottuvilla niin paljon, että tärkeiden asioiden erottaminen vähemmän olennaisesta on vaikeaa.

Yhteiskunta koostuu yksittäisistä ihmisistä ja näiden muodostamista yhteisöistä. Yhteisöllisyyttä on monenlaista. Helsingissä vietetään vuosittain elokuussa Ravintolapäivää, jolloin kuka tahansa voi perustaa väliaikaisesti ravintolan mihin tahansa. Tapahtuma on kaupunkilaisille uudenlainen tapa olla ja tehdä asioita yhdessä.

Uutiset saavuttavat nykyisin kansalaiset nopeasti. Uutisvälineet kilpailevat ihmisten huomiosta ja ne pyrkivät saavuttamaan uutisvoittoja, eli kertomaan ensimmäisenä jostakin tapahtumasta.

Viestimissä eli **mediassa** uutisoidaan kotimaan ja maailman tapahtumista. Toimittajat hankkivat tietoa haastattelemalla tapahtumissa silminnäkijöinä olleita ihmisiä tai vaativat valtion johdolta selityksiä näiden tekemistä ratkaisuista.

Viranomaiset, järjestöt ja yritykset tiedottavat oma-aloitteisesti toiminnastaan. Poliittiset puolueet julkaisevat omia verkkolehtiään. Mielipidetiedusteluilla eli gallup-tutkimuksilla otetaan selvää siitä, mitä ihmiset milloinkin ajattelevat. Viestinten toimituksissa tietoja arvioidaan ja muokataan julkaistavaan muotoon.

Internetissä on mahdollista välittää tietoa nopeasti ja ilman välikäsiä. Monet uutistapahtumat näkyvätkin ensimmäiseksi verkossa. Julkisuuden henkilöt ja poliitikot pitävät yllä blogeja. Internet on valtava mutta hajanainen tiedon lähde. Sieltä hankitun tiedon luotettavuutta on vaikea arvioida.

Hyödyllisintä tietoa on se, joka kertoo mistä mikäkin asia johtuu. Kiinnostavampaa kuin nuorten tekemien näpistysten määrä on sen selvittäminen, miksi nuoret näpistelevät. Tällaisiin kysymyksiin on kuitenkin vaikea antaa yksinkertaisia vastauksia. Syy- ja seuraussuhteiden osoittaminen yhteiskunnan ilmiöissä onkin eräs vaikeimmista tehtävistä.

Yhteiskunta tilastoina

Valtion viranomaiset laativat järjestelmällisesti tilastoja yhteiskunnan ilmiöistä. Tilastoissa esitetään numerotietoja taulukkomuodossa tai graafisina kuvaajina. Nämä tiedot on hankittu tekemällä havaintoja todellisuudesta. Havainnot tehdään yleensä kyselemällä ja laskemalla.

Ihmisiltä kysellään esimerkiksi, mitä puoluetta he äänestäisivät, jos vaalit pidettäisiin nyt tai kuinka pitkiä työpäiviä he ovat edellisellä viikolla tehneet. Kuluttajien käyttäyty-

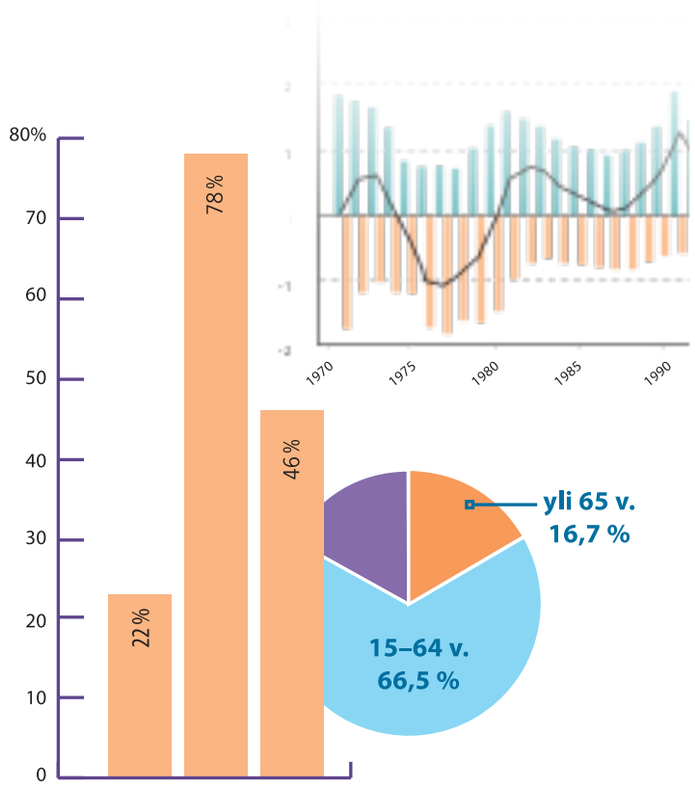

Yhteiskunta tarvitsee tilastoja päätöksentekonsa pohjaksi. Tilastoja havainnollistetaan kuvioilla. Pylväskuviot, piirakkakuviot ja viivakuviot ovat yleisesti käytettyjä kuviomalleja.

misestä saadaan tietoa kyselemällä, miten he kesälomallaan ovat kuluttaneet, harkitsevatko he suuremman asunnon hankintaa tai paljonko he aikovat sijoittaa rahaa jouluostoksiin.

Yrityksiltä hankitaan tietoja niiden työntekijöiden lukumäärästä tai valmistettujen tuotteiden määrästä. Verotoimistoilta saadaan tietoja ihmisten tuloista, ja kaupoista voi kerätä tietoja elintarvikkeiden hinnoista. Tutkijat keräävät myös luottamuksellisia ja arkaluontoisia tietoja ihmisten henkilökohtaisista asioista, kuten seksuaalikäyttäytymisestä tai siitä, onko heitä kiusattu koulussa tai työpaikalla.

Tilastotietoja kerätään päätöksenteon tueksi. Niiden tehtävänä on antaa mahdollisimman todenmukainen kuva yhteiskunnan tilasta. Tilastojen avulla yritetään myös pysyä selvillä siitä, miten aiemmat päätökset ovat ihmisiin vaikuttaneet.

Päätöksentekijät eivät voisi tietää toimenpiteidensä tarpeellisuudesta tai vaikutuksesta ilman luotettavaa tilastointia. Tilastojen välittämiä tietoja on kuitenkin osattava lukea ja tulkita oikein. Tilastojen avulla on myös helppo johtaa ihmisiä harhaan.

Kuka hallitsee tietoa?

”Tieto on valtaa”, lausui englantilainen filosofi ja valtiomies Francis Bacon vuonna 1597. Baconille tieto merkitsi uusia teknisiä keksintöjä ja niiden mukanaan tuomaa edistystä. Valtiot, jotka hallitsivat ja kehittivät uutta teknologiaa, olivat muita vahvempia ja niillä oli siis enemmän valtaa.

Yhteiskuntaa hallitaan tiedolla: niillä, joilla on eniten tietoa, on suuremmat mahdollisuudet hallita muita. Tämän vuoksi kamppailu yhteiskunnallisesta vallasta on myös kamppailua tiedosta.

Tiedosta taistellaan myös toisella tasolla. Kenen tiedot pitävät paikkansa ja kenen ei? Kuka siitä päättää? Vallankäytön kannalta ei ole lainkaan yhdentekevää, minkälaista tietoa pidetään luotettavana ja mitä ei.

Yhteiskunta on monimutkainen kokonaisuus, jonka eri osat vaikuttavat samanaikaisesti toisiinsa. Monet asiat ovat tulkinnanvaraisia ja samoista asioista voi esiintyä jyrkästi toisistaan poikkeavia käsityksiä. Eri tahoilla voi olla täysin päinvastainen näkemys vaikkapa siitä, miten tuloverotuksen keventäminen tai kiristäminen vaikuttaa talouskasvuun ja valtion saamiin verotuloihin.

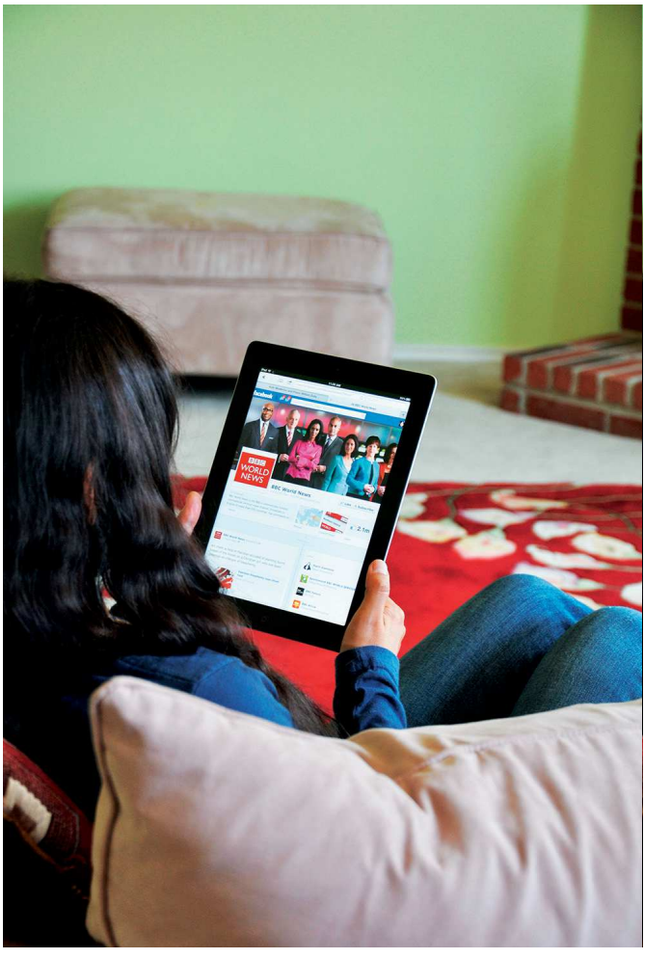

Kaikkien on helppo hankkia tietoa yhteiskunnasta. Sanomalehti on erinomainen väylä yhteiskuntatiedon maailmaan. Lukijoiden on osattava kuitenkin suhtautua kriittisesti lukemaansa ja eroteltava olennaiset asiat vähemmän olennaisista.

Sanojen taistelua

Kun poliitikot väittelevät, he turvautuvat erilaisiin keinoihin vakuuttaakseen kuulijat asiastaan. Tätä kutsutaan **argumentoinniksi**. Väittelyissä on tärkeää esiintyä vakuuttavasti, mutta omien mielipiteiden tueksi on kyettävä esittämään tosiasioita eli faktoja. Poliitikot pyrkivät osoittamaan omien tietojensa oikeellisuuden ja löytämään heikkouksia vastapuolen esittämissä perusteluissa.

Kaikki väittelijöiden argumentaatiotavat eivät perustu tietoihin. Jotkut pyrkivät hämäämään kuulijoitaan kiinnittämällä heidän huomionsa epäolennaisuuksiin. He ehkä puuttuvat vastustajan henkilökohtaisiin ominaisuuksiin ja yrittävät horjuttaa hänen uskottavuuttaan yleisön silmissä.

Huono väittelijä tekee perusteettomia yleistyksiä. Hän pelkistää asioita iskulauseiksi, jotka voivat olla mieleenpainuvia ja viihdyttäviäkin mutta jotka eivät edistä asioiden ymmärtämistä. Iskulauseet ja yksinkertaistukset ovat poliittisessa väittelyssä suosittuja, koska niillä voi peitellä omia tavoitteita ja omien perustelujen puutteita.

Vaaliväittelyt ovat tärkeä osa vaalikampanjoita. Ne antavat äänestäjille mahdollisuuden tutustua ehdokkaisiin ja heidän ajatusmaailmaansa. Presidentinvaalien henkilöluonne korostaa ehdokkaiden taitoa esiintyä asiantuntevasti ja vakuuttavasti. Vuonna 2012 presidentinvaalien toisella kierroksella olivat vastakkain Pekka Haavisto (Vihreät) ja Sauli Niinistö (Kokoomus).

Yhdysvaltojen vuosien 2008 ja 2012 presidentinvaalit olivat vaalit voittaneen Barack Obaman puhetaidon näytöstä. Amerikkalainen äänestäjäkunta arvostaa erityisesti poliitikkojen argumentointikykyä ja retorisia taitoja. Puhetaitoa harjoitellaan jo pienestä pitäen koulujen oppitunneilla.

Kamppailu tiedosta on usein kamppailua sanoista ja käsitteistä, joilla jotakin asiaa kuvataan. Vahvoilla on se, joka kykenee kertomaan, mistä asioista ylipäätään puhutaan ja minkälaisilla sanoilla näin valikoituja ilmiötä luonnehditaan.

Aseellisen konfliktin osapuolet kiistelevät, kuka on syyllistynyt **kansainvälisen oikeuden** kieltämään hyökkäyssotaan. Toisen valtion edustajat puhuvat omien valtionrajojensa ulkopuolella elävien kansalaistensa pelastamisesta kansanmurhalta ja rajan turvaamisesta. Toinen taas vetoaa muihin valtioihin ja kertoo väestönsä joutuneen etnisen puhdistuksen kohteeksi. Yhden sankarillinen vapaustaistelija voi toiselle olla vaarallinen **terroristi**.

Suomalaisia muistutetaan säännöllisin väliajoin kansallisen kilpailukyvyn vaalimisesta. Tehtaan sulkenutta ja paljon ihmisiä irtisanonutta yritystä syytetään *yhteiskuntavastuun* unohtamisesta. Yritys puolustautuu sanomalla hoitavansa yhteiskuntavastuunsa pitämällä huolta *kannattavuudestaan*. Toiset pitävät nuorten katumielenosoituksia yhteiskunnallisena *aktivismina* ja toiset *yksityisen omaisuuden tuhoamisena*.

Taitava vallankäyttäjä pyrkii vaikuttamaan siihen, mistä asioista puhutaan.

Ei siis ole samantekevää, minkälaisia käsitteitä ja sanoja käytetään, kun jotakin asiaa kuvataan. Tästä syystä yhteiskuntatiedossa kiinnitetään paljon huomiota käsitteisiin ja niiden täsmälliseen määrittelyyn ja käyttöön.

Vallanpitäjä vaikuttaa ihmisten mieliin

Sanoihin liittyvä valta on usein kuitenkin näkymätöntä ja sitä voi olla vaikea havaita. Vallalla voidaan sanoa olevan kolmet kasvot.

Ensinnäkin sanoihin liittyvä valta on valtaa päättää, miten ja minkälaisin termein asioista yleensä puhutaan. Vallankäyttäjä voi taitavalla **retoriikalla** eli puhetaidolla ottaa sanat hallintaansa ja sillä tavalla muokata ihmisten mieliä. Esimerkiksi valtion varoin kustannetun sosiaaliturvan laajentamista ryhdyttiin varhain kutsumaan *hyvinvointivaltioksi*. Minkään poliittisen puolueen ei tämän jälkeen ollut helppoa asettua vastahankaan sen rakentamisessa.

Toiseksi taitava vallankäyttäjä pyrkii vaikuttamaan siihen, mistä asioista puhutaan. Näin hän kohdistaa huomion niihin asioihin, joista hän haluaa keskustelua käytävän. Epämieluisista aiheista vaietaan. Kun halutuista aiheista käydään keskustelua, sitä käydään sellaisin sanoin ja termein, joiden sisältöön hän pystyy vaikuttamaan. Valtion sosiaalimenojen vähentäminen voidaan esittää hyvinvointivaltion *uudistamisena, tehostamisena* tai *pelastusoperaationa*.

Kolmanneksi vallankäyttäjän on tärkeää päästä vaikuttamaan siihen, mitä mieltä keskustelun kohteena olleista asioista pitää olla. Hän esittää uskottavimman johtopäätöksen eli päättää keskustelun luomalla hyväksyttäviä ja oikeita tulkintoja. Tämä on helppoa, koska valitut käsitteet ja puheenaiheet alun alkaen valmistelivat maaperää oikeille vastauksille. *Hyvinvointivaltio*, *isänmaa* tai jossakin vähemmistönä asuva *uhanalainen kansanryhmä on pelastettava*.

Lopputuloksena on tilanne, jossa vallanpitäjä on kyennyt määrittelemään sanat ja termit, joilla keskustellaan sekä sen mistä keskustellaan. Lopuksi hän kertoo, mitä mieltä asioista on oltava. Kaiken aikaa vallankäyttö on näyttänyt tasapuoliselta, keskustelevalta, osallistuvalta, avoimelta ja järkiperäiseltä eri vaihtoehtojen puntaroinnilta.

Kansalaisten oman edun mukaista on välttää joutumasta tällaisen vallankäytön

Yhteiskuntatieteitä opiskelemalla saa valmiudet ymmärtää yhteiskuntaa ja sen valtarakenteita. Yliopistot kasvattavat kriittisiä kansalaisia, jotka kehittävät uusia ideoita ja ratkaisumalleja yhteiskunnan hyväksi. Yhteiskuntatieteiden opetuksella on vahvat perinteet muun muassa Tampereen yliopistossa.

kohteeksi. Se edellyttää kuitenkin kriittistä suhtautumista valtaa käyttävien henkilöiden tapaan toimia ja perustella päätöksiään. Lisäksi kansalaisten on itse osallistuttava julkiseen keskusteluun, hankittava tietoa eri lähteistä ja tuotava havaitsemansa epäkohdat omatoimisesti esille.

Yhteiskunta tutkimuksen kohteena

Ihmisten keskinäistä vuorovaikutusta, heidän muodostamiaan yhteisöjä ja toimintaa yhteiskunnassa tutkitaan tieteellisesti. Lukion yhteiskuntatieto perustuu yliopistoissa opetettaviin yhteiskuntatieteisiin ja niiden avulla tuotettuun tietoon.

Yhteiskuntatieteiden tehtävänä on tutkia yhteiskunnan rakennetta ja siellä esiintyvien ilmiöiden piirteitä. Tavoitteena on löytää säännönmukaisuuksia, joiden perusteella voidaan esittää yleistyksiä ihmisten ja heidän yhteisöjensä toiminnasta tietyissä olosuhteissa tai tilanteissa.

Tutkija tulkitsijana

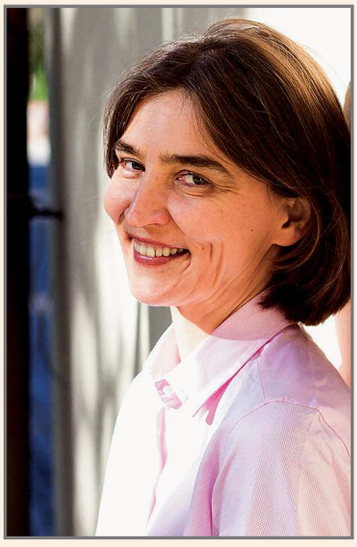

Yhteiskuntatieteilijä ja viestinnän professori Anu Kantola on erikoistunut yhteiskunnassa ilmenevän vallan tutkimukseen.

”Tutkijan kohtaama suurin haaste on miettiä sitä, mikä on oleellista ja merkittävää. Nykyhetken uutisvirrassa monet asiat näyttävät maailman tärkeimmiltä – mutta vain muutaman päivän, kuukauden tai vuoden ajan, jonka jälkeen ne unohtuvat. Tutkimuksessa vaikeinta on yrittää ottaa etäisyyttä tähän hetkenkohtaisuuteen ja yrittää nähdä nykyhetki laajemmassa perspektiivissä.

Yhteiskunnat ja kulttuurit muuttuvat ja kehittyvät usein yllättävillä tavoilla, esimerkiksi 1980-luvun jälkeen maailma on muuttunut monin ennalta arvaamattomin tavoin ja on nyt hyvin erilainen paikka kuin vielä 30 vuotta sitten. Yhteiskunnat ovat myös haavoittuvia ja voivat ajautua pysähtyneisyyden tilaan. On tärkeää, että yhteiskunnan julkisessa elämässä kehitellään ideoita, jotka synnyttävät toivoa ja toimintaa, ja avaavat uusia näköaloja. On myös tärkeää, että ihmisten yksityiset huolet kanavoituvat julkiseen elämään: että julkinen elämä on rikasta ja pystyy keskustelemaan jokaisen ihmisen arjen tärkeimmistä asioista. Yhteiskuntatieteillä on tässä tärkeä rooli, kun ne tulkitsevat yhteiskuntaa ja sen tilaa ja antavat välineitä hahmottaa sitä, miten jokaisen ihmisen yksityiset kokemukset ovat samalla osa yhteistä kokemusta ja liittyvät laajempiin rakenteisiin ja muutoksiin.”

Tutkijat tekevät kokemusperäisiä eli **empiirisiä** havaintoja yhteiskunnasta. He selvittävät vaikkapa, mitä puolueita eri ammateissa olevat ihmiset kannattavat tai mitä mieltä kansalaiset ovat turvapaikanhakijoista. He kehittävät koko ajan myös uusia käsitteitä, joilla he kuvaavat löytämiään laajempia säännönmukaisuuksia. Tällaisia uudehkoja maailman tilaa kuvaavia käsitteitä ovat muun muassa **globalisaatio** tai **uusliberalismi**.

Luonnontieteiden tutkimuksesta yhteiskuntatieteet poikkeavat siinä, että yhteiskuntatieteilijät eivät useinkaan kykene esittämään pitäviä ennustuksia tai kykene löytämään ihmisten toimintaa selittäviä ”luonnonlakeja”. Yhteiskuntaa ja siinä toimivia ihmisiä ei voi eristää laboratorioon, eivätkä tutkijat voi vapaasti tehdä näillä kokeitaan.

Yhteiskuntatieteitä ovat muun muassa **sosiologia**, joka tutkii ihmisten muodostamia sosiaalisia ryhmiä ja niiden jäsenten

TEHTÄVÄT

1. **Mitä tarkoitetaan argumentoinnilla?**

2. **Minkälaisia argumentaation tapoja on olemassa?**

3. **”Vale, emävale, tilasto.” Mitä tällä sanonnalla tarkoitetaan?**

4. **Miksi tieto on valtaa?**

5. **Ota selvää, mistä saat tietoa seuraavista asioista:**
   a) **Mitkä puolueet ovat hallituksessa?**
   b) **Miten ne suhtautuvat ydinvoiman lisärakentamiseen?**
   c) **Ketkä ovat kotipaikkakuntasi kunnan-/ kaupungin-hallituksen jäsenet ja mitä puolueita he edustavat?**
   d) **Kuinka paljon Suomessa viime vuonna oli työttömiä työnhakijoita?**
   e) **Paljonko Suomeen tuli viime vuonna turvapaikanhakijoita?**
   f) **Mikä on Suomen virallinen kanta maamiinat kieltävään kansainväliseen sopimukseen?**

käyttäytymistä, sekä **valtio-oppi** eli politiikan tutkimus, joka tutkii poliittista toimintaa, hallintoa ja päätöksentekoa sekä vallankäyttöä ja valtiota.

Kansantaloustiede tutkii talouden toimintaa. **Mediatutkimus** eli tiedotusoppi käsittelee viestintää ja joukkotiedonvälitystä. **Sosiaalipolitiikan** kiinnostuksen kohteena on sosiaaliturva ja hyvinvointivaltio. **Yhteiskuntafilosofia** tarkastelee yhteiskuntaan liittyvää oikeudenmukaisuutta ja moraalisia kysymyksiä ja **yhteiskuntahistoria** yhteiskunnan ajallista muutosta. **Kehitysmaatutkimus** on monitieteinen yhteiskuntatiede, joka tarkastelee maailman köyhimpiä valtioita ja yhteiskuntia.

Aiemmin yhteiskuntatieteet tunnettiin valtiotieteiden nimellä, mikä heijasteli valtion tutkimisen tärkeyttä ja ensisijaisuutta muihin ihmisten perustamiin yhteisöihin nähden. Nykyisin yhteiskuntatieteiden kenttä on laajentunut ja ne pitävät sisällään laajan kirjon ihmisten yhteisöllistä toimintaa koskevaa tutkimusta.

2 Yhteisöt muodostavat yhteiskunnan

Ihmisten käsitykset yhteiskunnasta

Suomalainen yhteiskunta koostuu täällä elävien ihmisten muodostamista yhteisöistä. Yhteiskunta on yläkäsite, eräänlainen yhteisöjen yhteisö, joka periaatteessa pitää sisällään kaiken suomalaisten yhteisöllisen elämän, vuorovaikutuksen, elämän yhdessä ja erikseen.

Yhteiskunnan pienin osanen on yksilö eli yksittäinen ihminen. Kaikilla ihmisillä on omat yksilölliset piirteensä. Heillä on käsitys omasta itsestään eli **identiteetti**, joka muodostuu vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Ihmiset vertailevat itseään muihin ja rakentavat näin käsitystä omasta itsestään. Lisäksi meillä kaikilla on oma käsitys siitä, mitä me haluaisimme olla.

Identiteetti muodostuu vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa.

Kun ihmiset ovat tekemisissä muiden ihmisten kanssa, heidän käyttäytymisensä muuttuu. Ihmisten elämään vaikuttavat omat toiveet ja pyrkimykset, mutta myös yhteiskunnassa vallitsevat epäviralliset tavat, käsitykset oikeasta ja väärästä eli moraali sekä viime kädessä eduskunnan säätämät lait.

Monet suomalaiset haluaisivat esimerkiksi rakentaa kesämökkinsä veden ääreen, mutta rantojen rakentamista on rajoitettu yhteisten luonnonarvojen nimissä. Yhteiskunnan sisällä vallitseekin jännite sen välillä, mitä yksittäiset ihmiset asioista ajattelevat ja pitävät itselleen hyvänä, ja mikä on yhteiskunnan eli kaikkien muiden ihmisten kannalta järkevää tai mahdollista.

Yhteisöt ja yksilöt

Ajatustapaa, jossa yksilölliset tarpeet ja yksittäinen ihminen asetetaan etusijalle kaikkiin muihin nähden, kutsutaan

individualismiksi. Sen vastakohtana on koko yhteisön etuja painottava näkemys, jota kutsutaan yhteisöllisyydeksi tai **kollektiivisuudeksi**.

Äärimmäisessä muodossaan individualismi voi kärjistyä silkaksi itsekeskeiseksi oman edun tavoitteluksi eli **egoismiksi**. Toisessa ääripäässä ovat **totalitaariset** valtiot, joissa yksittäisten ihmisten tarpeet saatetaan jättää tyystin huomiotta ja heidän tehtävänään on palvella yhteiskuntansa kollektiivista etua.

Useimmat **demokraattiset** eli kansanvaltaiset maat ovat onnistuneet löytämään tasapainon individualismin ja kollektiivisuuden välillä. Yhteiskunnassa käydään silti jatkuvaa väittelyä siitä, kumpaa piirrettä pitäisi milloinkin korostaa.

Suomalaisessa yhteiskunnassa kollektiivisuus on saanut väistyä individualismin tieltä. 1900-luvun puolivälissä suomalaisessa yhteiskunnassa korostuivat yhdessä jaetut kokemukset sodista ja ankarista elämänoloista. Ihmisten yhteisöllisyys ja sitoutuminen yhteiskuntansa kehittämiseen näkyi innokkuutena hyvinvointivaltion rakentamiseen ja korkeana äänestysaktiivisuutena.

1980-luvulla elintaso Suomessa kohentui ja kulutusmahdollisuudet lisääntyivät. Yksilöt saivat uudenlaisia mahdollisuuksia toteuttaa omia halujaan, jolloin individualismi vahvistui. Laajempien yhteisöjen merkitys väheni. Vuosituhannen vaihteessa oman itsensä toteuttamisen lisäksi korostui perheen perustaminen, kodin hankinta ja lähipiiri tärkeimpine ystävineen.

Partio on maamme suurimpia nuorille suunnattuja kansalaisliikkeitä. Toiminnassa on vuosittain mukana yli 65 000 jäsentä. Partiolippukunnat ovat jäsenilleen merkittäviä yhteisöjä, joiden toiminnassa vietetään runsaasti aikaa, harjaannutetaan yhteistyötaitoja ja tehdään vapaaehtoistyötä.

Yhdysvaltoihin tai Iso-Britanniaan verrattuna Suomessa ei kuitenkaan ole yhtä vahvaa individualismin ja yksilön vapauksien korostusta. Individualismin vahvistumisesta huolimatta suomalaiset kokevat vahvaa yhteenkuulumisen tunnetta ja hyväksyvät valtion ja kuntien keskeisen roolin yhteiskunnassa.

Erilaisia yhteisöjä

Riippumatta siitä, korostetaanko yhteiskunnassa individualismia vai kollektiivisuutta, kaikki yksilöt kuuluvat erilaisiin yhteisöihin. Ne voivat olla kahden tai muutaman ihmisen muodostamia epävirallisia yhteisöjä, kuten perhe ja ystäväpiiri, tai virallisessa asemassa olevia, valtakunnallisia tai kansainvälisiä rekisteröityjä yhdistyksiä.

Pienimpiä yhteisöjä ovat perhe ja lähimpien ystävien muodostamat verkostot, joissa toteutuu valtaosa ihmisten sosiaalisista suhteista ja joissa ihmiset viettävät suurimman osan aikaansa. Merkittävä osa ihmisten välisestä kanssakäymisestä tapahtuu **sosiaalisessa mediassa**.

Viestintäteknologia antaa jatkuvasti uusia mahdollisuuksia yhteisöjen perustamiselle. Verkkopelaajat muodostavat omia yhteisöjään. Jotkut ihmiset voivat eristäytyä yhteisöistä omiin oloihinsa ja sitä kautta syrjäytyä yhteiskunnasta.

Työ- ja opiskelupaikka muodostavat ihmisille tärkeitä yhteisöjä. Useimmat työntekijät kuuluvat ammattiyhdistyksiin, joiden kautta he osallistuvat valtakunnalliseen työmarkkinajärjestelmään. Yrittäjät ja työnantajat ovat jäseninä omissa järjestöissään.

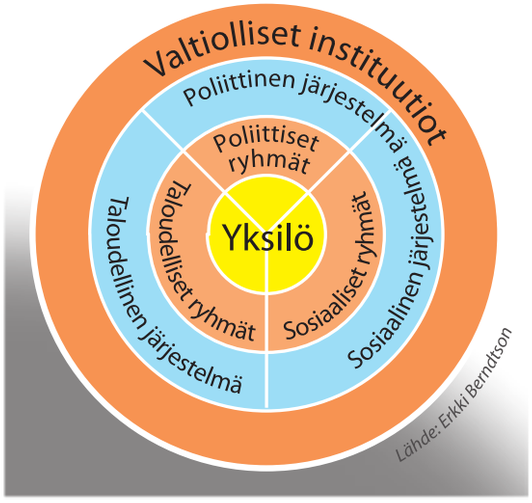

Eri alojen yhteisöt voi jakaa taloudelliseen, sosiaaliseen tai poliittiseen järjestelmään. Yksilö kuuluu samanaikaisesti kaikkiin kolmeen järjestelmään. Taloudellinen järjestelmä käsittää työnteon ja elannon ansaitsemisen sekä kulutuksen. Poliittinen järjestelmä pitää sisällään yksilön kansalaisuuden sekä osallistumisen yhteiskunnalliseen vallankäyttöön esimerkiksi vaaleissa äänestämällä tai asettumalla ehdokkaaksi. Sosiaalinen järjestelmä koostuu yksilön sosiaalisista suhteista, kuten perheestä, harrastuksista ja vapaa-ajan vietosta.

Kulutukseen ja vapaa-ajan viettoon liittyy lukuisia yhteisöjä, kuten harrastuspiirejä tai urheiluseuroja. Valtaosa suomalaisista kuuluu johonkin uskonnolliseen yhdyskuntaan, kuten evankelisluterilaiseen kirkkoon. Myös hyväntekeväisyys ja vapaaehtoistoiminta ovat merkittävä osa monen suomalaisen elämää.

Poliittisiin puolueisiin, niiden nuorisojärjestöihin tai erilaisiin aatteellisiin yhdistyksiin kuuluvat ihmiset osallistuvat muita tiiviimmin yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Jonkin tietyn, rajatun tavoitteen saavuttamiseksi perustettuja yhteisöjä kutsutaan **yhdenasianliikkeiksi**. Nämä voivat pyrkiä esimerkiksi estämään kaupunginosan koulun tai kirjaston lakkauttamisen, moottoritien linjauksen liito-oravien asuinsijoille tai

eläinten kasvattamisen turkisteollisuuteen. Ne voivat olla virallisia rekisteröityjä yhdistyksiä tai vaikkapa löyhästi internetissä toimintansa järjestäviä yhteisöjä.

Suomalaisuus muutoksessa

Samalla tavoin kuin ihmiset muodostavat identiteettinsä myös kokonaiset kansakunnat rakentavat identiteettinsä vertailemalla itseään muihin. Se, mitä pidämme suomalaisuuden tunnusmerkkeinä, ei välttämättä ole sama asia kuin se mitä todella olemme. Me teemme sekä itsestämme että muista yksinkertaistavia yleistyksiä, joita kutsutaan **stereotypioiksi**.

Luonnonläheisen elämäntavan katsotaan usein kuuluvan suomalaiseen identiteettiin, vaikka suomalaisten suosima väljä asuminen, runsas autoliikenne ja lentomatkustaminen eivät ole luonnon kestokyvyn mukaisia. Keihäänheittoa tai hiihtoa pidetään kansallisurheiluna, vaikka valtaosa suomalaisista ei ole välttämättä edes koskenut keihääseen ja vaikka vain osa palvelukseen astuvista varusmiehistä osaa hiihtää.

Kansalliseen identiteettiin kuuluukin olennaisena osana se, että on joitakin asioita, joiden me kuvittelemme luonnehtivan suomalaisuutta. Emme ota vastaan lahjuksia, sanaamme voi aina luottaa, olemme luonnostaan erinomaisia eränkävijöitä ja pidämme käristetystä makkarasta ja avantouinnista.

Kansalliseksi identiteetiksi nämä ominaisuudet muodostuvat, kun jaamme yhdessä nämä uskomukset. Pitääksemme esimerkiksi maahanmuuttajaa suomalaisena odotamme hänen jakavan kanssamme nämä uskomukset, pitivät ne sitten paikkansa tai eivät. Yhdessä jaettuja uskomuksia, joilla ei ole todellisuuspohjaa, kutsutaan myös **myyteiksi**.

Huippu-urheilijat muokkaavat kuvaa Suomesta ja suomalaisten identiteettiä. Suomen Nooralotta Neziri oli ankkurina naisten 4x100 metrin viestin alkuerässä yleisurheilun EM-kisoissa Zurichissa 2014.

Se, että identiteetti on kuviteltu asia, ei tee siitä yhtään vähemmän todellista tai merkittävää kannaltamme. Suomalainen identiteetti on kuitenkin muuttuva. Suomen sisällä on lukuisia vähemmistöjä, joilla on oma identiteettinsä. Eri-ikäisten ihmisten välillä on suuria eroja siinä, mitä he pitävät oikeana suomalaisuutena ja mitä eivät. On myös kyseenalaista missä määrin suomalaisilla nykyisin on jokin tietty yhteinen identiteetti, joka erottaa meidät esimerkiksi muista eurooppalaisista.

Yhteiskunnan perusarvot ovat syvällä ja muuttuvat hitaasti. Uskonnon vaikutus on ollut keskeinen arvojemme muotoutumiselle, mutta kirkon vaikutusta myös arvostellaan. Ateistien mielestä uskonnolliset opinkappaleet vääristävät maailmankuvaamme.

Nykyinen paavi Franciscus valitsi nimensä kunnioittaakseen kuuluisaa keskiaikaista kerjäläismunkkia Franciscus Assisilaista, joka saarnasi köyhien puolesta. Paavin on toivottu uudistavan katolisen kirkon ajattelua, mutta monista eettisistä kysymyksistä paavi ei ainakaan toistaiseksi ole tinkinyt. Katolinen kirkko vastustaa edelleen muun muassa naispappeutta, aborttia ja eutanasiaa. Paavilla on yli 10 miljoonaa seuraajaa Twitterissä.

Normit, arvot ja asenteet

Suomalaisuutta määrittävät yhteisten uskomusten, kokemusten ja identiteetin lisäksi myös se, mitä ylipäätään pidämme hyvänä tai tavoittelemisen arvoisena ja mitä emme. Me muodostamme näistä normeja, jotka ohjaavat ja säätelevät käyttäytymistämme. Normit ovat olemassa sitä varten, että ne tekevät mahdolliseksi saavuttaa tärkeinä pitämiämme asioita. Jotkut normit voivat toisaalta olla myös syrjiviä.

Normi tarkoittaa lyhyesti sanottuna sääntöä, joka kertoo mitä saa tehdä ja mitä ei. **Arvot** ovat puolestaan asioita, joita tavoittelemme ja joita syystä tai toisesta pidämme hyvinä. Tarvitsemme normeja suojelemaan arvojamme.

Esimerkkinä on tappamisen kieltävä normi, joka suojelee elämän ja ihmishengen arvoa. Toinen normi kieltää varastamisen eli kajoamisen toisen henkilökohtaiseen omaisuuteen. Tällaisia hyvin syvällä kulttuurissamme olevia arvoja kutsutaan **perusarvoiksi**.

Arvot ovat yhteiskunnassa hyvin pysyviä, ja jotkin perusarvot saattavat säilyä samoina vuosisadoista toiseen. Arvot näkyvät asenteissa, joilla ihmiset ilmaisevat arvojaan. Vaikka jotkin arvot voivat olla piilossa, asenteet ilmenevät käyttäytymisessämme ja puheissamme. Asenteet ovat arvoja joustavampia ja ne voivat vaihdella arvoja tiuhemmin.

TEHTÄVÄT

1. **Luettele suomalaisuuden piirteitä. Kumoa sitten kaikki esitetyt väitteet.**

2. **Mitkä arvot ja normit uskot lähes kaikkien suomalaisten jakavan? Laadi lista.**

3. **Jotkut normit voivat olla turhia, rajoittavia tai jopa vahingollisia. Keksi esimerkkejä normeista, joita tulisi purkaa.**

4. **Mihin yhteisöihin sinä kuulut?**
   a) **Ota selvää, mitkä näistä ovat rekisteröityjä yhdistyksiä.**
   b) **Minkälaiset säännöt ohjaavat yhteisöjen toimintaa?**
   c) **Miten toiminta erilaisissa yhteisöissä ja niiden pelisääntöjen omaksuminen on vaikuttanut sinuun?**

5. **Missä yhteisöissä olet oppinut toimimaan yhteisön pelisääntöjen mukaan?**

Vahvat normit

Joidenkin normien kohdalla on ollut tarpeen säätää erityisiä lakeja vahvistamaan niiden kunnioitusta ja noudattamista sekä määrittelemään, minkälaisia seuraamuksia normien rikkomisesta koituu. Toisen ihmisen tappamisesta on säädetty laissa rangaistus, jonka oikeusistuin määrää sille, joka rikkoo normia.

Monia normeja korostetaan vielä uskonnollisissa opinkappaleissa. Kristinuskossa suhtaudutaan kielteisesti tappamiseen. Jotkut normit ovat puolestaan alun alkaen peräisin uskonnollisista opeista ja uskontokin on toiminut tiettyjä yhteisiä arvoja vahvistavana järjestelmänä. Uskonnon piilovaikutus on yhteiskunnassa edelleen vahva.

Kaikilla yhteisöillä on aina myös omat norminsa, jotka sitovat sen jäseniä. Lääkärit vannovat Hippokrateen valan, jossa he sitoutuvat kunnioittamaan elämää ja toimimaan elämän puolesta. Valtioneuvoston jäsenet eli ministerit vannovat virkaan astuessaan virkavalan tai antavat virkavakuutuksen, jossa he vakuuttavat noudattavansa toimissaan perustuslakia ja muita lakeja sekä toimivansa oikeudenmukaisesti ja puolueettomasti kansalaisten ja yhteiskunnan parhaaksi.

3 Media vallan välineenä

Kynttilämielenosoitus Anna Politkovskajan muistoksi Helsingissä. Toimittajan työ on monessa maassa vaarallista, sillä kriittisiä ääniä ei kaikkialla suvaita. Venäläinen toimittaja, Tsetsenian sodasta raportoinut Politkovskaja murhattiin vuonna 2006. Hänen jälkeensä useat muutkin toimittajat ovat kuolleet Venäjällä epäselvissä olosuhteissa.

Sananvapaus demokratian edellytyksenä

Media on ottanut entistä suuremman roolin nykymaailman länsimaisissa demokratioissa, joihin Suomikin luetaan. Ilman mediaa ei ole demokratiaa, mutta jos median rooli kasvaa liian suureksi, kansalaisen rooli jää myös näennäisesti pieneksi ja yleisö passivoituu.

Media on latinaa ja tarkoittaa välinettä monikossa. Media-sanaa käytetään kuvaamaan kaikkia ihmisten vuorovaikutuksessaan käyttämiä viestimiä, mutta sillä tarkoitetaan myös tiedonvälitystä yleensä. Sanalla viitataan myös toimittajajoukkoon, joka työskentelee eri viestimissä. Media tuottaa meille tietoa sekä nykyään entistä enemmän myös viihdettä.

Teknologian muutos ja **digitalisaatio** on muuttanut median luonnetta. Nykyisin yhä suurempi osa ihmisistä hankkii uutisensa sosiaalisesta mediasta ja jakaa siellä omia tietojaan. Perinteinen media on sekin siirtynyt verkkoon.

Demokratia tarvitsee **sananvapautta**. Ilmaisun ja mielipiteen vapaus on kansanvallan kulmakivi, jota ilman demokratia ei käytännössä toimi. Asioista on voitava keskustella julkisesti, ihmisten on voitava väitellä

Mainoskuvien sijaan Pohjois-Korean pääkaupungin Pjongjangin katujen varret on kuvitettu näyttävällä propagandalla ja maan johtajan kuvilla. Samaan aikaan maa kärsii kroonisesta energia-, lannoite- ja elintarvikepulasta. Puutteen tuoma ahdinko ei näy lehtien palstoilla eikä kadun vierustan mainostauluissa.

ja hankkia sekä jakaa tietoja. Sananvapaus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että julkisuudessa voi puhua tai kirjoittaa mitä vain. Muiden ihmisten **herjaaminen** tai **solvaaminen** on lailla kielletty. Ihmisillä on myös lain turvaama **yksityisyydensuoja**.

Sensuuri puolestaan tukahduttaa kansalaisvaikuttamisen ja kansalaisten mielipiteiden esiin pääsemisen. Mikäli tiedotusvälineitä sensuroidaan, ihmiset eivät tiedä mitä maassa tapahtuu. Tällöin heihin on helpompi vaikuttaa **propagandalla**, jolla väännellään yhteiskunnan asioita vallanpitäjille edullisiksi ja jolla muokataan ihmisten mielipiteitä haluttuun suuntaan.

Jotta sananvapaus toteutuisi, mediassa pitää voida käsitellä arkaluonteisia asioita. Tämän helpottamiseksi toimittajille on annettu **lähdesuoja**, jonka mukaan heidän ei tarvitse paljastaa juttunsa lähdettä. Näin nekin henkilöt, jotka pelkäävät joutuvansa vaikeuksiin toimittajille antamansa tiedon vuoksi, voivat uskaltautua kertomaan tietonsa.

Mikäli toimittaja tai julkaisija pidättäytyy omatoimisesti ja vapaaehtoisesti valtiollisesti tai yleisen mielipiteen kannalta arkaluontoisten asioiden julkaisusta, kyse on **itsesensuurista**. Suomalaisessa mediassa vaiettiin kylmän sodan aikana esimerkiksi erityisesti Neuvostoliittoon liittyvistä hankalista asioista.

Tv-journalismi muuttaa muotoaan. Madventures ja Docventures -sarjoista tutut Tuomas Milonoff ja Riku Rantala pyrkivät havainnollistamaan maailman kulttuurista monimuotoisuutta, eivätkä he epäröi ottaa kantaa. Ennakkoluuloja ja stereotypioita kyseenalaistamalla he pyrkivät provosoimaan keskustelua.

Neljäs valtiomahti

Vapaassa demokraattisessa yhteiskunnassa joukkoviestimet ovat sananvapauden kanava. Siksi katsotaan, että median tulisi saada toimia valtiovallasta riippumatta mahdollisimman vapaasti. Alun perin ajateltiin, että tiedotusvälineiden tulisi olla vain **portinvartijoita**, joiden kautta kansalaisten mielipiteet pääsevät julkisuuteen.

Parhaimmillaan joukkoviestimet toimivat vallan vahtikoirina, jotka räksyttävät kovaan ääneen havaitessaan vallanpitäjien käyttävän valtaansa väärin tai toimivan kansalle vahingollisesti. **Opposition** eli hallituksesta ulos jääneiden puolueiden toiminnan kannalta riippumaton media on elintärkeä. Oppositio saa mediasta tietoa hallituksen toimista ja toisaalta se saa median kautta hallitusta kritisoivat näkemyksensä julki.

Media ei kuitenkaan ole pelkkä portinvartija. Medialla on mitä suurimmassa määrin valtaa. Tämä valta on ennen kaikkea valintojen valtaa. Demokraattisessa yhteiskunnassa joukkotiedotusvälineet eivät voi julkaista paikkaansa pitämättömiä tietoja, sillä valheesta jää kiinni. Tämän sijaan ne voivat vaikuttaa siihen, kenen ääni yhteiskunnassa kuuluu, millä voimakkuudella ja kuinka suurilla palstamillimetreillä. Siten ne vaikuttavat julkisen keskustelun asialistaan eli **agendaan**.

Suuren valtansa vuoksi mediaa on kutsuttu **neljänneksi valtiomahdiksi**. Joukkotiedotusvälineet ja niissä työskentelevät toimittajat vaikuttavat siihen, millaisen kuvan yhteiskunnasta saamme. Media päättää, mitkä asiat kerrotaan totuutena. Se valitsee sanat, joilla nämä asiat kerrotaan. Toimittajat myös tekevät valintoja sen suhteen, mistä asioista vaietaan tai mihin asioihin suhtaudutaan kriittisesti. Demokratiaan olennaisesti liittyvän mediajulkisuuden rooli on päätöksenteon kannalta tärkeä. Siellä esillä olevat tiedot tai sinne nostetut asiat vaikuttavat poliitikkojen päätöksiin.

Uudet mediat muuttavat vaikuttamista

Suurilla mediayhtiöillä ei ole enää yksinoikeutta eli monopolia median tuotannossa. Tähän on syynä internet ja sen tarjoamat julkaisumahdollisuudet kansalaisille. Perinteinen median portinvartijan rooli on

Medioiden päivittäiseen seuraamiseen käytetty aika vuonna 2014

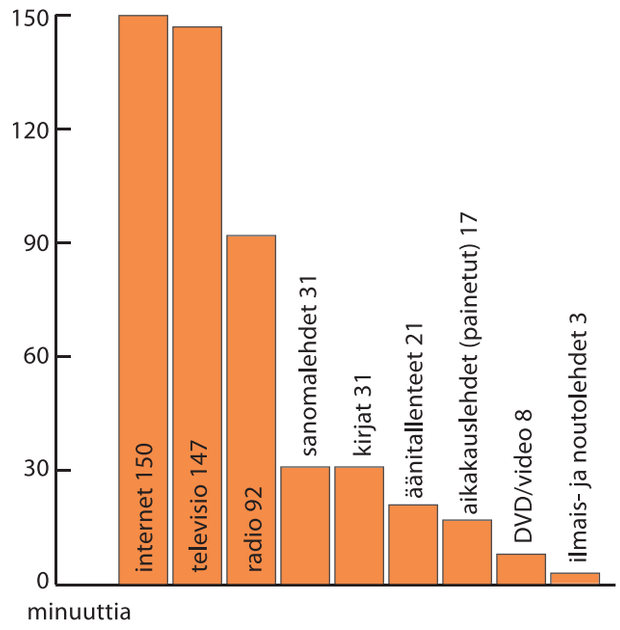

Lähde: TNS Atlas Intermedia 2014/TNS Gallup Oy
Sanomalehdissä mukana sanoma-, taloussanoma- ja iltapäivälehdet.

Tapahtuuko politiikka mediassa?

On puhuttu siitä, että kaupallisten medioiden uutisointi ja median nousu tukee spektaakkelimaisen yhteiskunnan syntyä ja elinvoimaa. Tällä tarkoitetaan sitä, että emme elä tapahtumia enää itse vaan median välityksellä.

Tutkijat ovat sanoneet, että elämme **medioituneessa** maailmassa, jossa media ympäröi meidät kaikkialla ja jossa koemme asiat median välityksellä emmekä enää ole niissä läsnä. Tämä pätee myös politiikkaan. Toiset tutkijat ovat vieneet tämän vielä pidemmälle: sen sijaan että media välittäisi tietoa jossakin tapahtuneista asioista, asiat suorastaan tapahtuvat mediassa. Näin politiikka ja päätöksentekokin itse asiassa tapahtuisivat pitkälti mediassa. Onko demokratiasta siis tullut ”mediakratiaa”?

Esimerkiksi maailmanlaajuinen pakolaiskriisi ja massatyöttömyys uutisoidaan ilmiöinä, jotka tapahtuvat kansalaisten ulottumattomissa. Tällöin syntyy vaikutelma, ettei näihin tapahtumiin voisi kansalainen itse vaikuttaa. Yleisönä olevat kansalaiset ottavat tällöin helposti itselleen passiivisen roolin eivätkä vaikuttamismahdollisuudetkaan näytä tästä näkökulmasta kovin suurilta.

murtunut, sillä se voi enää harvoin estää jonkin tahon pääsyä julkisuuteen.

Tuottajan ja tilaajan raja on hämärtynyt, kun ihmiset voivat julkaista kokemiaan asioita ja omia näkemyksiään internetin eri julkaisukanavilla reaaliaikaisesti. Tällaista kansalaisten itse tuottamaa mediamateriaalia kutsutaan **kansalaisjournalismiksi**. Twitter- ja YouTube-viestit, vlogit, videot, erilaiset blogitekstit ja monet muut sosiaalisessa mediassa ja internetissä julkaistut viestit voivat saavuttaa satojatuhansia vastaanottajia, mikä on muuttanut kansalaisjournalismin asemaa myös yhteiskunnallisesti merkittävien asioiden välittäjänä.

Kansalaisvaikuttamisen kannalta internet on positiivinen asia. Se takaa yhä useammalle mahdollisuuden saada äänensä julki. Vaikuttamiseen tarvittava tieto on aiempaa helpommin ja nopeammin saatavilla. Kansalaisten on helpompi tavoittaa myös toisensa ja saada oma viesti suurellekin vastaanottajajoukolle.

Luotettavimpina pidetyt uutiset

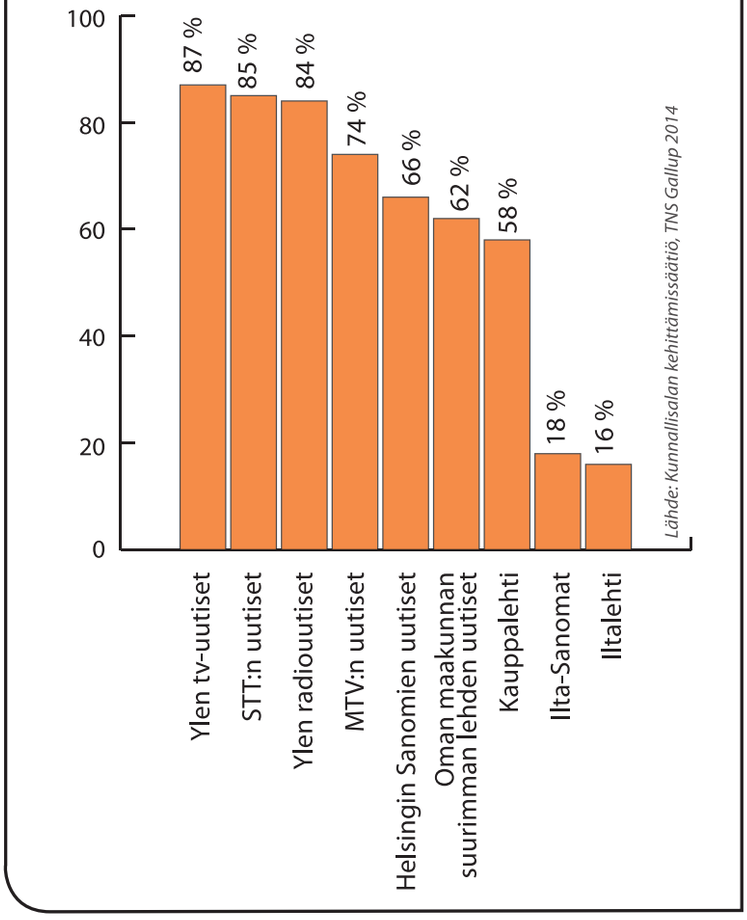

Internetissä sananvapautta voidaan kuitenkin helposti käyttää väärin toisten loukkaamiseen. Perinteisen median julkaistessa aineistoa vastuu on yhtiön päätoimittajalla ja toimittajilla. Netissä keskustelupalstalle julkaistaessa tai vaikkapa Instagrammissa kuvia levittäessä vastuu on kansalaisella itsellään. On hyvä muistaa, että valta julkaista tuo mukanaan myös oikeudellisen vastuun. Esimerkiksi muiden yllyttäminen väkivaltaan jotakin kansanryhmää vastaan on **vihapuhetta**, joka rikkoo lakia. Myös toisten **uskonrauhan** rikkominen on lainvastaista.

Poliitikot ovat ymmärtäneet uusien julkaisualustojen arvon. Esimerkiksi Yhdysvaltojen vuoden 2008 presidentinvaalimainokset syötettiin kampanjapäälliköiden ja tavallisten kansalaisten toimesta nopeasti YouTubeen. Näitä presidentinvaaleja pidetään internetpolitiikan käännekohtana.

Internet tekee poliitikkojen julkisuuskuvien eli **imagojen** hallinnasta kuitenkin myös entistä hankalampaa. Ehdokkaiden lipsahdukset löytävät tiensä verkkoon nopeasti. Kun kuvat ja videot on kerran syötetty nettiin, niiden poistaminen on mahdotonta. Toisaalta nykypäivän hyvä poliitikko osaa käyttää internetiä siinä missä muitakin median osa-alueita imagonrakennuksen tukena.

Internet onkin tärkeä juuri nuorten äänestäjien hankkimisen kannalta. Nuoriso viettää nykyään suuremman osan ajastaan internetissä kuin perinteisen television äärellä. Suomessa ehdokkaat ovat perustaneet omia yhteisöjään Facebookiin ja Twitteriin. Suuret lehtitalot pitävät sivustoillaan myös vaalikoneita, joiden perusteella äänestäjät voivat etsiä itselleen sopivia ehdokkaita.

Lehdet on pakotettu tuomaan aineistonsa internetiin digitalisaation vuoksi. Lehtien internet-sivustoilla on mahdollista kommentoida juttuja, äänestää päivänpolttavista kysymyksistä ja käydä niistä keskustelua. Vuorovaikutteisuus ja nopeus ovat mediassa päivän sanoja. Samalla mediayhtiöt yrittävät saada verkon käyttäjät maksamaan käyt-

tämistään sisällöistä, jotta ne pysyvät taloudellisesti kannattavina.

Median kaupallistuminen

Median omistus on keskittynyt yhä harvempaan yhtiöön. Suurimmat mediakonsernit maailmanlaajuisesti ovat Google, Disney, News Corporation, TimeWarner, Sony Corporation ja Bertelsmann. Suomessa suurimmat mediakonsernit ovat Bonnier ja Sanoma.

Kaupallisessa mediassa joudutaan välttämään riskejä. Sellaista ei ole varaa tuottaa, mitä ihmiset eivät riittävän suurissa massoissa katso tai kuluta. Kaupallisen median lisäksi monissa länsimaisissa demokratioissa on yhä valtio-omisteisia radio- ja tv-kanavia. Niiden tulot rahoitetaan julkisista vero- tai lupamaksuvaroista. Niiden tehtävänä on taata se, että kaikki saavat äänensä kuuluviin eikä mainostajien houkuttelusta tarvitse välittää. Suomessa valtio-omisteinen media on Oy Yleisradio Ab. Isossa-Britanniassa se on BBC. **Julkisrahoitteisten** kanavien uutisia pidetään useiden tutkimusten perusteella luotettavimpina.

Julkisomisteisten kanavien ohjelmatarjonta on kaupallisia kanavia monipuolisempaa. Silti myös ne taistelevat katsojista ja ovat viihteellistyneet, vaikkakin maltillisemmin.

Julkisen puolen omistamia kanavia on syytetty hallitusten tahdottomiksi äänitorviksi. Näin on laita todellisuudessakin monissa maissa, joissa vapaa demokratia ei kukoista. Suomessakin Yleä syytettiin 1970-luvulla liian neuvostoystävälliseksi. Tuolloin

Vuosina 2003–2010 pääministerinä toimineen Matti Vanhasen entinen naisystävä julkaisi muistelmateoksen, jossa kuvattiin parin seurustelua yksityiskohtia myöten. Korkein oikeus tuomitsi naisystävän ja tämän kustantajan sakkoihin yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä.

Oikeus yksityisyyteen

Suomen perustuslaissa on taattu kansalaisen oikeus yksityisyyteen. Toisaalta samaan lakiin on kirjattu sananvapaus perusoikeutena. Median alueella nämä kaksi oikeutta törmäävät usein ja niistä kiistellään.

Kaikkien ihmisten yksityisyydensuoja mediassa ei ole yhtä vahva. Rivikansalaisen törttöilystä ei saa kirjoittaa lehdissä nimen kanssa ennen oikeuden tuomiota, jos henkilö ei itse anna siihen lupaa.

Jos taas henkilö on itse tuonut aiemmin yksityiselämänsä julkisuuteen ja hänet lasketaan julkisuuden henkilöksi, hänen yksityisyyden suojansa katsotaan alentuneen. Saman tulkinnan katsotaan koskevan myös poliitikkoja, joiden yhteiskunnallinen asema on merkittävä ja joiden medianäkyvyys on jo ennestään korostunut.

Median näkökulmasta kansalla on oikeus tietää sananvapauden nojalla, keitä he äänestävät. Poliitikon silmin kyse on hänen oikeudestaan yksityisyyteen.

Rupert Murdochin omistuksessa oleva News Corporation omistaa TV-kanavia, aikakauslehtiä, internet-yhtiöitä ja kirjankustantamoja ympäri maailmaa. Tunnetuimmat omistukset ovat amerikkalaiset Fox-elokuvayhtiö ja -TV-kanava, Wall Street Journal -talouslehti sekä The Sun -sanomalehti. Tällaisilla Murdochin kaltaisilla mediamoguleilla on suuri valta nykypäivän maailmassa.

Ylellä oli lähes aukoton viestintämonopoli sähköisessä viestinnässä. 1980-luvulla Ylen monopoli purettiin, ja kaupalliset TV- ja radiokanavat aloittivat toimintansa.

2000-luvun Italiassa median keskittyminen oli omalaatuista. Maan pääministeri Silvio Berlusconi omisti myös maan suurimmat mediayhtiöt sekä AC Milanin jalkapallojoukkueen. Samaan aikaan hän pääministeriasemansa myötä istui myös valtion omistaman RAI:n johdossa. RAI vastaa Suomen Yleä ja se rahoitetaan verovaroin. Berlusconi sai siis Italiassa aseman, jossa hän pystyi pitämään huolen siitä, että hän ja hänen puolueensa saivat suhteettoman määrän näkyvyyttä italialaisissa medioissa. Hänen vastustajilleen jäi luu käteen, mitä tuli näkyvyyteen ja kykyyn toimia uskottavasti oppositiossa.

Juoruja ja uutisia

Kaupallisesti toimivat mediayhtiöt tuottavat sitä, mitä katsojat haluavat katsoa tai lukea.

TEHTÄVÄT

1. **Sanotaan, että vapaa media on demokratian elinehto. Perustele väite.**

2. **Millaista valtaa medialla on? Miten se käyttää valtaansa?**

3. **Mitä etuja tai haittoja internet on tuonut tullessaan poliittiseen vaikuttamiseen?**

4. **Mitä internetissä sananvapauden kannalta**
   a) **saa tehdä**
   b) **ei saa tehdä?**

5. **Miksi mediassa on entistä enemmän viihdettä?**

Suurin osa niiden tuloista tulee mainoksista. Ne tarvitsevat isot katsojaluvut sisällöilleen, jotta ne saavat myytyä mainostilaa.

Kaupallisen omistuksen yleistyminen on johtanut viihteen korostumiseen mediassa, koska suurin osa katsojista haluaa TV-kanavilta ja mediasta nimenomaan viihdettä. Poliitikot ovat löytäneet itsensä suomalaisen juorulehdistön sivuilta. Ihmiset seuraavat julkkisten elämää tarkemmin kuin elämää omassa lähipiirissään. Juorulehtijulkisuuden nousua kutsutaan **tabloidisaatioksi**. Vaaleissa julkkisehdokkaat ovat yleistyneet.

Demokratian toteutumisen kannalta ongelmana on se, että ihmiset tietävät nyt enemmän pääministerin yksityiselämästä kuin siitä, millainen Nato-kanta tällä on tai mitkä puolueet istuvat Suomen hallituksessa. Ministerin yksityiselämä vaikuttaa kuitenkin harvemman ihmisen elämään kuin ministerin kanta vaikkapa turvapaikanhakijoiden kohteluun.

Katsojien mielenkiinnon ylläpito edellyttää tapahtumien dramatisoimista. Media hakee siksi vastakohtaisuuksia ja kärjistää asioita. Tällöin poliittiselle vaikuttamiselle ominaiset hitaat ja vähittäiset muutokset eivät useinkaan saa suuria palstamillimetrejä. Sen sijaan poliitikkojen räväkkä yhteenotto ilman mitään todellista muutosta ylittää uutiskynnyksen herkemmin. Tärkeätkin asiat häviävät mediasta nopeasti, kun suurin kohu on hälvennyt.

Dramaattisuuden tarve ja siihen liittyvä mustavalkoistaminen johtaa myös siihen, että mediassa rakennetaan myyttejä. Myyttien rakennustarpeina toimivat stereotypiat, joilla tarkoitetaan mustavalkoista näkemystä jostakin maailman asiasta. Myytit pohjaavat usein osatotuuksien varaan. Yleinen median luoma myytti on esimerkiksi käsitys miehistä parempina talouspoliittisina osaajina.

I Syventävät tehtävät

Yksilö, yhteiskunta ja tieto

1.

Oheisessa kuviossa esitetään suomalaisten tärkeimpinä pitämiä arvoja.

a) Mitkä ovat olleet suomalaisten tärkeimpiä arvoja?

b) Miten arvot ovat muuttuneet?

c) Pohdi, mistä syistä ihmiset ovat pitäneet näitä asioita tärkeinä ja mistä syystä arvot ovat muuttuneet.

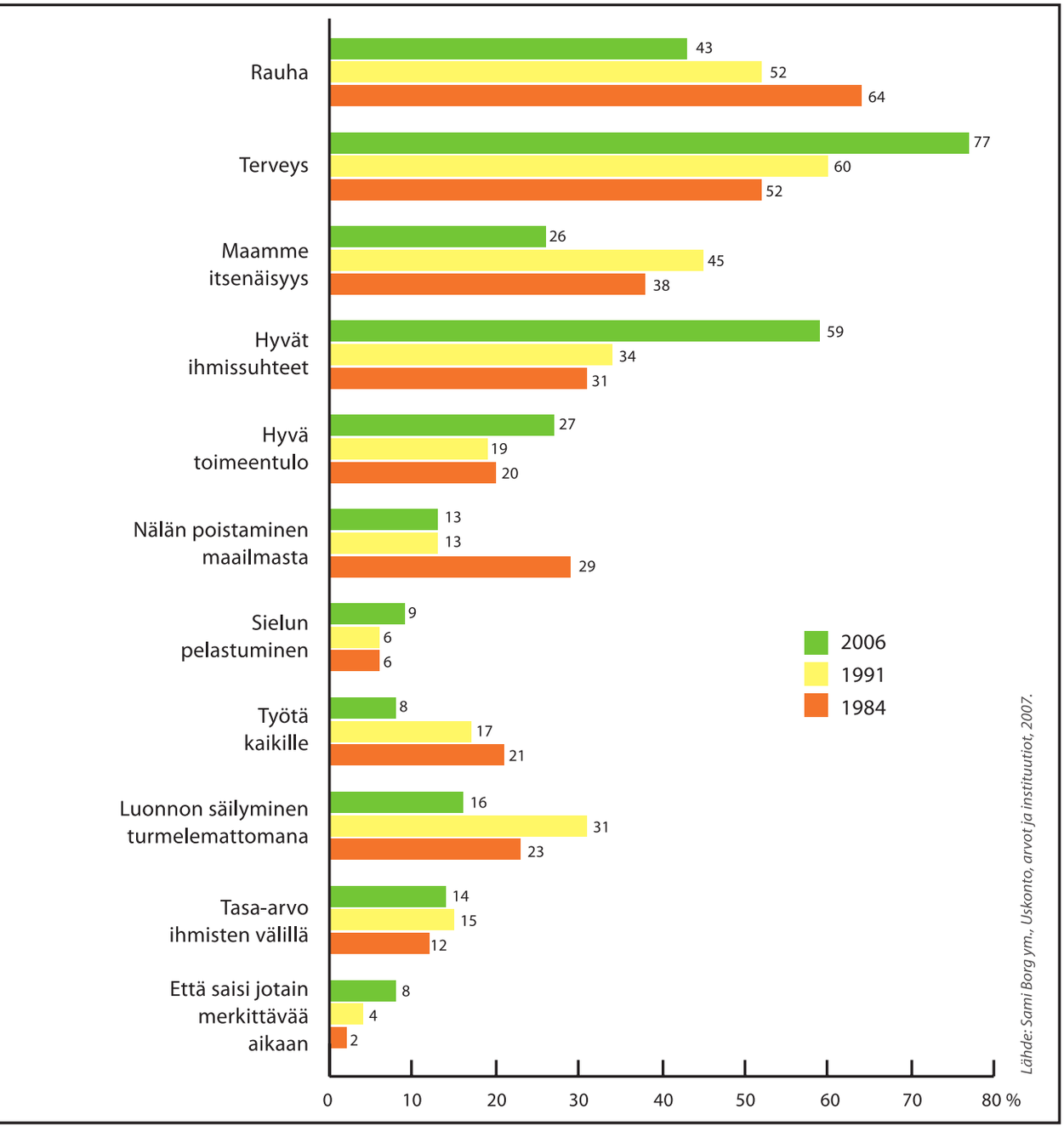

Suomalaisten arvot ja asenteet 1984, 1991 ja 2006: Kolmen tärkeimmän arvon joukossa %.

2.

Miten vapaata tiedonvälitystä pyritään yhteiskunnassa edistämään ja mitkä tekijät voivat rajoittaa sen toteutumista?

(YO kevät 2009)

3.

Oheisessa kuviossa on tietoja suomalaisten käsityksistä suomalaisesta yhteiskunnasta.

a) Missä asioissa Suomi pärjää vastaajien mukaan hyvin? Missä heikommin?

b) Mitkä asiat selittävät sijoittumisen eroja?

c) Mitä mieltä itse olet Suomen sijoittumisesta kansainvälisessä vertailussa? Mitkä asiat mielestäsi ovat hyvin ja mitkä huonosti?

KERTAA!

- Elämme yhteiskuntaa koskevan tiedon keskellä. Yhteiskuntaa koskevaan tietoon on suhtauduttava kriittisesti, koska siihen sisältyy epävarmuutta ja valintoja.
- Yhteiskunnassa vaikutetaan retoriikalla, eli viestimällä asioista vakuuttavasti ja mieleenpainuvasti.
- Yhteiskunta muodostuu yhteisöistä. Yhteisöt voivat olla epävirallisia tai virallisia yhdistyksiä ja järjestöjä.
- Yksilöiden arvot ja käsitykset itsestään muodostavat identiteetin. Identiteetti pitää sisällään ajatuksen siitä, minkälainen ihminen on ja miten hän eroaa muista.
- Suomalainen identiteetti muuttuu kaiken aikaa yhteiskunnan ja ihmisten asenteiden muuttuessa
- Demokratia tarvitsee sananvapautta ja sananvapaus tarvitsee mediaa.
- Mediassa tehdään merkittäviä valintoja. Vain jotkut asiat päätyvät julkisuuteen tai saavat huomiota.
- Digitalisaatio muuttaa mediaa. Välineet monipuolistuvat, mutta suuret kansainväliset mediayhtiöt käyttävät myös yhä suurempaa valtaa.

Millaiseksi näette Suomen sijoituksen seuraavissa asioissa?

Kärjessä (yksin tai jaetusti)
Lähellä kärkeä
Kauempana kärjestä
Kaukana kärjestä
Listan loppupäässä
En osaa sanoa

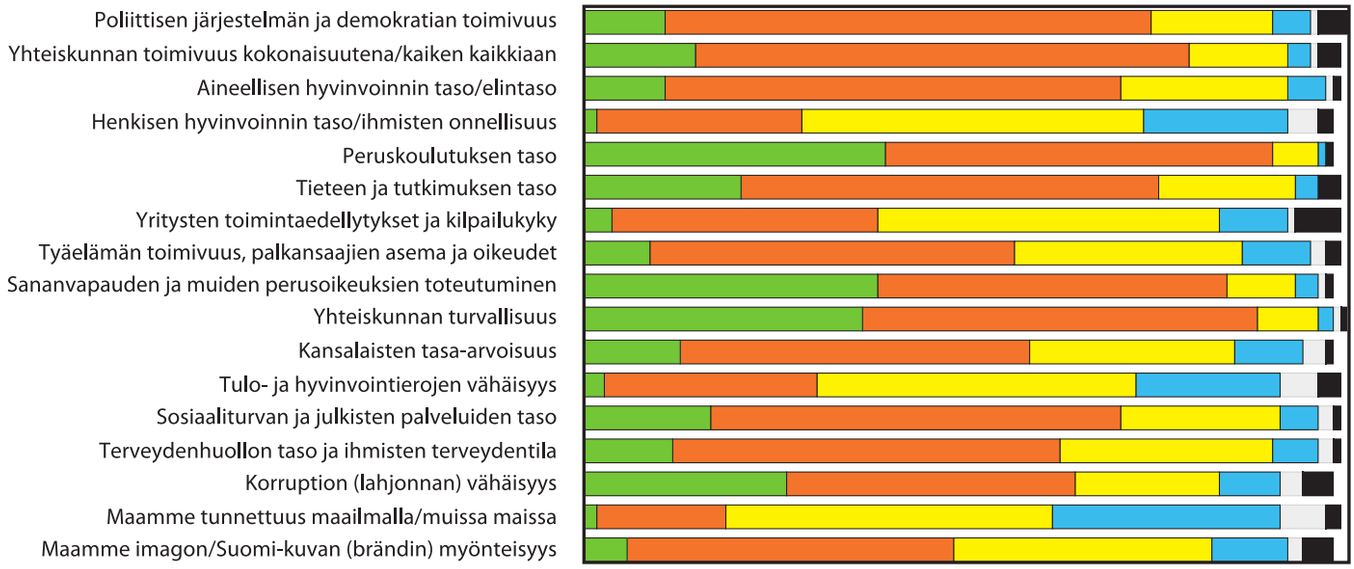

II Suomalaiset ja hyvinvointiyhteiskunta

Suomi on pohjoismainen hyvinvointivaltio, jossa vaalitaan tasa-arvoa ja pidetään huolta kaikista asukkaista. Väestö vanhenee koko Euroopassa, mutta Suomessa ikääntyneiden eli yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä on monia muita maita suurempi. Hyvinvointivaltiota on uudistettava ikärakenteen muutoksien takia. Myös taloudellisen tilanteen muutokset kotimaassa ja ulkomailla pakottavat Suomea uudistumaan.

4 Väestön muuttuessa Suomi muuttuu

Ikärakenteen muutos

Syntyvyys on alhaisella tasolla kaikkialla Euroopassa. Lapsiluku jää useimmissa Euroopan maissa 1,1–1,5 välille. Suomalaisen perheen lapsiluku on nykyisin 1,7 lasta. Avioitumisikä ja synnyttämisikä ovat nousseet Suomessa lähelle 30 ikävuotta. Jotta väestömäärä pysyisi ennallaan, perheen lapsiluvun olisi oltava 2,1.

Suomi on monien kulttuurien maa. 1800-luvun teollistuminen toi Suomeen yrittäjiä Keski-Euroopasta: Fazerin, Pauligin ja Finlaysonin nimet tulivat tutuiksi. Samoihin aikoihin, kun suomalaisia lähti siirtolaisiksi Amerikkaan, Suomeen saapui juutalaisia ja tataareja Venäjältä. 1980-luvulta lähtien Suomeen on tultu etenkin naapurimaista Virosta ja Venäjältä, mutta myös esimerkiksi Somaliasta ja Balkanin alueen maista. Tärkeimmät syyt muuttaa Suomeen ovat perhe, työ ja opiskelu.

Ikärakenteen muuttuessa koko yhteiskunta muuttuu.

Syntyvyyteen vaikuttavat monet seikat. Perheiden päätökseen hankkia lapsia vaikuttavat esimerkiksi naisten koulutustaso ja työssäkäynti. Kun naiset hankkivat korkean koulutuksen, he ehkä haluavat tehdä alansa töitä ennen kuin hankkivat lapsia ja jäävät äitiysvapaille. Myös taloudelliset tekijät kuten asuntojen hinnat, vanhempien pätkätyöt, mahdolliset työttömyysjaksot vaikuttavat perheen päätöksiin. Lapsista koituu aina kuluja perheelle, ja heikossa taloustilanteessa lasten hankintaa harkitaan ehkä tarkemmin kuin talouden ollessa hyvällä mallilla. Myös yhteiskunnan tarjoama tuki lapsiperheille voi vaikuttaa päätökseen hankkia lapsia.

Odotettavissa oleva elinikä on kohonnut. Suomalainen nainen elää keskimäärin noin 84-vuotiaaksi ja mies noin 78-vuotiaaksi. Ennusteen mukaan joka neljäs suomalainen vuonna 2030 on yli 65-vuotias. Väestön ikärakenne muuttuu huomattavasti. Eliniän kohoamiseen vaikuttavat monet tekijät, kuten hyvä elintaso ja parantunut terveydenhoito. Tällaisia väestöön liittyviä **demografisia** muutoksia tutkitaan paljon ja ne ovatkin kaiken yhteiskunnallisen suunnittelun pohja.

Taloudellinen huoltosuhde tarkoittaa sitä, kuinka suuri osuus väestöstä on työelämässä mukana eli työllisiä ja kuinka suuri osa ei ole työllisiä. Lapset, opiskelijat työkyvyttömät ja eläkeläiset eivät ole mukana työelämässä eli ovat työvoiman ulkopuolella. Työlliset elättävät tämän ei-työllisten joukon. Tulevaisuudessa eläkeläisten määrä kasvaa ja huoltosuhde muuttuu yhä epäedullisemmaksi. Sama kehitys on meneillään muissakin teollistuneissa maissa. Onkin alettu puhua **hyvinvointivaltion kriisistä** tai **kestävyysvajeesta**. Kestävyysvajeella tarkoitetaan sitä, että julkiset menot kasvavat tulevaisuudessa enemmän kuin julkiset tulot. Tämä merkitsee julkisen talouden velkaantumista menojen kasvaessa väestön ikääntymisen takia. Poliittisessa päätöksenteossa lähtökohtana ovat arviot tulevasta kehityksestä. Näistä tulevan kehityksen arvioista taloustieteilijät voivat olla eri mieltä.

Suomi ikääntyy

Ikärakenteen muuttuessa koko yhteiskunta muuttuu. Sosiaali- ja terveysmenojen pelätään nousevan huomattavasti. Iän mukana hoidon tarve kasvaa. Hoiva- ja terveyspalveluita tarvitaan yhä enemmän. Hoitomenetelmät ja lääkkeet kehittyvät ja samalla ne muuttuvat entistä kalliimmiksi. Eläkemenot kasvavat.

Toinen ikärakenteen muutoksen mukanaan tuoma asia on joillakin aloilla uhkaava työvoimapula. Suurten ikäluokkien jäädessä eläkkeelle työmarkkinoilta poistuu monena vuonna peräkkäin enemmän väkeä kuin sinne on tulossa nuoria. Vanhat työntekijät vievät mukanaan paljon osaamista ja niin sanottua hiljaista tietoa omasta työstään. Toisaalta kaikkien eläköityvien työntekijöiden

Väestö iän ja sukupuolen mukaan 2014

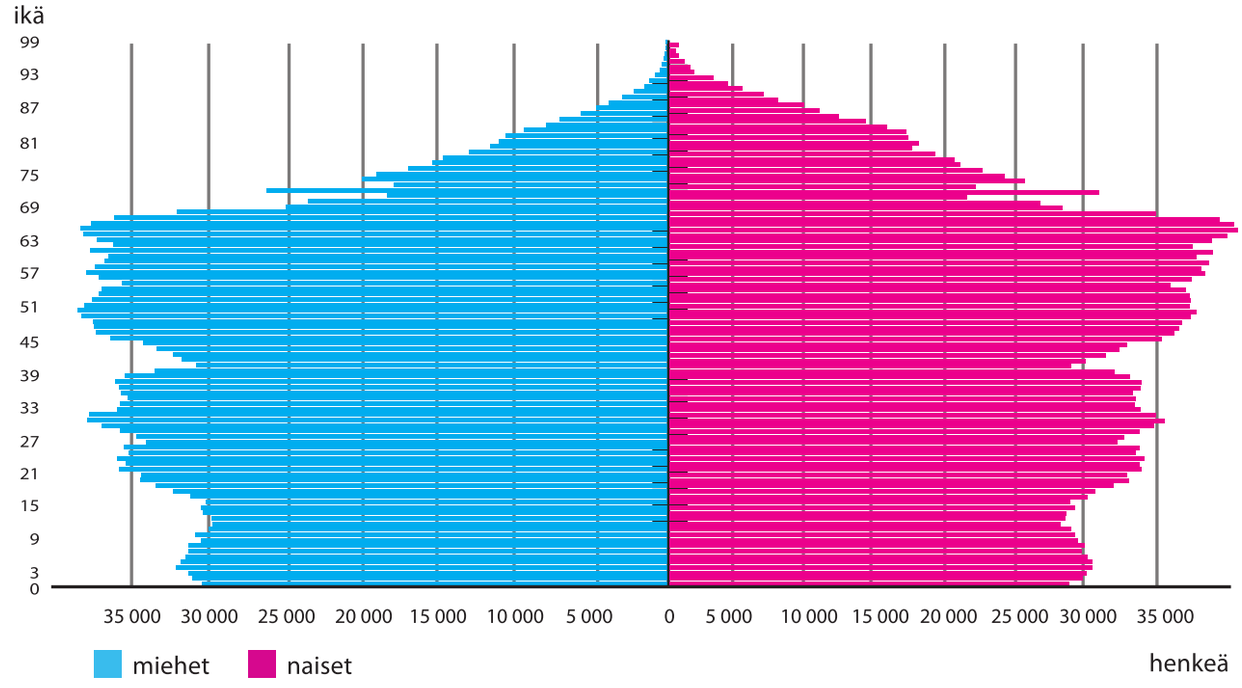

Lähde: Tilastokeskus

Ikäpyramidi kertoo eri-ikäisten määrän Suomen koko väestössä. Pyramidista voi päätellä eri ikäryhmien osuuden väestöstä tulevaisuudessa. Suomen talouden tilanteeseen vaikuttavat koulutus-, työvoima- ja maahanmuuttopolitiikka. Mitä tietoja kuvaaja antaa Suomen väestöstä lähitulevaisuudessa? Miten mahdollinen runsas maahanmuutto muuttaa tilannetta?

tilalle ei palkata uutta väkeä. Koneistaminen ja muu työn tehostaminen pitävät huolen tuottavuuden säilymisestä entisellään.

Kun työntekijöiden eli veronmaksajien määrä vähenee, vaarana on että hyvinvointivaltion **veropohja** ei ole riittävä. Tämä tarkoittaa sitä, että yhteiset verorahat eivät ehkä riitä kaikkien palveluiden ja tulonsiirtojen rahoittamiseen tulevaisuudessa. Suomi on jo vuosia ottanut velkaa selvitäkseen menoistaan. Tasapaino tulojen ja menojen suhteen on löydettävä pian, jotta talous tasapainottuisi.

Miten muutoksista selvitään?

Yhteiskunnassa on varauduttu tulevaan muutokseen jo pitkään. Syntyvyyden kääntäminen kasvuun ei enää auta Suomea tässä tilanteessa. Siksi on ehdotettu, että maahanmuuttajat korvaisivat tulevaa pulaa työikäisistä veronmaksajista. Suomeen onkin muuttanut viime vuosina ihmisiä, mutta toisaalta myös Suomesta on muutettu ulkomaille töihin.

Elinajanodote eräissä maissa (vuotta)

Sierra Leone	50
Somalia	53
Nigeria	55
Kenia	60
Tansania	62
Ghana	66
Intia	67
Venäjä	70
Egypti	75
Iso-Britannia	81
Suomi	81
Irlanti	81
Saksa	81
Ranska	82
Espanja	82
Italia	83
Australia	83
Sveitsi	83
Japani	84

Lähde: UN Data 2015

Maailman väestö kasvaa noin 1,2 prosenttia vuodessa. Väestönkasvu on hidastunut 1990-luvulta lähtien. Vuonna 2030 maailmassa ennustetaan olevan noin 8,7 miljardia ihmistä. Kun perheen lapsiluku on Euroopassa hieman yli yksi, on se esimerkiksi Afrikassa lähellä viittä. Väestön määrä pysyy ennallaan, jos perheen lapsiluku on keskimäärin 2,1 lasta.

Opiskeluaikoja pyritään lyhentämään, jotta nuoret valmistuisivat, alkaisivat tehdä työtä ja maksaa veroja entistä aiemmin. Tähän on tähdännyt opintotukikausien rajaaminen enintään viiteen vuoteen.

Eliniänodote on noussut huomattavasti, mikä merkitsee ikääntyneen väestön osuuden kasvamista koko väestöstä. Ikääntynyttä väestöä pyritään pitämään mukana työelämässä entistä kauemmin. Eläköitymisikää on nostettu. Sen lisäksi käyttöön on otettu niin sanottu elinaikakerroin, joka merkitsee sitä, että elinajan piteneminen otetaan huomioon eläkkeen määrää laskettaessa: syntymävuoden perusteella määritelty elinaikakerroin pienentää kuukausieläkettä nuorten osalta. Saman eläkkeen saadakseen nuorempien pitää tehdä töitä monta vuotta enemmän kuin vanhempien.

Eläkkeitä varten palkasta maksettavia eläkemaksuja on myös jouduttu korottamaan. Julkisista palveluista perittäviä maksuja on korotettu ja palveluja on myös jouduttu karsimaan. Verojen korotus on todennäköisesti edessä.

Ikärakenteen muutoksen tuomista uhista selvitään, mikäli talouskasvu pysyy hyvänä. Osa eläkerahoista on sijoitettu rahastoihin tulevaisuutta varten. Jos sijoitukset ovat turvassa ja kasvavat tuottoa, yhteiskunnalla on varaa maksaa eläkkeet myös tulevaisuudessa. Taloustilanteen käännyttyä heikok-

Väestöennusteluvut vuonna 2015

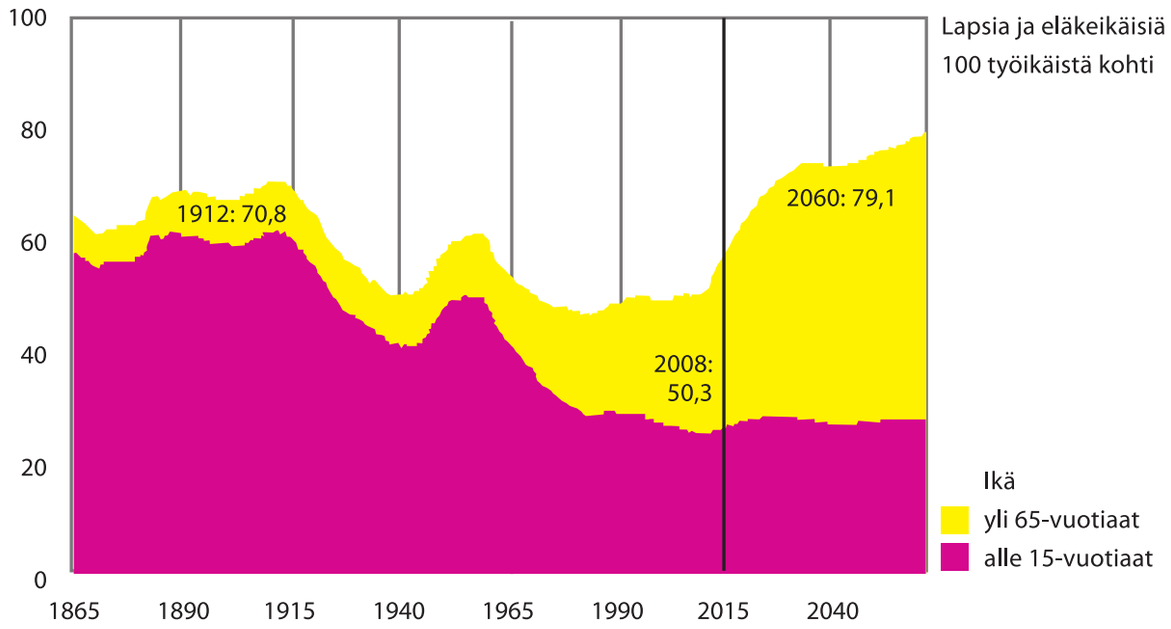

Suomen huoltosuhde on aikojen kuluessa muuttunut: aikaisemmin alle 15-vuotiaat lapset olivat huomattavasti suurempi osuus väestöstä kuin nykyisin. Nyt huoltosuhdetta leimaa yli 65-vuotiaiden suuri osuus. Miten huoltosuhde tulee kehittymään parin vuosikymmenen kuluessa?

si 2010-luvulla pitkittyneen laman takia on jouduttu pohtimaan, miten tilanteesta selvitään. Eläkeläistenkin verotusta on kiristetty niin sanotulla raippaverolla. Eduskunta päätti, että eläketulosta ryhdytään keräämään lisäveroa. Kuuden prosenttiyksikön suuruinen ylimääräinen vero peritään siitä osasta eläkettä, joka ylittää vuodessa 45 000 euron rajan.

Yhteiskunnan järjestämiä palveluita ei toisaalta ehkä tarvitakaan niin paljon kuin nyt ennustetaan, koska tulevaisuuden eläkeläiset ovat ostovoimaista väkeä. Monilla ikääntyneillä ihmisillä on tätä nykyä hyvät eläkkeet ja mahdollisuus järjestää oma hoitonsa kotona. Toisaalta eläkeläiset eivät ole mikään yhtenäinen ryhmä. Heikoimmassa asemassa ovat pelkän kansaneläkkeen varassa elävät.

Samalla kun ikääntyneiden osuus väestöstä kasvaa, muiden ikäluokkien pieneneminen jatkuu. Se merkitsee tulevaisuudessa säästöjä päivähoidossa, koulutuksessa ja esimerkiksi työttömyyden hoidossa.

Suomen väestörakenne 2015

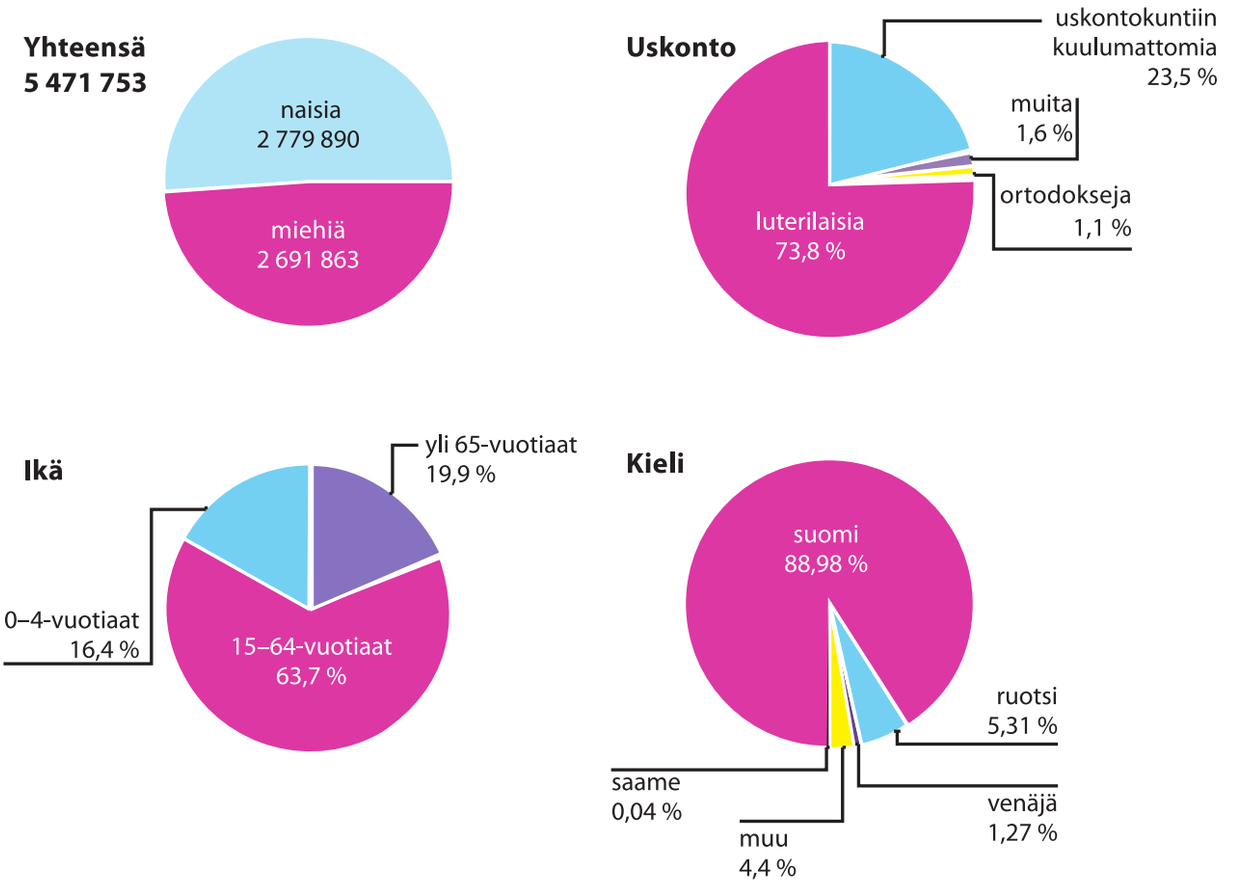

Suomen väkiluku vuosina 1750–2015

1750	421 000
1800	832 700
1850	1 636 900
1900	2 655 900
1950	4 029 800
2000	5 181 000
2010	5 375 276
2015	5 475 200

Suomen väestöstä on pidetty tarkkoja kirkonkirjoja 1600-luvulta lähtien. Väestö ei aina ole lisääntynyt, vaan väestönkasvussa on ollut pudotuksiakin. Väkiluku laski esimerkiksi 1860-luvun lopun nälkävuosina. Sotien ajat 1910-luvun lopulla ja 1940-luvulla merkitsivät väestön hitaampaa kasvua.

Miten Suomen kansalaisuus saadaan?

Laissa on määritelty, millä perusteella Suomen kansalaisuus saadaan. Tavallisimmin se saadaan syntymän perusteella. Jos äiti on Suomen kansalainen, lapsi saa automaattisesti Suomen kansalaisuuden ja sen mukanaan tuomat oikeudet ja velvollisuudet. Näin on myös, jos isä on Suomen kansalainen ja naimisissa lapsen äidin kanssa. Jos lapsi syntyy Suomessa eikä saa minkään toisen maan kansalaisuutta, hän saa Suomen kansalaisuuden.

Sukupolvet vaihtuvat

Yhteiskunnan ilmiöitä voidaan tutkia sekä tilastoista että haastattelemalla ihmisiä. **Sukupolvi** on osoittautunut hyväksi työvälineeksi yhteiskunnallisen muutoksen tutkimuksessa. Syntymävuosi nimittäin kertoo, millaisessa yhteiskunnassa ja Suomessa ihmiset ovat lapsuutensa ja nuoruutensa eläneet. Sukupolvi-käsitteen avulla selitetään eri-ikäisten suomalaisten kokemuksia, arvoja ja odotuksia. Tärkeimpiä kokemuksia ovat nuoruudessa, suunnilleen 17-vuotiaana koetut asiat. Erilaisissa elinoloissa kasvaneet ihmiset erottuvat toisistaan ryhminä. Sukupolveksi lasketaan noin 25–30 vuotta eli yhteen vuosisataan mahtuu kolme–neljä sukupolvea.

Suuriksi ikäluokiksi sanotaan toisen maailmansodan jälkeen, 1940-luvun lopulla syntyneitä ihmisiä. Tämän sodanjälkeisen sukupolven tärkeimpiä nuoruuden kokemuksia olivat suuri muuttoliike maalta kaupunkeihin ja siirtolaisiksi Ruotsiin.

1950- ja 60-luvuilla syntyneet näkivät elintason nousevan ja Suomen avautuvan vähitellen ulkomaiden vaikutuksille. Televisio tuli suomalaiskoteihin. Suomalaiset muuttivat lähiöihin ja lähtivät ensi kertaa turisteina ruotsinlaivoille ja Välimeren rannoille.

1970-luvulla syntyneet kokivat valtavan elintason nousun. Alettiin puhua ”pullamössösukupolvesta”. Tällä viitattiin hyvinvointivaltion kasvatteihin, jotka tuntuivat saavan kaiken liian helposti ja joille säästäväisyys ja ankara työnteko olivat vieraita. Nousukautta seurasi syvä lama 1990-luvun alussa: edessä olikin pätkätöitä ja taloudellista ahdinkoa. Epävarmuutta, mutta toisaalta vapauden tunnetta lisäsivät kylmän sodan päättyminen ja Neuvostoliiton romahdus.

1980-luvulla runsauden yhteiskunnassa syntyneet näkivät, kuinka Suomi jälleen rakensi korkeaa elintasoa, nyt teknologiateollisuuden ja tietotekniikan avulla. EU:hun liittyminen sitoi Suomen länteen. Nousukausi tuntui jatkuvan loputtomiin.

1990-luvulla syntyneen sukupolven voisi nimittää nettisukupolveksi tai millenium-sukupolveksi. Nämä ”diginatiivit” nuoret ovat kasvaneet uuden viestintätekniikan maailmaan. He ovat kansainvälisempiä kuin edeltäjänsä: he viestivät tietoverkoissa ja ovat tekemisissä vieraiden kielten ja kulttuurien kanssa. Toisaalta tätä sukupolvea sanotaan leimaavan keskittyminen omaan itseen ja lähimpiin ihmisiin. He ovat huomattavan yksilökeskeisiä. Nuorten arvot ovat vapaamielisempiä kuin edellisten sukupolvien esimerkiksi avioliittokysymyksissä tai suhtautumisessa huumeisiin.

Kansalaisuuden voi saada myös hakemuksesta. 18 vuotta täyttänyt ulkomaalainen voi hakea Suomen kansalaisuutta asuttuaan Suomessa yhtäjaksoisesti viisi vuotta. Tällöin ehtona on lisäksi kunniallisen elämän viettäminen, turvattu toimeentulo sekä se, että hakijan on osattava suomea, ruotsia tai suomalaista viittomakieltä. Kansalaisuushakemus jätetään poliisille. Maahanmuuttajat saavat Suomen kansalaisuuden myötä samat kansalaisen perusoikeudet ja velvollisuudet kuin muillakin suomalaisilla on.

Suomen kansalaisuuden saa ilmoituksen perusteella, jos on entinen Suomen kansalainen. Nykyään Suomen lait mahdollistavat **kaksoiskansalaisuuden**, joten toisen kansalaisuuden saaminen ei enää johda Suomen kansalaisuuden menettämiseen. Vastaavasti ulkomaalaisen ei tarvitse enää luopua omasta kansalaisuudestaan Suomen kansalaisuuden saadessaan.

Jokainen Suomen kansalainen on automaattisesti myös Euroopan unionin kansalainen. Tämä tuo mukanaan EU-kansalais-

Irakilaisperhe odottaa pääsyä vastaanottokeskukseen Torniossa syyskuussa 2015. Kolmilapsinen perhe on matkannut yli kuukauden ajan Irakin Bagdadista läpi Euroopan Suomeen.

oikeuksia. EU-sopimukset eivät salli muiden EU-maiden kansalaisten syrjintää, joten samat oikeudet, jotka on taattu Suomen kansalaisille, pitää taata myös kaikille täällä oleville muiden EU-maiden kansalaisille.

Vähemmistöt Suomessa

Suomi on aina ollut monenlaisten eri ryhmien asuttama maa. Vähemmistöksi sanotaan pienempää ryhmää, joka asuu valtaväestön, enemmistön keskuudessa. Vähemmistöjä voi määritellä monin eri tavoin. Ryhmällä on vähintään joitakin yhteisiä ominaisuuksia ja usein oma kulttuuri ja yhteenkuuluvuuden tunne. Suomen perinteisiä vähemmistöjä ovat kielivähemmistöt: saamelaiset, suomenruotsalaiset ja romanit.

Pohjoisimmassa Suomessa asuvat saamelaiset ovat Euroopan ainoa **alkuperäiskansa**. He asuttivat nykyisen Suomen valtioon kuuluvia alueita ensimmäisinä. Saamelaisilla on rajoitettu autonomia ja saamen kieli on virallisesti määritelty vähemmistökieleksi Suomessa. Saamelaisia asuu Suomen alueella noin 9 000 ja muissa Pohjoiskalotin maissa yhteensä noin 70 000.

Suomenruotsalaiset saapuivat näille alueille samaan aikaan kuin muukin väestö. Ainoa

Saamelaisnuorten mielenosoituskulkue Helsingissä maaliskuussa 2015. Nuoret halusivat kulkueellaan osoittaa tukea saamelaisten oikeuksille. He toivoivat eduskunnan vielä ratifioivan ILO:n alkuperäiskansoja koskevan 169 -sopimuksen, joka vahvistaisi saamelaisten asemaa Suomessa. Sopimus on tullut voimaan jo vuonna 1991.

erottava tekijä on kieli, joten suomenruotsalaiset ovat kielellinen, ei etninen vähemmistö. Suomi on perustuslain mukaan kaksikielinen maa. Ruotsin kielellä on vahva asema mediassa, koulutuksessa ja kulttuurissa. Suomenruotsalaisia on noin 290 000 eli noin 5 prosenttia väestöstä.

Romanit tulivat Suomeen 1500-luvulla lännestä, mutta alun perin he ovat lähtöisin Intiasta. Heitä on arviolta noin 10 000. Romanikieli on perustuslaissa tunnustettu vähemmistökieli.

1800- ja 1900-lukujen kuluessa maahanmuutto Suomen lähialueilta oli vilkasta. Suomeen tuli silloin tataareja ja juutalaisia Venäjältä. Tataarit ovat turkinsukuinen, islaminuskoinen kansa. Tataarikauppiaita ja sotilaita tuli 1870-luvulla Karjalan Kannakselle. Kun Karjalan alue siirtyi Neuvostoliitolle, tataarit muuttivat Helsinkiin. Juutalaisia muutti niin ikään Venäjältä Suomeen 1800-luvun kuluessa. Nämä molemmat etniset ryhmät ovat Suomessa tällä hetkellä noin 1 000 hengen kokoisia.

Suurin maahanmuuttajaryhmä Suomessa ovat tällä hetkellä virolaiset, joita on noin 48 000. Toiseksi suurin ryhmä on venäläiset, joita on noin 30 000. Venäjän kieltä puhuvia on noin prosentti suomalaisista. Pietarin ympäristöstä kotoisin oleville inkerinsuomalaisille annettiin **paluumuuttajan** asema vuonna 1990 ja heitä muutti Suomeen vuoteen 2011 asti, jolloin tuo järjestelmä lopetettiin.

Muita vähemmistöjä Suomessa ovat esimerkiksi uskonnolliset ja seksuaaliset vähemmistöt sekä eri vammaisryhmät. Heillä on omia järjestöjään ajamassa ryhmään kuuluvien etuja yhteiskunnassa. Tällaisia etujärjestöjä ovat esimerkiksi Näkövammaisten keskusliitto ja Seta. Ihmisoikeusjärjestö Seta edistää yhdenvertaisuutta

Maahan-, maasta- ja nettomaahanmuutto 1971–2015

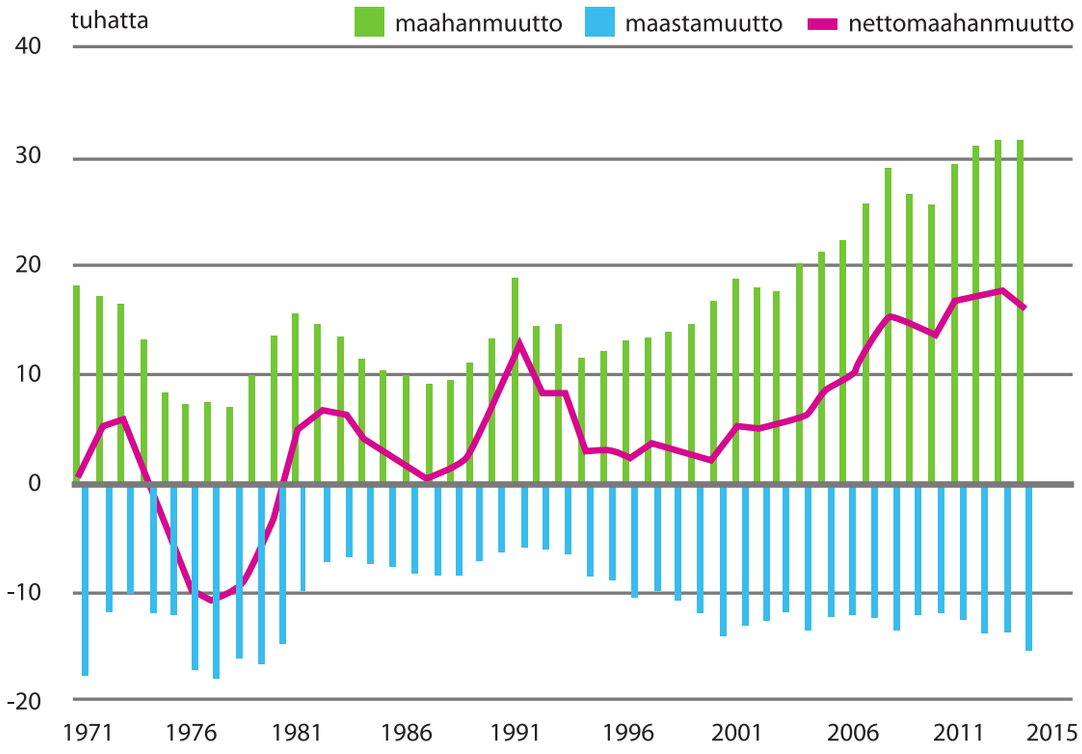

Samalla kun Suomeen muutetaan eri syistä, myös monet suomalaiset muuttavat ulkomaille. Suomen EU- jäsenyyden myötä kansalaiset voivat opiskella, tehdä työtä ja viettää eläkepäiviä toisessa jäsenmaassa vapaasti. Heillä on samat oikeudet kuin maan kansalaisilla. Euroopan ulkopuolelle muutettaessa tarvitaan maahantulo- tai oleskelulupa. Työntekoa varten tarvitaan yleensä erillinen lupa. Miten tilaston luvut ovat muuttuneet 2010-luvulla verrattuna aiempaan? Miksi?

seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolten moninaisuuden näkökulmasta.

Maastamuutto ja maahanmuutto

Suomesta on lähdetty muihin maihin työn tai paremman elintason toivossa. Suurimmat muutot ulkomaille tapahtuivat 1800-luvun ja 1900-luvun vaihteessa sekä 1960–70-luvuilla. **Ulkosuomalaisia** elää muualla maailmassa tällä hetkellä lähes 1,5 miljoonaa. Suurimmat suomalaisperäiset väestöt ovat Ruotsissa, Yhdysvalloissa, Kanadassa sekä Australiassa.

Suomesta voi muuttaa opiskelemaan tai töihin muihin Euroopan unionin maihin, ja Suomeen voi tulla muista EU-maista, koska EU-alueella on vapaa liikkuvuus. Myös EU:n ulkopuolelta tulee Suomeen jatkuvasti ihmisiä opiskelemaan ja töihin. Globaalissa maailmassa työn voi löytää maailman toiselta

Ulkomaiden kansalaiset Suomessa 2013 ja 2014

Maa, jonka kansalaisuus	2013	%	Vuosimuutos, %	2014	%	Vuosimuutos, %
Viro	44 774	21,6	12,6	48 354	22,0	8,0
Venäjä	30 757	14,8	1,9	30 619	13,9	-0,4
Ruotsi	8 382	4,0	-0,4	8 288	3,8	-1,1
Kiina	7 121	3,4	7,5	7 559	3,4	6,2
Somalia	7 465	3,6	0,0	7 381	3,4	-1,1
Thaimaa	6 484	3,1	7,5	6 864	3,1	5,9
Irak	6 353	3,1	7,3	6 795	3,1	7,0
Intia	4 372	2,1	8,5	4 728	2,2	8,1
Turkki	4 398	2,1	2,9	4 508	2,1	2,5
Britannia	4 048	2,0	4,4	4 280	1,9	5,7
Saksa	3 974	1,9	1,7	4 044	1,8	1,8
Vietnam	3 595	1,7	7,5	3 993	1,8	11,1
Puola	3 319	1,6	15,0	3 684	1,7	11,0
Afganistan	3 202	1,5	7,1	3 527	1,6	10,1
Entinen Serbia ja Montenegro	3 155	1,5	3,9	3 360	1,5	6,5
Muut	66 112	31,9	5,3	71 691	32,6	8,4
Yhteensä	207 511	100	6,1	219 675	100	5,9

Lähde: Tilastokeskus, väestötilastot

laidalta. Matkustaminen on entistä helpompaa ja halvempaa. Tärkeimmät syyt Suomeen muuttamiseen ovatkin työ ja rakkaus eli perhesyyt sekä opiskelu Suomessa. Vapaaehtoisesti, oman päätöksensä mukaan muuttavia ihmisiä kutsutaan **siirtolaisiksi**.

Pakolainen on henkilö, joka nauttii kansainvälistä suojelua oman kotimaansa ulkopuolella. Hänellä on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta. 1970-luvulla Suomi otti vastaan ensimmäiset pakolaiset Chilestä, jossa oli tapahtunut sotilasvallankaappaus. Seuraavat tulijat olivat Vietnamin sodan jaloista paenneita venepakolaisia. 1990-luvun alussa Suomeen saapui pakolaisia sisällissodan repimästä Somaliasta. Myöhemmin tänne on muuttanut eri syistä ihmisiä esimerkiksi Balkanilta, Iranista, Irakista, Afganistanista ja Euroopan itäosista. Tätä kutsutaan usein humanitaariseksi maahanmuutoksi. Siihen kuuluu myös **perheenyhdistäminen**, jolla tarkoitetaan oleskeluluvan saaneen henkilön mahdollisuutta saada puoliso, alaikäinen lapsi tai alaikäisen huoltaja Suomeen. Tähän ryhmään kuuluvat myös esimerkiksi ympäristökatastrofin vuoksi muuttavat.

Maahanmuuttajat eivät ole yhtenäinen ryhmä, vaan heidän joukossaan on sekä siirtolaisia, pakolaisia että turvapaikanhakijoita. Tällä hetkellä Suomen väestöstä noin 5 prosenttia on syntynyt muualla kuin Suomessa. Kansalaisuuden saaneet maahanmuuttajat ja heidän Suomessa syntyvät lapsensa ovat uussuomalaisia. Uusi ylioppilas Helsingin kielilukion ylioppilasjuhlien jälkeen keväällä 2015.

Maailman kriisialueilta – sotien jaloista – pyritään pois. Syyrian sisällissota, joka alkoi vuonna 2011, aiheutti miljoonien ihmisten pakolaisuuden. Ensin ihmiset siirtyivät naapurimaihin, Turkkiin ja Libanoniin, mutta sodan pitkittyessä yhä pitemmälle Euroopaan. Lähi-idän kriisi, sotatoimet ISIS-järjestöä vastaan Syyriassa, Irakissa ja Iranissa lisäävät pakolaisten määrää edelleen. Turvapaikanhakijoiden määrä onkin moninkertaistunut Euroopassa – on alettu puhua jopa pakolaiskriisistä.

Suomen eduskunta on päättänyt ottaa maahan vuosittain noin tuhannen pakolaisen kiintiön. Nämä **kiintiöpakolaiset** ovat saaneet YK:n pakolaisjärjestön UNHCR:n leireillä pakolaisaseman. Suomalaiset viranomaiset käyvät valitsemassa muuttajat pakolaisleireiltä, joita on ympäri maailmaa. Viime aikoina kiintiöpakolaisia on tullut esimerkiksi Myanmarista, Iranista, Irakista sekä Syyriasta.

Turvapaikanhakijat tulevat Suomen raja-asemille kriisialueilta ja hakevat maahan-

muuttoviranomaisilta turvapaikkaa Suomesta. Ulkomaalaisvirasto tutkii heidän taustansa ja pyrkii selvittämään, onko heillä perusteita saada turvapaikka Suomesta. Tutkinta kestää kuukausia ja vain pieni osa hakijoista saa turvapaikan tai oleskeluluvan Suomessa.

Suomi on monikulttuurinen yhteiskunta

Suomi on viime vuosikymmeninä muuttunut entistä monimuotoisemmaksi. Suurin osa ulkomaalaisperäisestä väestöstä asuu suurissa kaupungeissa. Suomen tilanteesta on myös haluttu käyttää nimitystä **monikulturalistinen**, jolla viitataan siihen, että Suomessa pyritään lainsäädännön kautta ottamaan vähemmistöjen asiat huomioon erityisen hyvin moneen muuhun Euroopan maahan verrattuna. Esimerkiksi kouluissa meillä on usean kielen ja uskonnon opetusta. Monissa Euroopan maissa, jotka ovat hyvinkin monikulttuurisia, ei noudateta tällaista monia kulttuureja edistävää politiikkaa. Suomessa lähtökohtana on ollut **integrointi**, eikä niinkään **assimilointi** eli sulauttaminen osaksi valtaväestön arvomaailmaa. Kulttuuriltaan ja taustaltaan erilaiset ryhmät elävät vuorovaikutuksessa ja rinnakkain valtion sisällä.

Maahanmuuttajia ovat siirtolaiset, paluumuuttajat, pakolaiset ja turvapaikanhakijat.

Suomessa on pyritty toimimaan niin, että maahanmuuttajat löytäisivät mahdollisimman pian oman paikkansa yhteiskunnassa. **Kotouttamisesta** säädettiin laki vuonna 1999. Lain mukaan maahanmuuttajien tulisi saada apua työpaikan hankkimisessa. Lisäksi laki velvoittaa järjestämään maahanmuuttajille koulutusta sekä suomalaiseen yhteiskuntaan että ammattiin.

Käytännössä maahanmuuttajat eivät kuitenkaan ole vielä tasa-arvoisia suomalaisten rinnalla. Joidenkin on vaikea sopeutua suomalaiseen yhteiskuntaan varsinkin, jos he eivät saa työtä eivätkä opi kieltä. Työn puuttuminen merkitsee avustusten varassa elämistä.

Maahanmuutosta keskustellaan kaikkialla Euroopassa 2010-luvun lopulla. Taloudellinen taantuma ja kasvavat pakolaisten määrät ovat saaneet ihmiset pohtimaan omia selviytymismahdollisuuksiaan globaalissa maailmassa. Keskustelu rönsyää mediassa ja varsinkin internetissä. Usein näyttää olevan niin, ettei edes kaikkien termien sisältöä ymmärretä yhtenäisellä tavalla.

Suomen perustuslaki kieltää syrjinnän ja rasismin.

Suomessa on ulkomaalaislähtöisiä ihmisiä noin 5 prosenttia väestöstä. Vaikka puhekielessä usein puhutaan vain pakolaisista, heitä on kaikista maahanmuuttajista vain noin viidesosa eli noin yksi prosentti Suomen väestöstä. Suurin osa tänne muuttaneista ulkomaalaisista on muita kuin pakolaisia. Yleisimmät syyt Suomeen muuttoon ovat perhesyyt, opiskelu ja työ. Suomen kielen oppitunti Kotkassa syksyllä 2015.

Rasismi ja syrjintä ovat kiellettyjä

Se, miten suhtaudumme toisiin ihmisiin ja ihmisryhmiin, vaihtelee sympatian, uteliaisuuden, suvaitsevuuden ja jopa pelon tai inhon välillä. Suhtautumisemme pohjautuu tietoihin, tunteisiin ja arvoihin. Ihmisillä on harvoin totuudenmukaiset tiedot koko yhteiskunnasta. Yksilön tiedot perustuvat omiin kokemuksiin ja havaintoihin. Tietoja välittyy myös lähipiirin ihmisten ja tapahtumien sekä etenkin medianvälityksellä. Kokonaisuuden hallitseminen edellyttää tutkimustietoa.

Monet maahanmuuttajat Suomessa ilmoittavat kokeneensa syrjintää. Syrjintä on usein piilotettua negatiivista suhtautumista, mutta myös huutelua ja hyökkäävää käyttäytymistä.

Suomen perustuslakiin on kirjattu erittäin laaja **syrjintäkielto**. Kansalaiset ovat keskenään yhdenvertaisia. **Yhdenvertaisuus** tarkoittaa samoja oikeuksia ja velvollisuuksia. Ketään ei saa asettaa eriarvoiseen asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveyden-

tilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Rasismi on ongelma

Jos tietyn henkilön tai ryhmän ihmisoikeudet kielletään etnisen alkuperän, kulttuurin tai biologisten ominaisuuksien takia, puhutaan **rasismista**. Yhteiskunnassa se johtaa joko alistamiseen tai sulkemiseen pois yhteisöstä. Tällöin vähemmistöihin kuuluvat ihmiset jätetään tarkoituksellisesti yhteisen toiminnan ulkopuolelle. Nykyisin on alettu puhua vihapuheesta ja viharikoksista. Poliittiset päättäjät ovat alkaneet tarkasti myötäillä kansalaisten mielipiteitä monikulttuurisuudesta, maahanmuuttopolitiikasta ja vähemmistöihin suhtautumisesta. Ilmapiiri Suomessa on koventunut ja monikulttuurisuuden ongelmat ovat nousseet poliittiseen keskusteluun.

Rasismi-käsitettä käytetään nykyisin paljon. Sen sisältö on kuitenkin monitahoinen. Joskus se pohjautuu ajatukseen ihmisten biologisista ominaisuuksista, jotka johtuvat rodusta ja syntyperästä. Rasismi voi korostaa myös pysyviä kulttuurisia eroja ihmisten välillä. Kummassakaan tapauksessa ihminen ei voi itse käytöksellään mitenkään vaikuttaa hänestä muodostettavaan rasistiseen kuvaan.

Yhteiskunnan rakenteisiin voi kätkeytyä rasismiin perustuvaa syrjintää. Erilaiset säännöt, normit, rutiinit, vakiintuneet suhtautumistavat ja käyttäytymismallit estävät vähemmistöjä saavuttamasta yhtäläisiä oikeuksia ja samoja mahdollisuuksia kuin enemmistöllä on.

TEHTÄVÄT

1. **Tutki sivun 38 tilastoja Suomen väestöstä. Millä perusteilla voidaan väittää Suomen olevan väestöltään melko yhdenmukaista?**

2. **Suomalaisen perheen lapsiluku on nykyisellään 1,7 lasta perhettä kohden. Miksi luku on näinkin alhainen? Pohdi, millä keinoin tuota lukua saataisiin nostettua.**

3. **Määrittele seuraavat käsitteet:**
   a) **pakolainen**
   b) **siirtolainen**
   c) **ulkosuomalainen**
   d) **uussuomalainen.**

4. **Tutki sivun 43 tilastoja Suomen ulkomaalaisperäisestä väestöstä.**
   a) **Mitkä ovat kolme suurinta ulkomaalaisten ryhmää Suomessa?**
   b) **Pohdi, miksi tilaston maista Suomeen on tultu nimenomaan maahanmuuttajina, pakolaisina tai turvapaikanhakijoina.**
   c) **Pohdi, mistä eri syistä mielipiteet maahanmuutosta eroavat voimakkaasti väestön keskuudessa.**

5. **Pohdi Suomen monikulturalismia.**
   a) **Suomi on monikulturalistinen maa. Esitä perusteluja väitteen puolesta ja vastaan.**
   b) **Mitä rasismi on? Kerro esimerkkejä rasistisesta toiminnasta Suomessa.**
   c) **Miten maahanmuutto on muuttanut omaa lähiympäristöäsi?**

6. **Hae tietoa Suomeen muuttamisesta maahanmuuttoviraston sivuilta <www.migri.fi>.**
   a) **Millä perusteilla ihminen voi saada oleskeluluvan Suomessa?**
   b) **Onko oleskeluluvan saaminen mielestäsi hyvin ohjeistettu?**

5 Hyvinvointiyhteiskunta toimii

Hyvinvointivaltio-Suomessa on korkeat verot ja laaja sosiaaliturva.

Huolenpitoa ja palveluita

Suomi on maailman rikkaimpia maita. Henkeä kohden lasketulla bruttokansantuotteella mitattuna Suomi on viidentoista rikkaimman maan joukossa.

Suomalainen vastasyntynyt on äitiysneuvolan terveydenhoidon piirissä jo sikiöaikanaan, ja huolenpito jatkuu lastenneuvolassa kouluikään asti. Perusopetuksen ja lukion ajan nuori on kouluterveydenhoidon piirissä. Maksuton kouluateria tuntuu Suomessa itsestäänselvyydeltä, mutta vastaavanlaajuista etua ei ole missään muualla maailmassa. Jokainen 17-vuotias suomalainen on saanut elämänsä aikana yli 20 000 euroa lapsilisinä valtiolta. Suomalaiselle nuorelle koulutus on maksutonta perusopetuksesta lukioon. Myös ammatillinen opetus ja yliopisto ovat Suomessa opiskelijalle maksuttomia.

Erilaisia malleja

Hyvinvointivaltiot voivat olla keskenään erilaisia. Pohjoismaissa noudatetaan **universaalin hyvinvointivaltion mallia**, johon kuuluvat korkeat verot ja laaja sosiaaliturva. Sitä voidaan myös kutsua sosiaalidemokraattiseksi malliksi. Tavoitteena tässä mallissa on tasa-arvo, erityisesti sukupuolten välinen tasa-arvo. Valtio, julkinen sektori kantaa päävastuun sosiaaliturvasta, joka kuuluu kaikille. Yksilön vastuu on suuri, sillä hyvinvointipalvelut eivät ole markkinavetoisten yritysten hoidossa eikä perheiden vastuu ulotu kaikkialle. Tarveharkintaa sovelletaan tiettyihin tukiin, kuten asumisen tukemiseen. Tämän mallin noudattaminen on johtanut kaikissa Pohjoismaissa tulonjaon tasaisuuteen; meillä ei ole paljon erityisen rikkaita eikä toisaalta rutiköyhiä ihmisiä.

Keski-Euroopassa noudatetaan mannermaista **konservatiivista mallia**, jossa luotetaan perheen ja työpaikan tuomaan turvaan. Näissä maissa on tarjolla vähän julkisia hyvinvointipalveluja. Perheen isän rooli on taata tietty turva perheelleen. Äidit ovat pääsääntöisesti kotona hoitamassa lapsia ja

Maaseutu tyhjenee ja suurten ikäluokkien talot jäävät seuraavalle polvelle usein vapaa-ajan asunnoiksi.

vanhuksia. Esimerkiksi katolisessa Espanjassa ja Italiassa kirkon rooli on tärkeä.

Anglosaksisessa, **liberaalissa mallissa** päävastuu on yksilöllä itsellään. Verot ovat alhaiset, mistä johtuu se, että julkisia hyvinvointipalveluita ja tulonsiirtoja on vähän. Julkinen valta huolehtii vain heikoimmassa asemassa olevista. Keskiluokka hoitaa itse turvansa yksityisten vakuutusten avulla. Tämän mallin maissa, kuten esimerkiksi USA:ssa, tuloerot ovat suuret.

Hyvinvointiyhteiskunta rakennettiin sotien jälkeen

1900-luvun alussa Suomi oli vielä kehitysmaa mutta teollistui kovaa vauhtia. 1940-luvulla Suomi oli suuren urakan edessä: sodan hävitykset oli korjattava, siirtoväki ja veteraanit oli asutettava ja sotakorvaukset oli maksettava. Kun tästä selvittiin ja elintaso alkoi 1950-luvulla hiljalleen kohentua, alettiin suunnitella tulevaisuuden Suomea.

Suomalaisen hyvinvointivaltion rakentaminen lähti liikkeelle ajatuksesta, että tulojen tasaus on talouskasvun olennainen edellytys. Mallia otettiin niin Isosta-Britanniasta kuin Ruotsistakin. Tavoitteena oli luoda valtio, joka tarjoaa kansalaisilleen sosiaaliturvan ja maksuttomat palvelut, kun ihmiset niitä tarvitsevat. Hyvinvointivaltion rakentaminen oli poliittisten päätöksentekijöiden tietoinen valinta sodanjälkeisessä Suomessa. Jokaisesta uudistuksesta käytiin kiivas väittely.

Tulojen tasaus on ollut yksi hyvinvointivaltion tavoitteista. Tämä talouteen liittyvä periaate on pysynyt samana siitä lähtien. **Julkinen sektori** eli valtio, kunnat ja sosiaaliturvarahastot, turvaavat kansalaisten **perustoimeentulon** verovaroin kustannettujen palveluiden ja tulonsiirtojen avulla. Tavoitteena on se, että tulojen tasaus hyödyttää paitsi kansalaisia myös koko kansantaloutta ja luo tällä tavalla talouskasvua. Kansalaisten mahdollisuudet osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan lisääntyvät, kun he saavat terveydenhoitoa, koulutusta, kunnon asunnon ja apua sosiaalisten

ongelmien kohdatessa. Korkeatasoinen tutkimus- ja koulutusjärjestelmä lisäävät Suomen kilpailukykyä. Vakaa ja turvallinen yhteiskunta antaa mahdollisuudet kehittää sitä tulevaisuudessakin.

Hyvinvointivaltion toiminta edellyttää kansalaisilta vastavuoroisuutta: erilaisina veroina kerätyt varat palautuvat kansalaisille palveluiden ja tulonsiirtojen muodossa. Tämä edellyttää kansalaisilta veronmaksukykyä ja -halua.

Miksi hyvinvointivaltio?

Kaikkien ulottuvilla olevat palvelut ja tuet auttavat kansalaista silloin, kun hän niitä tarvitsee. Tällaisia tilanteita, joissa ei voi itse huolehtia toimeentulostaan, ovat esimerkiksi sairaus, työttömyys ja vanhuus. Sosiaaliturva on rakennettu erilaisten riskien varalta. Nuo riskit liittyvät usein omaan terveyteen tai toimeentuloon.

Julkisen sektorin toimintaa ja sosiaalipolitiikkaa säädellään lainsäädännöllä. Edus-

Tulonsiirrot kansalaisen elämänkaaressa

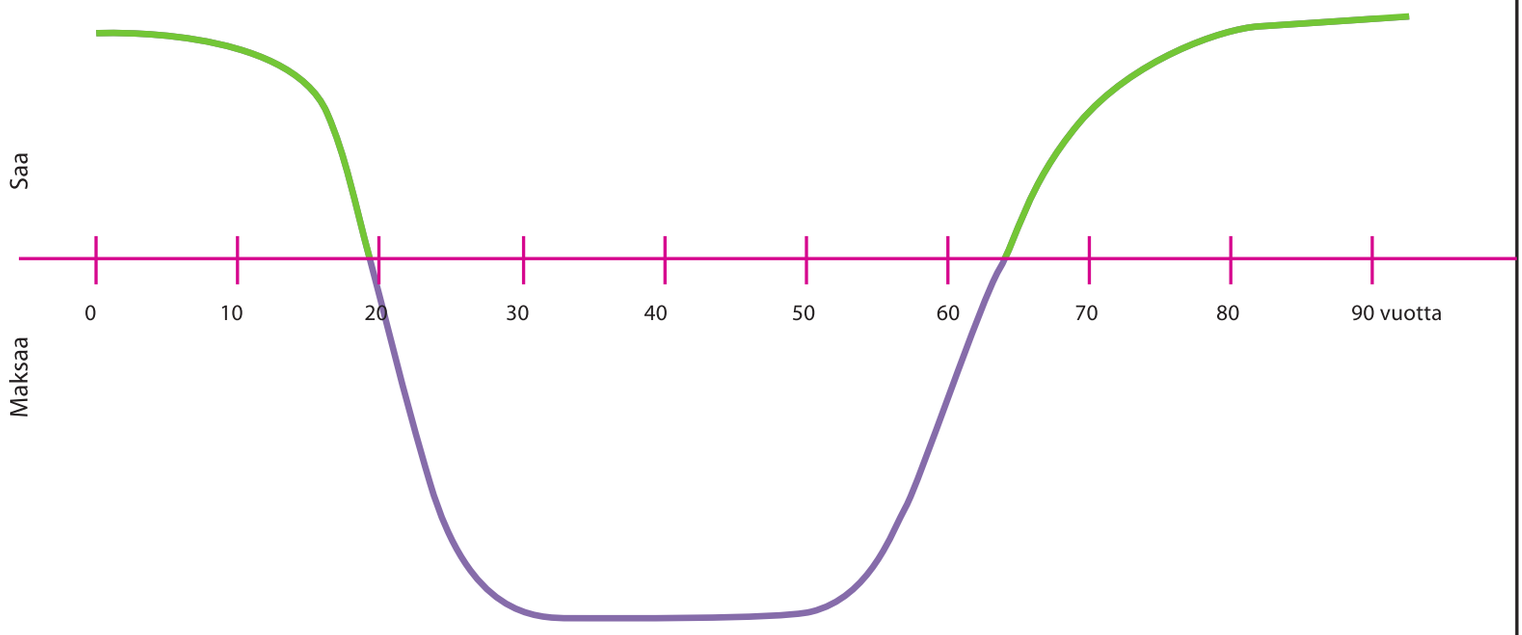

Yhteiskunnan palvelut ja tulonsiirrot vaihtelevat suuresti eri elämänvaiheissa. Kansalainen on "saamapuolella" lapsuudessaan ja nuorena aikuisena, mutta "nettomaksaja" työssäkäyvänä keski-ikäisenä, kunnes sitten vanhuudessa taas saa palveluita ja tukea yhteiskunnalta.

kunta päättää palveluiden ja tulonsiirtojen laajuudesta ja kattavuudesta. Nykyisin päätöksenteossa on huomioitava myös EU:n määräykset.

Hyvinvointivaltio kattaa sosiaali-, terveys-, työ-, koulutus- ja asuntopolitiikan. Joskus hyvinvointivaltion toimialaan lasketaan myös ympäristö- ja kulttuuripolitiikka. Sosiaalipolitiikka on näistä keskeisin ja suurin menoerä.

Kaikesta tästä on seurauksena pienet tuloerot sekä turvallisuus ja yhteiskuntarauha. Hyvinvointivaltion toiminnan päämäärä on hyvinvoinnin lisääminen sekä köyhyyden ja syrjäytymisen vähentäminen. Sosiaalisten ongelmien, kuten alkoholin ja huumeiden käytön tuomien ongelmien ehkäisy ja hoito on myös nähty hyvinvointivaltion tehtäviksi.

Suomalainen sosiaaliturva

Sosiaaliturvan tarkoitus on varmistaa kaikille kansalaisille sosiaalinen perusturva. Sosiaaliturvaan lasketaan kuuluvaksi **sosiaalivakuutus**, **sosiaalihuolto** ja **sosiaaliavustus** sekä sosiaalipalvelut ja terveydenhoito. Aina elämää ei voi ennustaa vaan vastaan voi tulla monenlaisia ongelmatilanteita. Sosiaaliturvan palveluin ja tulonsiirroin yhteiskunnassa autetaan ihmisiä näiden vaikeiden aikojen yli. Esimerkiksi vakava sairastuminen ei sairaspäivärahan myötä kaada välittömästi perheen taloutta. Muita **sosiaalisia riskejä** ovat esimerkiksi työkyvyttömyys, työtapaturma, työttömyys, raskaus ja synnytys, perheen huoltajan kuolema ja vanhuus.

Keskituloisen yksin asuvan palkansaajan tuloveroprosentti vuonna 2014

	41 200 euroa*
Alankomaat	30,2 %
Australia	19,1 %
Belgia	40,6 %
Iso-Britannia	22,4 %
Espanja	27,9 %
Italia	35,8 %
Itävalta	34,0 %
Japani	22,1 %
Kanada	24,4 %
Norja	24,0 %
Ranska	30,6 %
Ruotsi	24,5 %
Saksa	38,2%
Suomi	31,3 %
Sveitsi	13,0 %
Tanska	35,2 %
Viro	21,7 %
Yhdysvallat	24,2 %

Lähde: Kansainvälinen palkkaverovertailu 2014

** esimerkkipalkka vastaa Suomessa suunnilleen keskituloista palkansaajaa vuonna 2014*

Pohjoismaisessa hyvinvointivaltiomallissa palvelut ja tulonsiirrot maksetaan kansalaisten maksamilla veroilla. Suomen veroaste on OECD-maiden korkeimpia. Erilaiset vertailevat tutkimukset kertovat kuitenkin, etteivät palvelut ja tulonsiirrot Suomessa ole sen korkeammalla tasolla kuin muissa EU-maissa.

Suomalaista sosiaaliturvajärjestelmää on rakennettu vuosikymmeniä pala palalta. Siitä on tullut laaja ja monimutkainen järjestelmä. Kansalainen tarvitseekin tänä päivänä tietoa ja taitoa ymmärtääkseen mitä etuja hän sekä hänen läheisensä nauttivat.

Noin 78 prosenttia Suomen alle 5-vuotiaista oli päivähoidossa kodin ulkopuolella; Suomen luku on alhaisin Pohjoismaissa. Muissa Pohjoismaissa yli 90 prosenttia alle 5-vuotiaista hoidetaan päiväkodissa. Kaikissa Pohjoismaissa naisten koulutus ja työssäkäynti ovat yleisempiä kuin muualla maailmassa.

Sosiaalivakuutukset ovat pakollisia ja lakisääteisiä ja ne koskevat kaikkia. Tärkeimpiä sosiaalivakuutuksen osia ovat eläke-, sairaus-, tapaturma- ja työttömyysvakuutukset. Sosiaalihuollon järjestäminen on kuntien vastuulla ja siihen sovelletaan tarveharkintaa. Toimeentulotuki on sosiaalihuollon tärkein muoto. Esimerkiksi lapsilisä on sosiaaliavustusta, jota maksetaan määrätyin ehdoin tietyn suuruisena.

Oikeus tulonsiirtoihin ja palveluihin määräytyy erilaisin perustein. Tietyt tuet, kuten lapsilisä, kuuluvat kaikille lapsille perheen varallisuuteen ja elämäntilanteeseen katsomatta. Jotkut tulonsiirrot, kuten yleinen asumislisä, myönnetään harkinnan jälkeen.

Suomalaisen hyvinvointivaltion kehitys

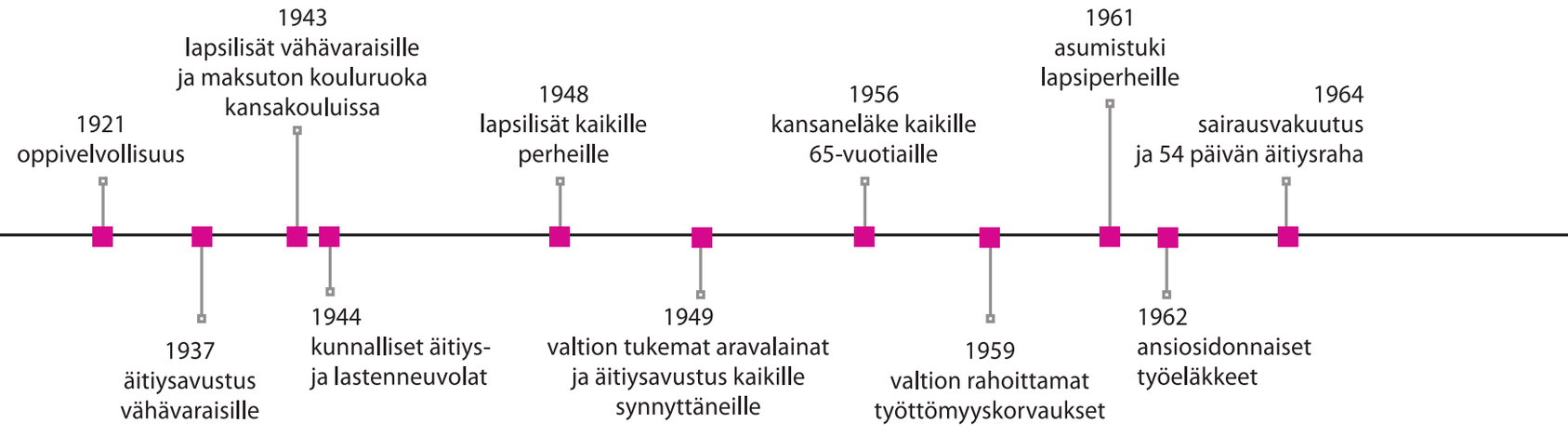

Päätöksessä otetaan silloin huomioon perheen asunnon koko, kunto, perheen koko ja tulot. Jotkut palvelut, kuten päivähoito, kuuluvat kaikille eli niihin on **subjektiivinen oikeus**. Kunnan on järjestettävä päivähoitopaikka alle kouluikäiselle lapselle, jos perhe niin haluaa. Taloudellisista syistä nykyisin on kaavailtu subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajoittamista.

Terveyspalvelut ovat osa sosiaaliturvaa

Terveys on ihmisen hyvinvoinnin perusta. Terveydenhuolto on kuntien ja kuntayhtyminen tehtävä. Terveyskeskukset ja sairaalat muodostavat palveluverkoston, jolla pyritään takaamaan palveluiden saatavuus kaikille kansalaisille. Myös työterveyshuolto ja ympäristöterveydenhuolto ovat osa terveyspolitiikkaa. Työterveyshuolto toimii työntekijöiden sairauksien ennaltaehkäisyssä ja hoidossa. Ympäristöterveydenhuolto keskittyy työ- ja asuinympäristön sekä elintarvikkeiden terveellisyyden valvontaan.

Suomalainen terveydenhoito on saavuttanut hyviä tuloksia. Pienten lasten kuolleisuus on Suomessa hyvin alhaisella tasolla, vakavat kansantaudit on taltutettu ja elinajanodote on pidentynyt jatkuvasti. Vuonna 2005 säädettiin laki hoitotakuusta, minkä perusteella kansalaisen on päästävä julkiseen terveydenhoitoon tietyn ajan, esimerkiksi puolen vuoden, kuluessa.

Terveydenhuollon **yksityistämisestä** on keskusteltu viime vuosina vilkkaasti. Se merkitsee sitä, että terveydenhuollon palveluja ostetaan yksityisiltä yrityksiltä, lääkäriasemilta tai yksityissairaaloista. Ostajana voi

Suomalainen hyvinvointivaltio rakentui pala palalta vuosikymmenien työn tuloksena, minkä takia palveluiden sekä erilaisten tukien ja avustusten kokonaisuus on monimutkainen ja hankalasti hallittava viidakko.

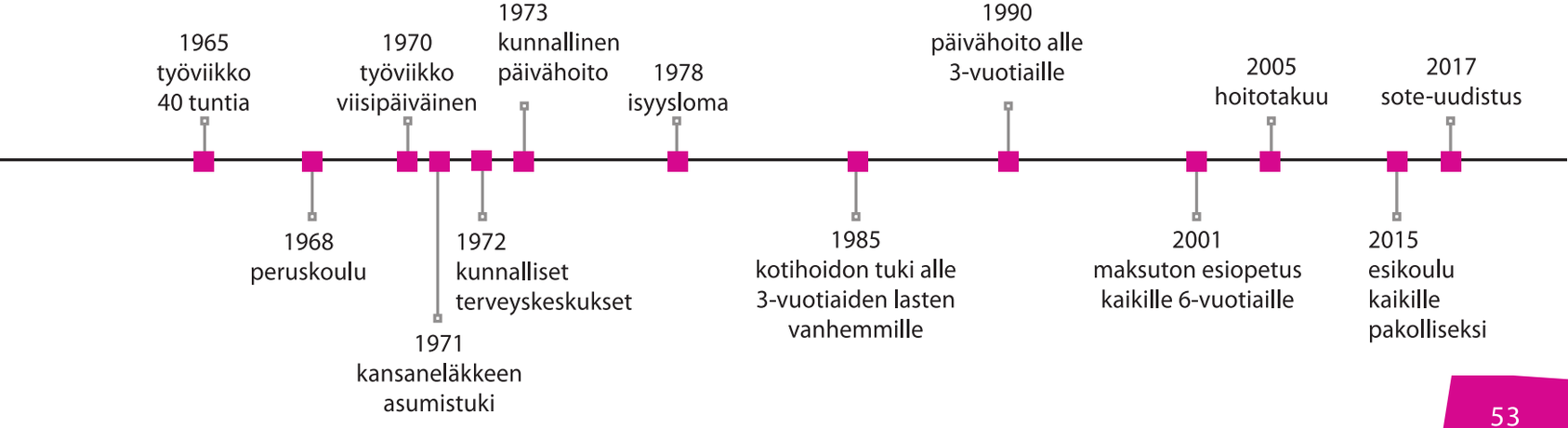

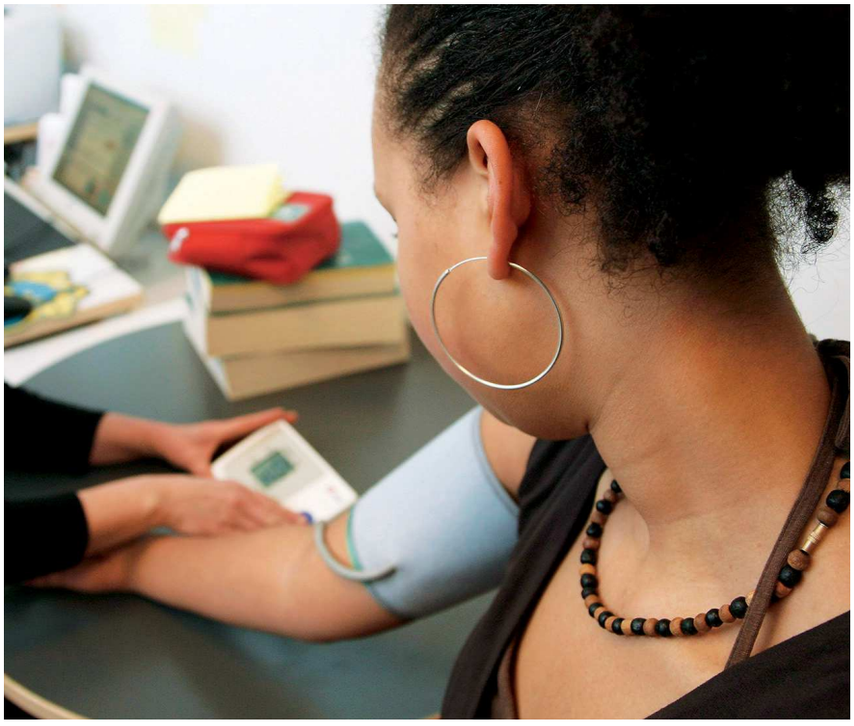

Vuonna 1972 voimaan tullut kansanterveyslaki on ollut eräs suomalaisen terveydenhuollon kulmakiviä. Terveyskeskusverkosto huolehtii perusterveydenhuollosta ja sairauksien ehkäisystä. Tämä on vaikuttanut Suomen kansainvälisesti tunnustettuihin saavutuksiin kansanterveyden saralla. Näitä saavutuksia ovat esimerkiksi sydän- ja verisuonitautikuolleisuuden pienentyminen, tupakoinnista johtuvien syöpien vähentyminen, hammasterveyden parantuminen sekä odotettavissa oleva eliniän pidentyminen.

olla yksittäinen kansalainen tai kunta. Suomessa toimiikin jo terveydenhoidon ja vanhustenhoidon alalla lukuisia kotimaisia ja kansainvälisiä yrityksiä. Yksityisen yrityksen palvelut ovat kalliita ja kunta voi maksaa osan hoitokustannuksista antamalla kuntalaiselle niin kutsuttuja **palveluseteleitä**.

Kunnat perustelevat yksityisten terveyspalveluidenostoa monella tavalla: kunnalla ei ehkä ole varaa järjestää näitä palveluita itse tai sitten kunta haluaa yksityisten yritysten palveluilla tasata ruuhkahuippuja. Suhtautuminen yksityisiin terveyspalveluihin jakaa puolueiden mielipiteitä. Oikeistossa yksityisten yritysten tarjoamien terveyspalveluiden ostamista pidetään yleensä hyvänä asiana ja vasemmistossa asiaan suhtaudutaan kriittisesti.

Sote – uudistus tulossa

Sosiaali- ja terveyshuollon uudistus eli **sote** tulee tekemään suuria muutoksia siihen, miten kuntalaisille elintärkeät palvelut järjestetään vuoden 2017 alusta alkaen. Kunnalliselle sosiaali- ja terveydenhuollolle suunnitellaan uudenlainen palvelurakenne. Sosiaalipalvelut ja terveydenhuolto yhdistetään, samoin perustason ja erikoissairaanhoidon palvelut. Tavoitteena on vahvistaa perustason sote-palveluita ja turvata ihmisten nopea hoitoonpääsy.

Uusi palvelurakenne perustuu kuntaa suurempiin itsehallintoalueisiin. Uudistus tarkoittaa, että kaikkien julkisten sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisestä vastaisivat sote-alueet, joiden päätöksenteko kuuluu vaaleilla valituille valtuustoille.

Palkansaajien työpaikkatapaturmat 1976–2012

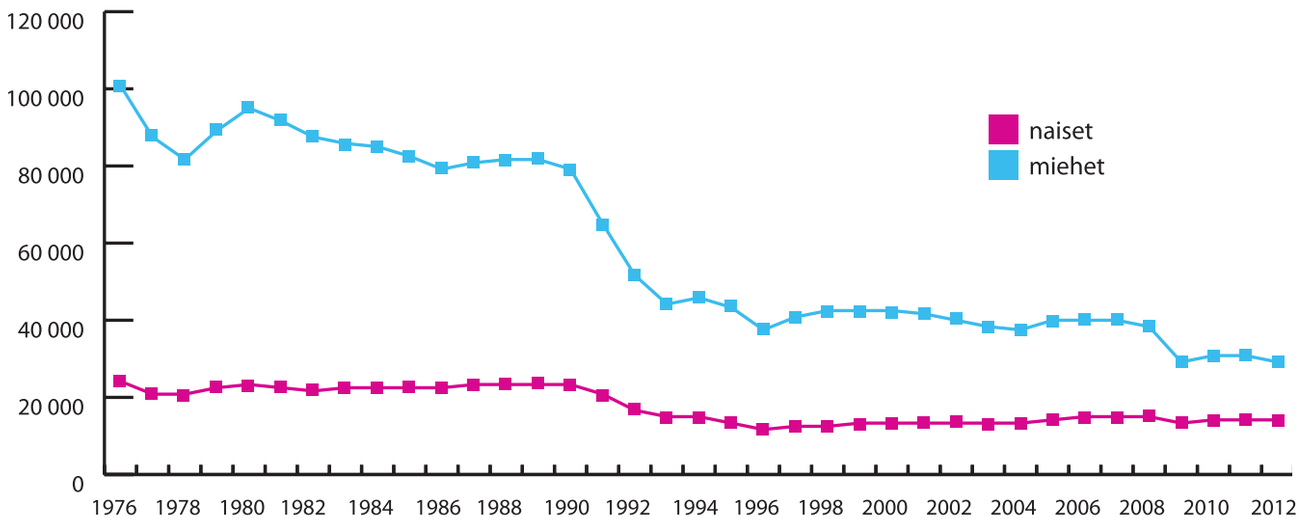

Työsuojelu on vanhin sosiaalipolitiikan alue. Työsuojelu on lakisääteistä toimintaa, jolla ehkäistään työn tekijälleen aiheuttamia vaaroja ja haittoja. Myös henkinen työsuojelu – esimerkiksi kiusaamisen ehkäisy – on työnantajan lakisääteinen velvollisuus.

Sairaus ja tapaturma

Kaikki kansalaiset ovat vakuutettuja sairauksien ja tapaturmien varalta. Tätä kutsutaan sosiaalivakuutukseksi. Sairausvakuutus tarkoittaa sitä, että sairastuneelle 16–64-vuotiaalle maksetaan tuloihin suhteutettua sairauspäivärahaa. Jos työnantaja maksaa sairausajalta palkkaa, päiväraha maksetaan työnantajalle.

Tapaturmavakuutuksen piiriin kuuluvat kaikki työntekijät. Vakuutus korvaa kaikki tapaturmasta aiheutuneet kulut ja ansionmenetyksen, kun tapaturma tapahtuu työssä, työpaikalla tai työmatkalla. Oppilaitosten opiskelijat ovat vakuutettuja koulupäivien ja koulumatkojen ajan.

Raskauden ja synnytyksen aiheuttama ansionmenetys korvataan äitiys- ja vanhempainrahalla. Isyysrahaa maksetaan, kun lapsen isä jää kotiin hoitamaan lasta isyysvapaan ajaksi.

Työttömyys ja työsuojelu

Työttömäksi joutuminen on monen suurimpia pelkoja ja voi romuttaa perheen talouden. Hyvinvointivaltiossa työttömäksi jääneen toimeentulo pyritään turvaamaan, kunnes hän löytää uutta työtä. Työttömäksi

Opiskelijan sosiaaliturva

Valtio antaa tukea peruskoulun jälkeisiin, eli toisen asteen ja korkea-asteen opintoihin. Opintotuki koostuu kolmesta osasta: opintotuesta, asumislisästä ja opintolainan valtiontakauksesta.

Opintorahan ja asumislisän määrä vaihtelee opiskelijan koulutusasteen, iän, asumismuodon, siviilisäädyn ja tulojen mukaan.

Opiskelijan sosiaaliturva koostuu opintotuesta, asumislisästä ja opintolainasta.

jäänyt on oikeutettu peruspäivärahaan tai ansiosidonnaiseen **työttömyysturvaan**.

Joidenkin on muita vaikeampi löytää työpaikkaa. Vaikeasti työllistettävien joukko koostuu ihmisistä, joilla on vain vähän koulutusta, pitkäaikaistyöttömistä, vajaatyökykyisistä ja joskus jo koulussa syrjäytymiskierteeseen joutuneista nuorista. Työvoimapolitiikalla tarkoitetaan keinoja, joilla pyritään ylläpitämään ja lisäämään työntekijän kelpoisuutta työmarkkinoilla. Keinoja ovat olleet esimerkiksi työvoimakoulutus ja tukityö.

Myös ihmisten pysymistä työkunnossa ja työelämästä selviytymistä on pyritty varmistamaan erilaisin keinoin. **Työsuojeluksi** kutsutaan toimenpiteitä, joilla muun muassa ehkäistään työtapaturmia ja ammattitauteja, pidetään yllä työntekijöiden terveyttä, turvallisuutta ja työkykyä sekä huolehditaan henkisestä hyvinvoinnista ja työssä jaksamisesta.

Eläketurvan kertyminen alkaa 18-vuotiaana

Eläketurva koostuu kahdesta osasta: **kansaneläkkeestä** ja **ansioeläkkeestä**. Kansaneläke on vanhuuseläke, jolle voi jäädä 63–68-vuotiaana. Se takaa perustoimeentulon niillekin, jotka eivät saa työstä ansioeläkettä. Kansaeläkkeisiin kuuluvat työttömyys- ja työkyvyttömyyseläkkeet ja niiden maksamisesta huolehtii Kansaneläkelaitos eli **Kela**. Takuueläke turvaa Suomessa asuvalle henkilölle vähimmäiseläkkeen.

Ansioeläkkeet ansaitaan omalla työllä tai yritystoiminnalla. Ne ovat työ-, virka- ja yrittäjäeläkkeitä. Eläkkeen määrään vaikuttaa palkan suuruus ja työvuosien määrä. Ansioeläkkeistä vastaavat työnantajat ja työntekijät yhdessä.

Perheen huoltajan kuollessa perhe-eläke turvaa lähiomaisten toimeentulon. Perheeläketurvaan kuuluu lapseneläke ja leskeneläke.

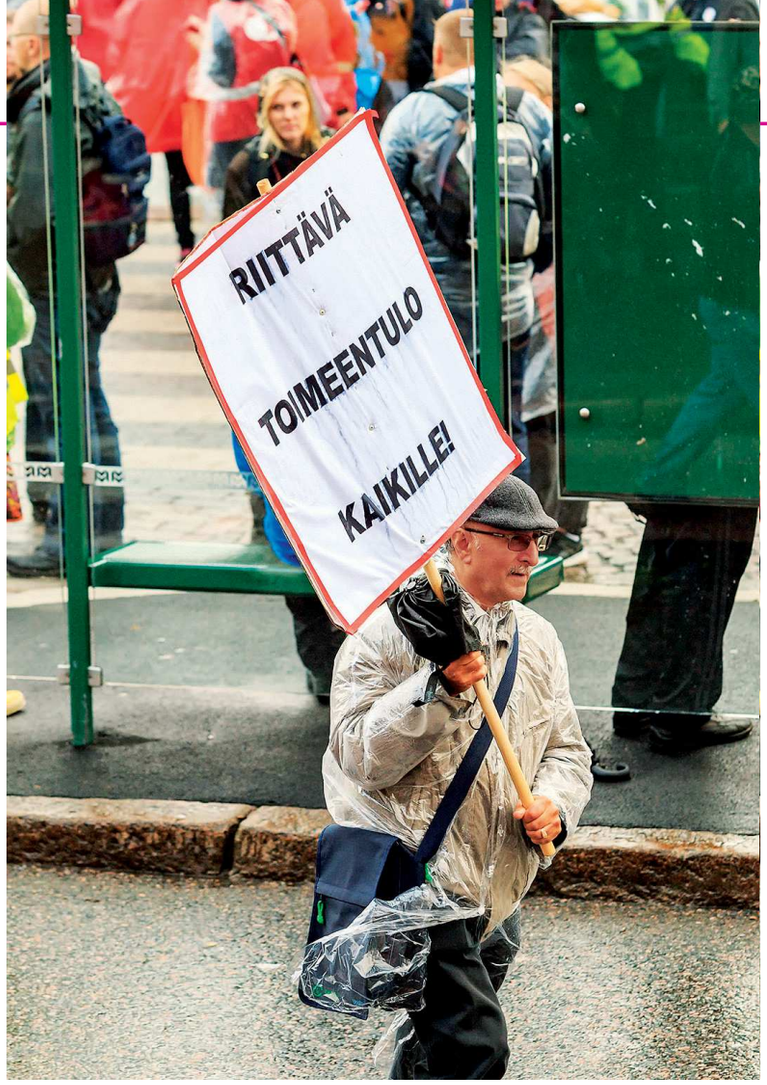

Väestön ikärakenteen muutos on tuonut keskusteluun työurien pidentämisen. Suomalaisten työuria halutaan pidentää sekä alkupäästä saattamalla nuoret aikaisemmin mukaan työelämään että loppupäästä nostamalla eläköitymisikää.

Suomalaisen hyvinvointi-yhteiskunnan tulevaisuus

Hyvinvointivaltio-termistä on siirrytty yhä enemmän käyttämään termiä **hyvinvointiyhteiskunta**. Sillä viitataan valtion roolin vähenemiseen ja niin sanotun **kolmannen sektorin** merkityksen kasvuun. Kolmannella sektorilla tarkoitetaan vapaaehtoisjärjestöjä ja -yhdistyksiä sekä kirkkoa. Nämä ovat valtion rinnalla yhä tärkeämpiä toimijoita huolehdittaessa eri ryhmien hyvinvointipalveluista.

Hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuus riippuu taloudellisen tilanteen muutoksista Suomessa ja maailmalla. Hyvän talouskasvun aikana on helppo jakaa yhteisiä varoja, mutta taantuman tai laman aikana päätökset valinnoista monimutkaistuvat. Jos työttömyys lisääntyy ja verotulot vähenevät, on säästettävä yhteiskunnan palveluissa ja tulonsiirroissa. Silloin on ratkaistava, keneltä otetaan pois: sairailta, vanhuksilta vai lapsilta. Eläkerahastojen kehitys ja tuotto ovat ratkaisevia tekijöitä pohdittaessa tulevia ratkaisuja. Ikärakenteen muuttuessa hyvinvointiyhteiskunta joutuu myös valintojen eteen. Ellei rahaa riitä kaikille veroja maksavien kansalaisten vähetessä, on pakko päättää, mihin yhteiset rahat riittävät ja mistä on leikattava. Jo vuosia on käyty keskustelua hyvinvointipalveluiden tärkeysjärjestyksestä eli tehtävien **priorisoinnista**.

Hyvästä vanhuudesta ja vanhustenhoidosta on puhjennut vilkas keskustelu, kun on käynyt ilmi, että vanhusten saama hoito on Suomessa hyvin kirjavaa, henkilökunnasta on kova pula ja koulutus alalle on puutteellista. Kuvassa veteraanivanhuksille tarjoillaan konjakit Puolustusvoiman lippujuhlan päivänä.

Tulevaisuutta rakennettaessa on ehdotettu kaikille maksettavaa **kansalaispalkkaa** tai **perustuloa**, joka selkeyttäisi monimutkaista sosiaaliturvajärjestelmää ja vähentäisi byrokratiaa. Kansalaispalkka korvaisi erilliset tulonsiirrot ja tarjoaisi jokaiselle perustoimeentulon. Työnteko kannattaisi aina taloudellisesti eikä **kannustinloukkua** enää olisi. Sillä tarkoitetaan tilannetta, jossa on edullisempaa jäädä kotiin tukien varassa elämään kuin mennä töihin. Määräaikainen ja tilapäinen työnteko ei vähentäisi maksettua perustuloa ja ihmisten valinnan vapaus lisääntyisi. Perustulo on saanut kannatusta puolueissa oikealta vasemmalle ja sen kokeilemista on harkittu muutamissa kunnissa.

Palvelusetelit ovat lähellä kansalaispalkkaa oleva malli, jossa esimerkiksi koulutukseen ja perusterveydenhoitoon oikeuttavia seteleitä jaettaisiin kaikille.

Koska kuntien taloustilanne on ollut huono jo pitkään, kunnat ovat yksityistäneet monia niille kuuluvia palveluita.

Pitkittynyt nuoruus

Tutkijat puhuvat nykyisin usein pitkittyneestä nuoruudesta. Sillä tarkoitetaan tilannetta, jossa monet nuoret aikuiset nykyisin elä-

Nuorten työura alkaa usein pätkätöillä.

vät: he ovat naimattomia vielä 30-vuotiaina, asuvat vuokra-asunnossa ja viettävät elämää, jonka ennen katsottiin kuuluvan parikymppisille nuorille hauskanpitoineen ja vapauksineen. Vanhemman polven näkökulmasta he eivät vielä ole asettuneet tämän yhteiskunnan jäseniksi maksamaan veroja ja kantamaan omaa vastuutaan tulevaisuuden yhteiskunnan rakentamisesta.

Tähän tilanteeseen on monta syytä. Työmarkkinoilla nuoret joutuvat tyytymään **pätkätöihin** tai silpputyösuhteisiin, koska vakituista, koulutusta vastaavaa työpaikkaa on vaikea löytää. Tässä tilanteessa omistusasunnon hankkiminen on mahdotonta; isoa asuntolainaa ei myönnetä, jos ei ole vakituisia tuloja. Koska ei ole varmuutta tuloista ja asumisesta, ei myöskään solmita avioliittoa tai hankita lapsia. Kulttuurissakin korostetaan yksilöllisyyttä eikä yhteisvastuuta eli sitä, että jokainen yhteiskunnan jäsen omalta osaltaan kantaa vastuuta tulevaisuuden ja yhteisen talouden rakentamisesta. Varsinkin esimerkiksi hoiva-alan ammateissa ja kulttuurialoilla työskentelevät nuoret aikuiset ovat usein juuttuneet tähän epävarmuuteen.

TEHTÄVÄT

1. **Hyvinvointivaltio passivoi kansalaisensa. Esitä perusteluja väitteen puolesta ja vastaan.**

2. **Tutki aikajanaa, jolla on esitetty suomalaisen hyvinvointi-yhteiskunnan rakentuminen.**
   a) **Milloin tehtiin eniten uudistuksia?**
   b) **Mitä pitäisit tärkeimpinä uudistuksina? Perustele kantasi.**

3. **Mihin sosiaaliturvan osiin olet ollut tähän mennessä elämässäsi oikeutettu? Tee luettelo.**

4. **Pohdi, mikä on suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuus.**
   c) **Mitkä asiat uhkaavat hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuutta?**
   d) **Mitkä seikat saavat sinut puolustamaan hyvinvointi-yhteiskuntaa?**
   e) **Mitä mieltä olet kaikille maksettavasta perustulosta?**

5. **Esitä perusteluja kansalaispalkan/perustulon puolesta ja vastaan.**

6. **Ota selvää, paljonko tulet saamaan opintotukea ensimmäisenä opiskeluvuotenasi.**

6 Suomi – tasa-arvon mallimaa?

Tasa-arvo työelämässä

Suomea pidetään naisten ja miesten välisen tasa-arvon mallimaana. Lainsäädännössä miehiä ja naisia kohdellaan Suomessa samalla tavalla. Myös ammatinvalinnassa vallitsee tasa-arvo: kaikki työt ja ammatit ovat avoimia molemmille sukupuolille.

Suomessa on ollut voimassa **tasa-arvolaki** vuodesta 1987 saakka. Lain tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä. Laki kieltää myös sukupuolivähemmistöjen syrjinnän. Lisäksi **tasa-arvovaltuutettu** ja tasa-arvoasiain neuvottelukunta tekevät työtä tasa-arvon puolesta erityisesti työelämässä. Syrjintä voi kuitenkin jäädä piiloon ja sitä voi olla vaikea näyttää toteen. Syrjintää kohdatessaan kansalainen voi ottaa yhteyttä **yhdenvertaisuusvaltuutetun** toimistoon.

Suomessa on voimassa tasa-arvolaki, jonka tulisi estää sukupuoleen perustuva syrjintä.

Pohjoismaissa naiset ovat mukana työelämässä enemmän kuin muualla Euroopassa. Lasten päivähoidon ja vanhusten hoidon järjestäminen verovaroin vapautti naiset kotoa työmarkkinoille. Miesten ja naisten elämä ei kuitenkaan ole samanlaista.

Naisen euro on hiukan yli 80 senttiä. Naisten koulutustaso on nykyisin Suomessa miehiä korkeampi, mutta se ei takaa parempaa palkkaa tai ammattiasemaa.

Nuorten naisten on lasten synnyttämisen vuoksi miehiä vaikeampaa saada vakituista työpaikkaa. Naisten on myös miehiä vaikeampaa päästä johtoasemiin yrityksissä. Tätä kutsutaan **lasikattoilmiöksi**: naisten työura pysähtyy miehiä helpommin näkymättömään, määrittelemättömään esteeseen.

Poliittisessa ja varsinkin taloudellisessa päätöksenteossa naiset ovat vähemmistönä. Viime aikoina naisia on alkanut näkyä myös yhteiskunnan johtopaikoilla. Kansanedustajista naisia on ollut jo pitkään noin 40 prosenttia. Luku on kansainvälisesti verraten korkea, mutta ei vastaa naisten osuutta koko väestöstä.

Suomen työmarkkinat ovat jakautuneet voimakkaasti miesten ja naisten aloihin. Naisten suosimilla aloilla palkkataso on miesvaltaisia aloja alhaisempi. Tasa-arvo ei ulotu palkkoihin myöskään muilla aloilla. Naisille maksetaan pienempää palkkaa kuin miehille, vaikka kysymys olisi samasta työstä samalla koulutuksella. Naisten palkat ovat palkkatilastoissa keskimäärin 80 prosenttia miesten palkoista. Naiset ovat Suomessa korkeammin koulutettuja kuin miehet.

Koulutus lisää tasa-arvoa

Yhteiskunnallinen asema on Suomessa riippuvainen koulutuksesta. Arvostettuja työpaikkoja on rajallinen määrä. Koulutuspolitiikassa tavoitteena onkin, että kaikilla nuorilla olisi samat mahdollisuudet hankkia tietoja ja taitoja tulevaisuutta varten.

Suomalaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa sen jäsenistä pidetään huolta monella tavalla.

Kokonaisansiot ammatin ja sukupuolen mukaan, 2013

Kuukauden kokonaisansiot ammatin ja sukupuolen mukaan, 2013 (kokoaikaiset palkansaajat)

Ammatin pääluokka	Lukumäärä	Yhteensä €	Miehet €	Naiset €
Sotilaat	7 617	4 089	4 125	3 402
Johtajat ja ylimmät virkamiehet	52 487	6 037	6 464	5 248
Erityisasiantuntijat	304 718	4 180	4 590	3 825
Asiantuntijat	317 294	3 344	3 713	3 037
Toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijät	111 512	2 634	2 762	2 594
Palvelu-, myynti- ja hoitotyöntekijät	247 972	2 471	2 703	2 382
Maanviljelijät, metsätyöntekijät	5 588	2 351	2 401	2 289
Rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijät	142 584	2 971	3 007	2 549
Prosessi- ja kuljetustyöntekijät	113 142	2 991	3 083	2 598
Muut työntekijät	84 393	2 277	2 567	2 058
Tuntematon	1 689	3 074	3 181	2 792
Yhteensä	1 388 996	3 284	3 610	2 967

Lähde: Tilastokeskus, Palkat ja työvoimakustannukset

Koulutus kannattaa Suomessa myös taloudellisesti. Jokainen opiskeluvuosi parantaa palkkatasoa tulevaisuudessa. Suomessa on suhtauduttu perinteisesti myönteisesti koulutukseen ja sen tuomiin mahdollisuuksiin. Perheen tuki, kannustus ja ohjaus auttavat lapsia saavuttamaan koulutukselliset tavoitteet. Koulutusta saaneet vanhemmat ovat valmiimpia kannustamaan ja tukemaan taloudellisesti lapsiaan opiskeluun.

Tasa-arvo tai sen puute näkyvät myös kodeissa. Tutkimusten mukaan naiset tekevät perheessä enemmän kotitöitä kuin miehet. Avioerotilanteessa lasten huoltajuus määrätään useammin äidille kuin isälle.

Isyysvapaa on lakisääteinen mahdollisuus jäädä kotiin hoitamaan pientä lasta. Suomessa isät käyttävät vähemmän mahdollisuutta jäädä isyysvapaalle kuin esimerkiksi naapurimaassa Ruotsissa. Erityisesti yksityisen työnantajan palveluksessa olevat käyttävät harvemmin isyysvapaita.

Äitiys- ja isyysvapaa kerryttävät eläkettä. Samoin korkeakoulussa opiskelusta tai ammattitutkintoon johtavasta opiskelusta kertyy eläkettä.

Mistä tuloerot syntyvät?

Yhteiskunnallinen muutos oli Suomessa 1900-luvun alkupuolella poikkeuksellisen

Työmarkkinoiden jakautuminen sukupuolen mukaan on Suomessa selvää: naiset ja miehet hakeutuvat eri aloille ja eri tehtäviin. Miehiä on selvä enemmistö tekniikan ja liikenteen koulutusaloilla, naisia taas sosiaali- ja terveysalalla, humanistisilla ja kasvatusaloilla. Viime vuosina naisia on hakeutunut jonkin verran enemmän muun muassa poliiseiksi sekä liikenteen ja tekniikan pariin, mutta miehet eivät edelleenkään näytä hakeutuvan perinteisille "naisaloille". Palomies Sari Rautiala työpaikallaan Vantaankosken pelastusasemalla keväällä 2015.

Pitkittyneesti pienituloisten määrä 1998–2014

Lähde: Tilastokeskus

Köyhyys tämän päivän Suomessa

EU:ssa köyhyys määritellään tilanteeksi, jossa ihmisen tulot ovat alle puolet keskimääräisestä tulosta. Näin arvioiden Suomessa asuvista melkein 20 prosenttia on köyhiä. Köyhien joukossa on esimerkiksi pitkäaikaistyöttömiä, yksinhuoltajia, opiskelijoita ja eläkeläisiä. Väliaikaisesta köyhyydestä kärsii noin 800 000, kun taas pitkään jatkuvasta ja kasautuvasta huono-osaisuudesta kärsivä joukko on noin 100 000 ihmistä.

Köyhyys Suomessa on **suhteellista köyhyyttä**. Kaupunkien leipäjonoissa seisovilla ihmisillä on käytössään huomattavasti vähemmän rahaa kuin keskivertosuomalaisella. Heidän tilanteensa on kuitenkin edelleen kaukana YK:n ja Maailmanpankin määrittelemästä köyhyydestä, jolloin ihmisen on tultava toimeen alle 1,25 dollarilla päivässä. Tätä kutsutaan **äärimmäiseksi köyhyydeksi**.

Professori Juho Saari on tutkinut nykyajan köyhyyttä Suomessa. Hänen mukaansa erot ääripäiden eli rikkaiden ja köyhien välillä ovat kasvaneet. ”Kaikkein heikoimmassa asemassa olevista ihmisistä on tullut niin sanotusti muukalaisia keskuudessamme.” Viimekätisen sosiaaliturvan varassa olevat ihmiset ovat yhteiskunnan todellisia köyhiä. Toimeentulotuki on näille vähäosaisille keskeisin tukimuoto.

nopeaa. Teollistuminen nosti vähitellen kaikkien elintasoa.

Jo 1970-luvulla Suomessa siirryttiin **palveluyhteiskuntaan**, jossa yli puolet työntekijöistä saa toimeentulonsa julkisten tai yksityisten palveluiden tuottamisessa. Palveluyhteiskuntaan siirtyminen merkitsi keskiluokan määrällistä kasvua. Tuloerot pienenivät 1990-luvulle saakka, mutta ovat siitä lähtien kasvaneet. Tuloerot johtuvat erilaisista töistä, ammateista, koulutuksesta tai omaisuudesta.

Sosiaalisista eroista puhuttaessa kiinnitetään huomiota siihen, millaisissa oloissa yhteiskunnan jäsenet elävät. Jako rikkaisiin ja köyhiin, hyvä- ja huono-osaisiin ei nykyyhteiskunnassa ehkä näykään selväpiirteisenä. Käsitteellä **yhteiskuntaluokka** tarkoitetaan ihmisiä, joilla on sama luokka-asema eli samanlaiset mahdollisuudet järjestää oma elämänsä omien valintojensa mukaan. Tuloerojen lisäksi erilaisia yhteiskunnallisia jakolinjoja ihmisten välillä ovat koulutus, asuinpaikka, kulttuuri, ulkopuolelle näkyvä elintaso ja ihmisten oma kokemus asemastaan yhteisössä.

Suuret tulo- ja varallisuuserot näkyvät nykyisin monissa maissa ihmisten erilaisina asuinalueina: köyhien slummeina ja rikkaiden vartioituina hienostokaupunginosina. Myös kaduilla kerjäävien ihmisten tai katulasten määrä kertoo tuloeroista.

Mitä on syrjäytyminen?

Yhä useammin Suomessa puhutaan syrjäytyneistä ihmisistä. **Syrjäytyminen** merkitsee sitä, että ihminen jää yhteisön normaalin elämän ulkopuolelle, sivuun yhteiskunnasta.

Suomessa on noin 7 000 asunnotonta. Asunnottomia on eniten suurissa kaupungeissa ja kasvukeskuksissa. Joka toinen asunnoton on pääkaupunkiseudulla. Asunnottomien joukossa on terveitä ja toimintakykyisiä, mutta myös sairaita, vailla toimintakykyä ja huolenpitoa olevia ihmisiä.

Usein se tarkoittaa avustusten varassa elämistä ja velkaantumista. Syrjäytymiseen on monia syitä, kuten asunnottomuus, työttömyys, päihderiippuvuus tai mielenterveysongelma. Syrjäytymiseen liittyy usein yksinäisyys ja toivottomuus.

Viimeaikaiset tutkimukset kertovat, että köyhyys ja syrjäytyminen ovat Suomessa muuttuneet periytyviksi. Sosiaalinen periytyvyys merkitsee sitä, että huonoista oloista lähtöisin oleva ihminen ei pysty yrityksistä ja tuesta huolimatta nousemaan sosiaaliluokassaan vaan pysyy köyhänä. Tässä ei auta edes kaikille yhteinen koulutus. Yhteiskunnan monimutkaisuus asettaa niin suuria vaatimuksia, että huono-osaiset eivät pysty parantamaan asemaansa ja elämäänsä. Kun on totuttu tiettyyn elämäntyyliin, ei muuta tietä osata etsiäkään.

Syrjäytyneet köyhät ihmiset ovat niin sanotussa kannustinloukussa. Kannustinloukulla tarkoitetaan tilannetta, jossa ihmisen on taloudellisesti kannattavampaa olla ilman työtä ja elää avustusten varassa kuin mennä

Onko Suomessa luokkaeroja?

Sosiaalipsykologi Katriina Järvinen toimii kouluttajana ja työnohjaajana. Hän on kulttuuriantropologi, jonka kiinnostuksen kohteita ovat muun muassa sosiaalinen liikkuvuus ja yhteiskuntaluokat.

Taloussosiologi Jani Erola on tutkinut muun muassa ylivelkaantumista, sosiaalisten asemien periytymistä, työttömyyttä ja työnteon kannustimia.

Onko Suomessa luokkaeroja? "On", vastaa sosiaalipsykologi *Katriina Järvinen*. Hän kirjoittaa teoksessa *Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa (2007) seuraa*vasti: 2000-luvulla luokkaerot ovat edelleen totta. Lääkäreiden lapsista tulee lääkäreitä, juristien juristeja, ja puhutaan koulutusväylän sulkeutumisesta. Koulu ei kykene poistamaan luokkaeroja. Taustan ja kotiolojen merkitys on suuri, kun menestystä ja pärjäämistä mitataan

Miten yhteiskuntaluokka määräytyy tämän päivän Suomessa?

"Yhteiskuntaluokat ja luokkarakenne muuttuvat ja elävät siinä missä itse yhteiskuntakin", kertoo taloussosiologi *Jani Erola*. Koulutus on Suomessa tärkein yhteiskuntaluokkaan kuulumista selittävä tekijä. Erot siinä, kuinka pitkään ja mille alalle ihmiset kouluttautuvat, johtavat ammatteihin perustuvaan luokka-asemaan ja se puolestaan johtaa tuloja varallisuuseroihin. Muita luokka-asemaa selittäviä tekijöitä ovat vanhempien luokka-asema sekä yksilöiden erilaiset kyvyt ja motivaatio.

Mistä hyvä- tai huono-osaisuus muodostuu?

Vanhemmilla on Järvisen mukaan ratkaiseva merkitys lapsen taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman kannalta. Synnymme olosuhteisiin, jotka antavat meille tietyt pelikortit yhteiskunnassa pärjäämiseen.

Taloudellinen pääoma eli perheen varallisuus vaikuttaa asumisolosuhteisiin, siihen millaisia vaatteita on mahdollisuus hankkia, mitä syödään, miten koti on kalustettu, onko autoa, venettä, kesämökkiä, varaa harrastaa, matkustella, pääseekö kielikurssille, vaihto-oppilaaksi ja niin edelleen.

Sosiaalinen pääoma taas näkyy siinä, minkälaisesta suhdeverkostosta lapsi pääsee kodin kautta osalliseksi, millaisia läheiset ihmissuhteet ovat laadultaan, miten oppii toimimaan ja kommunikoimaan erilaisissa tilanteissa ja onko kodin tunneilmapiiristä helppo ponnistaa omille jaloilleen.

Näiden lisäksi kaikissa kulttuureissa on tiettyjä perinteitä, aineettomia arvoja ja hyvää makua, jotka on omaksuttava pärjätäkseen yhteiskunnassa. Lapsen mahdollisuuksia tutustua kirjallisuuteen, taiteeseen ja oppia keskustelemaan henkisistä, aineettomista asioista kannustavassa ilmapiirissä voidaan kutsua kodin **kulttuuriseksi pääomaksi**.

Periytyykö luokka-asema tämän päivän Suomessa?

Erolan mukaan noin 20–30 prosentilla luokka-asema periytyy – toisin sanoen päädytään samaan luokka-asemaan kuin vanhemmat. Todennäköisyys luokka-aseman periytymiseen on erityisen vahva maanviljelijöillä sekä hyväpalkkaisten ammattien edustajilla kuten lääkäreillä, tuomareilla, opettajilla ja yritysjohtajilla. Lapsen, joka syntyy ylemmän ammattiluokan vanhemmille, ei tarvitse olla yhtä kyvykäs ja motivoitunut kuin työväenluokan lapsen päätyäkseen myös itse mahdollisuuksiensa suhteen itselleen suotuisaan luokkaan.

Maaseutu tyhjenee, kun nuori ja työikäinen väestö muuttaa haja-asutusalueilta taajamiin ja kasvukeskuksiin. Kunnat eivät verotulojen vähetessä pysty tarjoamaan kaikkia palveluita. Palveluiden heikkeneminen lisää poismuuttoa. Kansalaisten tasa-arvoinen kohtelu ei toteudu, vaan asuinkunta määrää esimerkiksi mahdollisuudet opiskella ja saada hoitoa sairauksiinsa.

ansiotyöhön. Elintaso, jonka hän saa avustuksilla, putoaisi työssä ollessa, kun palkasta on maksettava verot ja muut maksut. Lisäksi töihin menevä menettää erilaiset yhteiskunnan tuet.

Alueiden erot ovat kasvussa

Suomi on harvaan asuttu maa. Suomalaisia asuu vain viisitoista neliökilometriä kohti. Samalla maa on epätasaisesti asuttu. Yli puolet Suomen väestöstä asuu Pori–Lappeenranta-linjan eteläpuolella. Suomen eteläisissä osissa väentiheys on noin 70 henkeä neliökilometrillä, mutta Lapissa vain kaksi.

Väestö on keskittynyt kaupunkeihin ja nopeimmin kehittyville alueille. Tässä suhteessa maa on jakautunut yhä jyrkemmin

Sosiaalinen liikkuvuus

Suomalainen yhteiskunta muuttui sotien jälkeen tasa-arvoisemmaksi koulutuksen ansiosta. Koulutus tehtiin kaikille mahdolliseksi ensin perustamalla kansa- ja oppikouluja myös maaseudulle ja sitten 1970-luvulla siirtymällä kaikille yhteiseen peruskouluun. Koulutuksen kautta työmiehen tai pienviljelijän lapsi saattoi nousta sosiaaliluokkassaan ja valmistua vaikkapa lääkäriksi. Sosiaalinen liikkuvuus eli siirtyminen yhteiskuntaluokasta toiseen oli tavallista.

Tämän päivän Suomessa on laaja keskiluokka. Britannian tai Yhdysvaltain kaltaista jakoa ylä- ja alaluokkaan ei ole. Eriarvoisuus ei ole silti kokonaan poistunut, vaan tulo- ja varallisuuserot kasvavat. Sosiaalinen liikkuvuus on vähentynyt. Sekä hyväosaisuus että syrjäytyminen ovat muuttuneet jälleen melko pitkälti periytyviksi. Vanhempien tulotaso määrittelee jossain määrin lasten mahdollisuudet ja valinnanvapauden yhteiskunnassa.

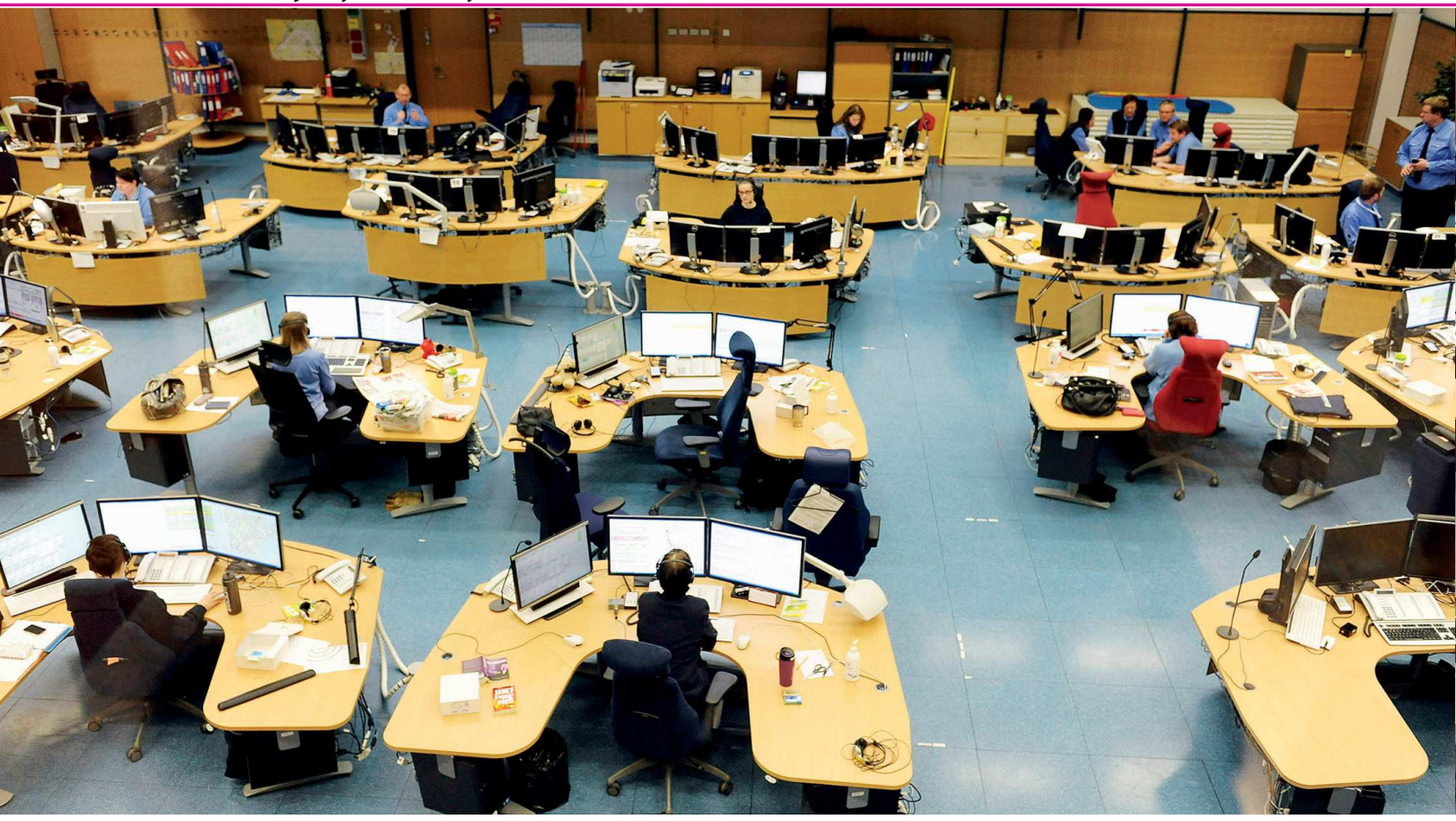

Hätäkeskuksia on Suomessa yhdistetty 2010-luvulla niin, että nykyisin koko maassa toimii kuusi hätäkeskusta. Keskusten toimintaa on uudistettu ja samalla on säästetty rahaa. Kuvassa Keravan hätäkeskus, jossa hoidetaan Itä- ja Keski-Uudenmaan hätäpuhelut.

kahtia: kasvukeskuksiin ja alueisiin, joissa väki vähenee. Kasvukeskuksia ovat pääkaupunkiseudun lisäksi Turun, Tampereen ja Oulun seudut. Samanlainen kehitys on nähtävissä kaikissa Euroopan maissa. Alueelliset erot ovat kasvussa.

Maaseutu autioituu. Väki vähenee sekä alhaisen syntyvyyden että maassamuuton takia. Maaseutukunnissa asuu enemmän vanhuksia kuin kaupungeissa. Kuolleisuus on korkeammalla kuin kaupungeissa.

Alueiden tasa-arvon lisääminen

Maassamuutto on ollut voimakasta Suomessa jo vuosikymmenien ajan. Vapaassa yhteiskunnassa valtio ei voi puuttua ihmisten oikeuteen valita asuinpaikkansa, joten muuttoliikkeeseen on vaikea vaikuttaa. Poliittiset päättäjät ovat vaikeassa asemassa, kun koko Suomen tasapuolisesta kehittämisestä halutaan pitää kiinni. Onko koko maan asuttuna pitäminen mahdollista?

Muuttovoittoalueilla kunnat ovat kovan paineen alaisia, sillä uusille kuntalaisille olisi järjestettävä asunnot ja palvelut. Tonttimaan puute nostaa rakennusmaan ja asuntojen hintoja. Muuttoliike merkitsee myös ruuhkia ja liikenneväylien rakentamista. Palveluiden ja ympäristön rakentaminen liikenne- ja sähköverkostoineen nielee kuntien

verovaroja, mutta tarjoaa toisaalta lisää työpaikkoja.

Muuttotappioalueilla väestörakenne vääristyy, kun työikäiset sekä nuoret muuttavat pois ensimmäisten joukossa. Kunnan verotulot pienenevät, eikä rahaa tahdo riittää edes pakollisten tehtävien hoitoon. Palveluita karsitaan, rakennuskanta vanhenee ja kuntalaisten eriarvoisuus lisääntyy. Myös valtio supistaa palveluitaan alueella.

Talouskasvu ei etene kaikkialla maassa samalla tavalla. Kansalaisten tasa-arvoinen asema ja kohtelu eri puolilla maata on kuitenkin tärkeä periaate. Siksi Suomessa on jo vuosikymmeniä tuettu syrjäseutuja valtion varoin eli harjoitettu **aluepolitiikkaa**. Erityisesti Keskustapuolue on kannattanut tehokasta aluepolitiikkaa.

Aluepolitiikka tarkoittaa käytännössä sitä, että esimerkiksi yritysten sijoittumista kasvukeskusten ulkopuolelle tuetaan avustuksin ja verohelpotuksin. Lisäksi valtio on pyrkinyt takaamaan hyvinvointipalvelut jokaiseen kuntaan.

TEHTÄVÄT

1. **Mitä seuraavat käsitteet tarkoittavat?**
   a) **tuloerot**
   b) **varallisuuserot**
   c) **sosiaalinen liikkuvuus**
   d) **aluepolitiikka**

2. **Onko Suomessa köyhyyttä? Perustele.**

3. **Miten koulutuksella on ollut keskeinen asema sosiaalisen nousun väylänä Suomessa? Onko sillä sama merkitys edelleen? Perustele.**

4. **Mitä toimenpiteitä tarvitaan, jotta Suomen alueellinen tasa-arvo toteutuisi? Laadi aluepoliittinen ohjelma.**

5. **Tee kysely ryhmäsi opiskelijoiden keskuudessa.**
   a) **Mille aloille ryhmäsi nuoret ovat hakeutumassa? Tee tilasto tyttöjen ja poikien vastauksista.**
   b) **Näkyykö vastauksissa vanha jako miesten ja naisten ammateista?**

Valtion pyrkimys sijoittaa omia virastojaan ja laitoksiaan ympäri maata kutsutaan **alueellistamiseksi**. Koko maan kattavan liikenneverkoston ylläpito on myös esimerkki aluepoliittisista toimista.

Nykyisin alueiden tuki tulee suurelta osin EU:n kautta. Tukien saamisen ehtona on, että hakija kustantaa hankkeesta osan ja että hankkeella on työllistävä vaikutus alueella.

II Syventävät tehtävät
Suomalaiset ja hyvinvointiyhteiskunta

1.

Alla on kaksi kannanottoa, jotka koskevat maahanmuuttoa Suomessa ja Euroopassa.

a) Vertaile lainausten näkemyksiä maahanmuuton luonteesta ja merkityksestä Suomelle.

b) Millaisia ongelmia maahanmuuttoon liittyy Euroopassa, ja millä keinoin Euroopan unioni on pyrkinyt puuttumaan laittomaan maahanmuuttoon?

Euroopan unionissa yksittäinen kansallisvaltio ei voi täysin itsenäisesti määritellä omaa maahanmuuttopolitiikkaansa. – – Maahanmuuttaja voi muuttaa työn perässä, perheen mukana, paremman tulevaisuuden toivossa tai olosuhteiden pakosta. – – Viime vuosina maahanmuutosta käyty keskustelu on pyörinyt lähes yksinomaan uhkakuvien ja turvallisuuskysymysten ympärillä. Tähän keskusteluun liittyvät terrorismin vastainen sota, järjestäytynyt rikollisuus sekä ihmis- ja huumekauppa, mutta eivät juurikaan ne ihmiset, jotka muuttavat. Maahanmuutosta on tullut uhka ja kirosana, ja maahanmuuttajiin on isketty jo valmiiksi rikollisten leima. – – Ihmisten liikkuminen maasta toiseen ja takaisin on väistämätöntä, ja siitä seuraava hyöty yhteiskunnalle, niin tiedon lisääntymisenä, maailmankuvan avartumisena kuin kapeasti ajatellen pelkän taloudenkin kannalta, on otettavissa, jos maahanmuuttoon ei suhtauduta järjestelmällisen kielteisesti.

Vasemmistonuorten maahanmuutto- ja maahanmuuttajapoliittinen asiakirja 22.4.2007

Maahanmuutosta puhuttaessa tulee erottaa toisistaan työperäinen maahanmuutto ja humanitäärinen maahanmuutto. Kokoomusnuoret suhtautuu positiivisesti työperäiseen maahanmuuttoon. – – Suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä, joka takaa maahanmuuttajille Euroopan suurimmat sosiaalietuudet, houkuttaa sellaisia maahanmuuttajia, joiden työllistymismahdollisuudet Suomessa ovat heikot. – – Oikeus perheen yhdistämiseen ruokkii järjestäytynyttä rikollisuutta, jonka avulla kuljetetaan alaikäisiä Suomeen korvausta vastaan tarkoituksena saada maahan koko perhe. – – Maahanmuuttajia tulee vastaanottaa vain sen verran kuin on mahdollista menestyksellisesti sopeuttaa vastaanottavan yhteiskunnan kieleen, tapoihin ja lakeihin. – – Hyvää tarkoittavat monikulttuurisuusprojektit ovat osoittautuneet vahingollisiksi sekä vastaanottajamaille että maahanmuuttajille itselleen. – – Etenkin islamilaistaustaisilla toisen ja kolmannenkin sukupolven maahanmuuttajilla on suuri riski uskonnolliseen radikalisoitumiseen, jos ei ajoissa huolehdita heidän mukautumisestaan uuteen yhteiskuntaan.

Kokoomusnuorten tulevaisuusohjelmasta vuosille 2011–2015

(YO kevät 2015)

KERTAA!

- Ikärakenne muuttuu Euroopassa ja Suomessa: ikääntyvän väestön osuus kasvaa ja työikäisten osuus laskee.
- Maahanmuutto korjaa ikärakenteen muutosta.
- Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta tuottaa palveluita ja jakaa tulonsiirtoja niitä tarvitseville.
- Kolmas sektori, järjestöt ja yhdistykset, tuottavat valtion ja kuntien ohella hyvinvointipalveluita eri ryhmille.
- Suomi on maailmalla tunnettu tasa-arvoisesta yhteiskunnastaan, mutta tulo- ja varallisuuserot kasvavat nykyisin Suomessakin.

2.

Sosiaali- ja terveysministeri Paula Risikko (kok.) kertoo lehtihaastattelussa seuraavaa:

"Vastikkeettomasta sosiaaliturvasta pitäisi päästä eroon. Järjestelmää pitäisi muuttaa siten, että sosiaaliturvan saajan olisi pakko osallistua yhteiskunnan toimintaan. Yhteiskunta ei voi järjestää kaikkea – – muutoksella voitaisiin päästä osallistuvaan sosiaaliturvaan, joka ehkäisee syrjäytymistä."

Ilkka, Pohjalainen 4.8.2013

a) Mitä tarkoitetaan sosiaaliturvan vastikkeettomuudella?

b) Erittele Risikon ehdotuksen vaikutuksia yksilön ja yhteiskunnan kannalta.

(YO kevät 2015)

3.

Sosiologian professori Juho Saaren mukaan noin 800 000 henkilöä kärsii Suomessa väliaikaisesta köyhyydestä. Pitkään jatkuvasta köyhyydestä kärsii noin 100 000 henkilöä. Professori Saaren mukaan Suomi on taloudellis-yhteiskunnallisessa mielessä luokkayhteiskunta, jossa erot rikkaiden ja köyhien välillä ovat kasvaneet entisestään (YLE-uutiset 28.8.2014).

a) Mitkä tekijät aiheuttavat köyhyyttä Suomessa?

b) Mitä vaikutuksia köyhyydellä on suomalaisessa yhteiskunnassa, ja miten siihen on pyritty puuttumaan?

(YO syksy 2015)

III Valta, valtio ja kansalainen

Kansalainen on ihminen, jolla on oikeuksia ja velvollisuuksia suhteessa valtioon ja vallanpitäjiin. Valtio puolestaan on yhteiskunnan osa, joka käyttää tietyllä alueella omintakeista ja pysyvää valtaansa. Kansalaisella on Suomessa myös valtaa, sillä perustuslain mukaan valta kuuluu kansalle. Perustuslaissa määritellään myös kansalaisen oikeudet. Kaikki valtiot eivät ole demokratioita, ja demokratioissakin ihmisoikeuksia pitää puolustaa. Valtiotyyppejä on useita erilaisia. Valtaa on moninaista: näkyvää ja näkymätöntä vallankäyttöä. Valtaa on kaikkialla, mutta se jakautuu yhteiskunnassa eri tavoin.

7 Demokratioissa kansalaisilla on oikeuksia

Yksilöistä tulee kansalaisia

Kullakin valtiolla on omat kansalaisensa ja heillä on oikeuksia ja velvollisuuksia suhteessa tähän valtioon. Kansalaisuus pohjautuu ajatukseen ihmisestä yksilönä. Yksilö nähdään ajattelevana, ainutkertaisena ja muista eroavana ihmisenä. Tämä yksilökeskeinen eli individualistinen ajattelu nousi esiin länsimaisissa yhteiskunnissa keskiajan lopulta lähtien. Tätä ennen ihminen oli nähty osana jotain laajempaa yhteisöä esimerkiksi suvun tai heimon jäsenenä.

Armeija on valtiollinen instituutio. Sen tehtävä on pitää tunkeilijat ulkopuolella ja siten luoda turvallisuutta maahan. Maanpuolustusvelvollisuus on yksi Suomen kansalaisten velvollisuuksista. Kaartin jääkärirykmentin alokas vannoo sotilasvalaa kesällä 2015.

2010-luvun Venäjällä kansalaisjärjestöjen ja kansalaisaktivistien liikkumatila on kaventunut ja heille on alettu jakaa vankeusrangaistuksia. Kuvan nuoret naiset eli feministinen Pussy Riot -aktivistiryhmä osoitti mieltään tanssimalla ortodoksikirkossa vanhoillisuutta ja Vladimir Putinia vastaan. Ryhmän jäsenet tuomittiin teosta vankeuteen.

1600- ja 1700-luvun valistusfilosofiassa ajateltiin, että yksilöiden eli kansalaisten tuli ajatella järjellään ja suhtautua ylhäältä annettuihin asioihin kriittisesti: kaikkia väitteitä ja toteamia tuli epäillä ja koetella. Tämä **kriittinen ajattelu** ja sen hyväksyminen on länsimaisen kansalaisuuskäsityksen ydin. Valistusajattelua seuranneiden Yhdysvaltojen itsenäisyysjulistuksen (1776) ja Ranskan suuren vallankumouksen (1789) myötä vahvistui ajatus siitä, että ihmisten tulisi olla keskenään tasa-arvoisia. Myös oikeus osallistua yhteiskunnalliseen päätöksentekoon kuuluisi näin ollen kaikille syntyperään katsomatta.

Demokratian vähittäinen yleistyminen 1800-luvulta lähtien merkitsi kansalaisille mahdollisuutta vaikuttaa siihen, millaisessa yhteiskunnassa he elävät. Valtaa pitävien oli sitouduttava kansalaisten enemmistön tahtoon. Kuuliaisista ja tottelevaisista alamaisista tuli kansalaisia oikeuksineen ja velvollisuuksineen.

Ihmisoikeudet saadaan syntyessä

Kansalaisten oikeudet pohjaavat käsitykseen siitä, että ihmisellä on luovuttamattomia, syntymässä saatuja luonnollisia **ihmisoikeuksia**, joita kukaan ei voi ottaa heiltä pois – ei edes hallitsija. Päinvastoin hallitsijan tulisi turvata oikeuksien toteutuminen. Mikäli hallitsija ei näin toimisi, hänet tuli voida vaihtaa. Nämä ihmisoikeudet ovat kaikilla samat syntyperästä ja kansallisuudesta riippumatta.

Yhdysvaltojen itsenäisyysjulistuksessa ihmisoikeuksista korostettiin oikeuksia elämään, vapauteen ja onneen. Vuoden 1789 Ranskan vallankumouksen ihmisoikeuksien julistukseen sisältyivät vapaus, veljeys ja tasa-arvo. Näitä ajatuksia alettiin siirtää osaksi eurooppalaisten valtioiden perustuslakeja.

Nykyisin ihmisoikeudet ymmärretään laajemmin. Tärkein asiakirja on Yhdistyneiden kansakuntien **ihmisoikeuksien julistus** vuodelta 1948. Tähän julistukseen kuuluvat perinteisten poliittisten oikeuksien, kuten sananvapauden ja kokoontumisvapauden, lisäksi taloudelliset ja sosiaaliset oikeudet, esimerkiksi oikeus työhön ja sosiaaliturvaan. YK:n ihmisoikeusjulistus on jäsenmaita moraalisesti velvoittava muttei oikeudellisesti sitova.

YK:n ihmisoikeusjulistuksen pohjalta on laadittu **ihmisoikeussopimuksia**, jotka sitovat oikeudellisesti allekirjoittaneita valtioita. Allekirjoituksen jälkeen valtiot ovat vieneet sopimukset osaksi lainsäädäntöään eli **ratifioineet** ne. Ihmisoikeussopimuksille yhteinen piirre on ajatus siitä, että ihmisarvo on loukkaamaton ja sitä pitää kunnioittaa.

Suomi on Yhdistyneiden kansakuntien, Euroopan unionin ja Euroopan neuvoston jäsen. Tätä kautta Suomi on velvoitettu noudattamaan näiden järjestöjen ihmisoikeussopimuksia, esimerkiksi **Euroopan ihmisoikeussopimusta**. Kaikkien maiden lainsäädäntö tai viranomaiset eivät noudata näitä sopimuksia. Diktatuureissa kriittisten kansalaisten ääntä ei päästetä kuuluviin, vapaata tiedonvälitystä ei ole ja toisinajattelijoita vangitaan, jotta diktaattori tai yksi puolue pysyisi vallassa.

Kansalaisella on oikeuksia ja velvollisuuksia

Suomen kansalaisten oikeudet on määritelty Suomen perustuslain perusoikeuksien luettelossa. Siksi niitä kutsutaan **perusoikeuksiksi**. Käytännössä ne ovat ihmisoikeuksia kansallisella tasolla. Vuodesta 1995 ne ovat koskeneet myös Suomessa oleskelevia muiden maiden kansalaisia. Niillä pyritään takaamaan kansalaisten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus lain edessä. Perusoikeuksilla rajataan myös valtion ja muiden viranomaisten mahdollisuutta puuttua ihmisten vapauteen ja elämään. Perusoikeudet heijastuvat muuhun lainsäädäntöön, sillä mikään muu Suomen laki ei saa olla ristiriidassa perustuslain kanssa.

Perusoikeuksista niin sanotut **demokratiaoikeudet** ovat merkittäviä, sillä ne antavat kansalaisille mahdollisuuden vaikuttaa yhteiskunnassa sekä antavat heille

Perusoikeudet

Suomen perustuslaissa määrätyt kansalaisen perusoikeudet ovat

- yhdenvertaisuus lain edessä
- oikeus elämään ja henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen
- syyttäminen ja tuomitseminen vain sellaisten lakien mukaan, jotka olivat rikoksen tekohetkellä voimassa
- vapaus liikkua maassa ja valita asuinpaikka
- yksityiselämän, kunnian ja kotirauhan suoja
- uskonnon ja omantunnon vapaus
- sananvapaus
- kokoontumis- ja yhdistymisvapaus
- oikeus äänestää ja asettua ehdolle (täysi-ikäiset)
- omaisuuden suoja
- maksuton perusopetus
- oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin (sisältää suomen ja ruotsin kielen tasavertaisuuden)
- oikeus valita oma elinkeino ja ammatti sekä työvoiman suojelu
- oikeus sosiaaliturvaan: oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon
- vastuu luonnosta, ympäristöstä ja sen monimuotoisuudesta sekä kulttuuriperinnöstä
- oikeus saada asiansa käsitellyksi ilman aiheetonta viivytystä tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa, oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin
- julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Kansalaisen velvollisuudet

- maanpuolustusvelvollisuus
- veronmaksuvelvollisuus
- velvollisuus todistaa oikeudessa
- auttamisvelvollisuus
- statusvelvollisuus eli nimipakko
- oppivelvollisuus
- velvollisuus ottaa vastaan kunnallinen luottamustehtävä

mahdollisuuden saada vaikuttamiseen tarvittavaa tietoa. Demokratiaoikeuksia ovat vaalioikeudet, sananvapaus sekä kokoontumis-, yhdistymis- ja mielenosoittamisvapaus. Usein näihin oikeuksiin viitataan myös kansalaisvapauksina ja poliittisina oikeuksina, jolloin korostetaan sitä, että ne merkitsevät vapauksia valtion määräysvallasta. Näitä vapausoikeuksia, joita ei voi kansalaiselta ottaa pois, kutsutaan **negatiivisiksi oikeuksiksi**. Tosin näidenkin oikeuksien toteutuksessa tarvitaan valtion aktiivisia toimia.

Sekä YK:n ihmisoikeusjulistuksessa että Suomen perusoikeuksien luettelossa ovat mukana myös taloudelliset, sivistykselliset ja sosiaaliset oikeudet. Niillä taataan, että kansalaiset saavat jonkin edun, esimerkiksi oikeuden välttämättömään toimeentuloon tai oikeuden käydä koulua. Koska nämä oikeudet antavat ihmiselle lisää ja paremman mahdollisuuden hyvään elämään, näitä oikeuksia kutsutaan **positiivisiksi oikeuksiksi**. Jos ihmisen perusturva ei ole kunnossa, hän ei

Varusmiehiä ja reserviläisiä polkupyörämarssilla Sotkamosta Kajaaniin. Toisin kuin usein luullaan, maanpuolustusvelvollisuus koskee kaikkia kansalaisia – kaikkien ei vain tarvitse suorittaa sitä aseellisena palveluna. Myös naiset ovat maanpuolustusvelvollisia ja heitä voidaan määrätä erilaisiin tehtäviin sodan sattuessa, samoin kuin siviilipalvelusmiehiä. Totaalikieltäytyjien vankeusrangaistuksien vuoksi Suomi on saanut huomautuksia kansainvälisiltä ihmisoikeuksia valvovilta elimiltä.

voi täysipainoisesti vaikuttaa tai osallistua oman yhteiskuntansa toimintaan.

Uusimpana perusoikeutena luettelossa on mukana vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta. Myös vähemmistöt on Suomen perusoikeuksissa huomioitu entistä paremmin: saamelaisten ja romanien oikeus ylläpitää omaa kieltä ja kulttuuria on taattu perustuslaissa, samoin viittomakielisten oikeudet.

Milloin perusoikeudet voivat olla uhattuna?

Länsimaissa, kuten Suomessa, on jo päästy melko hyvään ihmisoikeustilanteeseen. On hyvä muistaa, että perusoikeuksien vuoksi on aikojen saatossa jouduttu taistelemaan: ne eivät ole itsestäänselvyyksiä kaikkialla ja kaikkina aikoina. Usein oikeuksia alkaa kaivata vasta, kun niihin kajotaan. Diktatuureissa tämä on arkipäivää.

Kuitenkin myös demokratioissa oikeuksiin voidaan puuttua. Esimerkiksi huonossa taloustilanteessa aletaan säästää, jolloin kaikille ei olekaan varaa järjestää peruspalveluita. Tällöin perusoikeuksien toteutumisen puolesta joudutaan taistelemaan. Moni kunta säästää esimerkiksi perusopetuksesta ja lomauttaa opettajia, jolloin suomalaisen lapsen ja nuoren oikeus saada opetusta vaarantuu. Samalla vaarantuu myös perustuslain vaatima yhdenvertaisuus, kun toisessa kunnassa lapset saavat enemmän opetusta kuin toisissa kunnissa.

Yhteiskunnat kohtaavat myös kriisejä. Tällöin kansallisen turvallisuuden nimissä voidaan oikeuksia rajoittaa. Sotatilassa on voimassa puolustustilalaki. Sen nojalla

Edward Snowdenin paljastus siitä, että Yhdysvaltojen tiedustelupalvelu NSA on urkkinut salaa ihmisten tietoja ympäri maailmaa, osoitti, mihin asti tiedustelupalvelut ovat valmiita nykyaikana tietoja saadakseen menemään. Jopa Saksan liittokansleri Angela Merkelin puhelinta kuunneltiin suoraan ja YK:n New Yorkin päämajan sähköpostiliikennettä urkittiin. Snowden sai kansalaiset ja aktivistit hereille.

viranomaiset saavat rajoittaa Suomessa esimerkiksi sananvapautta, kokoontumisvapautta ja ihmisten oikeutta valita asuinpaikkansa tai liikkua vapaasti maassa. Ihmisiä voidaan ottaa turvasäilöön. Perusoikeuksia voidaan **valmiuslain** mukaan Suomessa rajoittaa poikkeuksellisissa oloissa. Esimerkiksi kansalaiset voidaan velvoittaa ottamaan vastaan pelkästään työvoimatoimistojen heille määräämää työtä.

Länsimaissa saatetaan laskea pidätysten kynnystä ja oikeutta oikeudenkäyntiin terrorismin takia. Yhdysvalloilla on ollut Kuuban Guantanamo Bayssä vuosia vankeja, jotka eivät ole päässeet oikeuden eteen. Tällaiset laittomat vapaudenriistot ovat kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden vastaista toimintaa. Samalla viranomaisille on annettu Yhdysvalloissa entistä suurempi mahdollisuus valvoa maassa ja ulkomailla oleskelevia

ihmisiä kansallisen turvallisuuden nimissä. Myös pidätyskynnys on laskenut.

Tekniikan kehittyminen tekee kansalaisten valvonnasta houkuttelevaa. Esimerkiksi kansalaisen sijainnin määrittäminen ja puhelinkuuntelu onnistuvat tietoliikenneverkkoja käyttämällä. Tällöin tiedustelupalvelut saattavat rikkoa kansalaisten yksityisyydensuojaa, jos niiden toimintaa ei seurata. Myös Suomessa on vaadittu puolustusvoimien ja suojelupoliisin verkkovalvonnan valtuuksien laajentamista siviili- ja sotilastiedustelulain avulla. Kansalaisten massavalvonnasta on hyvää vauhtia tulossa yksi merkittävimmistä tulevaisuuden ihmisoikeuskysymyksistä. Perusoikeuksien ylläpitäminen vaatii jatkuvaa hereilläoloa kansalaisilta ja kansalaisjärjestöiltä.

Perusoikeuksien toteutumista pitää voida puolustaa. Mikäli viranomaiset ovat loukanneet kansalaistensa perusoikeuksia, demokratiassa kansalainen voi valittaa loukkauksesta. Suomessa kansalainen voi lähettää valituksen eduskunnan oikeusasiamiehelle tai oikeuskanslerille. Mikäli asia ei Suomen viranomaisten toimin korjaannu, voi valittaa Euroopan Ihmisoikeustuomioistuimeen (EIT). EIT valvoo **Euroopan ihmisoikeussopimuksen** noudattamista. Suomi on saanut EIT:stä useita langettavia päätöksiä.

TEHTÄVÄT

1. **Mikä on kansalainen? Miten alamaisista tuli kansalaisia?**

2. a) **Miten ihmisoikeusjulistukset ja -sopimukset eroavat toisistaan.**
   b) **Etsi internetistä lisätietoa Euroopan ihmisoikeussopimuksesta. Miten sen toteutumista valvotaan?**

3. **Käy läpi perusoikeuksien luettelo.**
   a) **Kirjaa jokaisen oikeuden kohdalle, mitä kukin oikeus käytännössä mahdollistaa tai antaa.**
   b) **Jaottele perusoikeudet negatiivisiin ja positiivisiin oikeuksiin.**

4. a) **Milloin perusoikeudet voivat olla uhattuina?**
   b) **Etsi internetistä esimerkki tilanteesta, jossa Suomi on loukannut ihmisoikeuksia. Kerro, mitä oikeutta ja miten.**

Ei vain oikeuksia, vaan myös velvollisuuksia

Kansalaisuuden mukana tulee myös velvollisuuksia suhteessa valtioon ja vallanpitäjiin. Ne on kirjattu Suomen lakeihin, joskaan niistä ei ole perustuslaissa vastaavaa koottua luetteloa kuin perusoikeuksista. Perustuslakiin on kirjattu velvollisuuksista vain yksi eli maanpuolustusvelvollisuus. Muut kansalaisvelvollisuudet on kirjattu tavallisiin lakeihin. Velvollisuuksia on vähemmän kuin oikeuksia.

8

Onko demokratia paras valtiomuoto?

© Kari Suomalaisen perikunta

Itsevaltiuden aikana kuningas oli valtion symboli ja hänen valtansa oli jakamaton. Itsevaltiaista kuninkaista mahtavin, Ranskan aurinkokuningas Ludvig XIV, julisti: valtio se, olen minä. Kuvassa suomalainen pilapiirtäjä Kari Suomalainen irvailee Suomen silloisen presidentin Urho Kekkosen vallankäytöstä. Tulkitse pilakuvan sanoma.

Valtio osana yhteiskuntaa

Valtio on osa yhteiskuntaa. Suomen valtio säätelee suomalaista yhteiskuntaa käytännössä politiikan keinoin. Jokainen Suomessa asuva henkilö on siis myös Suomen valtion alainen – halusi sitä tai ei.

Valtio huolehtii myös siitä, että määräyksiä noudatetaan. Lakia rikkovat joutuvat oikeuteen poliisin ja syyttäjän toimesta, heitä tuomitaan riippumattomissa oikeusistuimissa ja rangaistaan esimerkiksi sakoilla tai vankeusrangaistuksella. Valtion voidaan siis myös katsoa olevan muun yhteiskunnan yläpuolella, koska sillä on muita yhteiskunnan osia suurempi määräysvalta.

Valtion tunnusmerkit

Valtio on määritelmän mukaan ihmisyhteisö, joka käyttää tietyllä alueella omintakeista ja pysyvää valtaansa. Jokaisella valtiolla on oltava selvästi rajattu alue sekä oma väestö.

Lisäksi valtioilla on tunnusmerkkeinään oma lippu, kansallishymni ja aiemmin myös oma valuutta. Valtio valitsee joukostaan yhden tai useampia johtajia. Näiden vallan-

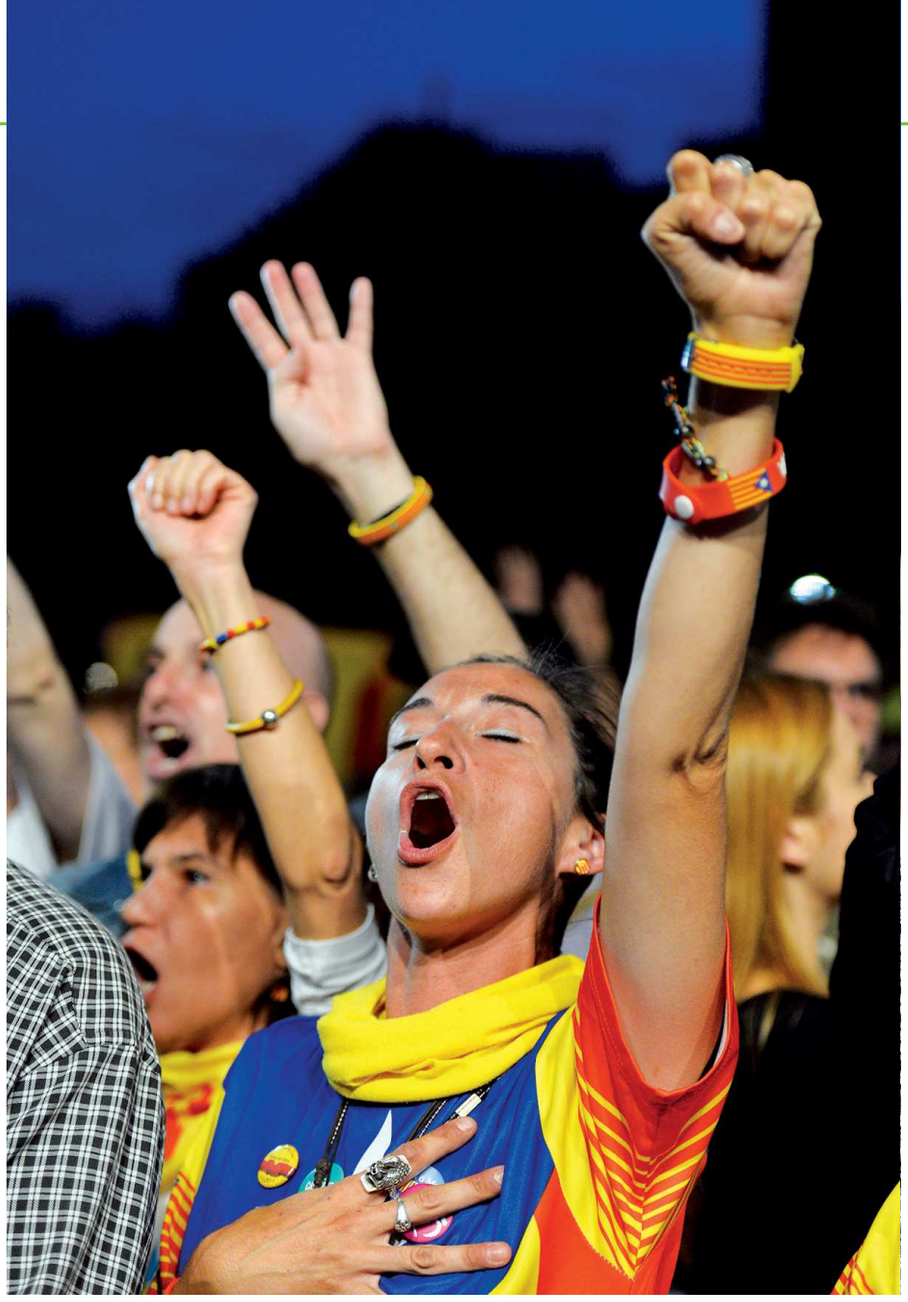

Kataloniassa järjestettiin syksyllä 2015 paikalliset vaalit, joiden keskeisin kysymys oli se, tulisiko Katalonian julistautua itsenäiseksi Espanjasta. Itsenäisyyden kannattajat voittivat vaalit. Kuvassa Katalonian itsenäisyyttä kannattava nuori nainen osoittaa tukeaan itsenäisyyspyrkimyksille. Riittääkö Katalonian itsenäisyyden saavuttamiseen itsenäiseksi julistautuminen?

käyttö on sidottu valtion perustuslakeihin kuuluvan **valtiosäännön** määräyksin.

Valtion tunnusmerkistöön kuuluu myös täysivaltainen eli **suvereeni** vallankäyttö kansalaisiinsa nähden. Käytännössä valtion ei siis tarvitse totella mitään itsensä ulkopuolista tahoa, jos se ei sitä itse halua. Valtiolla on ainoana yhteiskunnan osana oikeus käyttää omalla alueellaan väkivaltaa lain sallimissa rajoissa järjestyksen ylläpitämiseksi sekä oikeus käyttää asevoimaa alueensa ja väestönsä suojelemiseksi ulkoiselta hyökkäykseltä. Valtion väkivallan käytön tulee olla kansalaisten hyväksymää sekä mittasuhteiltaan hyväksyttyä. Valtiolla on siis legitiimin eli oikeutetun **väkivallan monopoli**.

Suvereniteetti ei kuitenkaan merkitse täysin samaa kuin itsenäisyys, vaikka sanoja joskus käytetäänkin toistensa synonyymeina. Valtio saavuttaa muodollisesti itsenäisen aseman vasta, kun muut valtiot tunnustavat sen olemassaolon. Varsinkin pienille valtioille, kuten Suomelle, ulkoinen itsenäisyyden tunnustaminen on tärkeää.

Demokratiassa koko kansalla on mahdollisuus osallistua päätöksentekoon.

Valtio voi luovuttaa osan suvereniteetistaan ulkopuoliselle ylikansalliselle taholle, mikäli se itse niin haluaa. Suomi on tehnyt näin liittyessään Euroopan unionin jäseneksi vuonna 1995 ja samalla sitoutuessaan saattamaan voimaan itsensä ulkopuolella säädettävän EU-lainsäädännön. Samoin siirtyminen yhteisvaluutta euroon merkitsi aiemmin Suomen valtion alaisuudessa olleen rahapolitiikan siirtymistä pois Suomen valtion määräysvallasta Euroopan keskuspankin alaisuuteen Frankfurtiin.

Valtio voi luovuttaa valtaansa myös maan sisällä. Useimmat valtiot ovat jakaneet valtaansa paikallistasolle. Esimerkiksi Suomessa valtio on antanut osan tehtävistään, kuten perusopetuksen, kuntien järjestettäväksi, koska se ei muuten itse suoriutuisi kaikista tehtävistään.

Muuttuvat valtiot

Valtiot ovat muuttuneet aikojen saatossa. Niiden hallintojärjestelmät ovat keskenään erilaisia. 1600-luvulta 1800-luvulle moni eurooppalainen valtio oli itsevaltiuteen perustuva **monarkia** eli kuningaskunta. **Itsevaltiuden** aikakaudella 1600-luvulla katsottiin, että itsevaltias kuningas sai valtansa suoraan Jumalalta. Itsevaltius mahdollisti mielivaltaisen vallankäytön.

Valistuksen myötä alettiin ajatella vallan tulevan Jumalan sijaan kansalta. Ranskan vallankumous vuonna 1789 oli käytännön osoitus tästä. Kansalaiset alkoivat vaatia itselleen oikeutta osallistua päätöksentekoon. 1800-luvun kuluessa moni itsevaltias joutui vähitellen luovuttamaan valtaansa parlamentille, joka koostui kansan valitsemista edustajista.

Hallitsijoiden tuli sittemmin perustaa valtansa parlamentin säätämiin lakeihin, joita kuningas ei enää voinut sivuuttaa. Tällaista lakiin perustuvaa valtiojärjestelmää kutsutaan perustuslailliseksi. Sen olennainen osa on **oikeusvaltioperiaate**, joka merkitsee sitä, ettei kansalaisia voi tuomita mielivaltaisesti, vaan kaiken julkisen vallankäytön on perustuttava lakeihin.

Oikeusvaltioperiaate sinänsä ei vielä takaa demokratiaa eli kansanvaltaa, jos maan lait määräävät vallan kuuluvan pienelle ryhmälle tai yksittäiselle hallitsijalle. Valtion voidaan katsoa olevan **oligarkia** eli harvainvalta, jos vain pieni ryhmä pääsee päättämään asioista. Jos valta on laeilla keskitetty yhdelle henkilölle ja hänen johtamalleen puolueelle, valtio on **diktatuuri**. Kumpikin näistä järjestelmistä antaa mahdollisuuden

F-18 Hornetit ylilennolla itsenäisyyspäivänä. Valtion tunnusmerkkeihin kuuluu oma lippu, mutta myös valtion oikeus pitää järjestystä yllä tarvittaessa väkivalloin omalla alueellaan sekä käyttää asevoimaa alueensa ja väestönsä suojelemiseksi. Tätä varten kullakin valtiolla on poliisi ja armeija.

mielivaltaan ja syrjintään lakeja säätämällä, kuten esimerkiksi Hitlerin Saksassa kävi 1930-luvulla.

Vasta kun valtion lait takaavat koko kansalle mahdollisuuden osallistua päätöksentekoon riippumatta syntyperästä, rodusta, sukupuolesta tai varallisuudesta, voidaan puhua demokratiasta. Silloin päätöksenteossa sitoudutaan kansan enemmistön tahtoon.

Mikä on ”ihannevaltion” tehtävä?

1800-luvulla liberalismin aatteet vaikuttivat siihen, että demokraattisen valtion ensisijaiseksi tehtäväksi alettiin nähdä kansalaistensa vapauksien ja oikeuksien turvaaminen. Syntyi ajatus **yövartijavaltiosta**, joka pyrkii suojelemaan kansalaisiaan kuin katuja öisin tarkkaileva vartija.

Kiina on vapauttanut markkinoitaan ja siirtynyt taloudessa pois kommunismista. Sen sijaan kommunistit eivät ole luopuneet vallasta. Maa on edelleen yksipuoluediktatuuri. Kiinalainen mies kävelee Beijingissä valtion isänmaallisen propagandajulisteen ohitse. Tulkitse julisteen sanoma.

Liberaalin oikeusvaltion tehtävänä ei pidetty puuttumista esimerkiksi yritysten toimintaan lakeja säätämällä, vaan sen päätehtävä oli järjestyksen ylläpitäminen. Näin yritykset voisivat toimia vapaasti ja ihmisten omaisuuden suoja olisi rikkumaton. 1800-luvulla esimerkiksi työläisten olojen epäkohdat kuitenkin osoittivat, ettei liberaali yövartijavaltio kyennyt tyydyttämään väestön köyhän enemmistön tarpeita.

Ratkaisuvaihtoehtoja syntyi kaksi. Karl Marx loi ajatuksen **kommunistisesta valtiosta**, jossa pääoma jaettaisiin sosialismin oppien mukaan tasan kaikkien kesken ja ihmiset olisivat keskenään tasa-arvoisia. Työväestö päättäisi asioista. Sosialismia kokeiltiin Neuvostoliitossa, mutta tasa-arvo ja ihmisoikeudet eivät kuitenkaan toteutuneet. Valta keskittyi Neuvostoliiton kommunistisen puolueen eliitin, ei työväestön käsiin. Neuvostoliitosta tulikin yksipuoluediktatuuri.

Toiseksi vaihtoehdoksi muodostui ajatus **hyvinvointivaltiosta**, jossa pyrittäisiin takaamaan kansalaisten hyvinvointi valtion keinoin eli jakamalla aineellista hyvinvointia verotuksen avulla. Tarvittaessa voitaisiin puuttua markkinavoimien toimintaan jopa laeilla. Valtion tehtävä olisi siis tasata oloja muutoin epäoikeudenmukaisessa yhteiskunnassa. Toisaalta valtion tuli huolehtia kansalaisten ja yritysten toiminnan vapauksista ja oikeuksista sekä vaalia demokratiaa. Kyse on siis valtiosta, jossa sosialismin ja liberalismin opit yhdistyvät.

Valtion tehtävät ovat aikojen saatossa laajentuneet. Väestön ja oman alueen koskemattomuuden turvaaminen sekä järjestyksen ylläpito ovat edelleen valtion tärkeimpiä perustehtäviä ulkopolitiikan hoitamisen lisäksi. Tämän lisäksi mukaan on ajan myötä tullut kansalaisten oikeuksien ja vapauksien turvaaminen sekä kansalaisten hyvin-

Länsimaisen demokraattisen valtion ja yhteiskunnan ihanne

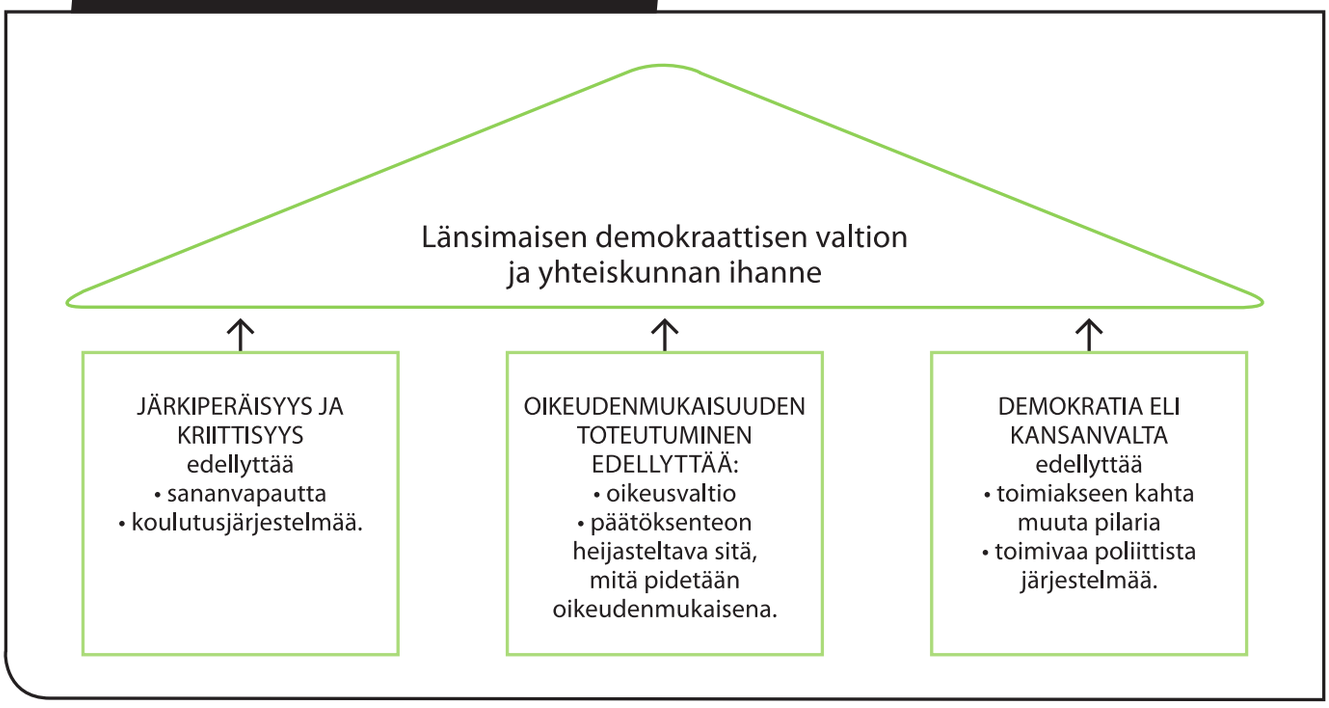

voinnista huolehtiminen. Nykyään hyvinvoinnista huolehtimista pyritään karsimaan vaikean taloustilanteen ja yksilön oman vastuun korostamisen nimissä.

2000-luvun valtion tärkeimpänä tehtävänä pidetään markkinavoimien toimintaedellytysten turvaamista parhaalla mahdollisella tavalla. Pyritään esimerkiksi talouden vakauteen ja tuetaan yritysten toimintaa. Ilman toimivaa taloutta valtion kyky selvitä muista tehtävistään vaarantuu. Valtion tehtäviin kuuluu myös **infrastruktuurin** eli esimerkiksi tietoliikenneverkkojen, teiden ja rautateiden rakentaminen ja ylläpito.

Erilaiset demokratiat

Demokratia tarkoittaa kansanvaltaa. Antiikin Kreikan Ateenassa demos eli kansa kokoontui samaan paikkaan päättämään itseään koskevista asioista. Päättäjinä olivat tosin vain vapaasyntyiset miehet. Nyky-yhteis-

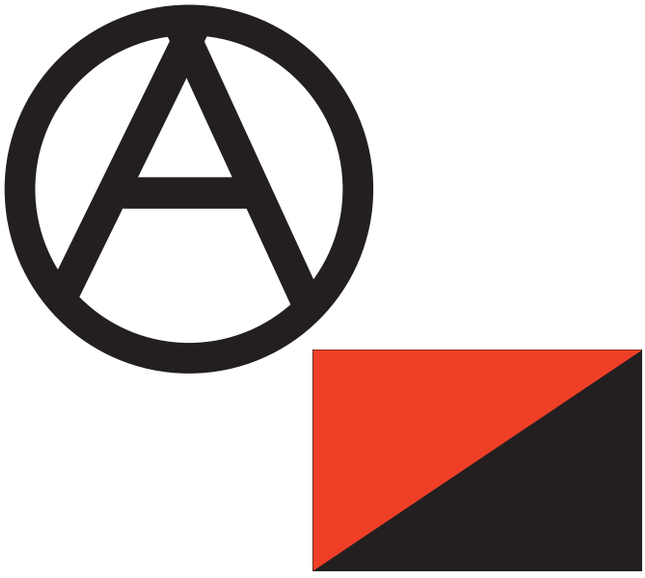

Anarkismi on poliittinen aate, jossa tavoitellaan yhteiskuntaa ilman ylempää esivaltaa ja siihen liitettyä valtiokoneistoa, armeijaa ja poliisia. Anarkismi tulee kreikan kielen sanasta arkhe, joka tarkoittaa hallitsijaa sekä kieltävästä etuliitteestä an. Anarkistien alkuperäisenä tavoitteena oli pakkovallasta vapaa yhteiskunta, jossa ihmiset eläisivät vapaata ja tasa-arvoista elämää.

Kansallisvaltioissa, kuten Suomessa, nationalismilla eli kansallisuusaatteella on vahva rooli. Nyky-yhteiskunnassa nationalismin kanavana toimivat esimerkiksi urheilutapahtumat. Jääkiekon maailmanmestaruutta juhlittiin Suomessa laajasti eri puolella maata vuonna 2011.

kuntien väkimäärä on kuitenkin niin suuri, ettei Ateenan kaltaista **suoraa ja välitöntä demokratiaa** voida toteuttaa. Tästä syystä enemmistö nykyaikaisista demokratioista on **edustuksellisia demokratioita**, joissa kansa valitsee keskuudestaan edustajat, jotka kokoontuvat päättämään yhteisistä asioista. Näitä ovat kunnanvaltuutetut, kansanedustajat ja europarlamentaarikot. Myös presidentti valitaan vaalilla edustamaan koko kansaa. Hän on puoluepolitiikan yläpuolella ja luopuu siksi puolueensa jäsenyydestä virkaan astuessaan.

Demokratioiden välillä on muitakin eroja. Suomen malli ei ole suinkaan ainoa. Esimerkiksi Ruotsi ja Iso-Britannia ovat edelleen **perustuslaillisia** monarkioita, joissa kuningas on muodollinen keulakuva, mutta maata hallitsee parlamentin valtuutuksella toimiva hallitus. Tällöin monarkia on samalla demokratia. Esimerkkejä tästä on useita, kuten Ruotsi ja Espanja. Osassa demokratioista, kuten Isossa-Britanniassa tai Suomessa

vallitsee **parlamentarismi**. Parlamentarismi merkitsee sitä, että mikäli maan hallitus ei nauti kansanedustuslaitoksen luottamusta, sen on erottava.

Yhdysvalloissa parlamentarismia ei ole, koska presidentti johtaa hallitusta eikä hänen tarvitse nauttia kongressin luottamusta. Yhdysvalloissa presidentin asema on vahva: hän vie lait kongressin päätettäväksi ja johtaa ulkopolitiikkaa ja hallitusta. Toisaalta presidentti tarvitsee kongressin ja yhteistoimintaa, jotta saa esityksensä läpi.

Venäjä on siirtynyt kohti itsevaltaisempaa eli **autoritaarisempaa** järjestelmää 1990-luvun liberaalin demokratian kokeilujen jälkeen. Maan presidentin ja pääministerin valta on kasvanut. Duumassa eli Venäjän kansanedustuslaitoksessa yksi puolue on saanut käytännössä määräävän aseman. Muodollisesti maa on silti edelleen demokratia.

Kansallisvaltio puolestaan on valtio, jonka väestön enemmistöllä on yhteinen etninen alkuperä, kieli ja kulttuuri. Useimmiten oman kansallisvaltion identiteettiä ja eroavuutta toisiin valtioihin ja niiden kansalaisiin pönkitetään **nationalismilla** eli kansallisuusaatteella. Käytännössä missään kansallisvaltiossa ei ole kulttuurisesti ja etnisesti yhtä yhtenäistä kansaa. Suomi on hyvä esimerkki kansallisvaltiosta, jossa on useita merkittäviä historiallisia ja uusia vähemmistöjä. Kaikki valtiot eivät ole kansallisvaltioita eivätkä kaikki kansallisvaltiot demokratioita. Esimerkiksi Kuuba on kansallisvaltio, mutta se ei ole demokratia. Belgia taas ei täytä kansallisvaltion tunnusmerkkejä, mutta se on demokratia.

Kaikki valtiot eivät ole myöskään Suomen, Ruotsin ja Ranskan kaltaisia keskitettyjä valtioita, joita hallitaan yhden parlamentin ja hallituksen toimesta. Esimerkiksi Saksa, Venäjä ja Yhdysvallat ovat liittovaltioita eli **federaatioita**. Federaatioon kuuluu useita osavaltioita, joilla on laaja itsehallinto ja osittain erilainen lainsäädäntö omilla alueillaan. Osavaltioilla on omat hallitukset, parlamentit ja virkamiehet.

Kaikki federaation osavaltiot ovat kuitenkin keskittäneet osan vallastaan, tyypillisesti ainakin ulko- ja turvallisuuspolitiikan hoidon, yhteiselle hallitukselle ja parlamentille. Liittovaltio voi omaan toimivaltaansa kuuluvilla alueilla säätää kaikkia liittovaltion lakeja, harjoittaa yhteistä talous- ja rahapolitiikkaa ja sillä voi olla yhteinen valuutta.

Vaikka yleisin valtiomuoto on nykyään demokratia, se ei ole ainoa. Demokratiaa ei kannata viedä mihinkään maahan väkisin ulkopuolelta, sillä sen pystyttäminen vaatii yhteiskunnalta vakautta sekä kansalaisilta halua ja vastuuta käyttää oikeuksiaan fiksusti. Diktatuureja on maapallollamme useita. Enemmistö maapallon ihmisistä elää mais-

Vapaat maat 2015

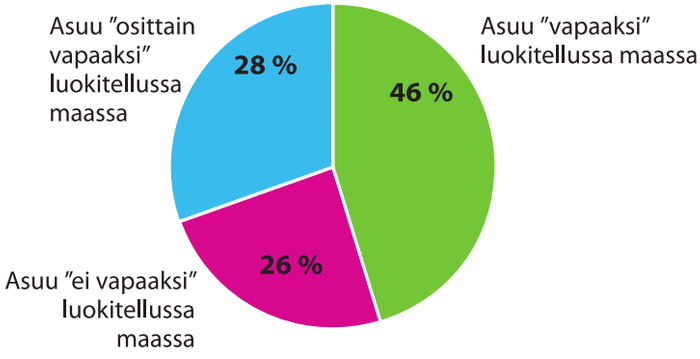

Freedom House on luokitellut maat sen mukaan, miten niissä toteutuu ihmisten mahdollisuus osallistua politiikkaan, esimerkiksi äänestää vapaasti, asettua ehdolle tai liittyä yhdistyksen tai puolueen jäseneksi. Luokittelussa on otettu huomioon myös miten sananvapaus, uskonnon- ja omantunnon vapaus, oikeusvaltioperiaate ja yksilön koskemattomuus toteutuvat kyseisessä maassa. Elääkö valtaosa maailman ihmisistä demokratioissa vai diktatuureissa?

Lähde: Freedom House

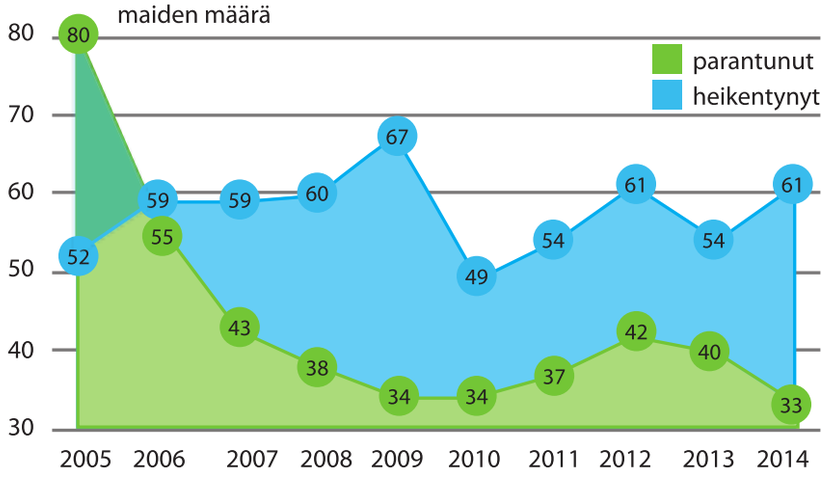

Maat, joissa demokratia on heikentynyt ovat ohittaneet maat, joissa tilanne on parantunut.

sa, jotka eivät täytä kaikkia demokratian tunnusmerkkejä. Vapaiden demokratioiden määrä on kääntynyt 2000-luvulla laskuun.

Onko demokratia paras huonoista järjestelmistä?

Vapaita maita yhdistää se, että ne ovat demokratioita. Kansalaisten ja valtion suhde on niissä ratkaistu siten, että päätöksenteossa sitoudutaan kansan enemmistön tahtoon. Kansalaisten oikeuksia pyritään kunnioittamaan, ja ihmisoikeudet toteutuvat melko hyvin.

Tärkein perusoikeus demokratian toteutumisen kannalta on sananvapaus, sillä sen avulla ihmiset voivat arvostella vallanpitäjiä ja tuoda julki yhteiskunnan epäkohtia. Sananvapauden tueksi tarvitaan muita demokratiaoikeuksia eli kokoontumis- ja yhdistymisvapautta, joiden nojalla kansa voi osoittaa mieltään ja alkaa ajaa muutoksia yhteis-

kuntaan. Sama oikeus mahdollistaa järjestöjen ja yhdistysten perustamisen.

Toimivassa demokratiassa olennaista on, että myös vähemmistöillä ja oppositiolla on oikeuksia ja niistä pidetään kiinni. Muutoin on vaarana, että siirrytään ”enemmistön diktatuuriin”. Demokratian syvyys paljastuu, kun otetaan tarkasteluun vaaleissa hävinneen opposition asema: Otetaanko sitä huomioon? Saako se ääntään kuuluviin? Hallituksella on demokratiassa oltava uskottava vaihtoehto. Muutoin vaarana on muutos autoritaariseen suuntaan.

Suomessa oppositio on mukana muun muassa eduskunnan valiokunnissa ja tulee kuulluksi. Sananvapaudestakaan ei ole hyötyä, jos oppositio ei saa ääntään kuuluviin eikä kansalaisilla ole mistä valita. Demokratiaan kuuluu mahdollisuus valita eri vaihtoehtojen välillä. Valinnanmahdollisuuksia pitää olla vähintään kaksi, jotta demokratia voi toteutua.

Demokratioissa halutaan antaa koko kansalle mahdollisuudet vaikuttaa omaan yhteiskuntaan. Tärkeä periaate niissä on yhdenvertaisuus lain edessä: viranomaisten on kohdeltava ihmisiä tasa-arvoisesti.

Demokratioiden tapa kohdella kansalaisiaan johtaa siihen, että yhteiskunnassa säilyy rauha. Ihmiset valitsevat aina ensisijaisesti rauhalliset olot kaaoksen ja sodan sijaan, jos voivat. Demokratiat ylipäätään sotivat vähemmän, koska maan johdon kannattaa käytännössä hankkia sodalle kansan tuki – diktataattorin ei tarvitse. Toimivan kansanvallan maassa kumouksellista toimintaa on

Kesällä 2015 Suomessa kokoonnuttiin rasismin vastaiseen mielenosoitukseen ennätysnopealla aikataululla. #meilläonunelma -mielenosoitus bändeineen ja puhujineen saatiin kokoon muutamassa päivässä some-kanavien avulla.

vähän, sillä demokratioiden piirteisiin kuuluu vallan vaihtuminen rauhanomaisesti rehellisissä ja vapaissa vaaleissa. Vaalivilppiä ei ole. Koska päätöksentekoon pystyy vaikuttamaan omin toimin, se koetaan oikeutetummaksi. Näin ei tarvitse kapinoida väkivaltaisesti hallintoa vastaan.

Toki demokratioissa, kuten Suomessa, asuvat ihmiset ovat myös ajoittain tyytymättömiä. Heillä on siihen myös pätevät syyt, sillä demokratiassa on myös suuria heikkouksia. Kaikkia päätöksiä pitää valmistella huolellisesti virkamiesten toimesta, sillä kaikessa julkisessa toiminnassa pitää noudattaa lakia. Kaikista päätöksistä pitää voida valittaa. Tämä vie aikaa ja tuottaa byrokratiaa. Tämä on oikeusvaltioperiaatteen kääntöpuoli. Päätöksenteko on hidasta myös siksi, että jotta

Demokratiatilanne maailmalla 2015

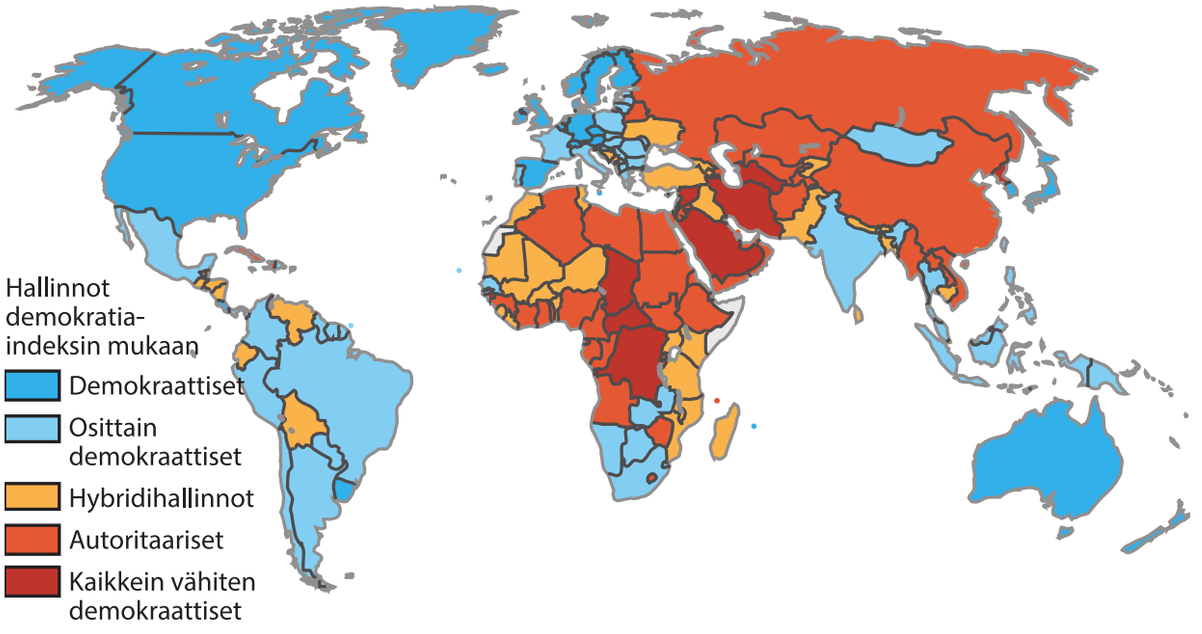

Lähde: The Economist Intelligence Unit 2015

The Economist-lehden demokratia-indeksi kuvaa demokratian tilaa 167 eri maassa. Tilaa mitataan moninaisuudesta, kansalaisoikeuksien toteutumisesta ja poliittisesta kulttuurista kertovilla indikaattoreilla. Esimerkiksi hybridihallinnossa on joitain demokratian piirteitä, mutta siinä on myös itsevaltaisen hallinnon piirteitä.

Kartta: Spatio Oy

kansalaiset voisivat osallistua ja vaikuttaa, asioista pitää voida käydä keskustelua niiden ollessa valmistelussa.

Diktatuureissa ei ole demokratian etuja. Kansa ei pääse päättämään eikä valinnanvapautta eri vaihtoehtojen välillä ole. Yksilöiden ja vähemmistön oikeuksia voidaan jopa lain nojalla polkea valtion edun nimissä. Oppositiota eikä hallinnon arvostelijoita eli toisinajattelijoita suvaita vaan vainotaan. Sananvapaus puuttuu. Median eri kanavat ja välineet ovat vallassa olevan puolueen tai henkilön kontrollissa. Siksi ne toimivat käytännössä vallanpitäjän propagandavälineenä. Diktatuuri ei ole koskaan oikeusvaltio. Päätökset syntyvät niissä nopeasti ja kriisitilanteissa vallan keskittäminen voikin olla vaihtoehto.

Miksi demokratiaakin arvostellaan?

Demokratioissa päätökset tehdään pitkän keskustelun jälkeen, ja ne ovat kompromisseja. Kansalaisia tämä ei aina tyydytä, sillä ratkaisu saattaa näyttää vesitetyltä eivätkä minkään tahon kannattajat välttämättä saa tahtoaan läpi sellaisenaan. Pahimmillaan tuloksena on puolivillainen ja toimimaton ratkaisu – kompromissi, joka ei tyydytä ketään. Myös demokratia voi olla osalle kansalaisista

huono valtiojärjestelmä. Enemmistö voi tehdä vähemmistöjen kannalta hyvinkin vahingollisia päätöksiä.

Demokratioissa joudutaan sietämään erilaisuutta ja erilaisia mielipiteitä, mikä ei ole helppoa. Suureksi ongelmaksi demokratiassa saattavat muodostua kansalaiset itse. Demokratian toimivuus vaatii kansalaisten halua ja kykyä käyttää oikeuksiaan ja vapauksiaan paremman yhteiskunnan luomiseksi. Tähän tarvitaan myös sinnikkyyttä pysyä perillä asioista ja halua hankkia tietoa. Jos vain kansan vähemmistö äänestää ja osallistuu päätöksentekoon, voivatko päätökset olla enää legitiimejä eli oikeutettuja enemmistön kannalta?

Demokratioissa joudutaan pohtimaan yhdenvertaisuuden toteutumista, sillä rahalla on merkitystä. Taloudelliset voimavarat jakautuvat epätasaisesti. Rikkaat ja erittäin hyvätuloiset voivat rahoittaa vaaleissa puolueita ja ehdokkaita, jotka ajavat etuja tälle yhteiskunnan pienelle vähemmistölle. Tällaiset puolueet menestyvät vaaleissa paremmin, koska ne saavat mainoksilla itselleen paljon näkyvyyttä. Syrjäytyneet ihmiset, jotka ovat usein myös köyhiä, eivät käytä oikeuksiaan yhtä aktiivisesti. Toisaalta vapaassa maassa pitää sallia avoin ja selkeä vaalirahoitus, koska muutoin vain rikkaat voisivat asettua ehdolle.

Winston Churchillin sanoin: ”Paras argumentti demokratiaa vastaan on viiden minuutin keskustelu keskivertoäänestäjän kanssa.” Churchill totesi myös: ”Demokratia on huonoin hallintotapa, jollei lasketa mukaan muita hallintotapoja, joita on aika ajoin kokeiltu.” Onko demokratia siis puutteineenkin paras huonoista järjestelmistä?

TEHTÄVÄT

1. **Määrittele käsitteet**
   a) **suvereniteetti**
   b) **valtio**
   c) **edustuksellinen demokratia.**

2. **Laadi käsitekartta valtiosta (tehtävät, tunnusmerkit, tyypit).**

3. **Puolusta ja kritisoi väitettä: demokratia on paras huonoista järjestelmistä.**

4. **Suunnittele oma ihannevaltiosi.**
   a) **Miten siinä hoidetaan asiat?**
   b) **Millainen perustuslaki siinä on ja miten valta jaetaan?**
   c) **Millaiset valtioelimet päättävät asioista?**
   d) **Mahdolliset muut huomiot valtion luonteesta?**

5. a) **Miten demokratiasta voi tulla diktatuuri?**
   b) **Mitkä tekijät edesauttavat sitä?**
   c) **Etsi internetistä esimerkki valtiosta, jolle on käynyt näin 2010-luvulla.**

9 Valtaa on kaikkialla

Vuonna 2010 voimaan tullutta utta yliopistolakia vastustettiin mielenosoituksin. Demokraattisessa yhteiskunnassa, kuten Suomessa, valta kuuluu kansalaisille eli meille. Kansalaisten tulee kuitenkin myös käyttää valtaansa, olla aktiivisia ja vaikuttaa. Muutoin kansanvallan perusteet horjuvat.

Valta voidaan määritellä eri tavoin

Jokainen ihminen on elämänsä aikana käyttänyt valtaa. Valta on yksilön tai ryhmän kykyä vaikuttaa toisten ihmisten käyttäytymiseen tiettyyn suuntaan. Pikkulapsi voi saada vanhempansa ostamaan itselleen karkkipussin järjestämällä huutokonsertin karkkihyllyn edessä.

Valta voidaan nähdä kahdella tavalla. Yksinkertaisimmillaan se on yksilön tai ryhmän ominaisuus, jolloin se, jolla on valtaa saa tahtonsa lävitse tämän ominaisuuden vuoksi toisten vastustuksesta riippumatta.

Valta voidaan toisaalta nähdä monitahoisemmin myös suhteena, jossa kumpikin taho vaikuttaa toisiinsa. Tällöin heikommallakin osapuolella on valtaa. Näin nähtynä valta ei ole enää vallankäyttäjän pysyvä ominaisuus. Kyse on eräänlaisesta suostutteluvallasta, jossa vallankäytön kohteet saadaan itsekin haluamaan toimia toisen osapuolen toiveiden mukaisesti. Tutkijoiden keskuudessa

Eton College on yksityinen sisäoppilaitos 13–18-vuotiaille pojille. Lukukausimaksu 2010-luvulla on yli 10 000 puntaa. Koulua ovat käyneet monet taloudelliset ja poliittiset vaikuttajat, muun muassa 19 pääministeriä. Koulussa syntyy vallan verkostoja, jotka kestävät eliniän.

vallitsee erimielisyys siitä, mistä vallassa on kyse – onko valta ominaisuus vai suhde?

Politiikan tutkijoiden määritelmän mukaan valta on A:n kyky saada B tekemään jotain, mitä B ei ilman A:n vaikutusta tekisi. Miltei aina B voi silti myös vaikuttaa A:han, jolloin tuloksena on kompromissi. Mitä enemmän henkilöitä tai ryhmiä on mukana, sitä harvemmin yhden osapuolen tahto toteutuu sellaisenaan. Vallassa on siis aina kyse vähintään kahden tai useamman ihmisen tai ihmisryhmän välisestä vuorovaikutuksesta, jossa ne vaikuttavat toisiinsa. Valtaa on kaikkialla, missä on ihmisiä.

Valta verkottuu

Valtaa ei nykyään nähdäkään kapeasti vain kahden tahon välisenä vuorovaikutuksena tai suhteena, sillä se on monisyistä ja monitahoista. Valtasuhteet muuttuvat jatkuvasti, osa katoaa ja koko ajan syntyy uusia. Valta verkottuu, kun ihmiset ovat tekemisissä keskenään, neuvottelevat ja keskustelevat asioista. Käytännössä valtaa onkin nykyään paljon ihmisillä, joilla on paljon verkostoja, joita he pystyvät hyödyntämään.

Vallan verkostoja syntyy kuntiin, kaupunkeihin ja EU-virkamiesten keskuuteen. Samalla alalla toimivat luovat suhteita. Risteävissä vallan verkostoissa mukana olevat

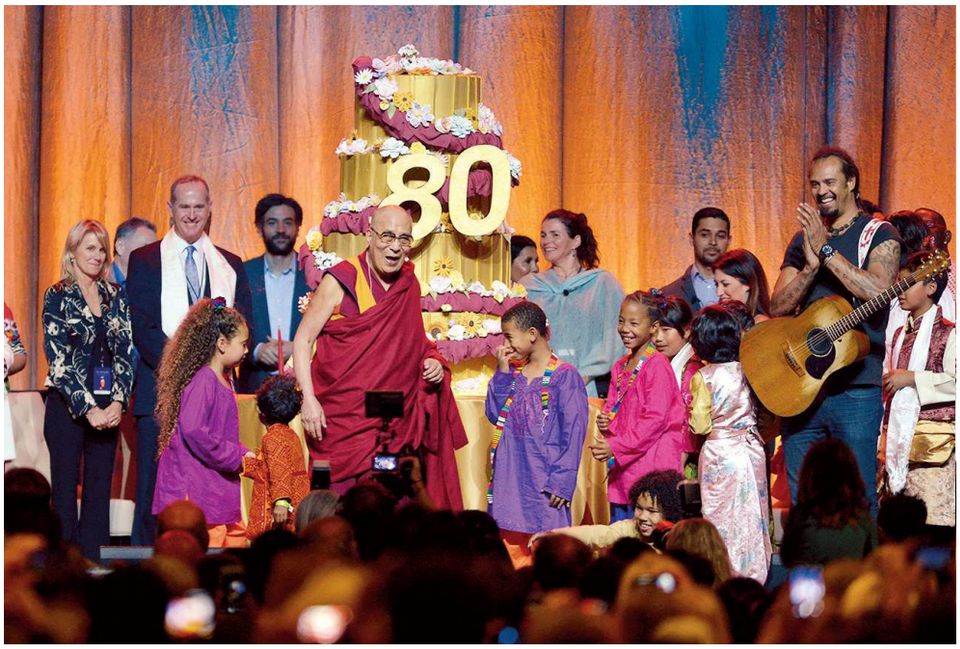

Tiibetin henkinen johtaja Dalai Lama juhlii 80-vuotissyntymäpäiviään. Dalai Lama on asunut maanpaossa Kiinan miehityksen alusta lähtien, mutta se ei tee hänestä asemaltaan vähäpätöistä Dalai Lama omaa merkittävän hengellisen valta-aseman ja häntä kuunnellaan maailmalla.

muodostavat yhteiskunnan eliitin. Voimakkaiden luokkaerojen yhteiskunnissa, esimerkiksi Iso-Britanniassa, on tyypillistä, että eliitti laittaa lapsensa maksullisiin kouluihin, kuten Eton Collegeen. Niissä syntyvät verkostot johtavat yhteiskunnan huipulle taloudessa ja politiikassa, ja suhteet kestävät eliniän. Puhutaan **sosiaalisesta pääomasta**.

Vallan lähteet mahdollistavat vallankäytön

Vallan lähteet ovat moninaisia. Näitä vallan perustoja ovat taloudelliset resurssit, aatteet ja ideologiat, lait, kulttuuri sekä henkilökohtaiset ominaisuudet, kuten karisma. Kaikilla tahoilla ei ole pääsyä kaikkiin näihin vallan lähteisiin eikä kaikilla siksi ole yhtä paljon valtaa.

Valtion kansalaisiinsa kohdistama vallankäyttö perustuu viime kädessä **pakkovaltaan**. Tämä merkitsee sitä, että valtiolla on mahdollisuus panna päätökset voimaan tarvittaessa väkivalloin tai sillä uhkaamalla. Pakkovaltaa saavat käyttää poliisi ja armeija. Vankilaa ja tuomioistuimia voidaan myös pitää pakkovallan ulottuvuuksina.

Pelkkä mahdollisuus käyttää pakkoa on merkittävä poliittisessa elämässä, sillä se vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen jo ennalta. Kansalainen tai etujärjestö ei voi perustaa valtaansa väkivaltaan, mikäli se ei halua joutua tuomioistuimeen. Terroristit taas pyrkivät tavoitteeseensa fyysisen pakottamisen avulla rangaistuksen uhasta välittämättä.

Merkittävä vallan muoto nyky-yhteiskunnassa on **taloudellinen valta**. Se perustuu

joko palkitsemiseen tai etujen poisottamiseen tai sillä uhkaamiseen. Taloudelliset voimavarat ovat jakautuneet yhteiskunnassa epätasaisesti. Ne, joilla varallisuutta on, voivat käyttää sitä esimerkiksi poliitikkojen vaalikampanjoiden rahoittamiseen. Näin he voivat saada valituksi päättäjiä, jotka suhtautuvat myönteisesti juuri heidän poliittisiin päämääriinsä.

Yritykset voivat koettaa saada verohelpotuksia uhkailemalla tuotantonsa siirtämisellä ulkomaille. Päättäjien tehtäväksi jää tällöin miettiä, onko maalla varaa menettää yrityksen verotulot. Taloudellinen valta voi toimia myös ilman suoraa uhkausta. Pelkkä epäsuora tietoisuus yritysten päätöksenteon perusteista voi vaikuttaa poliittisiin ratkaisuihin, kuten erilaisiin tukiin ja verotukseen. Suurten yritysten johtajilla on valtaa yhteiskunnassa.

Suotuisa talouskehitys on yksi tehokkaimmista suostutteluperusteista saada kansa hallitsevan tahon vallankäytön taakse. Hyvä taloustilanne pitää suuren enemmistön pitkälti tyytyväisenä, jolloin kynnys vaihtaa vallanpitäjiä nousee.

Vallan lähteet ja muodot

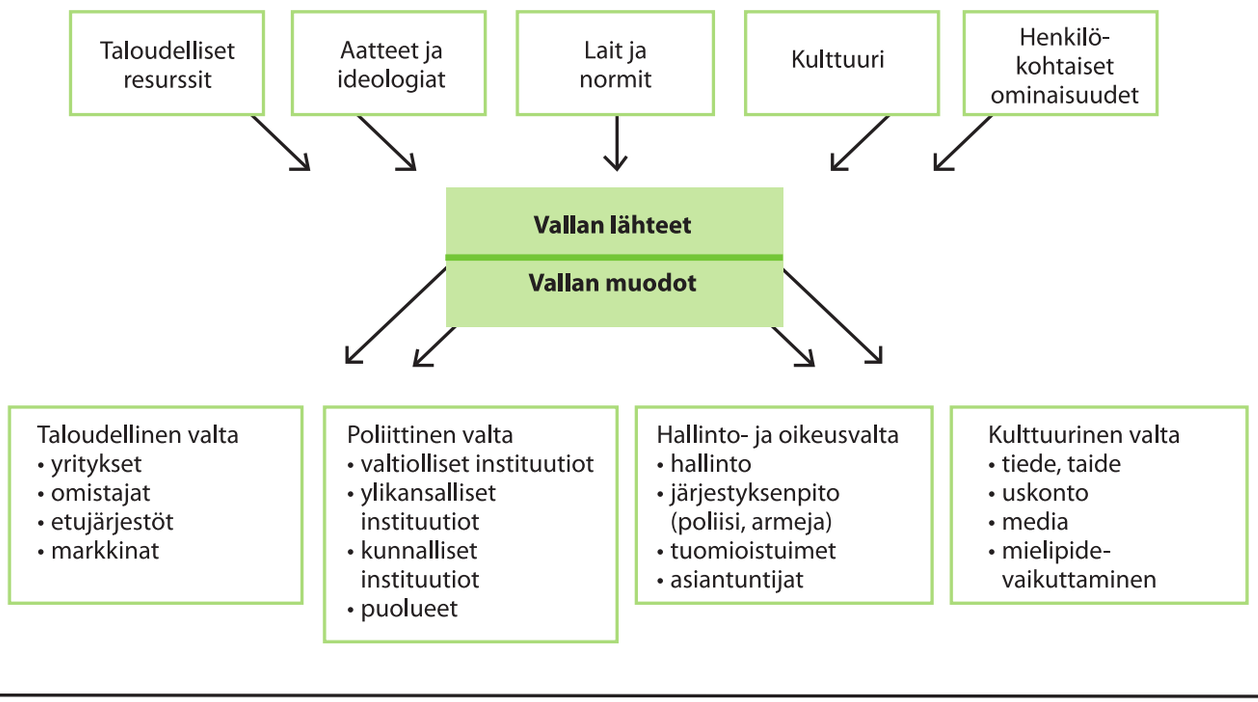

Tieto ja valta liittyvät yhteen

Yhteiskunnalliseen vallankäyttöön kuuluu olennaisena myös **ideologinen ja kulttuurinen valta**. Sitä on vaikeampi havaita, sillä se on usein hienovaraista ja monimutkaista. Tämä ei kuitenkaan tee siitä tehotonta, pikemminkin päinvastoin. Kaikki tiedon kanssa tekemisissä olevat tahot käyttävät sitä. Tällaisia tahoja ovat muun muassa koulut ja opettajat, kirkot, yliopistot, omien alojensa etujärjestöt ja puolueet sekä ennen kaikkea media. Maiden välillä on tässä eroja. Esimerkiksi paavilla on katolisessa maailmassa paljon valtaa, mutta hänen vaikutusvaltansa on pieni katolisen maailman ulkopuolella.

Tieto on valtaa. Tiedon merkitys vallan perustana on vain kasvanut 2000-luvulla. Siitä tulee ideologista valtaa, kun tiedosta valikoidaan omiin aatteisiin ja maailmankuvaan yhteensopivat argumentit eli perustelut ja pyritään vaikuttamaan niillä ihmisten asenteisiin ja mielipiteisiin. Mediassa käyty keskustelu ja siellä esiintyvät aiheet vaikuttavat päätöksentekoon ja yleiseen mielipiteeseen. Eri tahot pyrkivät saamaan itselleen suotuisan lopputuloksen päätöksiin syytämällä mediaan osatotuuksia, mikä on lähellä suoranaista **disinformaatiota**. Tällaisella mielipiteen muokkauksella synnytetään suoranaisia uhkakuvia kokonaisista ihmisryhmistä tai vaikka ammattiliiton järjestämän lakon seurauksista.

Merkittävää asiantuntemusta jollain alalla omaavat henkilöt, kuten korkeat virkamiehet tai eri alojen tutkijat ovat nykymaailmassa avainasemassa. Tällöin puhutaan myös **asiantuntijavallasta**. Asiantuntijat omaavat niin paljon tietoa, että he pystyvät omiin tietoihinsa nojaamalla saamaan itselleen arvovaltaa, jota maallikko ei pysty kiistämään. Maallikolla ei ole näitä tietoja eikä sitä kautta kykyä kiistää asiantuntijan arvovaltaa.

Päätettävät asiat ovat monimutkaistuneet, mikä tukee asiantuntijoiden vallan kasvua. Poliitikot joutuvat kysymään heiltä neuvoa eli **konsultoimaan** päästäkseen asioista perille. Konsulttien käyttö ja **lobbareiden** merkitys on kasvanut. Tämä on ongelma demokratian kannalta, jos vaaleilla valitut poliitikot sysäävät vastuun ulkopuolisille eivätkä ota itse selvää asioista. Samalla kansalaisten näkökulmasta päätöksenteko hämärtyy. Toisaalta, kun kouluttautuu itse asiantuntijaksi, on mahdollisuus päästä valtaan käsiksi.

Kaikki vallankäyttö ei ole näkyvää

Yhteiskunnassamme on paljon vallankäyttöä, jota emme havaitse lainkaan. Tällaista **näkymätöntä valtaa** sisältyy esimerkiksi käyttämäämme kieleen. Jos koulun opiskelijoita aletaan nimittää asiakkaiksi, heidän valta-asemansa kasvaa suhteessa opettajiin ja muuhun koulun henkilökuntaan. Sana ”asiakas” sisältää kielessämme ajatuksen henkilöstä, joka on aina oikeassa ja jota on palveltava. Opiskelija-sanan käyttäminen ei luo vastaavaa arvoasetelmaa.

Vastaavasti kieli vahvistaa ja ylläpitää sukupuolten välisiä valtaeroja yhteiskunnassa huomaamatta ja hienovaraisesti. Esimerkkeinä tästä **maskuliinisesta vallasta** on mainittu aikuisten naisten kutsuminen ”tytöiksi”

tai kun kieli on antanut ymmärtää, että eduskunnan vaikutusvaltaisin henkilö on puhemies. Yhteiskuntaan ja sen rakenteisiin on kertynyt aikojen saatossa paljon maskuliinista valtaa, koska valtaan ja hallitsemiseen linkittyvät tehtävät ovat olleet perinteisesti miesten käsissä.

Kaikkea valtaa ei koeta oikeutetuksi

Vaikka valtiolla on mahdollisuus käyttää pakkokeinoja, pakkovallan käyttö ei yksinään pysty takaamaan vallan pysyvyyttä. Valta pysyy vallanpitäjien käsissä parhaiten, kun kansalaiset hyväksyvät heihin käytetyn vallan. He pitävät tällöin valtaa oikeutettuna eli **legitiiminä**. Monessa valtiossa pyritään legitiimiin vallankäyttöön. Se tekee hallitsemisesta helpompaa, kun kumouspyrkimyksiä ei ole. Vallan legitiimiys tekee kansan tottelevaisuudesta syvempää ja tehokkaampaa.

Tyypillinen esimerkki, jossa vallan käytön kohteet pitävät heihin kohdistuvaa vallankäyttöä epäoikeutettuna eli **illegitiiminä** löytyy esimerkiksi Kiinasta. Ihmisten kansalaisvapauksia rajoitetaan, internetiä sensuroidaan ja toisinajattelijoita vangitaan. Kiinaan kuuluvan Tiibetin kansannousu kukistettiin verisesti 2008. Kiinan suotuisa talouskehitys ja ihmisten vapauksien lisääminen talouselämän alueella on kuitenkin johtanut siihen, että kommunistinen puolue on saanut pitää yksinvaltaisen valta-asemansa kansalaisten poliittisten oikeuksien polkemisesta huolimatta. Kaikki kiinalaiset eivät jaa kokemusta vallan illegitiimiydestä.

Näkymätöntä ja maskuliinista valtaa käytetään paljon mainonnassa. Naiset ovat mainoskuvissa katseiden kohteena eli objektina, ei toimijana. Vähäpukeisuus tuo kuvaan seksuaalisen virittyneisyyden. Nämä mielikuvat vaikuttavat osaltaan käsityksiin naisista moderneissa länsimaisissa yhteiskunnissa.

Legitiimille vallalle on löydettävissä kolme perustaa: laki, perinteet ja karisma. Ensimmäisessä nojataan vallankäytön muodolliseen laillisuuteen. Tätä lakeihin ja määräyksiin perustuvaa valtaa kutsutaan **legaaliksi**. Suomalaisia on perinteisesti pidetty lainkuuliaisena kansana, joka pääasiallisesti tottelee ilman erillistä pakottamista, kun määräys on lakiin kirjoitettu. Tällöin vallitsevaa järjestystä ei kyseenalaisteta sen laillisuuden vuoksi. Valtaosa suomalaisista maksaa kuuliaisesti verot, koska niin on laissa määrätty.

Kaikki lakiin perustuva valta ei silti ole aina legitiimiä. Vaikka lain mukaan maassa ei saa kaupitella nuuskaa, silti osa tekee niin, koska he eivät koe terveyttä edistävää lakia noudattamisen arvoiseksi.

Kuningatar Elisabet II käyttää perinteeseen eli traditioon nojaavaa valtaansa aateloimalla professori Sir David Greenawayn Buckinhamin palatsissa. Kuningatar on saanut tämän erioikeuden syntyperänsä johdosta.

Laki, perinne ja karisma – oikeutetun vallan perustat?

Toiseksi, vallan oikeutus voi perustua myös perinteeseen eli **traditioon**. Tällöin valtaa käytettäessä vedotaan vanhoihin auktoriteetteihin ja tapoihin. Vallankäytön kohteet kokevat vallankäytön oikeutetuksi, koska ovat tottuneet toimintatapaan vanhastaan eivätkä siksi kyseenalaista sitä.

Ihmisiä hallittiin vuosisatoja siten, että syntyperältään tiettyihin sukuihin kuuluneiden katsottiin saavan hallitsijavallan suoraan Jumalalta. Toiset saivat syntyperään perustuen verovapauden. Näissä kummassakin oli kyse vallankäytöstä, joka nojasi traditioon, sillä mitään kyvykkyysvaatimuksia ei valta-aseman saamiseen ollut. Kun esimerkiksi lasten fyysisen kurituksen puolesta puhuvat vanhemmat vetoavat siihen, että heitä itseäänkin on tukistettu tai piiskattu, vetoavat he yhtä lailla vallan traditionaaliseen perustaan.

Harry Potter -elokuvista tuttu näyttelijä Emma Watson yllätti monet pitämällä YK:n yhdenvertaisuuskampanja He for She:n karismaattisen avauspuheen. YK.n palvelimet kaatuivat – puhe on YK:n eniten ladattu video tähän päivään mennessä. Katso puhe internetissä: mihin Emma Watson puheessaan vetoaa?

Venäjän presidentti Vladimir Putin on tunnettu mahtipontisista julkisuustempauksistaan, joissa hän kiillottaa imagoaan. Mitä kampanjoita tiedät? Millaista imagoa Putin itselleen on rakentanut?

Karisma poliittisena vaikutuskeinona

Poliittinen johtaja voi perustaa valtaansa ja erityisesti johtajuuttansa **karismaan**. Johtajuus on sitä, kun joku aktiivisesti käyttää valtaa. Karisma kytkeytyy johtajan henkilökohtaisiin ominaisuuksiin. Karismaattiset johtajat ovat tehokkaita vallankäyttäjiä, koska he onnistuvat vetoamaan ihmisten järjen lisäksi tunteisiin. Heillä on retoriikka eli puhetaito hallussa.

Karismaattisella henkilöllä on poikkeuksellisen vahva henkilökohtainen auktoriteetti. Tällainen henkilö saa ihmiset uskomaan kykyihinsä, samastumaan itseensä ja tekemään asioita haluamallaan tavalla. Nykyaikaisen massamedian aikakautena vallan huipulle on vaikea päästä ilman karismaa.

Monen historian kirjoista tutun johtajan karisman taustalla on sankarillinen vapaustaistelu tai vallankumousjohtajuus. Tällaisia henkilöitä olivat esimerkiksi Yhdysvaltain kansalaisoikeustaistelun johtaja Martin Luther King ja Kuuban vallankumousjohtaja Fidel Castro.

Karisma ei sinänsä tee ihmisestä hyvää, mutta se antaa hänelle kyvyn liikuttaa massoja ja saada ne lähes hurmioon. Kansan laajan enemmistön tuki lisää karismaattisen henkilön valtaa, sillä se jättää vastustajat vähemmistöön. Karismaan perustuvaa valtaa voi käyttää myös hirmutekoihin, kuten Stalin teki.

Demokratioissa vallankäyttö on hajautettu

Suomessa valta kuuluu perustuslain mukaan kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta. Jotta demokratia säilyisi vastaisuudessakin, vallan keskittyminen on pyrittävä estämään. Tämä edellyttää, että valtion toimivallalle on asetettava rajat.

Monissa demokratioissa on otettu käyttöön 1700-luvun ranskalaisen valistusfilosofi Montesquieun **vallan kolmijako-oppi**, jolla vallan keskittyminen yksiin käsiin pyritään estämään. Kolmijako-oppi ponnistaa yksinvaltiuden ajan yhteiskunnasta, jossa sama henkilö eli kuningas oli korkein lakeja säätävä, niitä toimeenpaneva ja niiden pohjalta

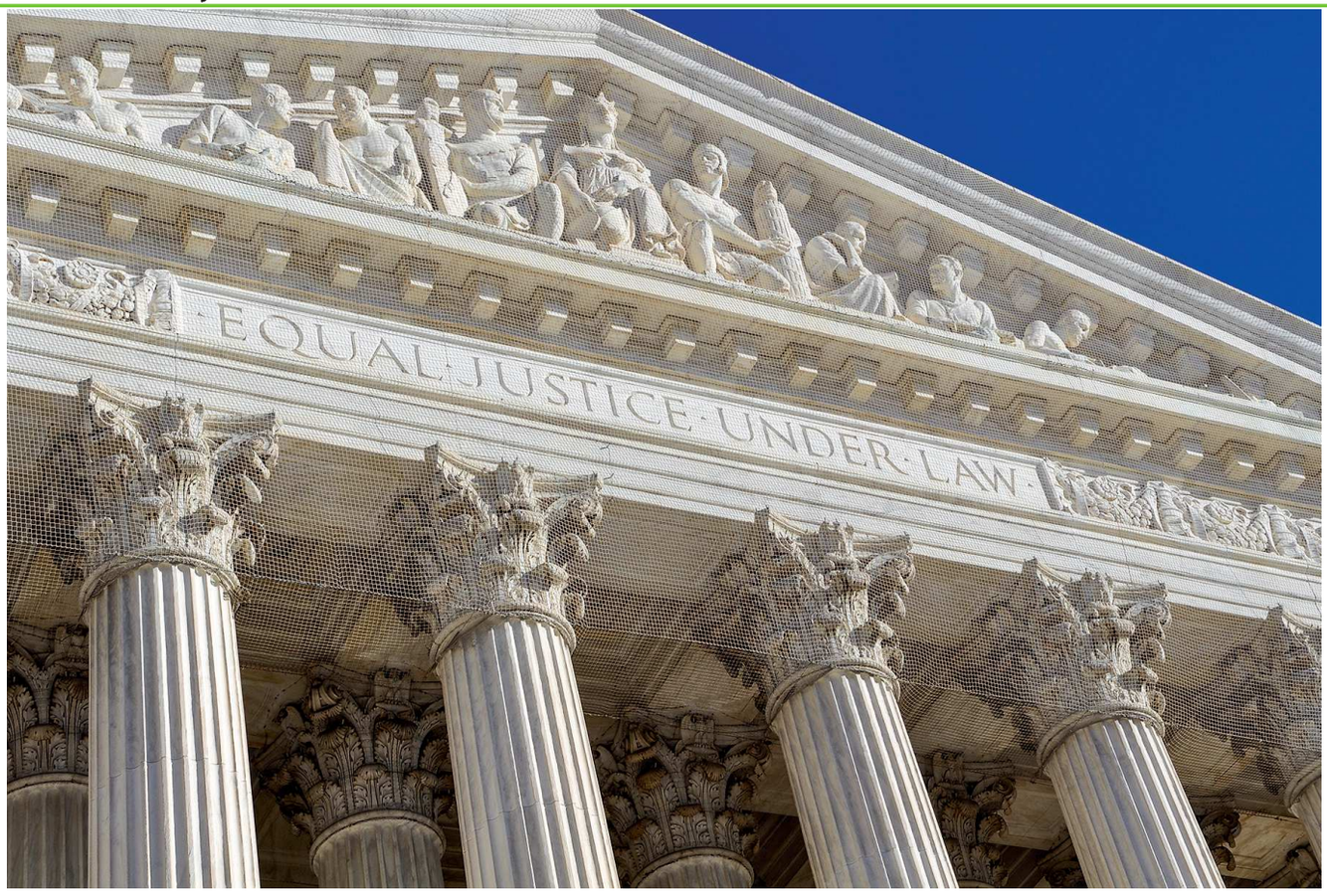

Yhdysvaltojen korkeimman oikeuden talo edustaa arkkitehtuuriltaan tyypillistä vallan arkkitehtuurin tyylisuuntaa, uusklassismia. Minkä oikeusvaltioperiaatteen kulmakiven huomaat rakennuksesta?

ihmisiä oikeusistuimena tuomitseva taho. Montesquieun mielestä kuninkaalla ollut valtiovalta oli jaettava eri tahoille, jotta mielivalta saataisiin loppumaan.

Kolmijako-oppi ei toteudu missään maassa täysin puhtaana. Suomessa valta on siihen pohjautuen jaettu eduskunnalle (**lainsäädäntövalta**), valtioneuvostolle ja sen alaiselle hallinnolle (**toimeenpanovalta** eli lakien saattaminen voimaan ja käytäntöön) sekä riippumattomille tuomioistuimille (**tuomiovalta**).

Valtiovaltaa ja sen käyttöä rajaavat selkeästi myös ihmisoikeudet ja perustuslain perusoikeudet, jotta kansalaisilla myös säilyisi se valta ja ne oikeudet vaikuttaa, jotka heille demokratiassa kuuluvat. Median riippumattomuus poliittisesta ja taloudellisesta vallasta pyritään takaamaan sananvapaudella.

Suomen perustuslain muuttamisesta on tarkoituksella tehty hankalaa, jotta se vaatisi eduskunnassa suuremman enemmistön. Tällöin perusoikeuksiinkaan ei päästä kajoamaan pikaisesti eikä valtiosäännössä määriteltyjä valtioelinten valtaa suhteessa toisiinsa päästä muuttamaan kevein perustein.

Myös parlamentarismilla on vallan rajaamisessa merkityksensä. Koska valta kuuluu kansalle ja sen valitsemille edustajille, parlamentarismilla pyritään takaamaan se, että

hallitus todella noudattaa kansan keskuudestaan valitsemien edustajien enemmistön tahtoa. Jos Suomen eduskunnan kansanedustajien enemmistö katsoo, ettei hallitus toimi sen tahdon mukaisesti eikä siten nauti eduskunnan luottamusta, hallituksen on erottava. On kuitenkin hyvä muistaa, että demokratia voi myös toimia ilman parlamentarismia. Näin on esimerkiksi Yhdysvalloissa.

Oikeusvaltioperiaate on tärkeä vallan keskittymisen estämisessä. Koska kaiken julkisen vallankäytön tulee perustua lakeihin, eivät vallassa olevat tahot voi alkaa suosia päätöksenteossa jotain henkilöä tai ryhmää toisten kustannuksella ja siten romuttaa demokratiaa. Oikeusvaltioperiaatteeseen kuuluu ajatus siitä, että lait ovat samat kaikille. Tuomioistuinten on oltava mahdollisimman riippumattomia taloudellisesta ja poliittisesta vallasta, jotta periaate toteutuisi. Tuomareita eikä muita julkisen viranhaltijoita voi lahjoa. Oikeusvaltiossa viranomaisten päätöksistä voi valittaa.

Suurin demokratian takaaja ja vallankäytön valvoja on aktiivinen kansalainen ja heistä koostuva kansa, joka toimii tehokkaasti vapaassa kansalaisyhteiskunnassa. Mikäli kansalaiset passivoituvat, eivät seuraa yhteiskunnallisia asioita eivätkä käytä heille laissa taattuja oikeuksia vaikuttaa, kansanvallan perusteet horjuvat.

Jos enemmistö kansasta ei osallistu päätöksentekoon, ei käytä oikeuttaan äänestää vaaleissa ja näin mahdollisuutta päästä eroon huonoista päätöksentekijöistä, valtaa käyttää Suomessa vähemmistö. Mikäli äänestysikäiset nuoret eivät esimerkiksi äänestä vaaleissa, he luovuttavat suosiolla omaa valtaansa vanhemmalle väestönosalle. Kansalaisten passiivisuus on vallanpitäjien etu, sillä silloin valtaa siirtyy kansalta päättäjille. Päättäjien ei tällöin pahimmassa tapauksessa tarvitse enää piitata kansan enemmistön tahdosta.

TEHTÄVÄT

1. a) **Määrittele valta ainakin kahdella eri tavalla.**
   b) **Millaisiin eri asioihin vallan voi perustaa?**

2. **Miten valta ilmenee**
   a) **perheessä?**
   b) **koulussa?**
   c) **Kirjaa esimerkkejä mielestäsi oikeutetusta ja ei-oikeutetusta vallankäytöstä koulussa.**

3. **Millaista valtaa käyttää**
   a) **arkkipiispa**
   b) **rap-artisti**
   c) **kansanedustaja?**

4. a) **Miksi valtaa pitää rajata demokratian säilymiseksi?**
   b) **Miten valtaa on Suomessa rajattu?**
   c) **Ota kantaa: Suomi on demokraattinen oikeusvaltio.**

5. **Etsi internetistä**
   a) **Suomesta**
   b) **ulkomailta kolme esimerkkiä kustakin, joissa valtaa on mielestäsi käytetty illegitiimisti?**

III Syventävät tehtävät
Valta, valtio ja kansalainen

1.

Ohessa on Helsingin Sanomien pilapiirtäjä Karlssonin pilakuva (30.11.2014).

a) Tulkitse pilakuvan sanoma.

b) Millaisia perusoikeuksia Suomen perustuslaki kansalaisilleen takaa? Mihin nämä perusoikeudet perustuvat?

c) Milloin kansalaisen perusoikeudet voivat olla uhattuina?

2.

Alla on neljä kannanottoa demokratian tilasta Suomessa.

a) Vertaile alla olevien lainausten käsityksiä demokratiasta ja sen toteutumisen ongelmista Suomessa.

b) Miten Suomen kansalaisten yhteiskunnallisia vaikutusmahdollisuuksia voitaisiin kehittää? Esittele perusteltu näkemyksesi asiasta.

Suomi sijoittuu kansainvälisissä vertailuissa poikkeuksetta maailman kärkidemokratioiden joukkoon. Suomen valttina ovat vakaa poliittinen järjestelmä sekä avoin ja korruptoitumaton hallinto. Erityisesti viime vuosikymmenten aikana poliittisen järjestelmän parlamentaarisuutta on lisätty ja kansalaisten yhdenvertaisia osallistumismahdollisuuksia parannettu. Suomalaisen demokratian suurimpana haasteena voidaan pitää äänestysaktiivisuuden laskemista ja osallistumisen eriarvoistumista.

Avoin ja yhdenmukainen osallistuminen. Valtioneuvoston demokratiapoliittinen selonteko. Oikeusministeriö 2014

Normaalisti hallitussa demokraattisessa valtiossa vaaleilla valitut poliitikot päättäisivät keskeisesti yhteiskunnan suunnasta ja tarvittavista muutoksista. Suomessa poliitikot eivät pysty kuuden puolueen hallituksessa ratkaisemaan, miten keskeisiä rakenneuudistuksia järjestellään, ja varsinainen työ määrätään valtiovarainministeriön virkamiesten tehtäväksi. Onko se demokratiaa, että Suomen jokaisen kansalaisen tulevaisuuteen keskeisesti vaikuttavista asioista ei keskustella ennen päätöksentekoa mitään?

Aamulehden pääkirjoitus 26.11.2013

Suomessa demokratiaongelma näyttää rajoittuvan kansalaisten osallistumattomuuteen. Valtionhallinnon taholta yritetään keksiä markkinointikonsteja kansalaisten aktivoimiseksi. Demokratia-arviointeja jo pitkään tehnyt International Idea -järjestö on lähtenyt siitä, että maan kansalaiset ovat parhaat demokratian arvioijat. Kansalaisten aseman olisi kuitenkin muututtava arvioinnin kohteen asemasta arvioitsijoiksi.

Professori Marja Keränen Politiikasta.fi-internetsivulla 7.5.2012

Jos aidon demokratian edellytetään tarkoittavan sitä, että jokainen osallistuu kaikkiin tahdonmuodostuksen prosesseihin ja päätöksiin, ei demokratia voi toteutua kuin korkeintaan kylissä tai pienissä kaupungeissa. – – Tässä katsannossa esimerkiksi Suomi on kooltaan aivan liian iso demokratiaksi.

Professori Heikki Patomäki haastattelussa 29.8.2013

(YO syksy 2015 jokeritehtävä)

3.

Mitä keskeisiä oikeuksia perustuslaki takaa Suomen kansalaiselle?

(YO syksy 2015)

4.

Selitä, millä tavoin Suomen perustuslain seuraavat periaatteet pyritään käytännössä toteuttamaan:

a) ”Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta.”

b) ”Jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus.”

c) ”Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi.”

(YO syksy 2011)

KERTAA!

- Kansalainen eroaa alamaisesta siinä, että hän on yksilö, jolla on oikeuksia, ei vain velvollisuuksia.
- Ihmisoikeuksien perustana on ajatus ihmisarvosta, oikeuksien luovuttamattomuudesta ja yhdenvertaisuudesta.
- Ihmisoikeudet perustuvat ihmisoikeusjulistuksiin ja sopimuksiin.
- Suomessa ihmisoikeuksia toteutetaan perustuslain perusoikeuksien kautta.
- Valtioilla on valtiosääntö, oikeutetun väkivallan monopoli ja ne ovat suvereeneja vallankäyttäjiä omalla alueellaan.
- Valtioita ja valtiojärjestelmiä on erilaisia: liittovaltio, kansallisvaltio, diktatuuri, demokratia.
- Demokratiassa valta kuuluu kansalle, joka valitsee keskuudestaan päättäjät.
- Demokratian hyviin piirteisiin kuuluu ihmisoikeuksien kunnioittaminen, vapaa media, kansalaisten mahdollisuudet vaikuttaa sekä rauha.
- Legitiimin vallan voi perustaa lakeihin, perinteeseen tai karismaan.
- Vallan lähteenä voi olla ideologia, taloudelliset resurssit, lait, kulttuuriset tekijät tai henkilökohtaiset ominaisuudet.
- Vallankäyttöä pitää rajata usein eri tavoin, jotta valta pysyy kansalla.

IV Kansalainen vaikuttajana

Demokratioissa kansalaiset voivat vaikuttaa päätöksentekoon ja heihin kohdistuvaan vallankäyttöön. Vaikuttaa voi yksin ja ryhmässä, erilaisia vaikuttamisen keinoja yhdistellen. Aktiivinen kansalainen ottaa selvää vaikuttamiskeinoistaan ja käyttää niitä joustavasti ja sinnikkäästi. Kansalaisilla on valta valita vallanpitäjät vaaleilla sekä mahdollisuus liittyä puolueisiin ja yhdistyksiin. Demokratioissa voi osoittaa mieltä ja ilmaista mielipiteensä sananvapauden turvin. Internet ja sosiaalinen media ovat muuttaneet vaikuttamista ja antaneet uusia kanavia siihen. Kansalainen vaikuttaa kansalaisyhteiskunnasta käsin.

10 Vaikuttaminen on kansalaisen mahdollisuus

Demokratia perustuu kansalaisten aktiivisuuteen

Koko demokratia perustuu ajatukseen, että kansalaisten näkemyksillä on merkitystä siinä, mihin suuntaan yhteiskuntaa halutaan ohjata. **Vaikuttaminen** tarkoittaa pyrkimystä muuttaa jonkin henkilön, ryhmän tai yhteisön mielipidettä asiasta. Käytännössä yhteiskunnallinen vaikuttaminen on vaikuttamista päätöksentekoon. Perustuslaki takaa kansalaisille useita keinoja, joilla he voivat käyttää heille demokratiassa annettua valtaa.

Demokratioissa aktiiviset kansalaiset voivat saada aikaan muutoksia käyttämällä vaikuttamiskeinojaan. Kuvan opiskelijat käyttävät oikeuttaan osoittaa mieltä: he vastustavat opintotuen leikkauksia ja pyrkivät vaikuttamaan poliittisiin päättäjiin.

Kansalaiset vaikuttavat omista taustoistaan käsin. He saattavat haluta edistää itselleen tärkeitä arvoja, esimerkiksi ajatusta yksilöstä oman onnensa seppänä, yrittäjyyttä tai luontoarvoja. Samaan aikaan saatetaan haluta ehkäistä kurjuutta tai lasten kärsimystä eli torjua yhteiskunnan epäkohtia ja pyrkiä vähentämään eriarvoisuutta. Kansalaisvaikuttamisessa on kyse myös eri ryhmien halusta pitää kiinni eduistaan: taistellaan siitä, kenelle ja miten yhteiskunnan resursseja jaetaan.

Vaikuttamisen positiiviset puolet

Mahdollisuus vaikuttamiseen tuo monia hyötyjä mukanaan. Päättäjät ovat monesti irrallaan kansalaisten arjen todellisuudesta, kun taas tavalliset ihmiset näkevät epäkohtia ympärillään ja ovat oman elämänsä ja arkensa asiantuntijoita. Vaikuttaminen antaa mahdollisuuden muuttaa ja korjata epäkohtia. Kansalaisten mukanaolo tuottaa parempia päätöksiä. Lisäksi ryhmässä toimiminen on verkostoitumista ja tuottaa arvokkaita ihmissuhteita. Parhaimmillaan mukana olija kokee elämänsä merkityksellisemmäksi vaikuttamisen myötä.

Aktiiviset kansalaiset ja heidän ryhmittymänsä saavat vietyä näkemyksiään perille ja muutoksia aikaan. Kun he pääsevät osallistumaan päätöksentekoon, päätösten legitimiteetti eli oikeutetuksi kokeminen kasvaa, vaikka päätös ei täysin omaa näkemystä vastaisikaan.

Mahdollisuus vaikuttaa tuo monia hyötyjä mukanaan.

Aktiivisuuden kääntöpuolin on kaikkien muutosten vastustaminen omassa elinympäristössä, ettei sen arvo ja houkuttelevuus laskisi. Aktiivisten kansalaisten ryhmittymät saattavat estää toiminnallaan esimerkiksi kehitysvammaisten nuorten asuntojen rakentamisen omille kotikulmilleen. Tällaista liikehdintää kutsutaan nimbyilyksi (NotInMyBackYard).

Vaikuttaa voi yksin tai ryhmässä

Vaaleissa äänestämistä on usein pidetty kansalaisen ainoana vaikuttamisen keinona. Suomessa kansalaisten vaikuttamisen keinot eivät jää pelkkiin vaaleihin, vaikka äänestäminen onkin perinteisin ja joidenkin mielestä hyväksytyin vaikuttamisen keino. Vaikuttaa voi tietenkin asettumalla itse ehdolle. Myös muille keinoille on tarvetta, sillä myös vaalien välillä eli vaalikauden aikana päättäjiä pitää voida herätellä ajankohtaisten asioiden suhteen. Vaikuttaa voi yksin, ryhmässä tai ryhmän välityksellä. Osa ryhmistä voi olla löyhiä ja tilapäisiä yhteenliittymiä, osa vakiintuneita järjestöjä ja puolueita.

Yksin voi vaikuttaa äänestämisen lisäksi esimerkiksi kirjoittamalla mielipidekirjoituksen lehteen. Kirjoittaa ja julkaista voi myös internetissä ja vaikuttaa siten ihmisten mielipiteisiin. Jos ei itse halua asettua ehdolle, voi ottaa suoraan yhteyttä päättäjiin. Jokaisella kansanedustajalla ja kunnanvaltuutetulla on sähköpostiosoite. Hyvin perusteltu näkökanta saattaa saada edustajan vaikuttamaan puolueryhmänsä sisällä tai omilla äänestyspäätöksillään. Mikäli useat ihmiset ”pommittavat” päättäjiä suoraan saman asian tiimoilta ja samaan aikaan mediassa käydään asiasta keskustelua, päättäjän ryhtyminen toimeen on todennäköisempää.

Kokoontumisvapaus takaa kansalaiselle mahdollisuuden kokoontua vapaasti niin yhdistyksen kokouksiin kuin julkisesti kadulla. Mielenosoituksen kautta voi täsmävaikuttaa ajankohtaisiin asioihin. Mitä suurempi joukko ja medianäkyvyys tapahtumalla on, sitä suurempi paine kasaantuu päättäjille. Mielenosoituksen järjestäminen ei vaadi lupaa, mutta siitä pitää tehdä ajoissa ilmoitus poliisille. Mielenosoituksen on oltava rauhanomainen. Myös ulkomaiden kansalaisilla on oikeus osoittaa mieltään Suomessa.

Vastaavasti kansalaiset voivat osoittaa suuren joukon olevan asiansa takana laatimalla adressin, johon kerätään nimiä. Mitä enemmän nimiä asian taakse saadaan, sen parempi. Adressi luovutetaan päättäjille, jolloin mahdollisuus viestin perille saamiseen tehostuu. Nykyään nettiadressit ovat yleistyneet ja nimienkeruu niihin onkin tehokas tapa saada tärkeälle asialle paljon tukijoita.

Suomessa on haluttu vahvistaa kansalaisten mahdollisuutta vaikuttaa lakien säätämiseen. Suomen kansalainen voi tehdä aloitteen kokonaan uudesta laista, ehdottaa olemassa olevan lain muuttamista tai ehdottaa voimassa olevan lain kumoamista. Aloite otetaan eduskunnassa käsittelyyn, kun sen taakse on saatu koottua 50 000 nimeä kansalaisaloite.fi -palveluun. Jotta aloitteella olisi mahdollista menestyä, se pitää valmistella huolellisesti.

Tehokas vaikuttaminen vaatii sinnikkyyttä

Mitä paremmin yksittäinen kansalainen on perillä siitä, kuka asioista päättää ja miten niistä päätetään, sitä paremmat keinot hänellä on vaikuttaa. Esimerkiksi silloin kun koulun lakkautuspäätös on kunnanvaltuustossa äänestystä vaille valmis, muutosta on vaikea enää saada aikaan. Sen sijaan esityksen ollessa vasta tulossa valmisteluun vaikutusmahdollisuus on selkeästi suurempi. Tällöin pääsee vaikuttamaan itse esityksen sisältöön. Valmiita päätöksiä on vaikeampi saada kumotuksi.

Olisi siis hyvä olla perillä siitä, mitä valmistellaan, kuka valmistelee, kehen voi ottaa yhteyttä ja missä vaiheessa. Yksinkertaistaen päätöksenteko etenee seuraavasti: jokin asia nousee päätöksenteon kohteeksi, ja virkamiehet valmistelevat siitä esityksen. Esityksen pohjalta poliitikot tekevät päätöksen, minkä jälkeen virkamiehet panevat päätöksen toimeen.

Käytännössä kansalaiset voivat vaikuttaa kaikissa päätöksenteon vaiheissa. He voivat

Nuorisolain mukaan päättäjien on kuultava nuoria heitä koskevassa päätöksenteossa. Lukioissa opiskelijakunnat ajavat nuorten näkökulmaa koulun päätöksenteossa ja lisäävät lukiolaisten yhteisöllisyyttä tempauksillaan. Medialukion oppilaskunta tositoimissa.

pyrkiä vaikuttamaan siihen, että jokin asia nousee ylipäätään päätöksenteon kohteeksi eli esityslistalle. Tähän voi päästä kiinnittämällä päättäjien huomio asiaan, jotta he laittaisivat asian alulle.

Kansalaiset voivat myös itse laittaa asian vireille ja tehdä esimerkiksi kansalaisaloitteen uudeksi laiksi ja kiinnittää siten huomion asiaan. On tärkeää perustella päätöksen ja muutoksen tarve hyvin. Lisäksi aloite pitää toimittaa perille, ja siitä pitää kertoa mahdollisimman laajasti, jotta aloitteelle tulisi paljon tukijoita ja allekirjoittajia.

Päätösten ollessa valmistelussa viranomaisia sitoo **julkisuusperiaate** eli asioita ei saa salailla kuin harvinaisissa poikkeustapauksissa. Kunnissa panostetaan kuntalaisten kuulemiseen päätösten ollessa valmistelussa. Kuntalaisille pidetään kuulemistilaisuuksia esimerkiksi kaavamuutoksista, joissa määritellään, mitä rakennetaan minnekin kunnan alueella. Paras vaihe vaikuttamisessa on juuri valmisteluvaihe, sillä jos esitykseen saa muutoksia aikaan, ne menevät päättäjille päätettäväksi.

Päätöksistä voi valittaa

Valmiit päätökset ovat julkisia ja niistä voi valittaa, mikä on olennainen demokratian piirre. Kansalainen voi tehdä **kantelun**, mikäli hän kokee tulleensa kohdelluksi laittomasti tai kokee päättäjien tehneen yleisesti toimimattoman päätöksen ja haluaa perätä päätökseen muutosta. **Oikaisuvaatimuksen** voi tehdä monien viranomaisten päätöksistä. **Kunnallisvalituksella** voi taas hakea muutosta

kunnanvaltuuston päätökseen. Näiden perusteella tehdyistä päätöksistä voi taas valittaa seuraavaan oikeusasteeseen. Valitusten käyttäminen edellyttää ihmisiltä vastuuntuntoa, sillä niillä voidaan hidastaa myös hyvien asioiden etenemistä, mikä ei ole kenenkään etu.

Myös muiden vaikutuskeinojen joustavasta hyödyntämisestä tulisi olla selvillä. Kaikki kiteytyy kuitenkin viime kädessä siihen, onko kansalaisella halua hankkia tietoa ja käyttää sitä. Tietoa saa lehdistöstä, kunnan internetsivuilta ja internetin asukasryhmistä, joissa jaetaan hankittua tietoa.

Greenpeace on tunnettu siitä, että se osaa hyödyntää median ja näkyvyyden ympäristöasioita ajaessaan. Greenpeacen aktivistit osoittavat mieltään rauhanomaisen suoran toiminnan keinoin. Kuvassa Greenpeacen aktivistit ripustavat lakanaa suomalaisen monitoimimurtaja Fennican keulaan. Fennica oli lähdössä auttamaan öljy-yhtiö Shelliä arktisessa öljynporauksessa Alaskassa. Arktiseen öljynporaukseen merellä liittyy merkittäviä ympäristöriskejä.

Kansalaisliikkeet muuttavat vaikuttamista

1900-luvun jälkipuoliskolla kansalaiset alkoivat liittyä epävirallisesti yhteen ajamaan vain tiettyä yksittäistä asiaa. Näitä usein tilapäisiä ja usein löyhiä yhteenliittymiä kutsutaan yhdenasianliikkeiksi. Ensimmäiset niistä vastustivat esimerkiksi ydinaseita tai suojelivat Koijärven suoluontoa. Päämäärän saavuttamisen jälkeen tai asian ajankohtaisuuden hävittyä painostusryhmä purkautuu ja sen toiminta loppuu usein itsestään. Vaikuttaminen ei ole tällöin pysyvää tai pitkäjänteistä.

Yhdenasianliikkeille ominaista on käyttää perinteisten vaikutuskeinojen lisäksi muita painostuskeinoja. Nämä liikkeet ovat olleet edelläkävijöitä modernissa vaikuttamisessa. Esimerkiksi aikoinaan metsähakkuita vastustettaessa oli uutta se, että aktivistit kahlitsivat itsensä metsäkoneisiin kiinni ja että he kuljettivat toimittajia suoraan paikan päälle raportoimaan toiminnastaan. Taistelusta mediassa tuli yhtä merkityksellistä kuin taistelusta itse erämetsässä. Sittemmin moni yhdenasianliikkeenä alkanut liikehdintä on vakiintunut pitkäaikaista ja suunnitelmallista vaikuttamista harjoittavaksi ympäristöjärjestöksi.

Kansalaisliikkeet kannustavat myös ihmisiä itseään toimintaan. **Ostoboikotti** on tyypillinen keino, johon on matala kynnys osallistua. Siinä kieltäydytään ostamasta jonkin yrityksen tai valtion tuotteita, jotta tuottava taho jäisi paitsi myynnistä saatavista tuloista. Esimerkiksi kuluttaja voi jättää Perämeren luonnonlohet ostamatta, jotta kalakanta säilyisi. Kun kysyntä laskee,

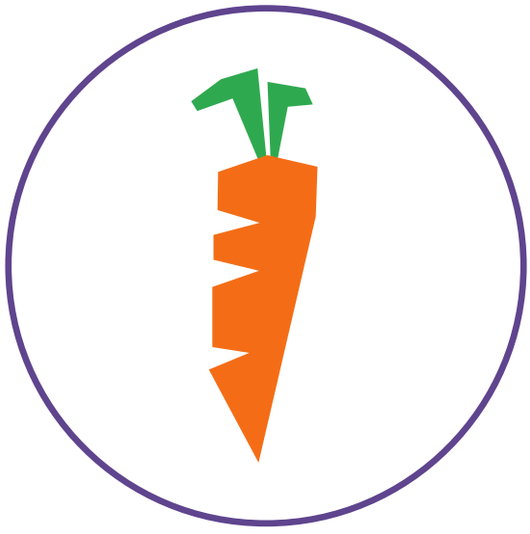

Porkkanamafia on uudenlaista kuluttajavaikuttamista, jossa yrityksille tarjotaan porkkanaa, ei keppiä. Siinä kilpailutetaan yrityksiä ympäristöystävällisyydellä ja palkitaan parhaat ostotempauksella, josta tiedotetaan puskaradion kautta. Tämä on esimerkki nuorille ominaisesta uudenlaisesta tavasta vaikuttaa ja eettisestä kuluttamisesta.

lohen hinta laskee, jolloin niiden kalastaminen muuttuu kannattamattomaksi.

Kulutusvalinnoista ylipäätään on tullut monelle kansalaisella luonteva tapa vaikuttaa. Esimerkiksi joillekin on luontevaa ostaa hybridiauto ympäristön etujen nimissä tai suosia lähiruokaa tai luomua omissa ostopäätöksissään. Tätä boikotin vastakohtaa kutsutaan nimellä buycot ja siinä suositaan tiettyä tuotetta ostamalla sitä. Eettinen kuluttaminen on monelle luonteva vaikuttamisen muoto. Kestävän kehityksen, terveellisyyden ja eettisen tuotannon huomioivasta tuotteesta ollaan valmiita maksamaan enemmän. Esimerkiksi Ruotsissa jo 35 prosenttia ihmisistä luetaan tällaisiksi kuluttajiksi. Suomi tulee kovaa vauhtia perässä.

Monet liikkeet koettelevat sovinnaisuuden rajoja, kun ne tarttuvat suoraan toimintaan. Tällaisena suorana toimintana voidaan pitää vaikkapa talojen valtaamista tai Greenpeacen aktivistien loikkimista apinapuvuissa huoltoaseman katolla. Tällä toiminnalla järjestö pyrki nostamaan esiin palmuöljyn tuottamisen haitat sademetsien orangeille, jotta ihmiset boikotoisivat yhtiön tuotetta. Talonvaltaukset ovat yleisiä Euroopan maissa. Niillä pyritään usein estämään purku-uhan alle joutuneen rakennuksen hävittäminen. Mikäli valtaajat eivät poistu, poliisi voi joutua kantamaan heidät ulos talosta.

Järjestöjen ja puolueiden kautta voi vaikuttaa pitkäjänteisesti

Kansalaiset voivat toimia ja vaikuttaa yksin tai löyhissä yhteenliittymissä sen kummemmin organisoitumatta. Pysyvämpi ja pitkäjänteisempi vaikuttaminen tapahtuu useimmin järjestöjen ja puolueiden kautta. Järjestöjen vahvuus on nimenomaan pitkäjänteisyys: ne eivät lopeta, vaikka muutosta ei syntyisi heti tai ensi vuonna.

Järjestöillä ja puolueilla on vaikuttamiseen resurssit eli rahoitusta, pysyvät työntekijät ja toimistotilat. Näin ne muokkaavat asenneilmastoa ja pidemmällä tähtäimellä yhteiskunnan arvomaailmaa. Tämä heijastuu pitkällä tähtäimellä lainsäädäntöön. Monen suuressa innostuksessa pystyynpannun spontaanin kansalaistapahtuman ongelma piilee siinä, että niiltä puuttuu kaikki tämä.

Kuuluisa esimerkki kansalaistottelemattomuudesta nähtiin 1950-luvun Yhdysvalloissa kansalaisoikeustaistelun aikaan, kun tummaihoinen Rosa Parks kieltäytyi luovuttamasta paikkaansa bussissa valkoihoiselle, vaikka laki niin määräsi.

Saako lakia rikkoa?

Yhteiskunnassa esiintyy tilanteita, joissa kansalaiset tai osa heistä ei koe lakeja tai määräyksiä oikeutetuiksi ja jättävät tarkoituksella noudattamatta niitä. **Kansalaistottelemattomuus** on avointa ja julkista vaikuttamista, jossa voimakkaan moraalisen perusteen vuoksi rikotaan tietoisesti lakia tai lakiin perustuvaa määräystä. Omilla kasvoilla ja nimillä tehdyllä tottelemattomuudella kiinnitetään muiden huomio epäkohtaan. Väkivalta tai kaikkien lakien noudattamatta jättäminen ei kuulu kansalaistottelemattomuuteen.

Suora toiminta linkittyy usein kansalaistottelemattomuuteen. Katu saatetaan sulkea, talo vallata tai kuvata tehotuotantotilan loukkaantuneita eläimiä salaa, jotta oikeina pidettyihin tavoitteisiin päästäisiin. Järjestön edustajat ovat usein tehneet asian muuttamiseksi töitä jo pitkään perinteisiä laillisia keinoja käyttäen ilman toivottua muutosta. Tottelemattomuus on keino nostaa epäkohta esiin – sillä edellytyksellä, että media saadaan mukaan.

Kansalaistottelemattomuuden nimissä lakia rikkovat ovat yleensä valmiita ottamaan rangaistuksen vastaan niskoittelusta tai alueelle tunkeutumisesta. Siksi heitä ei pidä rinnastaa tavanomaisiin rikollisiin, jotka pyrkivät saamaan itselleen etua ja välttämään rangaistuksen.

Kansalaistottelemattomuus ei ole sama kuin rikollisia keinoja käyttävä vaikuttaminen. Kansalaistottelemattomuutta harjoittavat eivät tuhoa toisten omaisuutta tai käytä väkivaltaa. Toiminnasta tulee rikollista, jos sillä aiheutetaan aineellista vahinkoa esimerkiksi töhrimällä vallatun talon seinät tai päästämällä turkistarhaajien minkit Suomen luontoon. Kansalaistottelemattomuutta ei pidä rinnastaa tällaiseen lakia rikkovaan poliittisen vaikuttamiseen.

Väkivallan käyttö tekee toiminnasta aina rikollista. Terroristit pyrkivät väkivaltaa ja kauhua kylvämällä saamaan aikaan muutoksia yhteiskunnassa. Väkivallalla vaikuttaminen on ollut Suomessa harvinaista. Väkivallalla uhkaaminen on valitettavasti lisääntynyt Suomessa ja poliitikot saavat jopa tappouhkauksia, joilla heitä yritetään painostaa toimimaan tiettyyn suuntaan. Laittomasta uhkauksesta voi saada enimmillään kaksi vuotta vankeutta. Maltillisen kansan enemmistön sympatiat eivät yleensä ole näiden uhkaajien tai väkivaltaisten terroristien puolella.

Kansalaiset voivat perustuslain nojalla perustaa yhdistyksiä ajamaan asioitaan, kunhan yhdistyksen tavoitteena ei ole yhteiskuntajärjestyksen kumoaminen eikä ihmisoikeuksien polkeminen. Valtio ei voi lopettaa laillisesti toimivaa yhdistystä. Kansalaiset voivat toimia niissä vapaasti, ajaa niiden avulla itselleen tärkeitä asioita esimerkiksi vaikuttamalla mielipideilmastoon median välityksellä tai suorilla yhteydenotoilla päättäjiin.

Paitsi liittymällä yhdistykseen tai patistamalla yhdistystä toimimaan, voi liittyä myös puolueisiin. Toimimalla itse puolueessa mukana pääsee vaikuttamaan siihen, mitä asioita puolue ajaa. 15-vuotiaat voivat liittyä puolueiden nuorisojärjestöihin ja täysi-ikäiset itse puolueisiin. Ehdokkaaksi pääseminen ja seulan läpäiseminen vaaleissa helpottuu puolueen jäsenkirjan myötä.

Lastenklinikoiden kummien perustajajäsen Teemu Selänne vuosittaisella vierailullaan Helsingin lastenklinikalla. Järjestö on rekisteröity yhdistys, joten sillä on oikeus kerätä rahaa sääntöjensä mukaiseen tarkoitukseen. Kummien rahoilla on hankittu klinikoille muun muassa tarpeellisia, mutta kalliita laitteita.

"Tahdon 2013" oli nuorten aikuisten toimesta perustettu kansalaisliike, jonka tavoitteena oli saada aloite tasa-arvoisesta avioliittolaista läpi uuden kansalaisaloitteen välityksellä. Liike käytti monipuolisesti sosiaalista mediaa viestinsä levittämiseen. Aktiivit tuovat kansalaisaloitetta eduskuntaan.

Lobbaamalla vaikutetaan päättäjien mielipiteisiin

Erilaisten ryhmittymien pyrkimyksiä vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon kutsutaan **lobbaukseksi**. Se on yhteiskunnalliseen vaikuttajaan tai vaikuttajaryhmään kohdistuvaa viestintää. Sillä pyritään saamaan asioista päättävät tahot tietoisiksi uusista argumenteista ja tiedoista sekä tekemään päätöksensä niiden varassa. Lobbausta voi tehdä myös julkisuuden kautta markkinoimalla ajatuksia eri median eri kanavia hyödyntäen tai henkilökohtaisin yhteydenotoin. Voimakkailla järjestöillä ja vaurailla teollisuuden aloilla, kuten esimerkiksi lääketeollisuudella on hyvät voimavarat lobbaukseen. Tätä voi pitää demokratian kannalta myös ongelmana, sillä köyhillä järjestöillä ei ole varaa yhtä suuriin ”lobbariarmeijoihin”.

Lobbaaminen on järjestöjen omaa normaalia toimintaa. Toisaalta se on myös liikeyritysten suorittamaa konsultointia, jossa järjestöt, liikeyritykset tai kuka tahansa kansalainen voi ostaa lobbaajan ajamaan haluamaansa asiaa. Lobbausta kutsutaan nykyään myös vaikuttajaviestinnäksi ja lobbaamiseen on perustettu yrityksiä. Lobbausfirmat palkkaavat aiemmin politiikassa mukana olleita henkilöitä, avustajia ja toimittajia, joilla on hyvät henkilökohtaiset suhteen poliittisiin päättäjiin ja päätöksiä valmisteleviin henkilöhin. Ongelmaksi lobbaus muodostuu, jos ylitetään sallitut rajat ja aletaan lahjoa vaikuttajia tai painostaa heitä.

Järjestöt hyödyntävät internetiä

Sosiaalinen media tarjoaa jakamisen kautta myös hyvän markkinointikanavan järjestöille: kampanjat ja tietoisuus saadaan leviämään sosiaalisen median kautta. Osa suomalaisista puolueista ja poliitikoista on ottanut sosiaalisen median kanavat vahvasti haltuun ja sitä kautta pystyneet vaikuttamaan voimakkaasti yhteiskunnallisen keskustelun asialistaan eli siihen, mistä puhutaan.

Toisaalta myös spontaanit ihmisten yhteenliittymät on aiempaa helpompi synnyttää internetissä. Esimerkiksi mielenosoitusten koolle kutsuminen ja järjestäminen on aiempaa helpompaa internetin välityksellä.

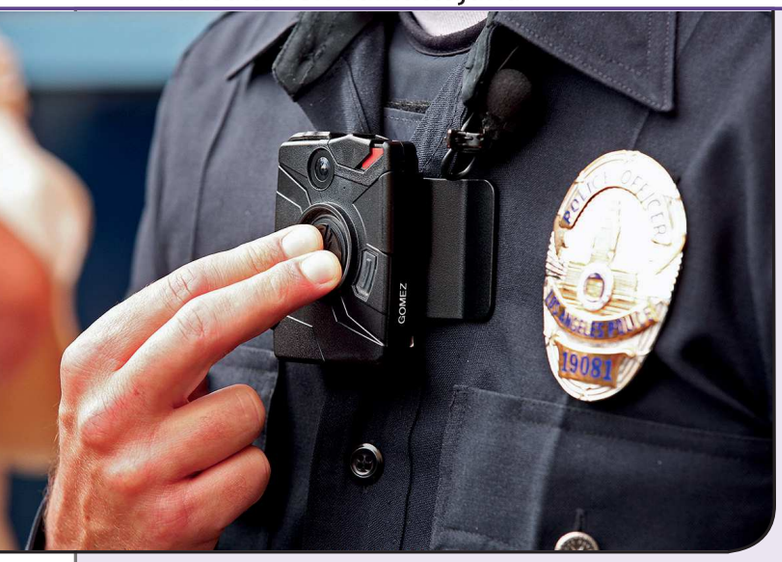

Vuonna 2014 Yhdysvalloissa Fergusonin kaupungissa poliisi ampui tummaihoisen, 18-vuotiaan Michael Brownin. Brown oli aseeton. Tiedot ampumisesta levisivät internetissä ja seurasi valtavat mielenosoitukset poliisiväkivaltaa kohtaan. Ratkaisuksi on esitetty kameroita poliisien univormuihin liiallisen väkivallan ehkäisemiseksi.

Miten internet on muuttanut vaikuttamista?

Internetin tulo ja sosiaalisen median nousu ovat tuoneet uusia mahdollisuuksia vaikuttamiseen. Poliitikkoihin saa sähköpostilla helposti suoran yhteyden. Vastaavasti sosiaalisen median eri välineiden välityksellä on mahdollista saada erilaisia mielipiteitä näkyviin. Keskusteluihin pääsee mukaan kommentoimaan ja sitä kautta voi löytyä uusia ideoita vaikuttamiseen.

Sosiaalinen media mahdollistaa kaiken jakamisen eteenpäin. Kun ihmisillä on nykyään älypuhelimet ja nopeat yhteydet, jakamista ja kommentoimista voi tehdä kaikkialla ja koko ajan. Kun väärinkäytös tapahtuu, siitä lähtee saman tien video leviämään. Iranin vihreän vallankumouksen mielenosoituksissa 2009 ihmiset ottivat saman tien poliisin väkivaltaiset hyökkäykset kännykkävideolle ja jakoivat videoita ja kuvia eteenpäin Twitterin välityksellä. Sama on sittemmin toistunut kaikkialla, missä mielenosoitukset ovat muuttuneet väkivaltaisiksi tai missä poliisi on käynyt ihmisten kimppuun. Samoin eläinaktivistit saavat kuvaamansa eläinten huonoista oloista kertovat videot nopeasti esille.

Kesällä 2015 mielenosoitus rasismia vastaan syntyi pitkälti sosiaalisen median kanavien kautta muutamassa päivässä.

Internet tarjoaa hyvät kanavat kansainväliseen yhteydenpitoon. Sitä kautta aktiiviset ihmiset ja järjestöt voivat verkostoitua yli maiden rajojen ja oppia toisiltaan. Globaalista vaikuttamisesta on tullut arkipäivää. Valitettavasti tällä on kääntöpuolensa, sillä myös kyseenalaiset järjestöt käyvät hakemassa mallia muualta ja soveltavat toimintatapojaan kotimaahansa.

Kansalaiset vaikuttavat kansalaisyhteiskunnasta käsin

Kaikki kansalaisten muodostamat yhteisöt kuuluvat osana suomalaiseen yhteiskuntaan. Tätä kansalaisten muodostamien ryhmien kokonaisuutta ja yhteiskunnan osaa kutsutaan **kansalaisyhteiskunnaksi**. Valtiolla ei ole oikeutta puuttua kansalaisyhteiskunnassa tapahtuvaan toimintaan, kunhan vain ryhmät noudattavat Suomen lakia.

Kaikista kansalaisyhteiskunnan ryhmistä ei ole tullut puolueita, mutta ne pyrkivät vaikuttamaan päätöksentekoon puolueiden

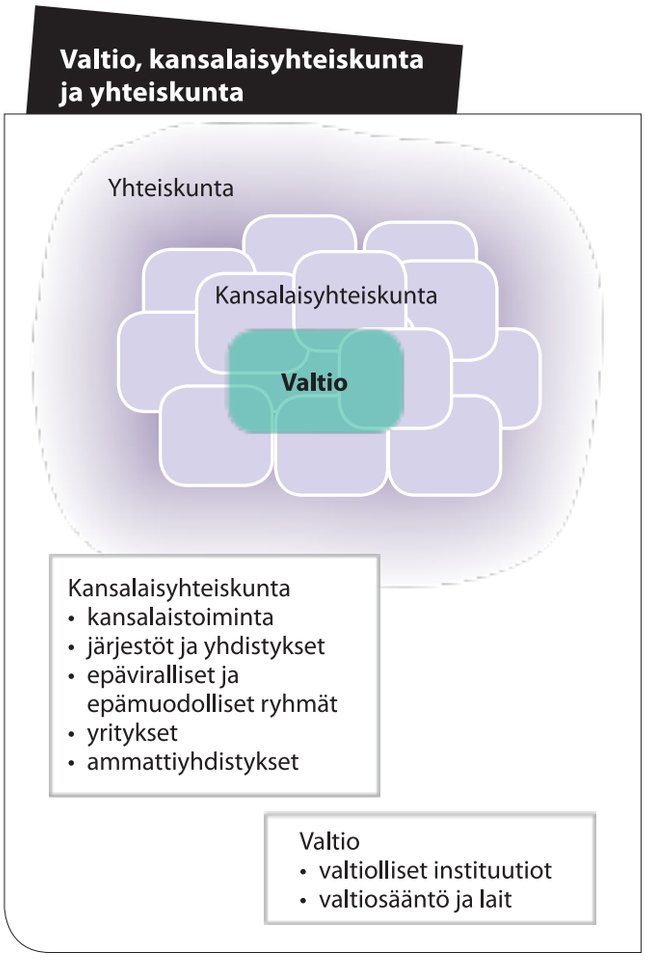

TEHTÄVÄT

1. **Mitä vaikuttamisen keinoja käyttäisit, jos tavoitteenasi on**
   a) **estää kunnan kirjaston lakkauttaminen**
   b) **kohentaa lapsiperheiden asemaa**
   c) **torjua ilmastonmuutosta.**
   Perustele valitsemasi keinot.

2. **Ota kantaa väitteeseen: ”Kansalaisten mahdollisuudesta vaikuttaa on enemmän haittaa kuin hyötyä.”**

3. **Määrittele kansalaisyhteiskunta. Mitkä kaikki eri tahot siihen kuuluvat?**

4. **Internet on muuttanut vaikuttamista. Etsi internetistä tähän sopivia esimerkkejä, jotka havainnollistavat tapahtunutta muutosta.**

ja median välityksellä. Monet etujärjestöt, kuten esimerkiksi ammattiliitot toimivat nykyään samoin. Lisäksi on muita järjestöjä ja liikkeitä, kuten uskonnolliset liikkeet tai urheiluseurat, joiden kattojärjestöt pyrkivät vaikuttamaan paikalliseen ja valtion tasolla tapahtuvaan päätöksentekoon saadakseen varoja käyttöönsä.

Taloudessa toimivat yritykset luetaan myös osaksi kansalaisyhteiskuntaa ja nekin pyrkivät ajamaan etujaan omien järjestöjensä välityksellä ja siten saamaan päätökset liike-elämälle suotuisiksi.

Ryhmän ei tarvitse edes olla virallinen yhdistys kuuluakseen kansalaisyhteiskuntaan, vaan kansalaisten toimesta tapahtuva epävirallinen ja satunnainenkin ryhmätoiminta kuuluu sinne. Suomen perusoikeuksissa on taattu vapaus perustaa yhdistyksiä sekä kokoontua vapaasti. Tämä oikeus onkin yksi kansalaisyhteiskunnan toiminnan ja demokratian toteutumisen tärkeä ennakkoehto.

Kansalaisyhteiskunnasta käsin ei vain vaikuteta, vaan myös valtiolliset päätökset, esimerkiksi lait sekä muut viestit ja aloitteet tulevat perille kansalaisten tasolle sen kautta. Voidaankin sanoa, että kansalaisyhteiskunta on valtion ja yhteiskunnan välissä: aloitteita ja päätöksiä kulkee kumpaankin suuntaan sen välityksellä.

11 Kansalaisjärjestöt ja etujärjestöt

Mihin kansalaisjärjestöjä tarvitaan?

Kansalaisjärjestöt ovat yhteiskunnassa merkittävä kansalaisia kokoava voima. Suomessa on yli 100 000 kokoontumis- ja yhdistymisvapauden nojalla toimivaa järjestöä. Kahdeksan kymmenestä suomalaisesta on elämänsä aikana jonkin järjestön jäsen. Järjestöjä löytyy moneen lähtöön: on aatteellisia poliittisia yhdistyksiä, etujärjestöjä ja epäpoliittisia yhdistyksiä.

Järjestöjen vahvuus on se, että ne perustuvat vapaaehtoisuuteen. Näin mukana olevilla ihmisillä on motivaatio saada aikaan hyvää ja kehittää luovia ratkaisuja. Moni asia, alkaen lasten harrastuksista, jäisi Suomessa tekemättä ilman järjestöjä.

Kaikki järjestöt eivät ole syntyneet poliittista vaikuttamista varten. Näitä epäpoliittisia yhdistyksiä ovat esimerkiksi urheiluseurat, kulttuuri- ja harrasteryhmät, uskonnolliset ja vakaumukselliset järjestöt sekä asukasyhdistykset. Epäpoliittisia niistä tekee se, etteivät ne osallistu politiikkaan, vaan pyrkivät pääasiallisesti tarjoamaan jäsenilleen mahdollisuuden harrastaa mielekkäiksi kokemiaan asioita yhdessä.

Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta nojaa moneen kansalaisjärjestöön, sillä ne tuottavat tarpeellisia palveluita valtion ja kuntien ohella. Tätä hyvinvointipalveluita tuottavaa yhteiskunnan osaa kutsutaan nimellä **kolmas sektori**. Esimerkiksi Lyhty ry. järjestää kehitysvammaisille asumispalveluja, tekemistä työpajoissa ja tapahtumia sekä tukee heitä ja heidän perheitään. Samalla lailla moni asunnoton tai mielenterveyspalveluita kaipaava jäisi vaille tukea ja huomiota, jollei heillä olisi omia yhdistyksiä.

Järjestöt tekevät myös merkittävää kasvatus- ja sivistystyötä – ne palkkaavat asiantuntijoita tutkimaan yhteiskunnan asioita ja pyrkivät edistämään Suomen kannalta hyödyllisiä asioita. Esimerkiksi Pelastakaa lapset ry haluaa edistää lasten oikeuksien toteutumista meillä ja muualla.

Järjestöjen toimintaan tarvitaan rahaa. Siksi ne ovat riippuvaisia jäsenmaksujen maksajista. Uusia jäseniä pyritään hankkimaan lisää erilaisin kampanjoin. Nykypäivän katukuvaan kuuluvat myös ammatikseen rahaa järjestöille keräävät feissarit. Tempauksilla kerätään näkyvyyttä omalle asialle, jotta lahjoittajia saataisiin.

Politiikkaa ruohonjuuritasolla

Yhdysvaltojen presidentti Barack Obama on sanonut: ”Yhteiskunnan muutos ei tule ylhäältä, vaan alhaalta käsin.” Alhaalla ovat väestön aktiivisuuden ruohonjuuret, jotka pitää saada liikkeelle ja kasvamaan.

Osa kansalaisjärjestöistä osallistuu politiikkaan, vaikka ne ovat hallitusvallasta riippumattomia. Englanniksi näitä kutsutaan nimellä **NGO** – Non-Governmental Organization. Kansainvälinen NGO-järjestö on esimerkiksi Punainen Risti. Suomessa tällaisia kansalaisjärjestöjä ovat esimerkiksi yhdenvertaisuutta seksuaalisen suuntautumisen ja moninaisuuden näkökulmasta edistävä Seta tai rauhanjärjestö Sadankomitea. Myös monet ympäristöjärjestöt ovat tällaisia.

Kaikilla järjestöillä on tietty teema, jota ne pyrkivät edistämään yhteiskunnassa vaikuttamalla päättäjiin. Ne pyrkivät myös vaikuttamaan mielipideilmastoon viestimällä eri medioissa ja järjestämällä tempauksia omaan teemaansa liittyen. Esimerkiksi Amnesty International, maailman suurin ihmisoikeusjärjestö, ajaa ihmisoikeusasioita. Suomessa se osallistui esimerkiksi tasa-arvoisen avioliittolain ajamiseen kampanjoimalla suoraan päättäjien suuntaan ja pitämällä asiaa esillä sosiaalisessa ja muissa medioissa.

Yhteiskunnalliset liikkeet tekevät näkyviksi ongelmia, joita ei muuten haluttaisi tai osattaisi nähdä.

Näiden järjestöjen poliittista vaikutusvaltaa ei pidä aliarvioida. Yhteiskuntatieteilijät ovat jopa sanoneet, että usein etsimme politiikkaa väärästä paikasta, vääristä medioista ja että koko politiikka pitää löytää uudelleen. Pitää katsoa alas, eduskunnan ja puolueiden taakse. Tällaisen ihmisiä lähellä olevan alapolitiikan eli ruohonjuuritason toimijat tulevat nousemaan yhä tärkeämmiksi toimijoiksi yhteiskunnallisen vaikuttamisen kentällä. Alhaalta, keskitetyn johtamisen ulkopuolelta, löytyvät juuri yhteiskunnalliset liikkeet ja kansalaisjärjestöt.

Tyyppiesimerkki ruohonjuuritason vaikuttamisesta on ympäristöongelmien tulo osaksi poliittista päätöksentekoa. Ympäristöliike toi ne keskusteluun alhaalta käsin. Liike toimi tässä asiassa yhteiskunnan ajan tasalla olevana hälytyskellona – osoitti, että koko yhteiskunnan kehitys vaarantuu, jos sen ekologinen perusta tuhotaan. Nykyään järjestöjen kautta vaikuttaminen koetaan läheisempänä vaikuttamisen muotona kuin perinteinen poliittinen toiminta.

Yhteiskunnallisten liikkeiden, vaikkapa asunnottomien yön järjestäjien, merkitys on siinä, että ne tekevät näkyviksi sellaisia ongelmia, joita ei muuten haluttaisi tai osattaisi nähdä. Ne nostavat esiin myös niiden äänen, jotka eivät itse siihen kykene. Liikkeet ovat myös panneet alulle yhteiskunnan kehityksen suuntaa kritisoivaa vastarintaa ja saaneet aikaan muutoksia. Enää ei teollisuuden likavesien laskua suoraan suomalaisiin järviin katsota hyvällä eikä sallita laissa.

Liikkeitä kuolee ja ne muuttavat muotoaan yhteiskunnan muuttuessa. Niillä on oma elämänkaarensa. Demokratialla on aina taipumus muuttua harvainvallaksi. Moni alhaalta käsin lähtenyt liike kangistuu väkisinkin kannattajamäärän kasvaessa, sillä massa pakottaa liikkeen organisoitumaan. Liikkeelle on valittava johtajat, jolloin alun perin demokraattinen liike jakaantuu johtajiin ja johdettaviin. Tätä kutsutaan ”oligarkian rautaiseksi laiksi”.

Kasvava liike **institutionalisoituu**. Tällöin se organisoituu: jätetään ilmoitus yhdistysrekisteriin, valitaan johtajat ja palkataan työntekijät, toiminta

Kuvassa Talvivaaran nikkelikaivos Kainuussa. Ympäristöjärjestöt nostivat julkiseen keskusteluun kaivoksen jätevesialtaisiin liittyvät ympäristöongelmat.

suunnitellaan tarkkaan ja päämäärät lyödään lukkoon. Esimerkiksi Vihreä liike päätti perustaa itsestään puolueen. Kriitikot sanovat, että järjestäytymisen myötä liikkeen muutosvoima vääjäämättä ehtyy ja pysähtyy.

Etujärjestöt ajavat sidosryhmiensä etuja

Esimerkiksi Veronmaksajien keskusliitto on syntynyt huolehtimaan veronmaksajien eduista. Se pyrkii saamaan verojärjestelmästä toimivamman ja oikeudenmukaisemman sekä alentamaan veroja.

2000-luvulla Veronmaksajien keskusliiton vastapariksi syntyi Iloiset veronmaksajat, joka pyrkii puolustamaan verorahoilla rahoitettua yhteiskuntaa ja lisäämään ihmisten halukkuutta maksaa veroja.

Kumpikin järjestö onkin pyrkinyt vaikuttamaan poliitikkoihin ja mielipideilmastoon saadakseen päämääriään läpi. Näin nämä järjestöt ovat siirtyneet vaikuttamaan talouden osa-alueelta poliittisen järjestelmän puolelle.

Nämä **etujärjestöt** eroavat yleishyödyllisistä ja laajoja teemoja ajavista NGO-järjestöistä siten, että ne pyrkivät ajamaan ensisijaisesti jäsentensä etuja. Saavuttaakseen tavoitteensa niiden on vaikutettava myös poliittisesti, sillä tavoitteiden toteutuminen ei riipu vain niiden omasta toiminnasta. Etujärjestöillä voi olla selkeä näkemys muun muassa siitä, millaista koulutusta Suomessa tulisi tarjota tai millaisia tukia ja palveluita meillä tulisi olla. Ne teettävät tutkimuksia ja lobbaavat niistä saamaansa tie-

toa päättäjille. Esimerkiksi Lukiolaisten liitto toimii näin.

Toiminnassaan ne pyrkivät vaikuttamaan siten, että poliittisella areenalla toimivat valtion ja kuntien virkamiehet sekä itse poliitikot ottavat nämä näkemykset huomioon. Etujärjestöjä on usein tästä syystä kutsuttu myös **painostusjärjestöiksi**.

Työmarkkinajärjestöt ovat voimakkaita painostusjärjestöjä

Ammattiliitot ja niiden keskusjärjestöt ovat maamme etujärjestöistä tunnetuimpia painostusjärjestöjä. Vaikutusvaltaisiksi etujärjestöiksi lasketaan myös eri alojen työnantajien järjestöt. Neuvottelupöydässä työntekijöiden eli palkansaajien ja työnantajien järjestöt ovat vastakkaisilla puolilla. Niitä kutsutaan yhteisnimityksellä **työmarkkinajärjestöt**, sillä ne toimivat työmarkkinoilla. Niiden toiminta on laajentunut myös poliittiseen järjestelmään, sillä niiden jäsenistölle tärkeät päätökset esimerkiksi palkkaverotuksesta sekä työ- ja loma-aikasäädöksistä tekee eduskunta.

Työntekijä voi halutessaan liittyä oman alansa paikalliseen ammattiyhdistykseen, joka puolestaan kuuluu ammattiliittoon. Liitot ottavat nykyään myös opiskelijajäseniä. Liitot ovat liittyneet yhteen kattojärjestöiksi. Näitä **palkansaajien keskusjärjestöjä** ovat yli miljoonan jäsenen SAK, akateemisten työntekijöiden AKAVA sekä toimihenkilöiden STTK. Työnantajien eli palkanmaksajien keskusjärjestö on nimeltään Elinkeinoelämän keskusliitto EK. Se ajaa yrityksien etuja.

Työmarkkinajärjestöillä on neuvottelujen vauhdittamiseksi käytössään painostuskeinoja. Syksyllä 2015 ammattijärjestöt, esim. Tehy, osoittivat suurmielenosoituksessa mieltä työehtojen heikentämistä ja hallituksen pakkolakeja vastaan.

Ammattijärjestöihin ja työttömyyskassoihin kuuluvat 2002–2013

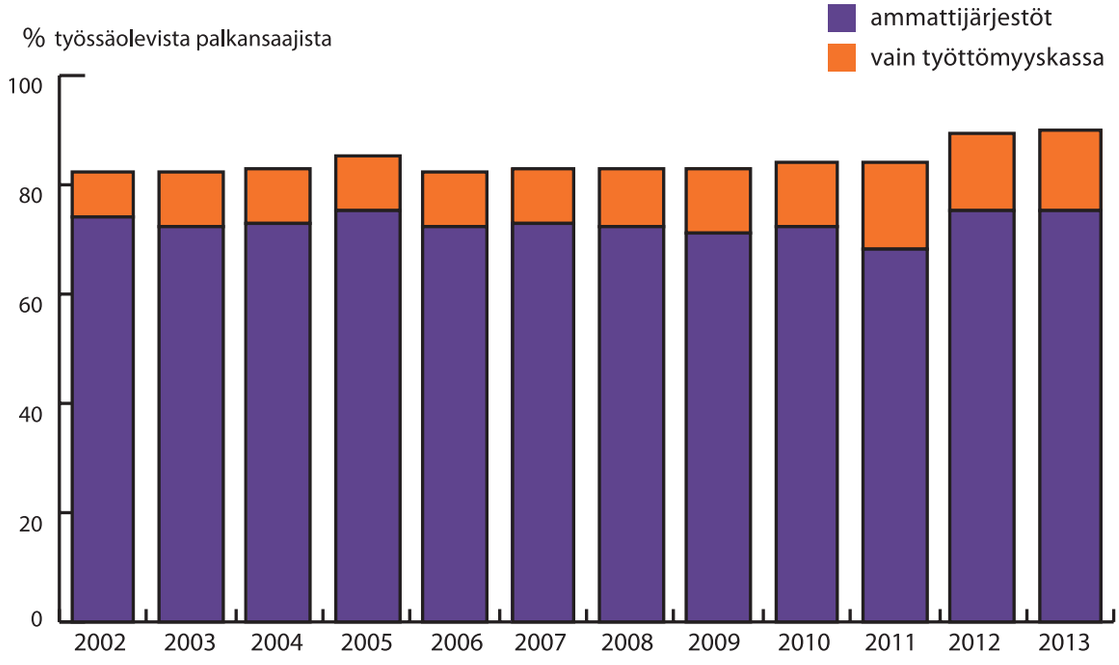

Miten kuvaajan perusteella ammatillinen järjestäytymisaste on Suomessa kehittynyt? Mikä on tilaston suunta 2010 jälkeen? Mistä tämä voisi johtua? Selvitä internetistä tuore tilasto ja vertaa sitä tähän. Onko suunta säilynyt samana?

Ammattiliitoissa on voimaa

Suomalaisista palkansaajista yli 70 prosenttia kuuluu johonkin ammattiliittoon. Tämä **järjestäytymisaste** on kansainvälisesti katsoen korkea. Esimerkiksi Yhdysvalloissa tuo luku on hieman yli 10 prosenttia. Suomen korkea järjestäytymisaste selittyy sillä, että ammattiliittojen jäsenyydellä on yhteys työttömyysturvaan. Suomessa tämä merkitsee käytännössä sitä, että liiton jäsenyys on tuonut liiton työttömyyskassan jäsenelle ansiosidonnaisen työttömyysturvan eli enemmän rahaa työttömäksi joutuneelle.

Ammattiliittojen jäsenmaksun on saanut pitkään vähentää verotuksessa. Siten jäsenyys ei ole rasittanut liittoon kuuluvan taloutta. Samalla valtio on samalla tukenut liittojen jäsenhankintaa. Suuri jäsenmäärä mahdollistaa liitolle taloudelliset voimavarat. Niiden turvin liitot voivat vaikuttaa laajasti yhteiskunnassa. Suomen ajauduttua taantumaan hallitus on ehdottanut vähennysoikeuden poistoa, jotta ammattiliitot saataisiin taipumaan niiden jäsenille vaikeisiin etujen heikennyksiin, kuten ansiosidonnaisen työttömyyskorvauksen tason laskuun.

A. Lakkojen määrä Suomessa 1983–2014

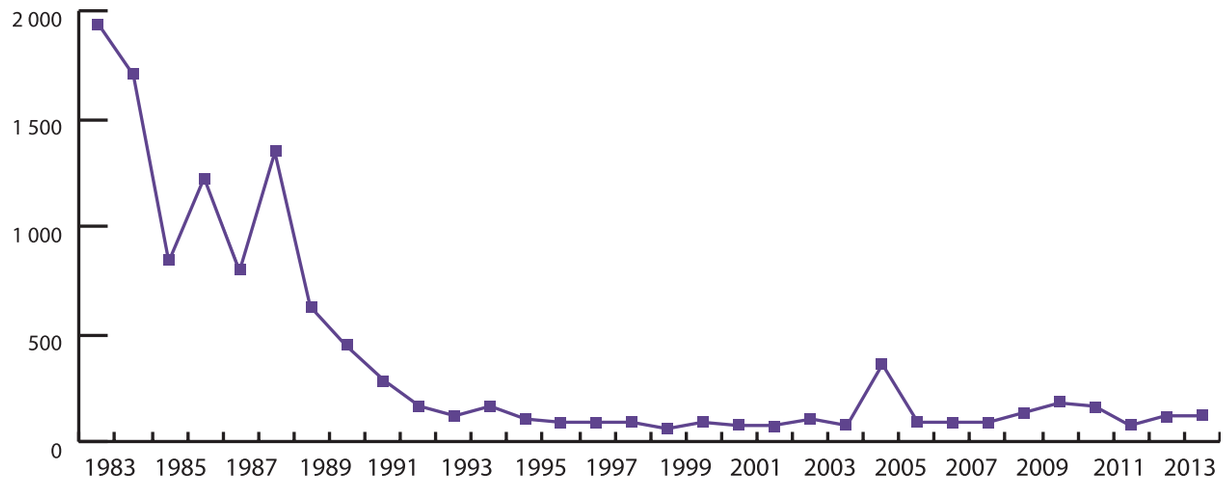

Lähde: Tilastokeskus

B. Lakkoihin osallistuneiden määrä Suomessa

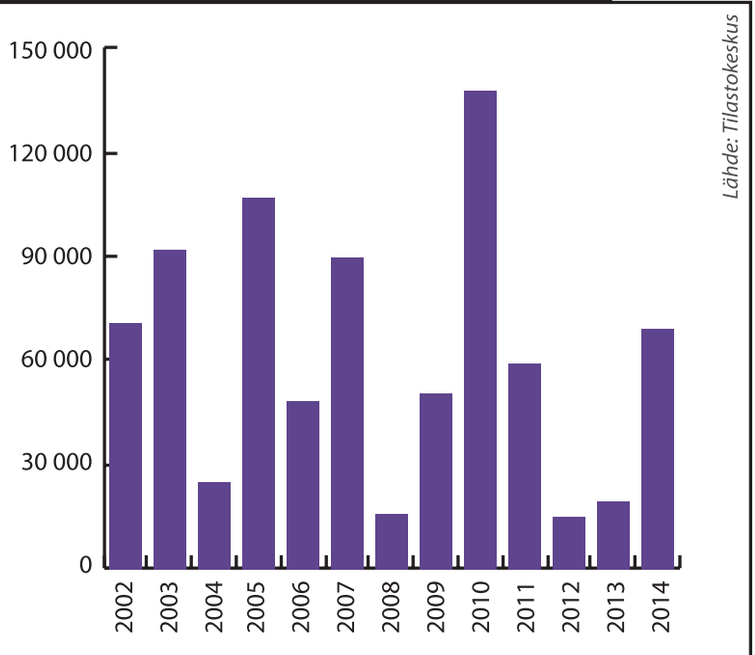

Lähde: Tilastokeskus

Mitä tilasto a) kertoo lakkojen määrän kehityksestä Suomessa? Entä tilasto b)? Tee kaksi havaintoa kummastakin tilastosta.

Ansiosidonnaisen työttömyyskorvauksen voi saada nykyään myös yksityisen työttömyyskassan kautta. Yksityisen kassan perustaminen onkin laskenut Suomen järjestäytymisastetta. Liitot kuitenkin tarjoavat jäsenilleen myös muita palveluja, joita yksityisen kassan kautta ei saa. Vain liiton jäsen saa liiton luottamusmiehen apua neuvotteluihin, jos joutuu työpaikalla vaikkapa syrjinnän kohteeksi. Liitto tarjoaa myös ilmaista lakimiehen apua, jos työriita on pakko viedä oikeuteen.

Liittoihin kuulumattomia on kutsuttu ”vapaamatkustajiksi”, koska he saavat nauttia liittojen neuvottelemista palkankorotuksista antamatta mitään vastineeksi. Palkoista ja muista työehdoista sovitaan neuvottelujen tuloksena vuoden–kahden määräajaksi solmituissa **työehtosopimuksissa**. Jos järjestäytymisaste jollakin alalla on alhainen, sen alan liitolla on hyvin vähän valtteja neuvottelupöydässä eivätkä alan palkat ja työehdot parane.

Miten työmarkkinajärjestöt vaikuttavat?

Neuvottelut työnantajaliiton kanssa voivat ajautua umpikujaan. Palkansaajien liittojen painostuskeino omien etujen edistämiseen on **työtaistelu**. Työtaistelutoimista järein on **yleislakko**, jollainen Suomessa nähtiin viimeksi vuonna 1956. Liitot voivat myös ryhtyä alakohtaiseen lakkoon. Lakko on ilmoitettava kahta viikkoa aiemmin **valtakunnansovittelijalle**, tai se on laiton eli ”korpilakko”. Lakko on laiton myös, jos siihen ryhdytään, kun työehtosopimus on voimassa. Lakkoase on tehokas, kun järjestäytymisaste on korkea.

Lakkoase ei toimi kaikilla aloilla yhtä tehokkaasti. Työntekijöiden lakko-oikeutta on rajoitettu esimerkiksi terveydenhuollon ammateissa työsuojeluvelvoitteen nojalla. Sairaanhoitajat ja lääkärit voidaan pakottaa töihin, ettei kenenkään henki vaarannu. Toisaalta taas avainalojen, kuten esimerkiksi lennonjohtajien, käsissä lakkoase on erittäin tehokas. Heidän lakkonsa aiheuttaa vaivaa ja hankaluutta niin monelle, että Lennonjohtajien

Neuvottelujen eteneminen

Työehtosopimusta ei saada aikaiseksi

↓

työntekijöiden työtaistelutoimet ja niillä uhkailu alkaa

↓

työriita uhkaa kärjistyä lakoksi

↓

valtakunnansovittelija kutsuu osapuolet neuvotteluihin ja tekee sovintoehdotuksen

↓

jos ei synny:
työntekijät lakkoon

↓

työnantajan reagoitava
(antaako periksi vai pysyä kovana)

↓

valtakunnansovittelija tekee uuden ehdotuksen

↓

jos työehtosopimus syntyy, lakko loppuu

Työntekijät:
• puolustavat lakkoja
• eivät saa palkkaa lakon/työsulun aikana
• tulos ei taattu

Työnantajat:
• kritisoivat lakkoja ja niiden tuhoja taloudelle
• yritys ei pysty tuottamaan hyödykkeitä
• taloudelliset tappiot

Miksi työmarkkinajärjestöillä on Suomessa niin paljon valtaa?

Korkea järjestäytymisaste on auttanut ammattiyhdistysliikettä saamaan Suomessa itselleen merkittävän valta-aseman. Liittoja on kuunneltu eduskunnassa lakeja säädettäessä. Työmarkkinajärjestöt on otettu suoraan mukaan poliittisten päättäjien kanssa samaan neuvottelupöytään. Näin myös työnantajien järjestöille on kertynyt merkittävää poliittista valtaa. Tällaista järjestelyä kutsutaan **korporatismiksi**. Esimerkiksi vaikka työaikoihin liittyvät lait päättää eduskunta, käytännössä asioiden valmistelu on delegoitu työmarkkinajärjestöille. Etsitään siis ratkaisu, kompromissi, jonka ne hyväksyvät. Tämän esityksen pohjalta eduskunta sitten säätää lain.

Kaikkia aloja ja liittoja koskevia keskitettyjä tulopoliittisia kokonaisratkaisuja (**TUPO**) laadittiin kahden vuoden välein 1960-luvulta lähtien. Näitä olivat luomassa Suomen hallitus sekä työnantajien ja palkansaajien keskusjärjestöt. Tällä järjestelyllä pyrittiin takaamaan yrityksien työrauha, pitämään palkankorotukset kurissa, takaamaan samat korotukset kaikille ja turvaamaan Suomen talouskasvu. Hallitus antoi palkansaajille esimerkiksi veronkevennyksiä, jotta nämä tyytyisivät pienempiin palkankorotuksiin ja yritysten kilpailukyky säilyisi. Samalla valtaa liukui pois kansan valitsemalta eduskunnalta.

Työnantajat karsastavat keskusjärjestöjen välistä keskitettyä sopimista järjestelmän jäykkyyden vuoksi. Työnantajat haluavatkin sopimuksiin joustavuutta, mikä merkitsisi palkkojen ja työaikojen sopimista aloittain tai jopa paikallisesti eli yritys kerrallaan. Palkat ja samalla työtuntien määrät joustaisivat ylös tai alas yrityksen maksukyvyn ja yrityksen tuotteiden kysynnän ja tilauskannan mukaan. Palkansaajat vastustavat tätä, sillä he pelkäävät irtisanomissuojan heikentyvän ja yritysten vallan lisääntyvän, kun koko järjestön joukkovoimaa ei voi käyttää samalla tavalla tehokkaasti yksittäisessä yrityksessä neuvottelupöydässä. Suomen hallitus on pohtinut vaikean taloustilanteen vuoksi paikallisen sopimisen lisäämistä, siten se arvelee yritysten kustannuskilpailukyvyn maailmalla paranevan.

Työantajien vaatimuksesta keskitetyt ratkaisut ovat jääneet historiaan. Työmarkkinajärjestöjen valta ei silti ole kadonnut, joskin sitä kritisoidaan entistä enemmän. Nykyään vastaavaa työntekijöiden, työnantajien ja valtion sopimista kutsutaan **kolmikannaksi**. Talousvaikeuksien riivaamassa Suomessa kolmikannassa on muun muassa sovittu matalista tai olemattomista palkankorotuksista. Työmarkkinajärjestöt oli myös pakko ottaa mukaan eläkeiän nostoneuvotteluihin, vaikka eläkeiästä säätää lailla eduskunta. Suomen hallituksen ajama yhteiskuntasopimus, jossa työaikaa olisi pidennetty, kaatui työnantajien keskusjärjestö EK:n irtauduttua neuvotteluista. Vastauksena hallitus pyrkii rajoittamaan työmarkkinajärjestöjen sopimusvapautta ja heikentämään työehtoja. Korporatismi on vielä täällä.

Työmarkkinoiden keskusjärjestöt

	perustettu	jäsenmäärä 2014	jäsenliittoja	suurin jäsenliitto
AKAVA	1950	537 000	35	Opetusalan Ammattijärjestö OAJ
SAK	1907	1 050 000	21	Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL
STTK Toimihenkilökeskusjärjestö	1946	608 000	17	Tehy (terveydenhuoltoalan ammattitutkinnon suorittaneiden järjestö)
Elinkeinoelämän keskusliitto EK	1907	16 000 yritystä	27	Teknologiateollisuus

liiton vaatimuksilla on suurempi todennäköisyys tulla hyväksytyiksi. Samanlainen ryhmä on satamien ahtaajat, jotka voivat pysäyttää Suomen viennin ja tuonnin suurelta osin, kun tavaroita ei saada laivoista ulos eikä sinne sisään.

Kun neuvottelut katkeavat lakkoon, valtakunnansovittelijan tehtäväksi jää laatia sovintoesitys, jonka pohjalta neuvotteluja jatketaan. Mikäli uusi alaa koskeva työehtosopimus syntyy, lakko päättyy siihen.

Työnantajia voidaan painostaa myös ilman lakkoa. Voidaan uhata joukkoirtisanoutumisella, kuten sairaanhoitajat ovat Suomessa kertaalleen tehneet. Alalle voidaan palkansaajajärjestön toimesta julistaa myös ylityökielto tai saattaa avoimet työpaikat hakusaartoon. Työnantajat voivat vastaavasti julistaa **työsulun**, jolloin työntekijät eivät voi tulla töihin eikä heille makseta palkkaa.

Työmarkkinajärjestöjen vaikuttaminen ei ole vain työtaistelutoimia. Ne lobbaavat, kuten muutkin järjestöt, käyttävät muita yleisiä vaikuttamiskeinoja, kuten järjestävät kampanjoita ja mielenosoituksia. Neuvottelutaito on työmarkkinajärjestöjen vaikuttamisessa avainasemassa. Usein vasta asetettu takaraja tai muu poliittisesti luotu paine pakottaa ne pitkien neuvottelujen jälkeen tulokseen. Suurin neuvotteluosaaminen on keskusjärjestöissä. Liittokohtaisissa neuvotteluissa 2000-luvulla paljastui, ettei vastaavaa osaamista ole kaikissa liitoissa ja työnantajien alakohtaisissa järjestöissä. Palkankorotukset kasvoivat neuvottelujen tuloksena liian suuriksi Suomen taloudelliseen tilanteeseen nähden.

TEHTÄVÄT

1. **Mitä ovat työmarkkinajärjestöt?**
   a) **Luettele Suomessa toimivien työmarkkinajärjestöjen keskusjärjestöt.**
   b) **Valitse yksi keskusjärjestö ja tutki, mitä järjestöjä sen alta löytyy ja kenen asioita se ajaa.**

2. **Pohdi, miten tilanne Suomessa muuttuisi, jos työntekijöiden järjestäytymisaste putoaisi kymmeneen prosenttiin?**

3. **Mitä vaikuttamiskeinoja työmarkkinajärjestöillä on? Milloin ja miten ne niitä käyttävät?**

4. **Selitä seuraavat käsitteet**
   a) **TUPO**
   b) **kolmikanta**
   c) **paikallinen sopiminen.**
   d) **Pohdi, miksi työmarkkinajärjestöillä on ollut Suomessa niin paljon valtaa.**

5. **Etsi internetistä tietoa valitsemastasi tunnetusta kansalaisjärjestöstä ja sen vaikuttamistavoista. Valitse yksi tapaus, jonka avulla esittelet järjestön tapaa ja keinoja vaikuttaa yhteiskunnassa.**

12 Puolueita ja politikointia

Puolueet ovat aatteellisia yhdistyksiä

Puolue on aatteellinen yhdistys, jonka jäseneksi samankaltaisesti ajattelevat kansalaiset ovat liittyneet. Puolueissa nämä henkilöt pyrkivät yhdessä edistämään heille tärkeiden tavoitteiden toteutumista ja ohjaamaan yhteiskunnan kehitystä haluamaansa suuntaan. Puolueen yleiset tavoitteet on kirjattu puolueohjelmaan. Puolue eroaa muista kansalaisyhteiskunnan löyhemmistä yhteenliittymistä ja järjestöistä siinä, että puolueet asettavat ehdokkaat vaaleihin, joilla kansalaiset valitsevat edustajat päättämään asioista.

Edustuksellinen demokratia tarvitsee puolueita toimiakseen. On hyvä, että kansa voi valita näiden erilaisten ryhmittymien joukosta omaa ajatteluaan parhaiten vastaavan. Kun puolueet kertovat etukäteen, mitä arvoja ja asioita ne edustavat, äänestäjän vaikeus valita puolue helpottuu – jos hän seuraa puolueiden viestintää ja toimintaa. Lisäksi aktiiviset kansalaiset voivat itse osallistua poliittiseen päätöksentekoon liittymällä puolueen jäseneksi.

Puolueiden ensisijaisena tavoitteena onkin koota itselleen riittävän suuret kannattajajoukot, jotta ne menestyisivät vaaleissa. Vaaleissa vähemmistöön jääneet puolueet joutuvat yleensä oppositioon. Omaa puolueohjelmaansa pääsevät toteuttamaan vain vaaleissa menestyneet puolueet, jotka pääsevät hallitusvaltaan käsiksi.

Puolueiden kannatus eduskuntavaaleissa 2011 ja 2015 (%)

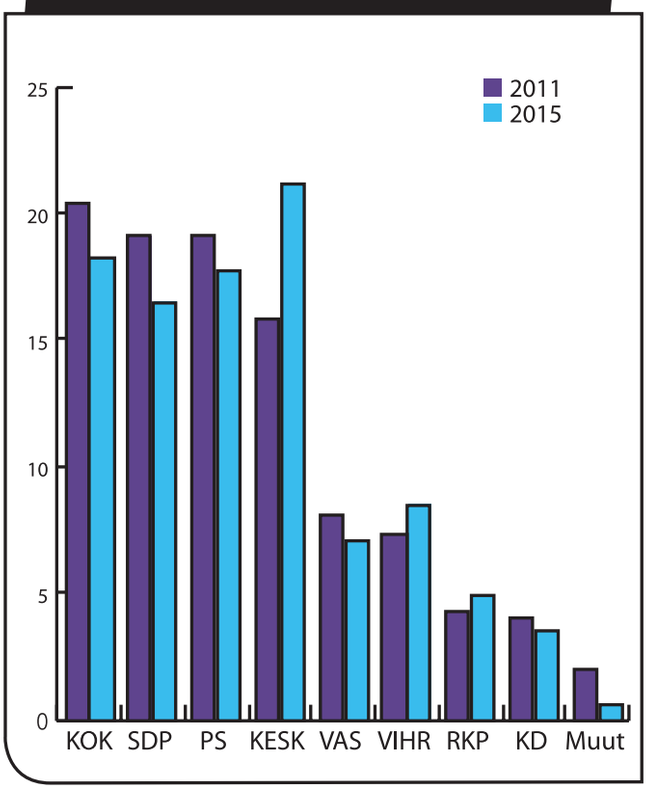

Lähde: Tilastokeskus

Erilaiset ja samanlaiset puolueet

Suomalaiset poliittiset puolueet saavat asettaa vaaleissa ehdokkaita, mikäli ne ovat **rekisteröityjä puolueita** (r.p.). Puoluerekisteriin puolue pääsee, kun se on toimittanut perille 5 000 eduskuntavaaleissa äänioikeutetun kannattajan allekirjoittamat kannattajakortit. Puolue poistetaan rekisteristä, mikäli se ei saa kaksissa perättäisissä eduskuntavaaleissa läpi yhtään kansanedustajaa tai kun sen toiminta loppuu.

Suomessa on vaalijärjestelmästämme johtuen **monipuoluejärjestelmä**. Kansallinen Kokoomus, Sosialidemokraattinen puolue ja Suomen Keskusta olivat pitkään kolme suurta puoluetta. Vuoden 2011 eduskuntavaaleissa niitä nousi haastamaan Perussuomalaiset. Eduskunnassa näitä neljää haastaa neljä pienempää puoluetta. Lisäksi puoluerekisterissä on pikkupuolueita. Ne ovat taustoiltaan kirjavia ja edustavat puoluekentän äärilaitoja. Moni niistä on yhden asian puolue, kuten Piraattipuolue. Koska ne eivät saa eduskuntaan edustajia läpi, niiden elinkaari jää usein lyhyeksi.

Puolueiden erot ovat sidoksissa niiden taustalla oleviin aatteisiin ja arvoihin eli poliittisiin **ideologioihin**. Näitä aatteita ovat sosialismi, konservatismi, nationalismi ja liberalismi. Aatteet näkyvät puolueiden tavoiteohjelmissa, joissa puolueet kertovat, mihin ne toiminnassaan pyrkivät.

Vielä selvemmin aatteet näkyvät puolueiden toiminnassa eli niiden äänestyspäätöksissä ja aloitteissa. Esimerkiksi Kristillisdemokraatit pohjaavat kristillisiin arvoihin ja ovat ideologialtaan konservatiiveja. Tämä näkyy esimerkiksi puolueen kannassa parisuhdelakiin. Toisaalta samat kristilliset arvot näkyvät lähimmäisenrakkauden korostamisena, mistä syystä esimerkiksi terveydenhuollon teemat korostuvat KD:n julkisissa kannanotoissa.

Vaikka puolueiden ideologinen suunta ja aatteet näkyvät puolueohjelmissa ja äänestyspäätöksissä, puolueiden mainonnassa eroja ei aina näe. Kokoomus esimerkiksi kampanjoi eduskuntavaaleissa 2015 työteemalla. Työ ja työntekijöiden asioiden ajaminen olivat ennen vasemmistopuolueiden vahvaa aluetta.

Poliittiset jakolinjat erottavat puolueita toisistaan

Suomen puolueet ovat samankaltaistuneet, mutta ne eivät ole edelleenkään samanlaisia aate- ja arvopohjiltaan. Puolueita erottaa suhtautuminen suuriin kysymyksiin, jotka ilmenevät vastakkainasetteluina ääripäiden välillä. Näitä suuria poliittisia jakolinjoja ovat: vasemmisto – oikeisto, arvokonservatismi – arvoliberalismi, maaseutu – kaupunki, kansainvälisyys – kansallismielisyys sekä ekologiset arvot – talouskasvun ja kulutuksen korostaminen.

Useimmat puolueet voidaan jakaa vanhan poliittisen **oikeisto–vasemmisto-jaon** mukaan. Janalla eniten vasempaan päähän kuuluu Vasemmistoliitto, toinen vasemmistopuolue on SDP. Poliittinen vasemmisto on alun perin noussut puolustamaan työläisten, sittemmin palkansaajien ja yhteiskunnan vähemmistöjen ja huono-osaisten oikeuksia. Vasemmistopuolueet ajavat voimakkaasti tasa-arvoa ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. Hyvinvointivaltion puolustaminen on tätä kautta näiden puolueiden suuri projekti – sen hintana oleva korkea verotus hyväksytään, koska hyvinvointivaltion kautta lisätään tasa-arvoa. Yhteiskunnalliset hyvinvointipalvelut pitää siksi vasemmistopuolueiden mielestä tuottaa kuntien ja valtion kautta. Vasemmistossa pyritään hillitsemään markkinavoimia ja tukeudutaan ammattiyhdistysliikkeeseen, erityisesti SAK:hon.

Jakolinjan toinen pää eli poliittinen oikeisto korostaa yksilön vastuuta ja yritteliäisyyttä hyvinvoinnin saavuttamisessa. Yhteiskunnassa tulee luoda niin sanottu mahdollisuuksien tasa-arvo eli esimerkiksi koulutuksessa samat mahdollisuudet kaikille, mutta yksilön pitää itse tarttua tilaisuuteen ja nähdä vaivaa menestyksensä eteen. Näin ollen yhteiskunnassa pitää kaikkialla pyrkiä siihen, että se kannustaa ponnistelemaan ja kovasta yrittämisestä ja ahkeruudesta pitää saada itselle hyötyä. Siksi verotusta tulisi laskea, ja erityisesti työn ja yritysten verojen pitää olla matalat.

Oikeistossa uskotaan markkinoiden voimaan. Esimerkiksi julkiset palvelut tulee kilpailuttaa ja antaa yksityisten yritysten hoidettavaksi, jotta ne saadaan tuotettua tehokkaammin ja jotta niiden tuotantokustannukset laskevat. Oikeistopuolueilla on hyvät suhteet työmarkkinajärjestöistä työnantajien edustajiin eli Elinkeinoelämän keskusliittoon (EK). Oikeistolaisimmat puolueet Suomessa ovat RKP ja Kokoomus. Myös itsensä puoluekentän keskelle perinteisesti lukeva Suomen Keskusta on oikeistopuolue. Pääministeri Sipilän toimesta puolue on siirtynyt entistä enemmän oikealle. Käytännössä eivasemmistolaisia puolueita kutsutaan myös **porvaripuolueiksi** ja niiden muodostama hallitus on porvarihallitus.

Eduskunnassa puolueet on asetettu istumaan vasemmisto–oikeisto-jaon mukaan. Kaikkia puolueita ei voida määritellä silti vasemmisto- tai oikeistopuolueiksi. Esimerkiksi Vihreitä on vaikea sijoittaa vasemmisto–oikeisto-jaon perusteella, sillä sen taustalla oleva ympäristöideologia ei pohjaa tähän

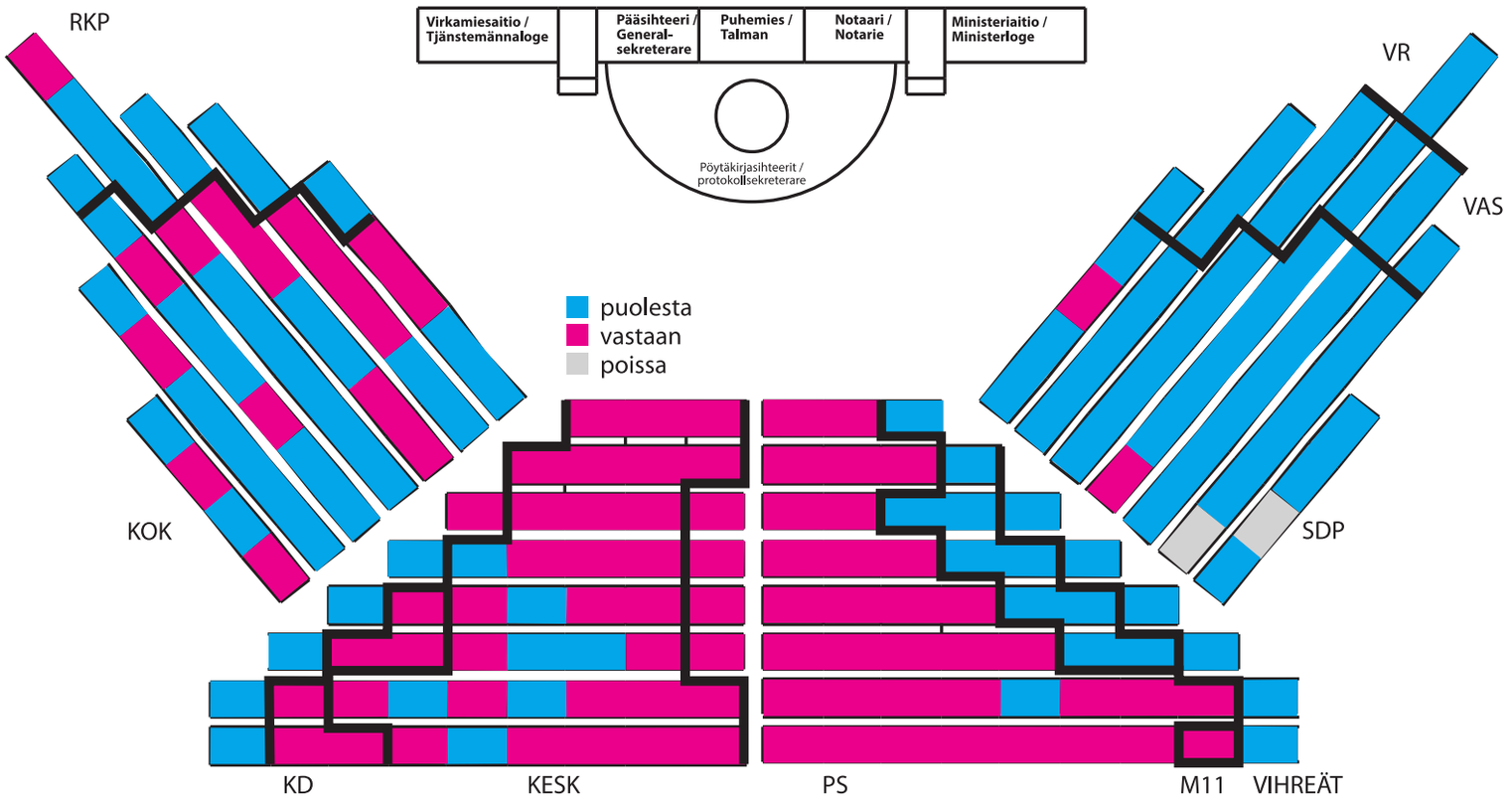

Eduskunta päätyi kannattamaan tasa-arvoista avioliittolakia äänin 105–92 vuonna 2014. Äänestystuloksesta kertovassa istuntokartassa näkyy selvästi konservatismi-liberalismi jakolinja. Tee kartasta vähintään 5 huomiota. Konservatiivit kokevat Suomen olevan uhattuna ja joutuvan moraaliseen rappioon, kun seksuaalivähemmistöjen oikeuksista tai avioliittolain uudistuksesta keskustellaan. LIberaalit taas puolustavat vähemmistöjen oikeuksia edistyksen nimissä taantumusta vastaan.

jakoon. Perussuomalaisia on samoin hankala asettaa tälle akselille. Kansan syviä rivejä kosiskelevat **populistipuolueet** eri maissa lupaavat monimutkaisiin asioihin helppoja, yksinkertaisia kansaan vetoavia ratkaisuja. Ne voivat puhua samaan aikaan perustyöläiselle tärkeistä asioista ja olla toisaalta avoimen kansallismielisiä, minkä perusteella Perussuomalaiset tavataan Suomessakin sijoittaa oikeistoon.

Toinen esimerkki puolueita jakavasta, perinteisestä ja voimakkaasta jakolinjasta on konservatismi–liberalismi-akseli. Konservatiivit tukeutuvat yhteiskunnan perinteiden ja yhteisöjen säilyttämiseen ja vastustavat Suomen nopeaa muutosta. Liberaalit taas korostavat yksilön vapauksia ja oikeuksia sekä suhtautuvat uudistuksiin positiivisesti. Tällöin ideologiset erot ilmenevät selkeästi, kun keskustellaan moraaliarvoista.

Kaikissa puolueissa on sekä konservatiiveja että liberaaleja. Esimerkiksi Kokoomus on tältä osin vahvasti kahtiajakautunut puolue. Nuoret ovat keskimäärin liberaaleimpia näkemyksiltään, mutta poikkeuksia on, yhteisöstä riippuen. Yleisesti ottaen vasemmistopuolueet, vihreät ja RKP ovat liberaaleimpia. Konservatiivisimpia ovat Perussuomalaiset ja Keskusta. Kaikkein konservatiivisin puolue on Kristillisdemokraatit.

Politiikkaa, politikointia vai identiteettipolitiikkaa?

Politiikka on yhteisten asioiden hoitamista. Sana on peräisin antiikin Kreikasta, jossa se tarkoitti kaupunkivaltioiden eli polisten yhteisten asioiden hoitamista. Yhteisten asioiden hoitaminen antaa sanalle positiivisen merkityksen. Samalla helposti ajatellaan, että politiikka on suppeasti katsoen vain kaukaisen eliitin, puolueiden ja etujärjestöjen toimintaa, jolloin minun itseni ei siihen tarvitse sekaantua.

Käytännössä politiikka on monimuotoisempi ja moniulotteisempi asia, sillä ihmisten toiminta muuttuu poliittiseksi kaikkialla, missä on tehtävä ratkaisuja kahden vaihtoehdon välillä, joista ei ole yksimielisyyttä ja joita ei voida samanaikaisesti toteuttaa. Laajasti nähtynä politiikkaa onkin kaikkialla, missä on ihmisiä ja näiden muodostamia ryhmittymiä: koulussa, kotona, harrastuspiireissä, järjestöissä, työpaikoilla ja tietysti puolueissa. Näin meistä kaikki osallistuvat politiikkaan – tosin kaikki eivät näe omaa toimintaansa politiikkana. Politiikka kuuluu meille kaikille.

Politiikka ei aina näyttäydy positiivisena. Kun siitä nostetaan esiin ryhmittymien taistelu vallasta tai siitä kenen näkemys voittaa, politiikka näyttäytyy negatiivisessa valossa. Tällöin politiikka nähdään helposti ääripäiden vastakkaisten etujen välisenä konfliktina tai kilpailuna, jossa tavoitteena on voitto. Tällöin politiikka onkin peli, jossa voidaan tehdä valintoja lopputulos mielessä ja valita voiton tuova strategia moraalisista näkökulmista välittämättä tai ryhmän oikeista näkemyksistä välittämättä. Ne voidaan siirtää sivuun, jotta saadaan voitto ja kansalaiset oman puolueen taakse vaaleissa. Samoin käy, kun politiikka nähdään yksioikoisesti omien etujen ajamisena.

Politiikka on kaikkea tätä, positiivista ja negatiivista. Tutkijat ovat alkaneet käyttää latautuneen politiikka-käsitteen lisäksi termiä **politikointi** (engl. politicking). Tällä he tarkoittavat sitä, että politiikka on nimenomaan ihmisten toimintaa, arkista aherrusta asioiden parissa – politiikan tekemistä päätösten aikaansaamiseksi. Ilman politikointia ja päätöksiä

Analyysi vuoden 2015 eduskuntavaaliehdokkaiden vaalikonevastauksista

Vaalikonevastauksista näkee puolueiden ehdokkaiden jakautumisen arvoihin. Vertaa puolueiden ehdokkaita tilaston perusteella. Millaisia eroja arvoissa niiden välillä havaitset?

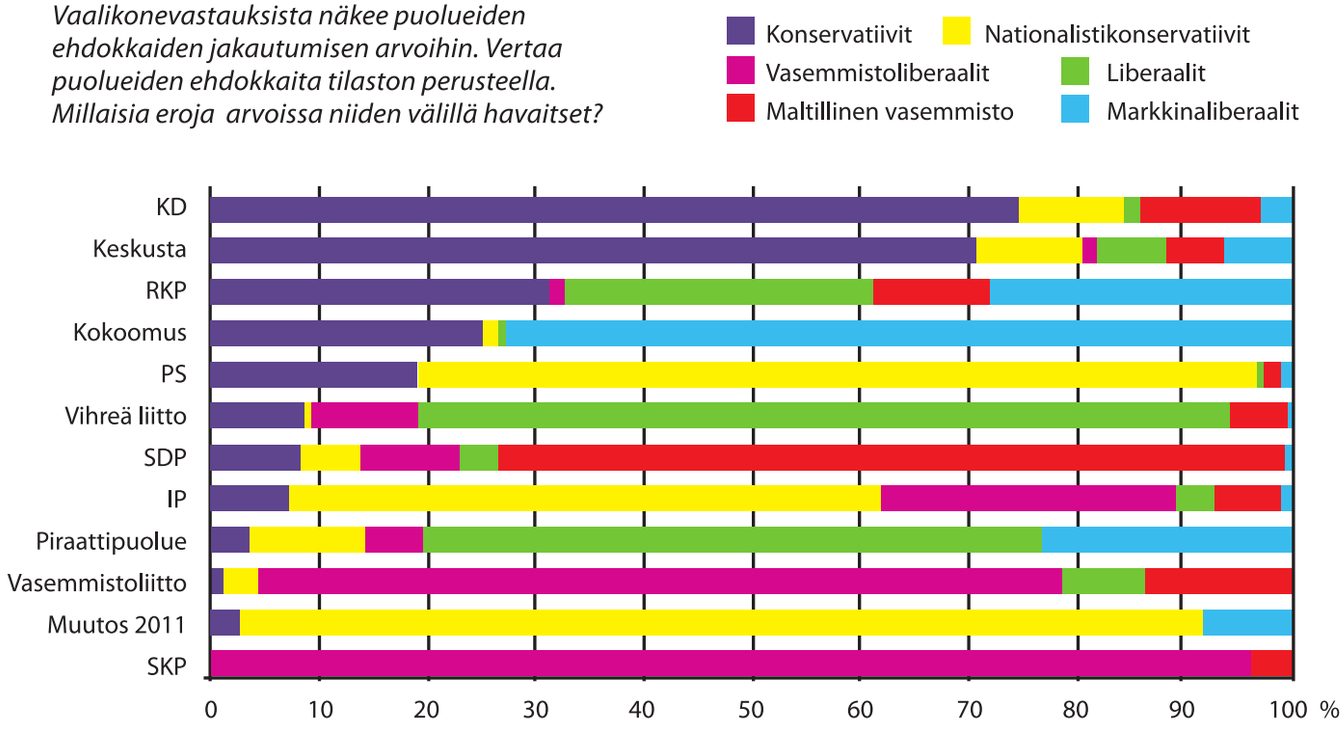

Lähde: Markku Niemivirran blogi blogs.helsinki.fi/niemivir/

yhteiskunta ei toimi. Tälläkin termillä on ollut aiemmin negatiivinen kaiku suomen kielessä, mutta se voidaan ymmärtää myös neutraalina ilmaisuna, jolla kuvataan politiikan arkea.

Politiikan ymmärtämisessä auttaa, kun pohtii, mihin ihmisten kannanmuodostus perustuu. Ennen ajateltiin, että ihmisiä yhdisti puolueisiin ja ryhmiin nimenomaan **sosioekonomiset erot** (oikeisto–vasemmisto) ja tähän liittyen esimerkiksi koulutustaustalla oli suuri merkitys. 2000-luvulla poliittiseen osallistumiseen, toimintaan ja kannanmuodostukseen on alkanut vaikuttaa yhä enemmän ihmisten identiteetti eli ihmisten käsitys omasta itsestään ja arvoistaan. Kun omia arvoja verrataan muiden arvoihin, syntyy identiteetti.

Politiikka on muuttunut **identiteettipolitiikaksi**. Perussuomalaisten nousu on malliesimerkki tästä. Puolue kannattajineen on hajanainen, mitä tulee koulutustaustaan, asuinpaikkoihin tai ihmisten varallisuuteen. Puolueen kannattajia yhdistävät ennen kaikkea arvot, jotka kannattajat jakavat. Moni perussuomalaisia äänestänyt pitää tärkeinä isänmaallisuutta, Suomen itsemääräämisoikeutta ja vastustaa siksi EU:ta ja euroa sekä suhtautuu kriittisesti maahanmuuttoon. Historiasta tuttu **nationalismi** on myös identiteettipolitiikan muoto: I maailmansodan aikaan isänmaallisuus ylitti luokkarajat ja yhdisti ihmisiä. Nyt samaa kehitystä on havaittavissa suhteessa maahanmuuttoon ja ulkoisten uhkakuvien luomiseen – näillä yhdistetään ihmisiä.

Identiteettipolitiikan merkityksen kasvu ja sosioekonomisten erojen häipyminen taka-alalle selittää sosiaalidemokraattien kannatuksen heikkenemistä ympäri Eurooppaa. Samalla se selittää Vihreiden kannatuksen nousua meillä ja muualla. Vihreitä yhdistävät nimenomaan liberaalit arvot, kuten vähemmistöjen oikeudet, monikulttuurisuuden hyväksyminen ja edistäminen, ympäristön suojelu ja valtioiden välisen kansainvälisen monikansallisen yhteistyön edistäminen.

Identiteettipolitiikan ongelma on se, että identiteetit muuttuvat jatkuvasti. Uusien trendien syntyessä äkillisesti voi nousta näillä ratsastavia politiikkoja, joiden kannatus voi vastaavasti sulaa nopeasti keskustelunaiheiden muuttuessa. Identiteettipolitiikassa pärjätäkseen pitää kyetä pitämään itselle tärkeät teemat jatkuvasti keskustelussa. Siksi kohutkaan eivät tästä näkökulmasta aina ole huono asia. Ne yhdistävät kannattajia ja tekevät eroa vastustajiin.

Identiteettipolitiikan ongelma on myös siinä, että siinä ovat vastakkain arvot eivätkä pelkät materiaaliset edut. Politiikan konfliktinomaisuus korostuu ja ääripäät nousevat voimakkaasti esiin. Identiteettipolitiikalla ratsastavien poliitikkojen kyky tehdä kompromisseja ja sitä kautta saada aikaan päätöksiä heikkenee. Heille ja heidän kannattajilleen näkemyserot näyttävät sovittamattomilta eikä tinkimisvaraa ole. Jos tehdään kompromissi, kannattajat kokevat tulevansa petetyiksi. Silloin on vaikea tehdä politiikkaa.

Suhtautuisin myönteisesti siihen, että turvapaikanhakijoiden määrä omassa elinpiirissäni lisääntyisi

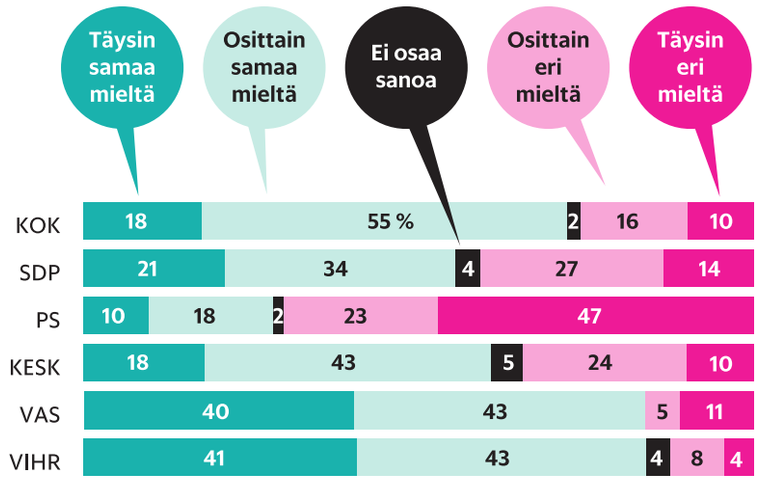

Lähde: HS 21.10.2015

HS-gallup eri puolueiden kannattajien suhtautumisesta turvapaikanhakijoihin omassa elinpiirissä kertoo identiteettipolitiikan merkityksestä. Mitä huomioita voit kuviosta tehdä?

Puolueet keskiluokkaistuvat – jakolinjat lieventyvät

Monen suomalaisen on nykyään vaikea nähdä eroa puolueiden välillä. Puolueiden ohjelmat ovat samankaltaistuneet, koska kaikki puolueet pyrkivät tarjoamaan kaikkea mahdollista mahdollisimman suurelle joukolle saadakseen paljon äänestäjiä. Samasta syystä vastakohtaisuuksia pyritään välttämään ja jopa piilottamaan.

Puolueista on tullut **yleispuolueita**. Esimerkiksi kun Vihreät tuli kilpailemaan äänestäjistä 1980-luvulla, kaikki vanhat puolueet RKP:stä Vasemmistoliittoon ottivat ympäristöasiat nopeasti ohjelmaansa. Yksikään ei halunnut menettää ympäristöarvoista kiinnostuneita kannattajiaan. Samasta

Eduskuntapuolueet pähkinänkuoressa

Vasemmistoliitto (vas.)

- syntyi 1990-luvun alussa perinteisen laitavasemmistopuolueen SDKL:n raunioille
- korostaa arvoissaan tasa-arvoa ja solidaarisuutta
- ei aja sosialismin oppeja kaikkinensa: tuotantovälineitä ei valtiolle jne.
- vastustaa: liian vapaata markkinataloutta, puolustaa laajaa hyvinvointivaltiota
- kannatusta kasvukeskuksissa, omaksunut myös liberaaleja arvoja ohjelmaansa
- vanhastaan suosittu Pohjois-Suomessa.

Sosiali-demokraattinen puolue (sd.)

- Suomen vanhimpia puolueita, syntyi työväenpuolueena 1899, SDP 1903 –>
- yksi neljästä suuresta puolueesta, menettänyt asemiaan 2000-luvulla
- sama arvopohja Vasemmistoliiton kanssa, maltillisempi ja yritysmyönteisempi kannoissaan
- ajoittain puhuttu vasemmistopuolueiden yhdistämisestä saman arvopohjan vuoksi
- kannatusta ympäri maan kaupungeissa ja perinteisesti tehdaspaikkakunnilla

Vihreät (vihr.)

- syntyi 1980-luvulla, 1970-luvun ympäristö-liikkeen pohjalta
- korostaa ekologisia arvoja, ihmisoikeuksia ja yksilön vapauksia ja tasa-arvoa
- vastustaa ydinvoimaa ja puolustaa luontoa ja ympäristönsuojelua
- ei sovi oikeisto–vasemmisto-jakoon (jakaunut sisältä), liberalismi yhdistää
- kannatus suurinta Etelä-Suomen kaupungeissa ja yliopistopaikkakunnilla

Suomen Keskusta (kesk.)

- perustettiin 1900-luvun alussa Maalaisliiton nimellä, Santeri Alkion ajatukset keskeisiä
- porvaripuolue porvarillisin arvoin, tosin alkiolaisuuteen kuuluu myös kohtuuden ja maaseudun ymmärtäminen – siksi asemoi itsensä keskustaan, siirtynyt enemmän oikealle 2015 vaalien jälkeen
- korostaa alueellista tasa-arvoa ja haluaa pitää koko Suomen asuttuna
- keskimäärin arvokonservatiivinen, pois lukien nuoret
- yksi neljästä suuresta puolueesta, jäseniä eniten suurista puolueista
- Pohjois-Suomen, Pohjanmaan, Keski-Suomen ja Itä-Suomen alueet vahvaa kannatusaluetta

syystä vaaliohjelmista on tullut epämääräisiä, jottei karkotettaisi mahdollisia äänestäjiä. Ikäviä asioita jätetään ennen vaaleja kertomatta, esimerkiksi ihmisten arkeen vaikuttavien säästöjen määrää vähätellään ja niitä kutsutaan uudistuksiksi. Kysymyksiä kierretään eikä niihin anneta vastauksia.

Samankaltaistumisen takana on Suomen keskiluokkaistuminen. Valtaosa väestöstä kuuluu tähän aineellisesti melko hyvin toimeentulevaan ryhmään, jonka raja-aita työväestöön on hämärtynyt. Tämä hämärryttää puolueiden taustalla olevat aate-erot ja puolueiden toiminnan suunnan. Puolueiden välisten erojen havaitseminen vaatii äänestäjältä vaivannäköä: erot tulevat näkyviin, kun asioita seuraa pitkäjänteisesti.

Ennen oli toisin: yhteiskuntaluokka määräsi sen, mitä puoluetta äänestettiin ja puolueet ajoivat vastaavasti selkeämmin omien äänestäjiensä etuja. Nykyään puolueilla ei ole niin vakiintunutta äänestäjäjoukkoa.

Perussuomalaiset (ps)

- syntyi 1995 Suomen maaseudun puolueen (SMP) raunioille, nousi 2011 yhdeksi neljästä suuresta puolueesta
- populistinen protestipuolue
- korostaa olevansa tavallisen kansan puolella
- vastustaa Euroopan unionin yhdentymisen syventämistä, maahanmuuttoa ja etsii vastakkainasetteluja muita perinteisiä puolueita vastaan
- arvokonservatiivinen, miehinen puolue
- saa kannatusta eri puolilta Suomea

Kokoomus (kok.)

- perustettiin vuonna 1918 kuningasmielisten puolueeksi, juuret 1800-luvun lopun fennomaniassa ja vanhasuomalaisessa puolueessa
- porvaripuolue, jolle yritysten vapauden turvaaminen eli niin sanottu markkina-liberalismi on keskeisessä asemassa
- on edustanut koti, uskonto, isänmaa –ideologiaa, mutta nykyisellään noin puolet puolueesta on arvoliberalisteja, mikä näkyy isoissa moraalikysymyksissä
- yksi neljästä suuresta puolueesta, saa paljon ääniä Etelä-Suomen suurista kaupungeista ja hyvin toimeentulevien keskuudesta

Ruotsalainen kansanpuolue (rkp)

- syntyi 1800-luvun lopun kielitaistelun tuoksinassa svekomaanien puolueena puolustamaan ruotsinkielisten asemaa ja oikeuksia
- oikeistopuolue, puolustaa yritysten vahvaa asemaa, mutta ennen kaikkea vastustaa ruotsinkielisten aseman heikentämistä – kielipuolue edelleen
- liberaalioikeistopuolue, sillä puolustaa voimakkaasti ihmis-oikeuksia, vähemmistöjen oikeuksia ja yksilön vapauksia
- kannatusta eniten Etelä-Suomen ja Pohjanmaan rannikoilla, missä paljon ruotsinkielistä väestöä

Kristillisdemokraatit (kd)

- perustettiin 1950-luvun lopussa, paljon herätysliikkeiden edustajia
- porvarillinen puolue, korostaa kristillisiä arvoja, arvokonservatiivisin puolueista
- korostaa lähimmäisistä ja omasta perheestä huolehtimista, sairaanhoitoa ja muita yhteiskunnan heikoista huolehtimisen palveluita
- vastustaa vapaa-mielisyyden etenemistä yhteiskunnassa, puolustaa vanhoja moraaliarvoja
- saa kannatusta eri puolilta Suomea, erityisesti niiltä seuduilta, joissa paljon voimakkaita kristillisiä liikkeitä tai yhteisöjä

Jäseneksi puolueeseen?

Puolueen jäseneksi pääsee, kun on täyttänyt 15 vuotta ja täyttää lomakkeen, allekirjoittaa ja postittaa sen puoluetoimistoon. Jäsenyys edellyttää myös jäsenmaksun maksamista. Kaikkien puolueiden paitsi Kokoomuksen, Vihreiden ja Perussuomalaisten jäsenmäärät olivat laskussa aina viime vuosiin asti. Vaikka 2010-luvulla eduskuntavaalit vetivät jälleen ihmisiä puolueiden toimintaan, monen puolueen jäsenkunta on ikääntynyt.

Kansalaisjärjestöt ja suora toiminta kiinnostavat nuoria enemmän kuin puolueet. Tämä on sikäli huolestuttavaa, että maamme poliittiset johtajat koulitaan yhä kapeamman puolueisiin kuuluvan joukon keskuudesta. Kaiken lisäksi vaalitapamme suosii puolueita. Vuoden 2015 eduskuntavaaleissa yhtään valitsijayhdistyksen ehdokasta ei valittu puolueiden ulkopuolelta eduskuntaan. Toisaalta menestyminen nykypäivän maailmassa ja työpaikkojen hankinnassa edellyttää verkostoitumista. Puolueet tarjoavat samanhenkisille ihmisille tähän oivan mahdollisuuden.

Keskeistä puolueiden tulevaisuudelle on toiminnan uskottavuus kansalaisten keskuudessa. Avainasemassa on ennen kaikkea tieto. Puolueiden on jatkossa kyettävä viestimään toiminnastaan ja tekemisistään siten, että ihmiset ymmärtävät viestit ja saavat enemmän puoluetoiminnasta ja politiikan teosta kertovaa konkreettista tietoa. Mitä enemmän asioista tietää, sitä enemmän niillä on tapana kiinnostaa.

Suomen puoluehistoria kertoo osaltaan jatkuvuudesta Suomen puoluekentällä. Mitkä ovat ainoat "uudet puolueet" puoluekentällä?"

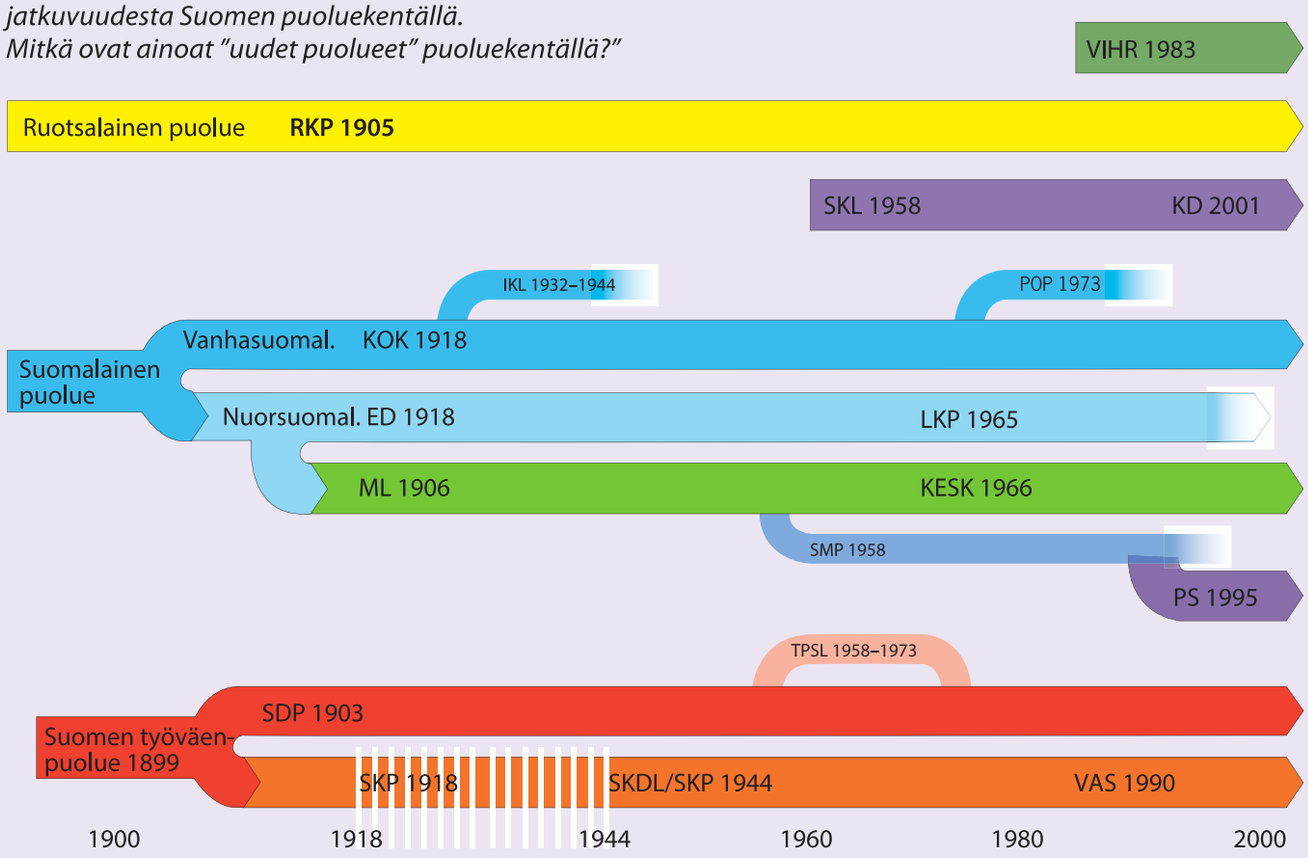

Siksi olennaista on ”liikkuvien äänestäjien” tavoittelu. On tärkeää vedota mahdollisimman moneen ja luoda median välityksellä puolueelle ja sen johtajalle äänestäjiin vetoava imago eli julkisuuskuva.

Kun puolueiden erot hämärtyvät, moni äänestää ennemmin sopivaa henkilöä ajattelematta puolueen ajatusmaailmaa ja suuntaa. Politiikka näyttäytyy ulospäin yhä henkilökeskeisempänä – tämä ei silti ole koko totuus, vaan puolueen ja sen ydinkannattajajoukon ajatusmaailmat vaikuttavat päätöksiin. Heilahdukset kannatuksessa ovat suurentuneet median keskittyessä yhä enemmän henkilöihin. Yksittäisten politiikkojen on nykyään helpompi erottautua myös sosiaalisessa mediassa, jos he osaavat käyttää sitä edukseen.

Monet jakolinjat ovatkin Suomen yhteiskunnan muuttuessa lieventyneet. Moni suomalainen asuu nykyään kaupungissa, jolloin maaseutu–kaupunki-jakolinja on lieventynyt ja se on osittain korvautunut pääkaupunkiseutu–muu Suomi tai syrjäseudut–kasvukeskukset -jakolinjalla. Muualla Euroopassa maaseutupuolueet ovat menettäneet asemansa. Suomi on poikkeus. Keskusta saa kannatuksensa pääkaupunkiseudun ulkopuolisen Suomen etujen ajajana ja maaseudun perinteitä kunnioittavana puolueena. Tämä vetoaa globalisaation keskellä kriisiytyneessä Suomessa. Myös maalaisliittolaisen taustan omaavat perussuomalaiset ammentavat kannatustaan samasta Suomea nopeasti muuttavan globalisaation kritiikistä.

Vastaavasti yhteiskuntaluokkien erojen kaventuminen on vähentänyt oikeisto–vasemmisto-jakolinjalla esiintynyttä vastakkainasettelua. Vasemmisto on saavuttanut monet tavoitteensa hyvinvointivaltion myötä, jolloin sen voima on ehtynyt. Mikäli hyvinvoinvaltio kriisiytyy voimakkaasti, tilanne voi toki muuttua tältäkin osin. Vasemmisto ponnisti teollisen ajan luokkayhteiskunnasta, mutta nykyään eroa työläisen ja keskiluokan välille on vaikea vetää modernissa palveluyhteiskunnassa.

Oikeisto–vasemmistojakoa enemmän ihmisiä kiinnostavat nyky-Suomessa moraalikysymykset ja arvokonservatismi–liberalismi-jakolinja on noussut selvemmin esiin. Samoin elämänlaatuun ja ympäristöön liittyvät kysymykset jakavat mielipiteitä. Voimakkaimmin puolueita ja politiikkaa dominoi kuitenkin nykyään talous. Ovatko ihmiset taloutta varten vai talous ihmisiä varten?

Kuka ymmärtää politiikkaa?

Kansalaisten joukossa on suuria eroja siinä, miten he ymmärtävät politiikkaa. 2000-luvulla kiinnostus politiikkaa kohtaan on kasvanut, mutta onko ymmärrys lisääntynyt? Kansalaisten kykyyn ymmärtää politiikkaa vaikuttaa voimakkaasti **politiikan lukutaito**. Kun jollain on hyvä politiikan lukutaito, hänellä on hyvät tiedot politiikasta. Tiedon lisäksi hän ymmärtää poliitikkojen puhetta ja osaa yhdistää politiikassa esiin tulevia asioita toisiinsa. Tällaisen kansalaisen tietämys politiikasta on hyvä.

Kansalaiset ovat jakaantuneet yhä selvemmin sen suhteen, onko heillä hyvä politiikan lukutaito vai ei. Erot ovat kasvussa. Niitä selittää koulutustaso: korkeasti koulutetut ymmärtävät politiikkaa hyvin ja ovat siitä syystä myös usein kiinnostuneempia

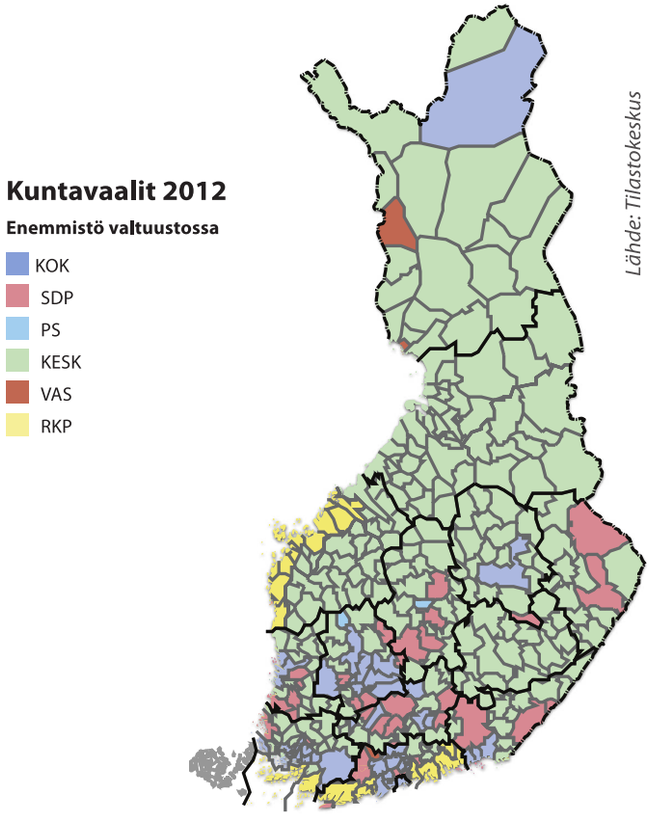

Lähde: Tilastokeskus

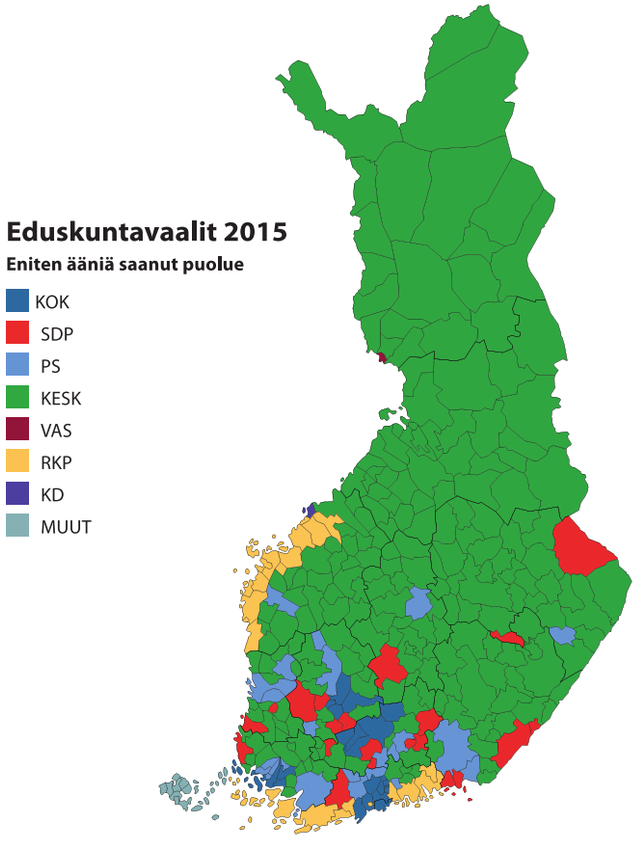

Pitääkö puoluetukea maksaa?

Pienet, ilman eduskuntapaikkaa olevat puolueet kokevat olevansa eriarvoisessa asemassa eduskuntapuolueisiin verrattuna. Niiden on vaikea saada näkyvyyttä mediassa ja hankkia vaalirahoitusta. Eduskuntapuolueet saavat valtiolta toimintansa tukemiseen **puolue-tukea** puolueen eduskuntapaikkojen määrän mukaan. Puoluetukea on perusteltu sillä, että se tasa-arvoistaa puolueita vaalirahoituksen hankinnassa. Sen ansiosta esimerkiksi liike-elämän tukemat Kokoomus ja Keskusta tai ammattiyhdistysliikkeen tukema SDP eivät saa kohtuutonta etumatkaa. Samalla puolueen toiminta ammattimaistuu, kun se pystyy puoluetuen turvin palkkaamaan ammattilaisia toimistoonsa.

Puoluetukea on kritisoitu siitä, että se on johtanut joidenkin mielestä puolueiden valtiollistumiseen. Tämä merkitsee sitä, että puolueet ovat alkaneet kriitikkojen mielestä käyttäytyä kuin valtiollinen instituutio. Samalla ne ovat unohtaneet, että ne ovat vastuussa ensisijaisesti äänestäjilleen. Puolueen tulee edelleen olla osa kansalaisyhteiskuntaa, muutoin ne etääntyvät kansalaisista eivätkä kansalaiset koe niitä enää omakseen. Toisaalta, kun puolue on kasvanut suureksi eduskuntapuolueeksi, kritiikkiä ei enää kuule.

siitä. He myös äänestävät aktiivisesti. Kouluttamattomilla tilanne on päinvastainen.

Eroja syntyy myös sukupuolen ja iän perusteella. Erityisesti korkeakoulutetut miehet ovat politiikasta kiinnostuneita, seuraavat sitä tarkasti ja ovat valmiita vaikuttamaan yhteiskunnallisiin asioihin. Naisten poliittinen lukutaito on heikompi.

Vastaavasti sukupolvissa on eroja. Vanhemmat ikäpolvet lukevat paljon uutisia ja seuraavat ajankohtaisohjelmia. Nuoret taas keskittyvät median parissa viihteeseen, jolloin monen nuoren poliittinen lukutaito ja sitä kautta politiikan ymmärrys on heikompi. Toisaalta osa nuorista on hyvinkin aktiivisia ja heillä on hyvä poliittinen lukutaito. Heidän kiinnostuksenaiheensa politiikassa vain ovat toiset kuin vanhemmilla sukupolvilla. Heitä kiinnostavat uudet vaikuttamisen keinot ja politiikka sosiaalisessa mediassa.

Politiikan lukutaito vaikuttaa äänestysaktiivisuuteen. Niissä ryhmissä, joissa politiikan lukutaito on heikko, on myös äänestysaktiivisuus laskussa. Näin ei ole aina ollut. Aiemmin myös työläisperheissä ja kouluttamattomien ihmisten keskuudessa oltiin politiikasta kiinnostuneita ja luettiin lehtiä. Ne, joilla on hyvä politiikan lukutaito, äänestävät myös vaaleissa aktiivisesti.

Politiikan lukutaidon heikentyminen monessa ryhmässä samaan aikaan on vaikuttanut politiikan tekoon ja sen sisältöön. Vaalimainoksia ja -kampanjoita tehdään mielikuvilla niille, joilla on heikko politiikan lukutaito. Samasta syystä retoriikka on muuttunut osin populistisiksi kiteytyksiksi. Nämä yksinkertaistavat asioita. Haittana tässä on se, ettei yhteiskunta ole yksinkertainen, vaan monimutkainen. Siksi yksinkertainen viestiminen on samalla harhaanjohtamista.

TEHTÄVÄT

1. **Laadi luettelo Suomen poliittisista puolueista. Alleviivaa nykyiset hallituspuolueet ja ympyröi oppositiopuolueet.**

2. **a) Mitä poliittisia jakolinjoja Suomessa on?**
   b) Millaiset arvot niiden ääripäissä puolueita erottavat?
   c) Mistä eri syistä osa poliittisista jakolinjoista on lieventynyt?

3. **Tee käsitekartta aiheesta politiikka.**

4. **Mitä on poliittinen lukutaito? Mistä erot siinä johtuvat?**

5. **Ota kantaa väitteeseen: puolueita on vaikea erottaa toisistaan.**

6. **Valitse yksi puolue. Mene sen sivuille internetissä ja etsi, mitä arvoja puolue omassa puolueohjelmassaan korostaa.**

13 Päättäjät valitaan vaaleilla

Kansa käyttää valtaansa vaaleissa

Demokratioissa järjestetään vaaleja, jotta kansalaiset pääsisivät valitsemaan mielestään parhaat mahdolliset päättäjät oman kansan keskuudesta. Äänestäjät luovuttavat osan vallastaan valitsemilleen edustajille. Ehdokkaiden teemoihin ja heidän puolueidensa edustamiin näkökantoihin tutustuminen auttaa äänioikeutettuja määrittelemään, mihin suuntaan he haluavat maataan tai kotikuntaansa kehittää.

Vaaleihin sisältyy demokratian toteutumisen kannalta myös toinen merkittävä ulottuvuus. Vaalien yhteydessä kansalaisilla on mahdollisuus päästä sanomaan sanansa vaalikauden aikana heihin kohdistetusta vallankäytöstä. Mikäli se ei tyydytä kansalaista, hän voi äänestää tilalle parempaa ehdokasta ja puoluetta.

Vaalit mahdollistavat vallankäyttäjien vaihtamisen.

Vaalit mahdollistavat vallankäyttäjien vaihtamisen. Poliitikkojen on pohdittava omassa päätöksenteossaan äänestäjiensä etua. Edustaja, joka haluaa säilyttää paikkansa seuraavissakin vaaleissa, kuuntelee tarkkaan, minkälaisia muutoksia äänestäjät haluavat. Puolue tai päättäjä, joka jääräpäisesti tekee vain itselleen tai puolueelleen hyödyllisiä päätöksiä äänestäjistä välittämättä, riskeeraa paikkansa seuraavissa vaaleissa. Tämä edellyttää tietenkin sitä, että äänestäjät seuraavat, mitä poliitikot päättävät.

Ilman vaaleja ei ole edustuksellista demokratiaa. Edustuksellisen demokratian perusajatus on kaikkialla sama. Sen sijaan vaalien

Intiassa kansallinen allianssi juhlii vaalivoittoa 2014. Parlamenttivaalien äänestäjien määrä nousi 100 miljoonalla vuodesta 2009 vuoteen 2014. Intia on maailman suurin demokratia ja maailman toiseksi väkirikkain valtio Kiinan jälkeen. Intia on osoittanut, että demokratia voi olla myös kehittyvän maan tie menestykseen, olkoonkin, että suuret elintasoerot ovat edelleen maassa arkipäivää.

järjestämisessä ja vaalituloksen laskemisessa on eri maissa erilaisia tapoja. Vaalijärjestelmät voidaan jakaa kahteen ryhmään, suhteelliseen vaalitapaan ja enemmistövaalitapaan. Joissain maissa, kuten Saksassa, yhdistetään nämä kaksi tapaa.

Paikkoja suhteessa saatuihin ääniin

Suhteellisessa vaalitavassa puolueet saavat edustajia valituksi suhteessa saamaansa äänimäärään. Puolue, joka saa paljon ääniä, saa paljon paikkoja. Toisin kuin enemmistövaalissa, myös puolue, joka saa vähemmän ääniä saa omia edustajiaan läpi, vaikkakin vähemmän. Suhteellista vaalitapaa käytetään useiden maiden parlamenttivaaleissa ympäri manner-Eurooppaa sekä Latinalaisessa Amerikassa. Suomessa suhteellisella vaalitavalla valitaan eduskunta, kunnanvaltuustot ja europarlamentaarikot.

Suhteellisessa vaalitavassa äänet annetaan puolueelle ja puolueen laatimalle ehdokaslistalle. Puolue päättää, ketkä puolueen ehdokaslistalle pääsevät.

Suljetussa listavaalissa puolue päättää, mihin järjestykseen ehdokkaat listalla laitetaan. Äänestäjä ei siis äänestä yksittäistä ehdokasta lainkaan. Tämän jälkeen lasketaan puolueiden saamat äänimäärät ja niiden perusteella paikkaluku parlamentissa. Kun tiedetään puolueen saama paikkamäärä, listalta otetaan ehdokkaat parlamenttiin siinä järjestyksessä, johon puolue on heidät laittanut. Näin toimitaan esimerkiksi Ruotsissa.

Monessa maassa on suljetusta listavaalista siirrytty avoimiin listoihin puolueiden vallan kaventamiseksi ja äänestäjän vallan lisäämiseksi. **Avoin listavaali** merkitsee sitä, että äänestäjä pääsee vaikuttamaan ehdokkaiden järjestykseen puolueen listalla.

Suomessa on suhteellisessa vaalissa käytössä omintakeinen järjestelmä, jossa ääni annetaan samalla sekä puolueelle että ehdokkaalle itselleen. Puolue saa paikkansa **vaalipiirissä** suhteessa äänimäärään ja puolueen ehdokkaista valitaan ne, jotka ovat saaneet eniten ääniä.

Puolue voi myös liittoutua toisen puolueen kanssa yhdessä tai useammassa vaalipiirissä ja muodostaa **vaaliliiton**. Tällöin liittoutuneiden puolueiden kaikkien ehdokkaiden vaalipiirissä saamat äänet lasketaan yhteen. Niiden perusteella lasketaan, kuinka monta paikkaa vaaliliitto saa, ja valituksi tulevat näistä eniten ääniä saaneet ehdokkaat. Liittoutuminen parantaa pienempien puolueiden mahdollisuuksia saada ehdokkaitaan läpi. Toisaalta vaaliliittoja on kritisoitu, koska äänestäjän näkökulmasta läpi voi päästä aivan toista arvomaailmaa edustava ehdokas toisesta puolueesta.

Yhdysvalloissa on käytössä enemmistövaalitapa ja sitä kautta kaksipuoluejärjestelmä: demokraatit ja republikaanit käyvät vaaleissa kamppailua äänestäjistä.

Suhteellisen vaalitavan edut ja haitat

Suhteellisen vaalitavan käyttämisen etuna on pidetty sitä, että se suosii monien puolueiden olemassaoloa. Tällöin vähemmistöt saavat äänensä helpommin kuuluviin. Päätöksenteossa, hallituksen muodostamisessa ja hallituksen ohjelmissa pitää tehdä enemmän kompromisseja, kun mikään puolue ei

Englannin parlamentissa hallituspuolueen ja oppositiopuolueiden edustajat istuvat kirjaimellisesti nenät vastakkain. Sana oppositio tuleekin englannin kielen sanasta "opposite" – vastapäätä. Kuvassa on Britannian parlamentin ylähuone.

käytännössä voi muodostaa hallitusta yksin. Päätöksenteossa on huomioitava useamman kuin yhden puolueen kanta. Tämä voi tuoda päätöksentekoon parempaa ja syvällisempää harkintaa, kun eri mielipiteitä on pakko kuunnella.

Suhteellisen vaalitavan maissa hallituksista tulee useimmiten monipuoluehallituksia. Vallan oikeudenmukaiseksi kokeminen on turvatumpaa, kun äänten vähemmistöllä on vaikea saada paikkojen enemmistöä. Kriitikot näkevät monien hallituspuolueiden mielipiteiden aiheuttavan hitautta ja tehottomuutta päätöksentekoon. Monessa maassa suhteellinen vaalitapa on johtanut myös sirpaleiseen puoluekenttään, josta äänestäjän on vaikea ottaa selkoa. Äänestäjä voi kokea myös äänensä menevän hukkaan, kun oma puolue saa vaaleissa liian vähän paikkoja, jolloin sen edustajilla ei ole konkreettista merkitystä parlamentin äänestyksissä.

Monessa maassa puoluekentän eheyttämiseksi on otettu käyttöön **äänikynnys**, joka edellyttää esimerkiksi viiden prosentin äänisaaliin saamista valtakunnallisesti, ennen kuin puolue saa yhtään edustajaa parlamenttiin. Murskaava äänisaalis esimerkiksi yhdessä vaalipiirissä ei silloin enää riitä edustajan valituksi tulemiseen, jos se ei ylitä tuota viittä prosenttia kaikista maassa annetuista äänistä. Näin estetään pienten, yhden tai kahden kansanedustajan, ryhmien syntyminen.

Äänestäjä tiputtaa vaalileimatun äänestyslippunsa vaaliuurnaan. Suomen vaaleissa on voimassa vaalisalaisuus ja jokaisella äänioikeutetulla äänestäjällä on käytettävissään yksi ääni.

Enemmistövaalissa voittaa eniten ääniä saanut

Enemmistövaalissa eniten ääniä saanut ehdokas voittaa. Vähemmän ääniä saanut edustaja ei tule valituksi.

Enemmistövaali on käytössä muun muassa Ison-Britannian parlamenttivaaleissa. Maa jaetaan useisiin pieniin **vaalipiireihin**, joista kustakin valitaan vain yksi ehdokas. Vaalipiirejä on siis yhtä monta kuin edustajia parlamentissa. Puolueet asettavat vaalipiireihin kukin yhden ehdokkaan, ja näistä parlamentin jäseneksi pääsee sen puolueen ehdokas, joka on saanut eniten ääniä. Yhdysvalloissa senaattorit ja kongressin edustajat valitaan samalla periaatteella. Suomessa kansalaiset valitsevat presidentin enemmistövaalilla.

Enemmistövaalin hyvinä puolina voidaan pitää sitä, että tietyltä alueelta valittu henkilö ajaa päätöksenteossa varmemmin oman seutukuntansa etua. Edustajan on kyettävä vakuuttamaan oman vaalipiirinsä äänestäjät siitä, että hän on toiminut näiden hyväksi. Muutoin hänellä on suuri riski menettää paikkansa seuraavissa vaaleissa.

Etuna on pidetty myös sitä, että enemmistövaalin myötä päätöksenteosta tulee tehokasta. Se puolue, joka on saanut eniten edustajia parlamenttiin, muodostaa hallituksen yksin. Häviölle jääneiden puolueiden läpi päässeet edustajat jäävät oppositioon. Parlamentin paikkaenemmistön saavuttanut puolue saa hallituksensa tekemät lakiehdotukset läpi parlamentissa, koska sillä on siellä **ehdoton enemmistö**.

Opposition tehtäväksi muodostuu hallituksessa olevan puolueen päätöksenteon kritisointi siinä toivossa, että seuraavissa

vaaleissa heidät äänestettäisiin enemmistöön.

Enemmistövaali johtaa yleensä siihen, että maassa on vain kaksi suurta puoluetta. Tämä taas johtuu siitä, että ihmiset äänestävät mieluusti sellaisia ehdokkaita, joilla on mahdollisuus päästä läpi. Kun vain yksi ehdokas läpäisee seulan kussakin vaalipiirissä, kansalaiset äänestävät yleensä jompaakumpaa kahden suuren puolueen ehdokkaista. Näin on ollut perinteisesti Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa.

Suurin haittatekijä enemmistövaalin käytössä on kuitenkin se, että koko maan äänimäärää tarkasteltaessa vaalit voittanut puolue on voinut saada todellisuudessa vähemmistön äänistä. Toinen puolue on ehkä voittanut useita suuria vaalipiirejä ja kerännyt niissä esimerkiksi 80 prosenttia äänistä. Jos kilpailijapuolue on kuitenkin voittanut niukalla 50 prosentin enemmistöllä suuremman määrän pieniä vaalipiirejä, se voittaa vaalit. Näin se saa enemmän edustajia parlamenttiin, vaikka koko maan mittakaavassa pienempi määrä ihmisiä on äänestänyt sitä.

Äänioikeutetut ja vaalikelpoiset

Suomessa on voimassa **yleinen ja yhtäläinen äänioikeus**, joka on taattu perustuslaissa. Yleinen äänioikeus merkitsee sitä, että kaikilla täysi-ikäisillä yhteisön jäsenillä on oikeus äänestää. Tällöin sukupuoli, omaisuus, koulutus tai yhteiskunnallinen asema eivät rajaa ketään äänioikeuden ulkopuolelle. Yhtäläinen merkitsee sitä, että jokaisen äänioikeutetun ääni on samanarvoinen. Vaaleissa on myös voimassa **vaalisalaisuus**, joka merkitsee sitä, ettei kenellekään tarvitse kertoa, mitä puoluetta tai ehdokasta äänestää.

Jokaisella äänioikeutetulla on käytössään yksi ääni. Äänioikeutettuja ovat viimeistään vaalipäivänä 18 vuotta täyttäneet kansalaiset. He saavat äänestää edustajiaan eduskunta-

Suomen liittymisestä Euroopan unioniin äänestettiin neuvoa-antavassa kansanäänestyksessä.

Vaalit Suomessa

	Kunnallisvaalit	Eduskuntavaalit	Europarlamentti-vaalit	Presidentinvaalit
Vaalikausi	Neljä vuotta	Neljä vuotta	Viisi vuotta	Kuusi vuotta
Vaalitapa	Suhteellinen	Suhteellinen (pl. Ahvenanmaa – yksinkertainen enemmistövaali)	Suhteellinen	Suora kansanvaali, enemmistövaali – tarvittaessa kaksivaiheinen
Vaalipiiri	Kunta	Suomi jaettu 13 vaalipiiriin	Koko Suomi yksi vaalipiiri	Koko Suomi yksi vaalipiiri
Äänioikeus	Äänioikeutetut täysi-ikäiset kuntalaiset + kunnassa riittävän pitkään asuneet ei-kansalaiset	Täysi-ikäiset Suomen kansalaiset	Täysi-ikäiset Suomen kansalaiset + EU:n jäsenvaltioiden kansalaiset, jotka asuvat Suomessa	Täysi-ikäiset Suomen kansalaiset
Vaalikelpoisuus	Äänioikeutetut kuntalaiset, jotka eivät ole vajaavaltaisia	Äänioikeutetut Suomen kansalaiset, jotka eivät ole vajaavaltaisia	Äänioikeutetut Suomen kansalaiset, jotka eivät ole vajaavaltaisia (koskee EU-maiden kansalaisia, joilla äänioikeus Suomessa)	Syntyperäiset Suomen kansalaiset
Valitaan	13-85 kunnanvaltuutettua (asukasluku vaikuttaa määrään)	200 kansanedustajaa – määrä vaihtelee vaalipiireittäin	13 euro-parlamentaarikkoa eli meppiä	Yksi presidentti
Ketkä saavat asettaa ehdokkaita	Rekisteröidyt puolueet tai niiden vaaliliitot + vähintään 10 hengen valitsijayhdistykset ja niiden yhteislistat	Rekisteröidyt puolueet tai niiden vaaliliitot + vähintään 100 hengen valitsijayhdistykset ja niiden yhteislistat	Rekisteröidyt puolueet tai niiden vaaliliitot + vähintään 2 000 hengen valitsijayhdistykset ja niiden yhteislistat	Rekisteröidyt puolueet, joilla vähintään yksi kansanedustaja eduskunnassa + vähintään 20 000 hengen valitsija-miesyhdistykset

vaaleissa, presidentinvaaleissa, kunnallisvaaleissa ja europarlamenttivaaleissa. Lisäksi äänioikeus koskee neuvoa-antavia kansanäänestyksiä, jollainen järjestettiin esimerkiksi Suomen liittymisestä Euroopan unioniin vuonna 1994.

Kunnallisvaaleissa saavat lisäksi äänestää kaikki maassa asuvat EU-kansalaiset, Norjan ja Islannin kansalaiset sekä vähintään kaksi vuotta Suomessa ennen vaaleja asuneet ulkomaalaiset. Suomessa vakinaisesti asuvat EU-maiden kansalaiset saavat myös halutessaan äänestää europarlamenttivaaleissa Suomesta sinne valittavia ehdokkaita.

Äänioikeutettu saa myös asettua itse vaaleissa ehdokkaaksi eli on **vaalikelpoinen**. Presidentin vaaleissa ehdokkaan on edelleen oltava syntyperäinen Suomen kansalai-

nen. Oikeus asettua ehdokkaaksi ei kuitenkaan koske puolustusvoimien sotilashenkilökuntaa eikä korkeimpia oikeusviranomaisia. Kunnan johtohenkilöt tai kuntia valvovat valtion viranomaiset eivät myöskään saa asettua kunnallisvaaleissa ehdolle, jotta päätöksenteko ei vinoutuisi.

Ajoittain on pohdittu myös sitä, olisiko lailla säädetty **äänestyspakko** keino lisätä äänestysaktiivisuutta. Äänestyspakko on käytössä esimerkiksi Belgiassa ja Australiassa. Tällöin äänestysikäiset kansalaiset on lain voimalla velvoitettu äänestämään vaaleissa sakon uhalla.

Äänestyspakon puolestapuhujat väittävät, että se nostaisi äänestysprosentteja ja takaisi demokratian paremman toteutumisen. Vastustajat katsovat sen vain vähentävän joidenkin äänestäjien motivaatiota, jolloin tuloksena vaaliuurnissa olisi entistä runsaammin tyhjiä lippuja. Lisäksi äänestämättä jättämistä pidetään vastustajien puheissa myös kannanottona. Vaaleissa äänestämättä jättäneitä äänioikeutettuja kutsutaan ”nukkuviksi äänestäjiksi”.

Kansanedustajien paikkajako vaalipiireittäin eduskuntavaaleissa 2015

Vaalilain 6 §:n mukaisesti kansanedustajanpaikkojen jakautuminen vaalipiirien kesken vuoden 2015 eduskuntavaaleissa määräytyy väestötietojärjestelmässä 31.10.2014 olleiden Suomessa asuvien Suomen kansalaisten lukumäärien perusteella. Edustajapaikat jakaantuvat vaalipiirien kesken seuraavasti (suluissa muutos vuoden 2011 eduskuntavaalien paikkajakoon).

Vaalipiirit		paikkoja
01	Helsinki	22 (+1)
02	Uusimaa	35
03	Varsinais-Suomi	17
04	Satakunta	8 (–1)
05	Ahvenanmaa	1
06	Häme	14
07	Pirkanmaa	19 (+1)
08	Kaakkois-Suomi	17 (–1)
09	Savo-Karjala	16 (+1)
10	Vaasa	16 (–1)
11	Keski-Suomi	10
12	Oulu	18
13	Lappi	7
Yhteensä		**200**

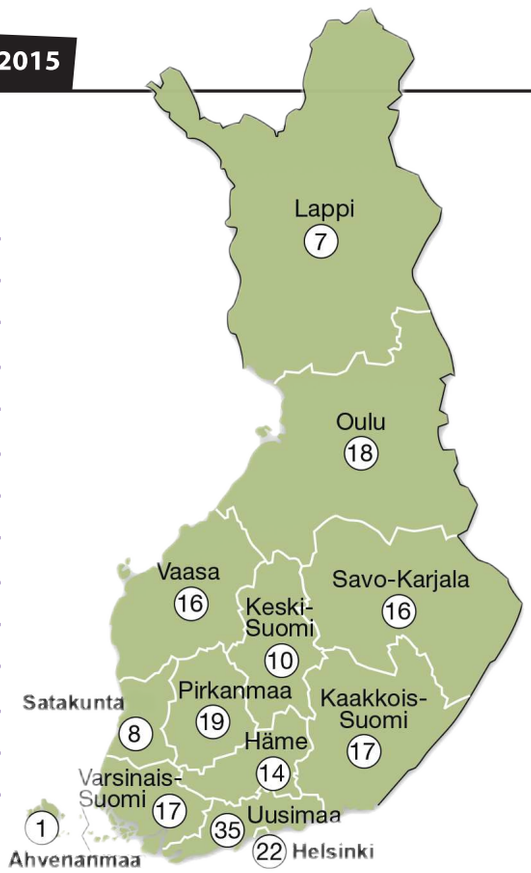

Lähde: Oikeusministeriö vaalit.fi

Eduskuntapuolueiden puheenjohtajat pääsevät esittelemään puolueidensa kantoja suurissa vaaliväittelyissä ennen valtakunnallisia vaaleja. Viime hetken terävä esiintyminen voi pelastaa paljon.

Miten äänet lasketaan?

Eduskuntavaaleissa, kunnallisvaaleissa ja europarlamenttivaaleissa käytetään kaikissa suhteellista vaalitapaa. Läpi pääsevät edustajat lasketaan kussakin vaalipiirissä erikseen **D'Hondtin laskutavalla** siten, että ensin lasketaan yhteen puolueen tai vaaliliiton äänet, jolloin tulokseksi saadaan listan kokonaisäänimäärä. Tämän jälkeen puolueen sisällä asetetaan ehdokkaat paremmuusjärjestykseen heidän henkilökohtaisten äänimääriensä perusteella.

Puolueet ja valitsijayhdistykset voivat myös taktikoida vaaleissa tekemällä **vaaliliittoja** keskenään. Pienen ryhmän mahdollisuudet saada edustajansa läpi kasvavat vaaliliitoissa, sillä koko vaaliliiton äänet lasketaan yhteen. Kukin puolue tai vaaliliitto voi asettaa ehdokkaita enintään niin monta kuin vaalipiiristä valitaan kansanedustajia.

Eniten ääniä saanut puolueen ehdokas saa **vertausluvukseen** puolueen koko äänimäärän, toiseksi eniten ääniä puolueesta saanut ehdokas saa luvukseen tästä puolet,

Näin toimit äänestyspaikalla

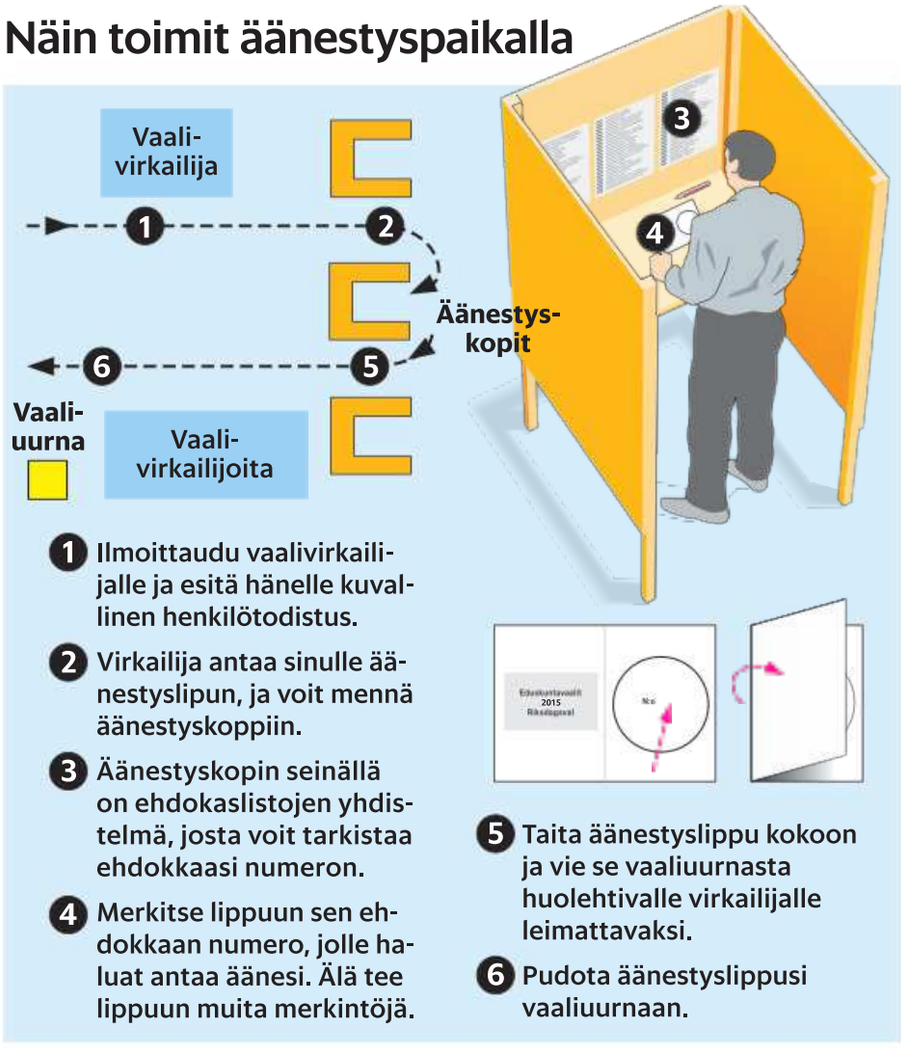

Petri Salmén / HS / Oikeusministeriö

Ennen ensimmäistä äänestyskertaa kannattaa ottaa selvää, miten äänestyspaikalla käyttäydytään – tietoa löytyy lähellä vaaleja mediasta. On tärkeää antaa virkailijan leimata äänestyslippu ennen lipun tiputtamista vaaliuurnaan. Äänestyslippuun kirjoitetaan vain ehdokkaan numero, muussa tapauksessa ääni hylätään.

kolmas yhden kolmasosan ja niin edelleen. Lopuksi kaikki vaalipiirin eri puolueiden ehdokkaat asetetaan heidän vertauslukujensa perusteella järjestykseen. Esimerkiksi Vaasan vaalipiirissä 16 vertausluvultaan parasta ehdokasta pääsee eduskuntaan. Jos kaksi ehdokasta saa vertausluvukseen saman, suoritetaan näiden välillä arvonta.

Presidentti valitaan Suomessa enemmistövaalilla, joka järjestetään joka kuudes vuosi. Presidentinvaalin kaksivaiheisuus tulee siitä, että presidentiksi valittavan on saatava ehdoton enemmistö eli yli 50 prosenttia annetuista äänistä. Mikäli ensimmäisellä äänestyskierroksella kukaan ei saa yli puolta äänistä, järjestetään kahden viikon kuluttua toinen kierros, jossa ehdolla on kaksi eniten saanutta ehdokasta. Toisella kierroksella voittaa se, joka saa enemmän ääniä.

Suoran kansanvaalin käytön on katsottu lisäävän kansanvaltaa presidenttiä valittaessa. Vastaavasti puolueiden merkitys on vähentynyt, sillä vaali on samalla muuttunut korostetusti henkilövaaliksi, jossa

Äänestysosallistuminen Suomen itsenäisyyden ajan yleisiin vaaleihin

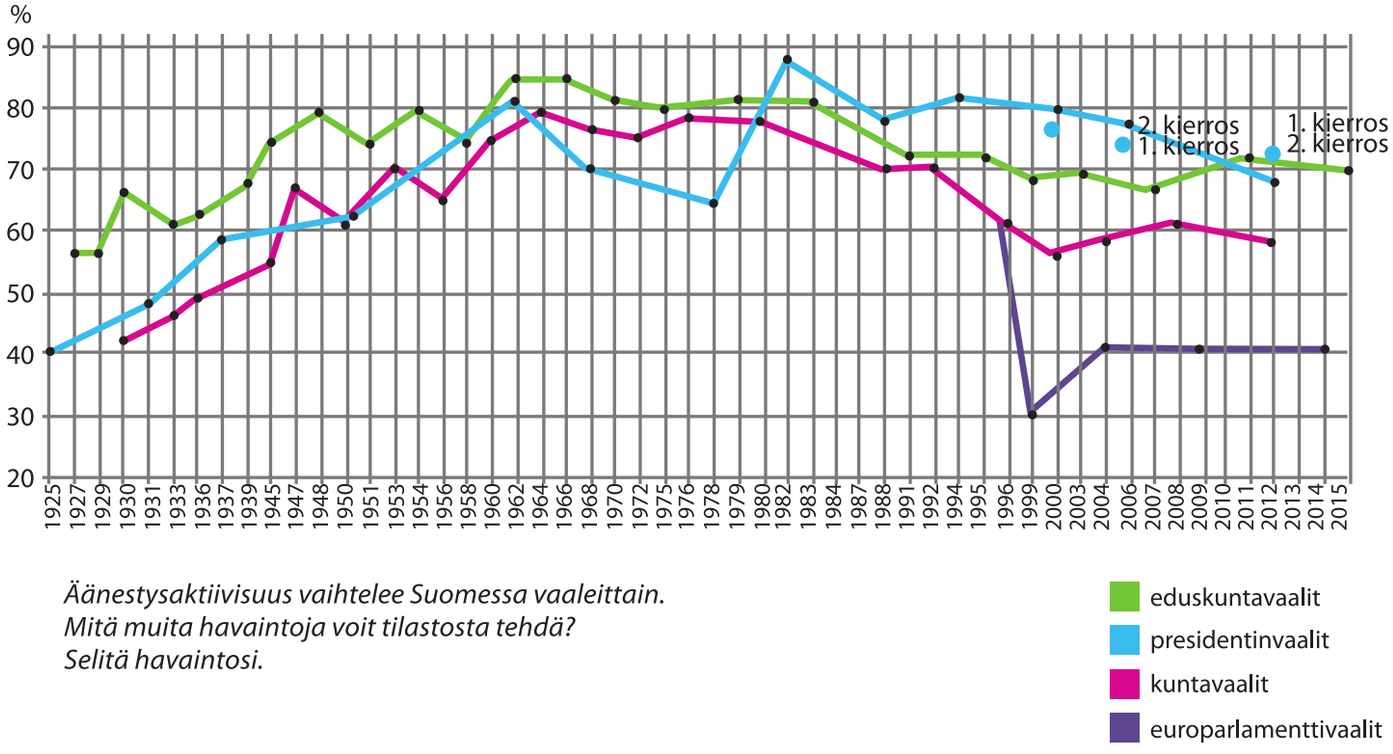

Äänestysaktiivisuus vaihtelee Suomessa vaaleittain. Mitä muita havaintoja voit tilastosta tehdä? Selitä havaintosi.

ehdokkaan henkilökohtaiset ominaisuudet ja karisma korostuvat.

Miksi kaikki eivät äänestä?

Äänestämistä on helpotettu nykyään, kun ihmisten elämä on muuttunut yhä kiireisemmäksi. Äänestää voi ennakkoon, ja vaalipäivänä huoneistot ovat auki aina kello kahdeksaan asti, jolloin alkaa vaalituloksen laskenta. Eduskuntavaalit on myös siirretty kuukaudella eteenpäin, huhtikuulle, jotta sääolosuhteet olisivat suotuisammat kansan vaaliuurnille lähtöön. Myös kuntavaalit siirretään kevääseen.

Maaseudulla äänestetään vilkkaammin kuin kaupungeissa, ja koulutetut äänestävät aktiivisemmin kuin vähemmän koulutetut. Nuoret äänestävät vähemmän kuin ikääntyneet, ja nuorten äänestysprosentti putoaa suhteessa vanhempia ikäryhmiä nopeammin. Jos nuori on työtön tai elää tukien varassa, äänestäminen jää useimmiten väliin. Maahanmuuttajataustaiset äänestävät vähemmän kuin muut. Syyksi tähän eri ta-

TEHTÄVÄT

1. **Mihin vaaleja tarvitaan?**

2. **Miten suhteellinen vaalitapa eroaa enemmistövaalitavasta?**

3. **Miksi kaikki eivät äänestä? Pohdi, mikä saisi suomalaiset äänestämään vilkkaammin?**

4. **Pohdi parin kanssa, tulisiko äänioikeuden ikärajaa laskea Suomessa 16 ikävuoteen. Mitä vaikutuksia ikärajan laskulla voisi olla? Mihin vaaliin ikärajan lasku sopisi parhaiten?**

5. **Hae tietoa internetistä.**
   a) **Missä länsimaassa on viimeksi pidetty valtakunnalliset vaalit?**
   b) **Millainen vaalijärjestelmä tässä maassa on?**
   c) **Mitkä puolueet vaaleissa voittivat ja miksi?**

hoilla esiintyvään äänestysprosenttien laskuun on nähty se, että politiikan lukutaito on näissä ryhmissä heikompaa kuin vertailuryhmissä.

Äänestäminen kannattaa, jos haluaa vaikuttaa siihen, ketkä asioistamme tulevaisuudessa päättävät. Äänestysaktiivisuus on laskenut Suomessa 1970-luvun huippuajoista huolimatta vaalien siirroista. Tästä on syytä olla huolissaan. Syytä laskeviin käyriin on haettu puolueiden halusta etsiä poliittinen yhteisymmärrys eli **konsensus**. Ristiriidat ja jännitteet ajavat ihmisiä voimakkaammin uurnille. Poliittisten jakolinjojen lieventyminen nähdään äänestysaktiivisuuden yhtenä laskun syynä.

Kun Suomea verrataan äänestysaktiivisuudessa muuhun Länsi-Eurooppaan, huomataan, että Suomessa aktiivisuus on heikoimmasta päästä. Tämä siitä huolimatta, että kansan ja varsinkin yläkoulukäisen nuorison tietämys yhteiskunnan päätöksenteosta on tutkimusten mukaan monia vertailumaita parempaa. Ylipäätään äänestysprosenttien laskua selittää yhä yksilöllisempi kulttuuri, jossa oman korren kekoon kantamisen merkitys ja sosiaalisiin ryhmiin tai puolueisiin kiinnittyminen on heikentynyt. Myös poliitikkojen omalla toiminnalla on ollut negatiivisia vaikutuksia äänestysaktiivisuuteen. Esimerkiksi poliitikkojen yksityiselämän sotkut ja politiikan näkeminen omien etujen ajamisena on vaikuttanut äänestysaktiivisuuteen negatiivisesti.

IV Syventävät tehtävät

Kansalainen vaikuttajana

1.

Nuoret ja vaikuttaminen
Alla on vuonna 2014 suoritetun Nuorisobarometri-nimisen gallup-tutkimuksen tuloksia. Tutkimuksen perusjoukkona oli 1903 15–29-vuotiasta suomen- ja ruotsinkielistä nuorta koko maassa. Mukana oli myös vieraskielisiä nuoria suhteessa heidän osuuteensa väestössä.

a) Tee tilastosta vähintään viisi havaintoa.

b) Tulkitse ja selitä havaintosi.
Mistä erot johtuvat?

c) Mitkä tekijät vaikuttavat poliittiseen aktiivisuuteen? Mitä eroja ylipäätään on poliittisen lukutaidon taustalla?

2.

Pohdi, miten Hufvudstadsbladetin pääkirjoituksessa mainitut vastakkaisuudet ilmenevät nykyisten eduskuntapuolueiden välillä ja niiden sisällä.

(YO syksy 2013)

On puhuttu ideologioiden kuolemasta, mutta viime vuoden [2011] vaaliyllätyksen tarkastelu nostaa päinvastoin esiin ne vahvat ideologiset perusteet, joiden pohjalta äänestäjät ottavat kantaa. Vastakkaisuudet asettuvat erilaisille akseleille. Niitä ovat vasemmisto–oikeisto, keskusalue–haja-asutusalue, kansallinen itsemääräämisoikeus–kansainväliset liittoutumat, liberalismi–konservatismi, kasvu–ympäristönsuojelu sekä myös asennoituminen kaksikielisyyteen.
(käännös: YTL)

Mikael Kosk, Partierna är tvungna att förnya sig
Hufvudstadsbladet, 4.4.2012

Osallistutko johonkin yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen tähtäävän järjestön tai kansalaisliikkeen toimintaan?

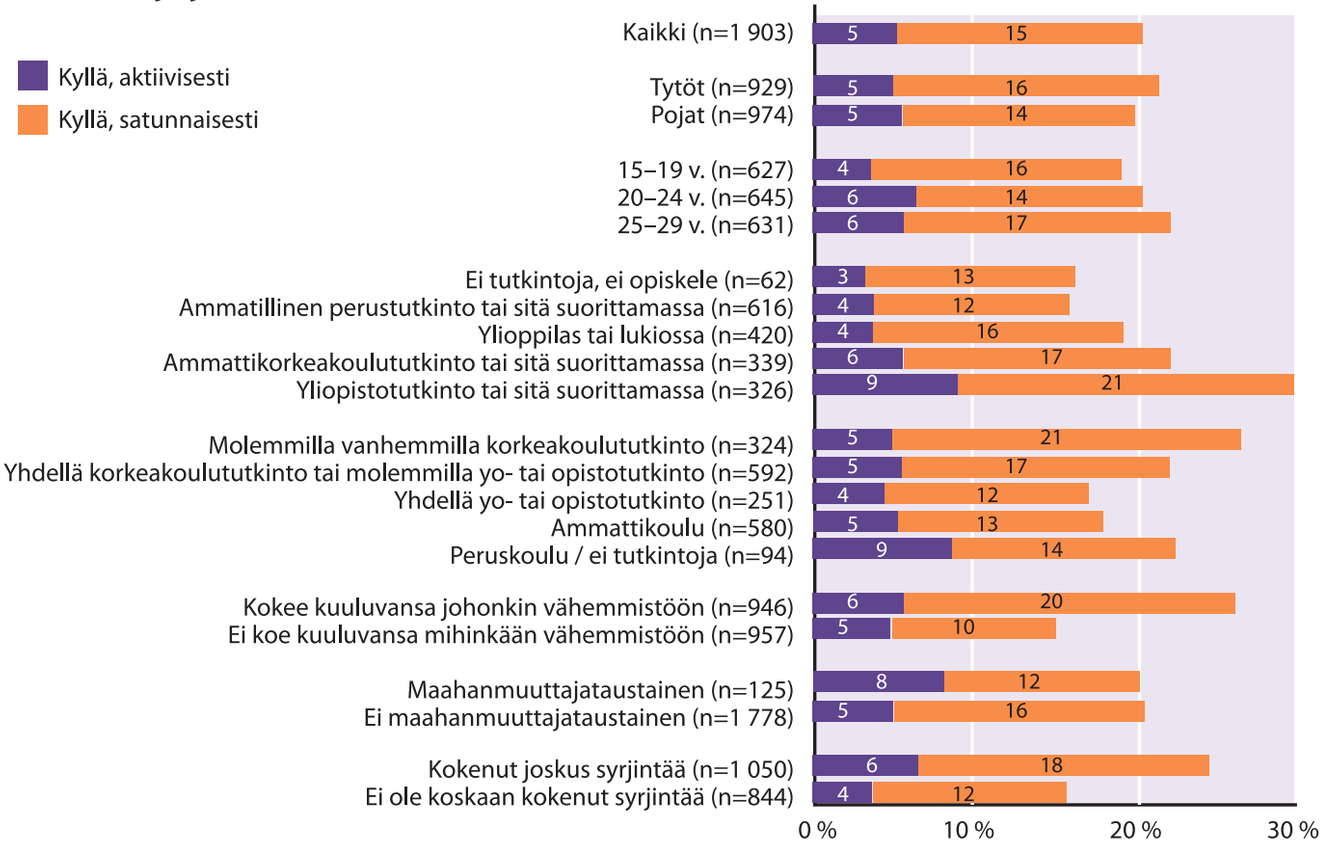

3.

Tarkastele kevään 2015 eduskuntavaalien tulosta ja kansalaisten äänestysaktiivisuutta.
Miten Suomessa käytössä oleva vaalijärjestelmä vaikutti eduskuntavaalien tulokseen?

Eduskuntavaalien tulos 2015

Puolue	Osuus äänistä %	Äänet yhteensä lkm	Paikat yht. lkm
Kansallinen Kokoomus	18,2	540 212	37
Suomen Sosiali-demokraattinen puolue	16,5	490 102	34
Perussuomalaiset	17,7	524 054	38
Suomen Keskusta	21,1	626 218	49
Vasemmistoliitto	7,1	211 702	12
Vihreä liitto	8,5	253 102	15
Suomen ruotsalainen kansanpuolue	4,9	144 802	9
Suomen Kristillisdemokraatit	3,5	105 134	5
Suomen Työväen-puolue STP	0,0	984	0
Itsenäisyyspuolue	0,5	13 638	0
Köyhien Asialla	0,0	623	0
Piraattipuolue	0,8	25 086	0
Muutos 2011	0,3	7 442	0
Suomen Kommunistinen puolue	0,3	7 529	0
Kommunistinen Työväenpuolue – Rauhan ja sosialismin puolesta	0,0	1 100	0
Muut ryhmät	0,6	1 6731	1
Yhteensä		2 968 459	

Lähde: Vaalit-sivusto, Oikeusministeriö

KERTAA!

- Kansalaisella on sekä oikeuksia että velvollisuuksia.
- Valtiot ovat muuttuneet aikojen saatossa ja niitä on montaa eri lajia.
- Legitiimi valta on oikeutettua valtaa, vallalla on monta perustaa.
- Demokratia tuo kansalaisille oikeuksia ja vaikuttamismahdollisuuksia, joita näiden tulisi aktiivisesti käyttää.
- Vaikuttaa voi monella tapaa: äänestää, asettua ehdolle, median kautta, menemällä mukaan järjestöön tai puolueeseen.
- Puolueet ja järjestöt vaikuttavat pitkäjänteisesti.
- Internet on muuttanut vaikuttamista.
- Työmarkkinajärjestöillä on paljon valtaa ja vaikutusmahdollisuuksia.
- Järjestöt huolehtivat monista hyvinvointiyhteiskunnan asioista – ne muodostavat kolmannen sektorin.
- Puolueet ovat erilaisia ja niitä jakaa moni jakolinja.
- Politiikalla on monet kasvot: negatiiviset ja positiiviset.
- Identiteettipolitiikka perustuu ihmisten omakuvaan ja arvoihin.
- Päättäjät valitaan suhteellisilla ja enemmistövaaleilla.
- Äänestysaktiivisuus on Suomessa laskenut.

V Politiikka ja päätöksenteko

Poliittinen valta on Suomessa perinteisesti jakautunut kansan valitseman eduskunnan, sen luottamusta nauttivan hallituksen ja tasavallan presidentin kesken. Vallanjaon perusteet on kirjattu Suomen perustuslakiin. Suomen liityttyä Euroopan unioniin vuonna 1995 osa suvereniteetista eli kansallisesta itsemääräämisoikeudesta siirtyi Suomen rajojen ulkopuolelle. Suomen perustuslaki vuodelta 2000 muutti poliittisia valtasuhteita siten, että hallituksen ja eduskunnan asema on voimistunut ja presidentin valtaa on karsittu. Pääministeri johtaa käytännössä maan poliittista elämää. Kansalaisen arjen kannalta merkittävät päätökset esimerkiksi peruspalveluista tehdään lähellä kansalaista, kotikunnan valtuustossa.

14 Kunta lähellä kansalaista

Kunnan jäsenyys

Jokainen meistä on jonkin kunnan jäsen – kyseessä on eräänlainen pakkoyhteisö. Kunnan perusjäsenyys määräytyy pysyvän asuinpaikan mukaan. Jos omistaa toisen kunnan alueella kiinteää omaisuutta, esimerkiksi kesämökin, yrityksen tai metsää, on myös sen kunnan jäsen, mutta ei perusjäsen. Muita kunnan jäseniä ovat yhteisöt, säätiöt ja laitokset, joiden kotipaikka on kunnassa.

Eduskunta on suomalaisen poliittisen elämän keskeinen näyttämö, paikka jossa keskustellaan ja päätetään kansalaisten kannalta tärkeistä kysymyksistä kuten uusista laeista ja valtion vuotuisesta budjetista.

Rukan laskettelukeskus ja lomakylä tuovat Kuusamon alueelle paljon turisteja, työpaikkoja ja tuloja.

Mikä on kunta?

Kunnat ovat itsehallinnollisia eli autonomisia yksiköitä. Niillä on laajat oikeudet päättää oman alueensa asioista. **Kuntalaki** tuntee kuntamuotona vain kunnan, mutta kunta saa itse päättää kaupunki-nimen käyttöönotosta.

Lähivuosina kuntien määrä tulee hitaasti laskemaan kuntaliitosten seurauksena. Vuoden 2015 alussa maassa tehtiin vain kolme kuntaliitosta, mutta liitosten määrä lisääntynee lähivuosina. Vuonna 2016 Suomessa oli 313 kuntaa, joista 107 oli kaupunkeja. Mikä olisi sopiva kuntamäärä, onkin vaikea ja mielipiteitä voimakkaasti jakava kysymys.

Kunnat ovat erilaisia kooltaan ja asukasluvultaan. Pinta-alaltaan laajin on Inarin kunta, kun taas Helsinki on väkiluvultaan maan suurin kunta. Pienimmissä saaristokunnissa asuu vain muutamia satoja asukkaita. Niillä on kuitenkin samat velvoitteet kuin suurilla kaupungeilla.

Kuntalaisen oikeudet ja velvollisuudet

Kunnan **perusjäsenellä** on monia oikeuksia. Hän saa käyttää tarvitsemiaan kunnan järjestämiä palveluita. Täysi-ikäinen perusjäsen saa osallistua päätöksentekoon kunnassa ää-

Kuusamo hakee kaksoiskuntalaisuutta

Lisääntynyt vapaa-aika ja eliniän nousu ovat merkinneet lomasuntojen lisääntymistä. Loma-asunnoista on tullut kakkoskoteja, joissa vietetään runsaasti aikaa. Moni eläkeläinen viettää jo valtaosan vuodesta lomakunnassa ja käyttää esimerkiksi sen tarjoamia terveyspalveluita. Kuusamossa on 7 300 loma-asuntoa eli se kuuluu Suomen suosituimpiin lomakuntiin. Moni loma-asukas haluaisi asua osan vuodesta kunnan alueella.

Kuusamon kaupunki on tehnyt valtiovarainministeriölle esityksen, että loma-asukkailla olisi mahdollisuus ottaa kaksoiskuntalaisuus. Kuusamon kaupungin mukaan verojen jakaminen kahden kunnan välillä olisi hyvinkin mahdollista. Kuusamossa uskotaan, että kaksoiskuntalaisuuden myötä mökkiläiset käyttäisivät nykyistä enemmän myös kaupungin palveluja. Kaksoiskuntalaisuus antaisi loma-asukkaille myös oikeuden äänestää kunnallisvaaleissa.

nestämällä tai asettumalla ehdolle kunnallisvaaleissa neljän vuoden välein. Kuntalainen voi tehdä aloitteita kunnan kehittämiseksi ja valituksia jo tehdyistä päätöksistä. Kuntalaisella on oikeus saada tietoja häntä itseään koskevista päätöksistä: esimerkiksi valtuuston pöytäkirjat ovat julkisia. Moni kuntalainen osallistuu kaupunginosa- tai kylätoimikuntaan, jolla voi vaikuttaa itseään lähellä oleviin palveluihin ja oman asuinalueen viihtyvyyteen. Kunnan päätöksiin tyytymätön henkilö voi tehdä oikaisupyynnön tai kantelun muuttaakseen tehtyä päätöstä, vaikka asia ei koskettaisi henkilöä itseään.

Kunnassa on mahdollisuus järjestää **neuvoa-antava kunnallinen kansanäänestys**, jos 5 prosenttia äänioikeutetuista kuntalaisista tekee asiaa koskevan aloitteen. Kansanäänestyksestä päättää lopullisesti kunnanvaltuusto ja se voi koskettaa esimerkiksi suunnitteilla olevaa kuntaliitosta, johon halutaan kuntalaisten ottavan kantaa.

Kunnan jäsenyys tuo mukanaan myös velvollisuuksia. Kuntalaisen on maksettava palkastaan **kunnallisveroa**. Kunnallisvero on luonteeltaan tasavero: kaikkia kuntalaisia verotetaan saman veroprosentin mukaan. Kunnan alueella toimivat yritykset maksavat valtiolle yhteisöveroa, josta osa palautetaan yrityksen sijaintikuntaan. Kuntalainen on velvollinen vastaanottamaan kunnallisen luottamustehtävän esimerkiksi koulun johtokunnassa, jos häntä siihen esitetään. Luottamustehtävästä voi kieltäytyä vain pätevin perustein, esimerkiksi terveydentilan tai korkean iän perusteella.

Jokainen meistä on jonkun kunnan jäsen – kyseessä on pakkoyhteisö.

Kunta palvelee asukkaitaan

Kuntalaki määrittelee kunnan lakisääteiset eli pakolliset tehtävät. Kunnan tulee huolehtia monista tärkeistä peruspalveluista, jotka liittyvät sosiaali- ja terveydenhoitoon, perusopetukseen ja palontorjuntaan. Kunnassa tulee olla esimerkiksi toimiva terveyskeskus, neuvola ja vanhainkoti.

Kunnan vastuulla on myös esi- ja perusopetuksen järjestäminen lapsille. Jos kunnan alueella on vain muutama oppivelvollisuusikäinen lapsi, heidät tulee kuljettaa lähimpään peruskouluun kunnan kustannuksella.

Kunnan pakollisiin tehtäviin kuuluu myös ympäristö- ja jätehuollon järjestäminen sekä kunnan alueella tapahtuvan rakentamisen suunnittelu kaavoituksen avulla. Kaavoituksella säännellään maan käyttöä kunnan alueella, esimerkiksi mille alueelle ja millaisia asuin- ja liikehuoneistoja saa rakentaa tai kuinka paljon suunnitellaan viheralueita. Näin kunnan rakentaminen tapahtuu hallitusti ja alueen yleisilme pysyy yhtenäisenä.

Kunnat voivat tarjota asukkailleen monia vapaaehtoisia palveluita, kuten urheilutiloja, kirjaston, lukion tai teatterin. Nämä palvelut lisäävät kunnan vetovoimaisuutta ja parantavat sen imagoa. Vapaaehtoisia palveluita tarjotaan niiden kysynnän ja toisaalta kunnan taloustilanteen mukaan.

Kunnan on kannettava vastuu lakisääteisistä tehtävistä aina, myös taloudellisen laman aikana. Silloin kunnassa joudutaan yleensä leikkaamaan eli supistamaan vapaaehtoisten palveluiden tarjontaa. Kunnan työntekijöitä voidaan myös lomauttaa tilapäisesti.

Kuntalaki 2§ (1995)

- ”Kunta hoitaa itsehallinnon nojalla itselleen ottamansa ja sille laissa säädetyt tehtävät.
- Kunnille ei saa antaa uusia tehtäviä tai velvollisuuksia taikka ottaa siltä pois tehtäviä ja oikeuksia muuten kuin säätämällä siitä lailla.
- Kunta voi sopimuksen nojalla ottaa hoitaakseen muitakin kuin itsehallintoonsa kuuluvia julkisia tehtäviä.
- Kunta hoitaa sille laissa määrätyt tehtävät itse tai yhteistoiminnassa muiden kuntien kanssa. Tehtävien hoidon edellyttämiä palveluja kunta voi hankkia myös muilta palvelujen tuottajilta.”

Palveluiden järjestämiseksi kunnat voivat muodostaa **kuntayhtymän**. Kaikki mukana olevat kunnat maksavat kuntayhtymän järjestämästä palvelusta ja saavat oikeuden käyttää sitä. Kuntayhtymät ovat yleisiä terveydenhuollon ja koulutuksen aloilla. Kunnat huolehtivat usein yhteistyössä palo- ja pelastustoimesta, sillä tällä tavoin järjestettynä se tulee kunnille edullisimmaksi.

Kunta voi tuottaa palveluita myös **ostopalveluina**. Kunta valitsee itselleen sopivimman, usein edullisimman palvelun tuottajan yritysten joukosta ja maksaa tälle palveluiden

Kunnan tulee huolehtia siitä, että peruspalveluihin liittyvät pakolliset tehtävät tulevat hoidettua. Mahdollisuuksien mukaan voidaan tarjota erilaisia hyvinvointipalveluita kuten urheiluun ja kulttuuriin liittyviä harrastusmahdollisuuksia.

tuottamisesta. Ostopalveluina voidaan tuottaa esimerkiksi lääkäripalveluita tai koulun ateriapalveluita tilaamalla ne yksityiseltä yritykseltä.

Valtuusto – kunnan ylin päätöksentekijä

Kunnan hallinto perustuu edustuksellisen demokratian periaatteille: täysi-ikäiset kuntalaiset valitsevat keskuudestaan luottamushenkilöt päättämään kunnan yhteisistä asioista. Ylintä päätösvaltaa kunnassa käyttää kuntavaaleilla valittu **valtuusto**. Valtuuston toimikausi on neljä vuotta. Valtuustoon voidaan valita kuka tahansa täysi-ikäinen kuntalainen. Valituksi voi tulla myös toisen EU-maan tai Pohjoismaan kansalainen, joka asuu pysyvästi kunnassa. Valtuuston koko vaihtelee kunnan asukasluvun mukaan 13–85 valtuutetun välillä. Maan suurin valtuusto kokoontuu Helsingissä.

Valtuusto valitsee itselleen puheenjohtajan ja varapuheenjohtajat suurimpien puolueiden valtuustoryhmien valtuutetuista. Valtuusto päättää vuosittain esimerkiksi kunnallisveron suuruudesta ja kunnan budjetista:

Kunnallisen päätöksenteon avoimuus näkyy siinä, että valtuuston kokoukset ovat avoimia kaikille yhteisistä asioista kiinnostuneille. Espoon kaupunginvaltuuston kokous käynnissä.

siitä, mistä kunta saa varoja ja mihin ne käytetään tulevana vuonna. Valtuusto myös päättää kunnan korkeimmista virkamiehistä kuten kunnanjohtajasta ja voi myös erottaa hänet. Kunnanvaltuusto valitsee edelleen **kunnanhallituksen** ja **lautakuntien** jäsenet sekä valvoo niiden toimintaa. Valtuustot kokoontuvat useimmiten maanantaisin ja istuntojen seuraaminen paikan päällä on kuntalaisille ja median edustajille vapaata.

Kunnanhallitus ja lautakunnat käyttävät toimeenpanovaltaa

Ylintä toimeenpanovaltaa kunnassa käyttää kunnanhallitus. Sen muodostavat luottamushenkilöt, jotka valtuusto valitsee määräajaksi, esimerkiksi kahdeksi tai neljäksi vuodeksi kerrallaan poliittisten voimasuhteiden mukaan. Suuret valtuustoryhmät saavat eniten paikkoja kunnanhallitukseen.

Yleensä kunnanhallituksen jäsenet ovat valtuutettuja tai varavaltuutettuja. Kunnanhallituksesta puuttuu kokonaan hallitus–oppositio-asetelma. Hallitus johtaa kunnan hallintoa, valmistelee ja toimeenpanee valtuustossa päätettävät asiat. Usein valtuuston päätöksenteko onkin nopeaa asioiden pöytään nuijimista, koska asiat on jo sovittu ennen valtuuston kokousta hallituksen valmistelevassa kokouksessa.

Valtuusto päättää, kuinka monta lautakuntaa kunta tarvitsee. Vain kunnan taloutta valvova tarkastuslautakunta on pakollinen. Kuntavaalien aikana kunnassa tulee olla vaalilautakunta. Lautakunnat vastaavat kukin oman hallinnon alansa kysymyksistä.

Yleensä kunnilla on omat sosiaali-, terveys-, koulutus-, liikunta-, tekninen ja kulttuurilautakuntansa. Lautakuntien jäsenet ovat vaaleilla valittuja valtuutettuja tai muita puolueiden lautakuntiin valitsemia kuntalaisia. Lautakuntien kautta kuntalaisten osaamista ja paikallistuntemusta voidaan hyödyntää päätöksenteossa.

Lautakuntien kautta tuodaan päätöksentekoon kuntalaisten omaa arjen asiantuntemusta. Lautakunnat valmistelevat päätöksiä valtuustolle ja hallitukselle ja tekevät myös itsenäisiä päätöksiä. Lautakunnat kootaan noudattaen **kiintiöperiaatetta**: vähintään 40 prosenttia lautakuntien jäsenistä tulee olla naisia ja 40 prosenttia miehiä. Lautakuntien toimikausi kestää yleensä neljä vuotta eli kuntavaalien välisen ajan.

Luottamushenkilöt ja virkamiehet kunnan palveluksessa

Luottamushenkilöillä kuten valtuutetuilla ja lautakuntien jäsenillä on merkittävä rooli kunnallisessa päätöksenteossa. He valmistelevat päätöksiä ja tekevät myös itsenäisesti päätöksiä. Luottamustoimesta maksetaan sovitun suuruista kokouspalkkiota, ei palkkaa. Luottamustoimessa voi periaatteessa jatkaa niin kauan kuin kannatusta vaaleissa riittää. Luottamushenkilö voidaan erottaa kesken toimikauden toimestaan, jos hän ei nauti valtuuston luottamusta. Luottamuspulaan voi johtaa tehtävien laiminlyönti tai vakava rikos. Luottamustoimesta voi erota omasta halustaan esimerkiksi kunnasta poismuuton tai vakavan henkilökohtaisen syyn perusteella.

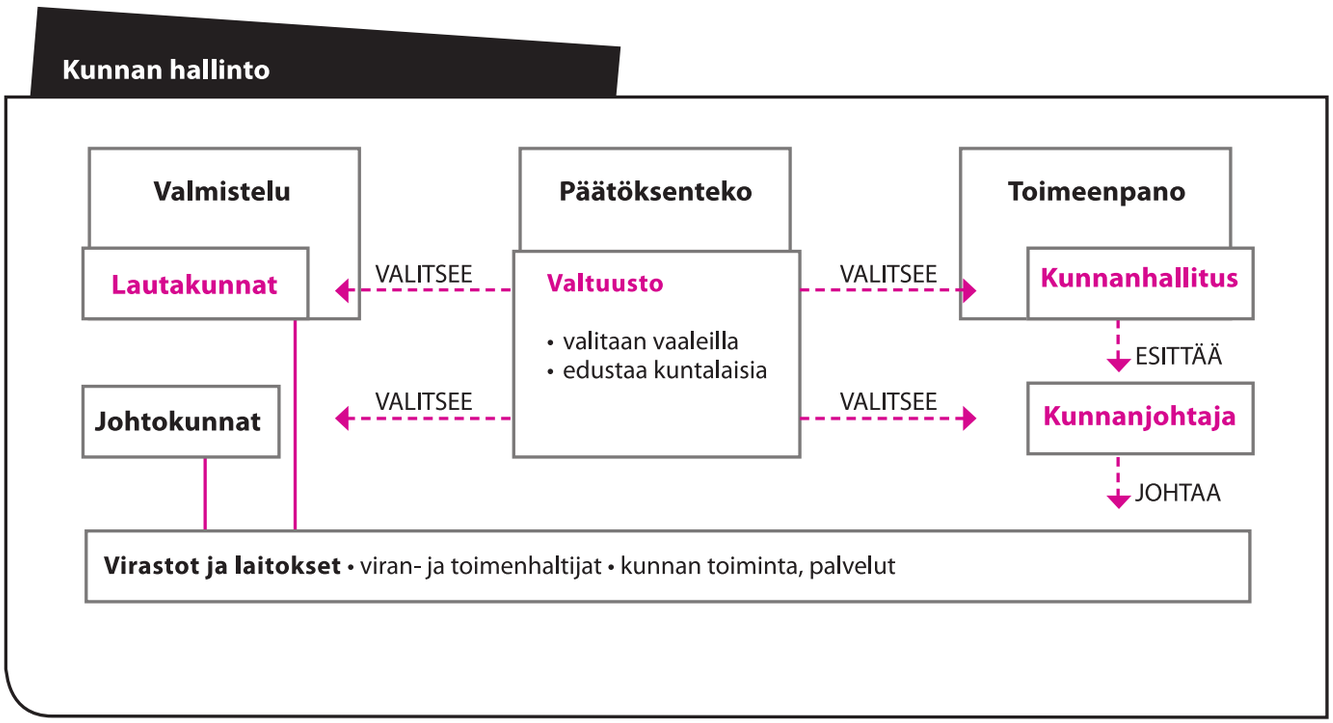

Kunnallisessa päätöksenteossa korostuu kunnan palveluksessa olevien virkamiesten rooli. Kunnat ovat tärkeitä työllistäjiä. Ne tarjoavat työtä sosiaali- ja terveys-, opetusalan ja erilaisissa virkamiestehtävissä. Useimmat kuntien töistä liittyvät käytännön asioihin, joita virkamiehet tuntevat usein paremmin kuin poliittisesti valitut luottamushenkilöt. Virkamiehet hoitavat asioita omana palkkatyönään täysipäiväisesti, kun taas luottamustehtäviä hoidetaan oman työn ohella.

Kunnan monet tulolähteet

Palveluiden järjestäminen vaatii varoja, joita kunta kerää verotuksella. **Kunnallisvero** muodostaa kunnan tulojen selkärangan, noin puolet kaikista kunnan tuloista. Kunnallisvero vaihtelee kunnittain taloudellisen tilanteen mukaan. Korkea kunnallisvero kertoo usein kunnan talousongelmista tai käynnissä olevista suurista investoinneista ja rakentamisesta.

Kunnan alueella sijaitsevista taloista ja kesämökeistä maksetaan kunnalle kiinteistö-

Opetustoimi haukkaa ison osan kunnan budjetista. Koulurakennusten ylläpito, henkilökunnan palkat ja kouluruokailu maksetaan verotuloista, valtionosuuksista ja kunnan muista tuloista.

veroa. Yritykset tuottavat kunnalle yhteisöveroa. **Yhteisöverot** ovat merkittävä tulolähde kunnille, joiden alueella toimii suuria yrityksiä. Yrityksen siirtyminen pois kunnan alueelta tai yrityksen konkurssi voi johtaa kunnan vakaviin talousongelmiin.

Valtio tukee valtionosuuksin kuntien taloutta. Mitä köyhempi kunta on, sitä enemmän se saa valtiolta rahallista tukea. **Valtionosuuksia** ei tarvitse maksaa takaisin valtiolle ja kunta saa itse päättää mitä valtionosuuksilla tehdään. Esimerkiksi kaksikielinen kunta saa valtiolta erityistukea, koska palveluiden järjestäminen suomeksi ja ruotsiksi nielee paljon varoja. Viime vuosina valtion talousongelmat ovat vähentäneet valtionosuuksia, mikä on johtanut monissa kunnissa taloudelliseen ahdinkoon. Valtion ja kuntien taloudet ovat siten riippuvaisia toisistaan.

Monella kunnalla on liiketoimintaa, josta se kerää tuloja. Yleensä kunnan ylläpitämät palvelut toimivat **palveluperiaatteella**: kirjasto tai uimahalli ei tuota voittoa kunnan kassaan, mutta se ei ole varsinaisesti tavoitteenakaan. Sen sijaan energia- ja vesilaitos, puhelinosakeyhtiö, liikennelaitos tai satama on liiketoimintaa, josta kunnat saavat voittoa ja lisätuloja tehtäviensä hoitamiseen.

Mikäli kunta ei selviä velvoitteistaan verotusta korottamalla ja valtion tuella, se voi ottaa lainaa. Laina on kuitenkin maksettava takaisin korkoineen. Viime vuosina kunnat ovat ottaneet runsaasti velkaa ja pyrkineet näin välttämään kunnallisveron

Vaasa on kaksikielinen kaupunki, sen asukkaista yli 20 prosenttia puhuu äidinkielenään ruotsia. Mistä voit päätellä, että asukkaiden enemmistö Raaseporissa on ruotsinkielistä?

Kaksikieliset kunnat ja kuntaliitokset

Suomessa oli vuoden 2015 lopussa 30 kaksikielistä ja 19 ruotsinkielistä kuntaa. Ruotsinkielisistä kunnista suurin osa sijaitsi Ahvenanmaalla. Noin 1,5 miljoonaa suomalaista asuu kaksikielisessä kunnassa. Jos kunnan asukkaista vähintään 8 prosenttia tai 3 000 asukasta puhuu toista kieltä kuin enemmistö, kunta on kaksikielinen. Jos kielivähemmistön osuus laskee alle 6 prosenttiin, kunta muuttuu yksikieliseksi.

Suomenruotsalaisten osuus väestöstä on laskussa, joten kaksikielisten ja ruotsinkielisten kuntien määrä tulee laskemaan. Myös kuntaliitosten seurauksena kaksikielisiä kuntia katoaa. Kunta voi kuitenkin hakea lupaa säilyttää kunta kaksikielisenä.

Oulu, Haukipudas, Kiiminki, Oulunsalo ja Yli-Ii liittyivät yhteen 1.1.2013. Kuntaliitoksessa syntynyt uusi Oulu on väkiluvultaan Suomen viidenneksi suurin kaupunki.

nostamisen ja palveluista karsimisen, koska nämä toimenpiteet eivät ole kuntalaisten tai kunnassa toimivien yritysten mieleen.

Palvelut vaativat varoja

Suurimman menoerän kunnissa muodostavat peruspalvelut: sosiaali- ja terveystoimi sekä koulutus. Ne nielevät valtaosan kuntien budjetista. Lukiolaisen kouluvuoden hinta on keskimäärin 6 000 euroa ja suurimman osan tästä maksaa kunta. Talousvaikeuksissa etsitään nopeita säästöjä esimerkiksi kunnan työntekijöiden lomautuksilla ja jättämällä kunnan virkoja täyttämättä. Myös kunnan palveluita voidaan karsia, esimerkiksi lopettamalla kyläkouluja tai sivukirjastoja.

Monet pikkukunnat kärsivät muuttotappiosta: niiden alueelta muutetaan pois enemmän kuin mitä niihin muuttaa uusia asukkaita. Muuttotappioisten kuntien tulevaisuus

Valtio on tarjonnut kuntaliitoksia eräänlaisena patenttiratkaisuna kuntien talousongelmiin.

TEHTÄVÄT

1. **Esitä kolme erilaista keinoa, joilla kunta voi selvitä talousongelmistaan.**
2. **Miten kuntalainen voi vaikuttaa päätöksentekoon omassa kotikunnassaan?**
3. **Mitkä ovat valtuuston, hallituksen ja lautakuntien keskeiset tehtävät kunnan päätöksenteossa?**
4. **Esitä kolme argumenttia kuntaliitosten puolesta ja kolme argumenttia kuntaliitoksia vastaan.**
5. a) **Mikä olisi sopiva kuntamäärä Suomelle? Perustele.**
   b) **Etsi tietoa vireillä olevista kuntaliitoksista <www.kunnat.fi>.**

näyttää synkältä, koska työikäinen ja kunnan kouluttama nuori väestö kaikkoaa kasvukeskuksiin. Kun vauraammat kunnat pohtivat vapaaehtoisten palveluiden järjestämisen tasoa, köyhät kunnat kamppailevat peruspalveluiden järjestämisen kanssa. Kuntien väliset erot palveluiden tuottajina ovat huomattavat eri puolilla maata. Kuntalaisten määrä, ikärakenne ja yritysten määrä vaikuttavat voimakkaasti verokertymään, mikä taas vaikuttaa kunnan mahdollisuuksiin tuottaa erilaisia palveluita.

Valtio on tarjonnut eräänlaisena patenttiratkaisuna kuntien talousongelmiin **kuntaliitoksia**, kahden tai useamman kunnan sulauttamista yhteiseksi kunnaksi. Kuntaliitoksia myös tuetaan erilaisilla valtion avustuksilla, ja valtio voi ääritilanteessa pakottaa kunnan kuntaliitokseen. Kuntaliitosten sanotaan vähentävän turhaa byrokratiaa ja tehostavan palveluita ja siten tuovan taloudellisia säästöjä. Kokemukset kuntaliitosten todellisista säästövaikutuksista ovat kuitenkin melko ristiriitaisia. Todellisia säästöjä ei aina synny ja kuntalaiset pelkäävät kunnan palveluiden heikkenevän. Päätöksenteon pelätään kaikkoavan entistä kauemmaksi kuntalaisista kuntaliitosten myötä. Oma kunta myös koetaan tärkeäksi osaksi omaa identiteettiä.

15 Eduskunta kansanvallan toteuttajana

Eduskunta järjestäytyy vaalien jälkeen

Suomen perustuslain mukaan ”valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta”. Suomessa noudatetaan **edustuksellista demokratiaa** eli vaaleilla kansalaisten neljäksi vuodeksi kerrallaan valitsemat 200 kansanedustajaa edustavat periaatteessa koko kansaa. Eduskunnan tekemät päätökset kuten uudet lait ja valtion vuotuinen budjetti vaikuttavat jokaiseen suomalaiseen.

Eduskunnan koollaoloajasta puhutaan **valtiopäivinä**. Oikeuskansleri tarkistaa kansanedustajien valtakirjat vaalien jälkeen kokoontuvien valtiopäivien alussa. Tasavallan presidentti avaa juhlallisesti valtiopäivien toiminnan.

Kansanedustajat valitsevat keskuudestaan **puhemiehen** ja kaksi varapuhemiestä suunnittelemaan ja johtamaan eduskunnan työtä. Puhemiehet valitaan suurimmista puolueista ja he ovat yleensä kokeneita kansanedustajia, jotka nauttivat muiden kansanedustajien luottamusta. Puhemiehen tulee toimia puolueettomasti – ketään kansanedustajaa tai eduskuntaryhmää suosimatta tai syrjimättä. Hän johtaa puhetta ja pitää yllä työrauhaa eduskunnan täysistunnossa, joissa päätetään esimerkiksi uusista laeista. Puhemies ei osallistu äänestyksiin täysistunnoissa. Täysistunnoissa **eduskuntaryhmät** istuvat salissa puhemiehestä katsottuna oikeisto–vasemmisto-jaon mukaisessa järjestyksessä. Äärimmäisenä vasemmalla istuvat Vasemmistoliiton ja oikealla RKP:n kansanedustajat.

Kunkin puolueen kansanedustajat muodostavat oman eduskuntaryhmän, joka valitsee keskuudestaan puheenjohtajan. Eduskuntaryhmän puheenjohtaja esittää eduskunnan käymissä keskusteluissa ryhmänsä yhteisen kannan. Vaikka kansanedustajan tulee toimessaan noudattaa lain mukaan vain ”oikeutta ja totuutta”, käytännössä eduskuntaryhmät sopivat yhteisistä kannanotoistaan omissa kokouksissaan. Tätä sanotaan **puoluekuriksi** tai **ryhmäkuriksi**. Sopimalla yhteisestä kannasta eduskuntaryhmät pääsevät paremmin tavoitteisiinsa ja saavat ajettua itselleen tärkeitä asioita eduskunnassa. Puoluekuri vaihtelee puolueittain. Vihreillä ei ole varsinaista puoluekuria, mutta

Puhemiehet edustavat suurimpia puolueita ja ovat usein kokeneita kansanedustajia. Vuoden 2015 valtiopäivien alussa puhemieheksi valittiin perussuomalainen kansanedustaja Maria Lohela (keskellä). Varapuhemiehiksi valittiin Paula Risikko Kokoomuksesta ja Mauri Pekkarinen Keskustasta.

esimerkiksi Vasemmistoliiton eduskuntaryhmästä on erotettu ryhmäkuria rikkoneita kansanedustajia.

Valiokuntatyö on tärkeä osa eduskuntatyötä

Keskeinen osa kansanedustajien työtä on valiokuntatyöskentely. Eduskuntavaalien jälkeen kansanedustajat valitaan täysistunnossa eri **valiokuntiin**. Kansanedustajat toimivat 15 erikoisvaliokunnassa ja suuressa valiokunnassa. Jokainen kansanedustaja osallistuu ainakin yhden valiokunnan toimintaan. Kansanedustajan oma kiinnostus, koulutus ja siviiliammatti vaikuttavat siihen, minkä valiokunnan jäseneksi hän pääsee. Valiokuntapaikat jaetaan poliittisten voimasuhteiden mukaan: suurimmat puolueet saavat eniten valiokuntien puheenjohtajuuksia ja valiokuntapaikkoja.

Eduskunnan tehtävät

- lakien säätäminen
- valtiontaloudesta eli budjetista ja verotuksesta päättäminen
- hallituksen valvonta ja hallinnon tarkastus
- osallistuminen EU-asioiden ja ulkopolitiikan hoitoon
- kansakuntaa koskevien perusratkaisujen teko ja niiden toteuttamisen valvonta
- toimiminen kansakunnan julkisena keskustelufoorumina
- kansalaisten poliittisen aktiivisuuden ylläpito
- pääministerin valinta ja toimintakykyisen hallituksen ylläpitäminen
- hyväksyy kansainväliset sopimukset.

Eduskuntaryhmät vuoden 2015 vaalien jälkeen, kansanedustajien määrä

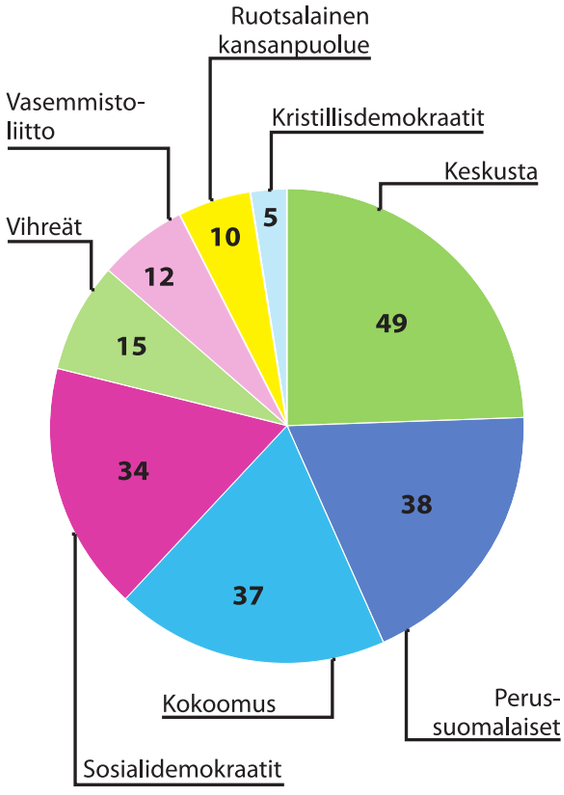

Onko eduskunta Suomen kansa pienoiskoossa?

Edustuksellisen demokratian periaatteen mukaisesti 200 kansanedustajan tulisi edustaa kattavasti koko Suomen kansaa. Kevään 2015 eduskuntavaaleissa 70,1 prosenttia äänioikeutetuista käytti valtaa äänestämällä. Edustaako eduskunta myös niitä noin 30 prosenttia kansalaisista, jotka eivät äänestäneet? Ainakin eduskunnan tekemät päätökset, kuten uudet lait, koskettavat jokaista suomalaista.

Vuoden 2015 vaaleissa valittiin eduskuntaan tavallista enemmän nuoria kansanedustajiksi, yhteensä 14 alle 30-vuotiasta. Eduskunnan kuopus on SDP:n kansanedustaja Ilmari Nurminen, joka tuli valituksi eduskuntaan 24-vuotiaana. Nuoret aikuiset ja eläkeläiset ovat yleensä olleet eduskunnassa aliedustettuina. Yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä kasvaa koko ajan, mutta ikäihmisten edustus ei välttämättä lisäänny samassa suhteessa päätöksenteossa esimerkiksi kunnanvaltuustossa tai eduskunnassa. Kaikkien kansanedustajien keski-ikä vuonna 2015 oli 47 vuotta.

Ensimmäiseen eduskuntaan vuonna 1907 valittiin 19 naiskansanedustajaa. Naisten osuus kansanedustajista on kasvanut hitaasti, vuoden 2015 vaaliessa tuli valituksi yhteensä 83 naista. Ensimmäinen naispuolinen eduskunnan puhemies oli Kokoomuksen Riitta Uosukainen.

Kansanedustajiksi valitut ovat yleensä sosioekonomiselta asemaltaan parempiosaisia kuin äänestäjät keskimäärin. He ovat siis korkeammin koulutettua ja heidän palkkatasonsa on parempi kuin heitä äänestävien keskimäärin. Suomi on jaettu vaalipiireihin, jotta maan kaikista osista saadaan vaaleissa väkilukuun suhteutettu edustus eduskuntaan. Ennen vuoden 2015 vaaleja toteutettu vaalipiiriuudistus herätti myös kritiikkiä. Kun kaksi pienempää vaalipiiriä yhdistettiin yhdeksi suureksi, monen pienen paikkakunnan ehdokkaan mahdollisuudet mennä läpi laskivat, koska suurten kaupunkien äänimäärä on ratkaiseva. Edustaako eduskunta myös maakuntien Suomea vai ainoastaan kasvukeskuksia?

Vihreät saavutti vaalivoiton kevään 2015 vaaleissa ja ryhmän koko kasvoi viidellä kansanedustajalla. Vihreän eduskuntaryhmän puheenjohtajaksi valittiin Outi Alanko-Kahiluoto. Kansanedustajan työ vaatii yhteistyötaitoja; yksin ei saa valmista aikaan. Omille aloitteille on saatava laaja kannatus. Kansanedustaja voi tulla valituksi vaaleissa niin monta kertaa kun kannatusta riittää.

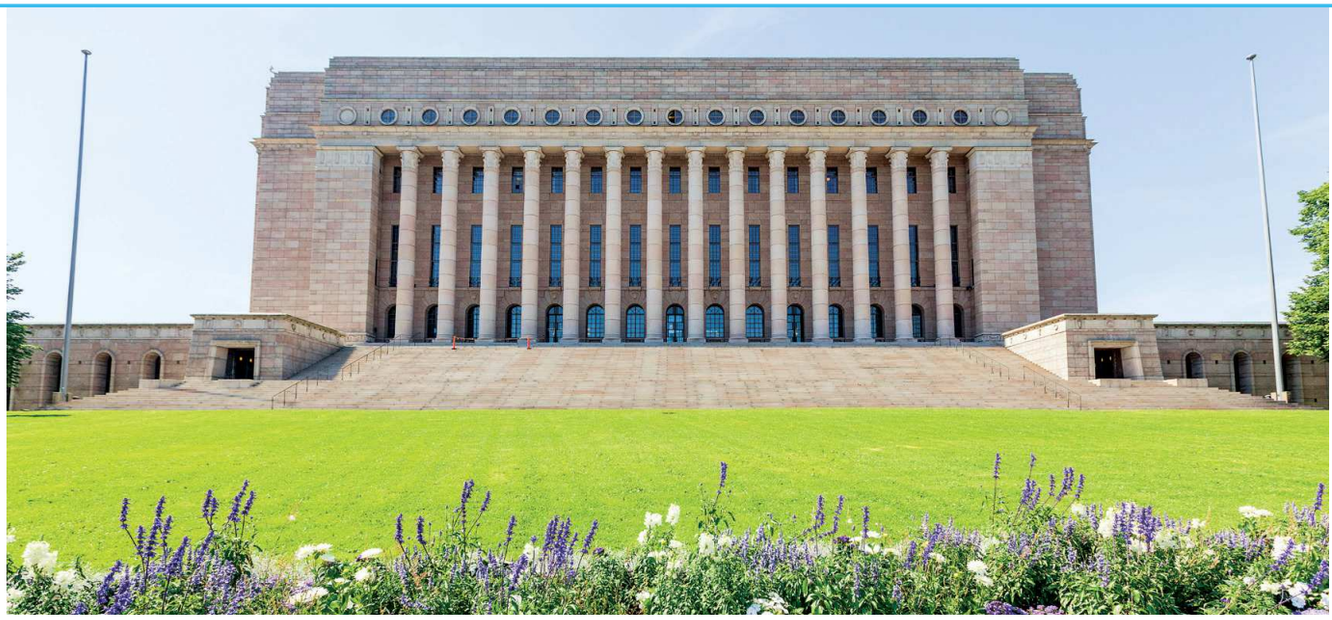

Autonomian aikana (1809–1917) Venäjän keisari avasi valtiopäivät. Nykyisin valtiopäivät avaa tasavallan presidentti. Kansaa edustavat säätyjen sijasta puolueista ja valitsijayhdistyksistä valitut kansanedustajat eri puolilta maata. Eduskuntatalo valmistui vuonna 1931 J. S. Sirénin suunnitelman mukaisesti ja se edustaa 1920-luvun klassismia. Vuonna 2015 eduskuntatalo meni remonttiin ja kansanedustajat siirtyivät tilapäisiin tiloihin. Remontoitu eduskuntatalo otetaan käyttöön itsenäisyyden satavuotisjuhlavuonna 2017.

Arvostetuin valiokunnista on **suuri valiokunta**, joka toimii käytännössä Suomen EU-valiokuntana. Ahvenanmaalta valittu kansanedustaja pääsee automaattisesti suureen valiokuntaan.

EU:n yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan kuuluvat asiat käsitellään ulkoasiainvaliokunnassa. Valiokunnat kokoontuvat viikoittain 1–4 kertaa ja valmistelevat uusia lakeja ja muita eduskunnassa käsiteltäviä asioita. Ne kutsuvat kokouksiinsa eri alojen asiantuntijoita saadakseen esimerkiksi lainsäädännössä tarvittavaa taustatietoa. Valiokuntien kokoukset ovat yleisöltä suljettuja. Valiokuntien esityslistat ja päätöspöytäkirjat ovat kuitenkin yleensä kaikille julkisia.

Eduskunta lainsäätäjänä

Vallan kolmijako-opin mukaisesti valta on jaettu lainsäädäntö-, toimeenpano ja tuomiovaltaan vallan keskittymisen estämiseksi. Eduskunta käyttää Suomessa ylintä lainsäädäntövaltaa. Lakien säätäminen on eduskunnan keskeisin tehtävä. Jäsenyys EU:ssa merkitsee sitä, että Suomen on sovitettava yhteen EU-lainsäädäntö, kuten **asetukset** ja **direktiivit**, Suomen oman lainsäädännön kanssa.

Jokainen kansanedustaja saa tehdä **lakialoitteita**. Useimmiten laki syntyy kuitenkin hallituksen esityksestä, joita annetaan vuosittain noin 250. Jos kansanedustaja saa aloitteensa taakse vähintään sata kansanedustajaa, se käsitellään kuin hallituksen esitys. Ensimmäinen **kansalaisaloitteen** pohjalta syntynyt uusi laki oli laki sukupuolineutraalista avioliitosta vuonna 2014.

Tarve uuteen lakiin voi syntyä arjen kokemuksista. Laki ei toimi, sitä ei noudateta tai yhteiskunta on muuttunut niin paljon,

Nuoret ehdokkaat keräsivät 2015 eduskuntavaaleissa muhkeita äänisaaliita, esimerkiksi Vasemmistoliiton Li Andersson sai yli 15 000 ääntä. Ilmari Nurminen (sd) arveli saaneensa ääniä myös ikäihmisiltä. Nuoria kansanedustajia yhdistää toiminta oman puolueen nuorisojärjestöissä ja erilaisissa kansalaisjärjestöissä.

että laki on vanhentunut. Uusi laki lähtee liikkeelle eduskunnan **lähetekeskustelulla**. Kansanedustajat esittävät toiveitaan ja ajatuksiaan uudesta laista, mutta mitään päätöksiä ei lähetekeskustelussa tehdä. Laki lähetetään valmisteltavaksi asianomaiseen valiokuntaan, jossa sitä valmistellaan perusteellisesti, usein kuukausien ajan asiantuntijoita kuullen. Lakiesitys tulee valiokunnasta **täysistuntoon**. Eduskunnan täysistunnossa lakiesitys käy läpi kaksi käsittelyä. Ensimmäisessä käsittelyssä päätetään lain tarkka sanamuoto. Tarvittaessa lain sisällöstä ja yksityiskohdista äänestetään.

Toisessa käsittelyssä laki joko hyväksytään tai hylätään. Lain sisältöön tai sanamuotoon ei toisessa käsittelyssä tehdä muutoksia. Tavallisen lain hyväksymiseen riittää **yksinkertainen enemmistö** annetuista äänistä eli jaa-ääniä enemmän kuin ei-ääniä. Mikäli eduskunta tekee ensimmäisessä käsittelyssä muutoksia valiokunnan ehdotukseen, lakiesitys voidaan lähettää ensimmäisen ja toisen käsittelyn välissä suureen valiokuntaan. Tämä on kuitenkin varsin harvinaista.

Presidentin tulee vahvistaa laki allekirjoituksellaan. Mikäli presidentti ei vahvista lakia, se palautuu eduskuntaan. Jos eduskunta hyväksyy lain muutoksitta yksinkertaisella enemmistöllä, laki tulee voimaan ilman presidentin allekirjoitusta. Presidentti ei voi varsinaisesti estää lain voimaantuloa, mutta hän voi pitkittää sitä. Kaikki presidentit ovat jättäneet joitakin lakeja vahvistamatta.

Uudet lait ja niitä täydentävät asetukset julkaistaan säädöskokoelmassa, jonka

Eduskunnan valiokunnat 2015–2018:

Suuri valiokunta
Perustuslakivaliokunta
Ulkoasiainvaliokunta
Valtiovarainvaliokunta
Hallintovaliokunta
Lakivaliokunta
Liikenne- ja viestintävaliokunta
Maa- ja metsätalousvaliokunta
Puolustusvaliokunta
Sivistysvaliokunta
Sosiaali- ja terveysvaliokunta
Talousvaliokunta
Tulevaisuusvaliokunta
Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta
Ympäristövaliokunta
Tarkastusvaliokunta

Valiokuntia on yhteensä 16. Valiokunnissa on 17 jäsentä, paitsi valtiovarainvaliokunnassa, jossa on 21 kansanedustajaa ja suuressa valiokunnassa, jossa on 25 kansanedustajaa.

Kansalaisaloitteesta uudeksi laiksi

Kansalaisilla on ollut mahdollisuus osallistua lainsäädäntöön kansalaisaloitteen kautta vuodesta 2012 alkaen. Eduskunnalla on velvoite ottaa kansalaisaloite käsiteltäväksi, jos sen on allekirjoittanut puolen vuoden aikana vähintään 50 000 kansalaista. Aloitteen hyväksyminen samoin kuin mahdolliset muutokset aloitteeseen jäävät eduskunnan harkittaviksi. Jos aloite tulee eduskunnassa hylätyksi, samasta asiasta voidaan tehdä uusi aloite. Sen taakse on jälleen kerättävä vähintään 50 000 allekirjoitusta.

Kansalaisaloitteen käsittely eduskunnassa alkaa lähetekeskustelulla, joka käydään täysistunnossa. Eduskunta päättää, mihin valiokuntaan asia lähetetään valmisteltavaksi. Kansalaisaloitteen tekijöiden edustajille on varattava tilaisuus tulla kuulluksi valiokuntakäsittelyn yhteydessä. Valiokunta voi myös kuulla asianomaisen ministeriön edustajaa sekä muita asiantuntijoita.

Valiokunta voi jatkaa asian käsittelyä ja laatia siitä mietinnön täysistuntokäsittelyä varten. Valiokunta voi päätyä myös siihen, että kansalaisaloite ei saa valiokunnan tukea ja sen jatkokäsittelystä luovutaan. Tämä ei merkitse asian raukeamista tai päätöstä kansalaisaloitteen hylkäämisestä, vaan se jää odottamaan mahdollisia myöhempiä toimenpiteitä kuten hallituksen esitystä.

Kansalaisaloite voidaan ottaa valiokunnassa myöhemmin uuteen käsittelyyn. Käsittelemättä jäänyt kansalaisaloite raukeaa vaalikauden päättyessä. Kansalaisaloitteella pyritään vahvistamaan suomalaista demokratiaa ja aktivoimaan kansalaisia vaikuttamaan yhteisiin asioihin. Kansalaisaloitetta on myös kritisoitu: esimerkiksi 50 000 allekirjoituksen rajaa on pidetty liian matalana.

jälkeen lakia on alettava noudattaa. Media kertoo uusista laeista, jotta kansalaiset pysyisivät jatkuvasti muuttuvan lainsäädännön tasalla

Perustuslaki vaatii suuremman yksimielisyyden

Perustuslaki on lainsäädännön ja julkisen vallankäytön perusta. Suomen nykyinen perustuslaki tuli voimaan vuonna 2000. Tavallisia lakeja käsitellään eduskunnassa runsaasti, mutta perustuslakia muutetaan vain harvoin. Se on suomalaisen yhteiskunnan kivijalka, jota tavalliset lait täydentävät. Perustuslaki sisältää säännökset valtion ylimmästä vallankäytöstä, vaaleista ja Suomen kansalaisen perusoikeuksista. Siksi perustuslain säätäminen vaatii suuremman enemmistön tuen kuin tavallinen laki. Tavalliset lait eivät saa olla ristiriidassa perustuslain kanssa – jos näin on, tavallista lakia muutetaan.

Perustuslaki voi syntyä kahdella tavalla. Perustuslaki voidaan hyväksyä yksinkertaisella enemmistöllä ja jättää lepäämään yli vaalien seuraavan eduskunnan hyväksyttäväksi 2/3 enemmistöllä. Jos perustuslain muutos halutaan saada voimaan nopeasti, se voidaan julistaa kiireelliseksi 5/6 enemmistöllä ja hyväksyä sen jälkeen heti 2/3 enemmistöllä. Näin myös yleensä tapahtuu.

Eduskunnalla on taloudellista valtaa

Eduskunnalla on myös taloudellista päätäntävaltaa. Useat eduskunnan säätämät lait koskettavat taloutta, esimerkiksi verotusta. Eduskunta hyväksyy vuosittain valtion tulo- ja menoarvion eli **budjetin**. Budjetin

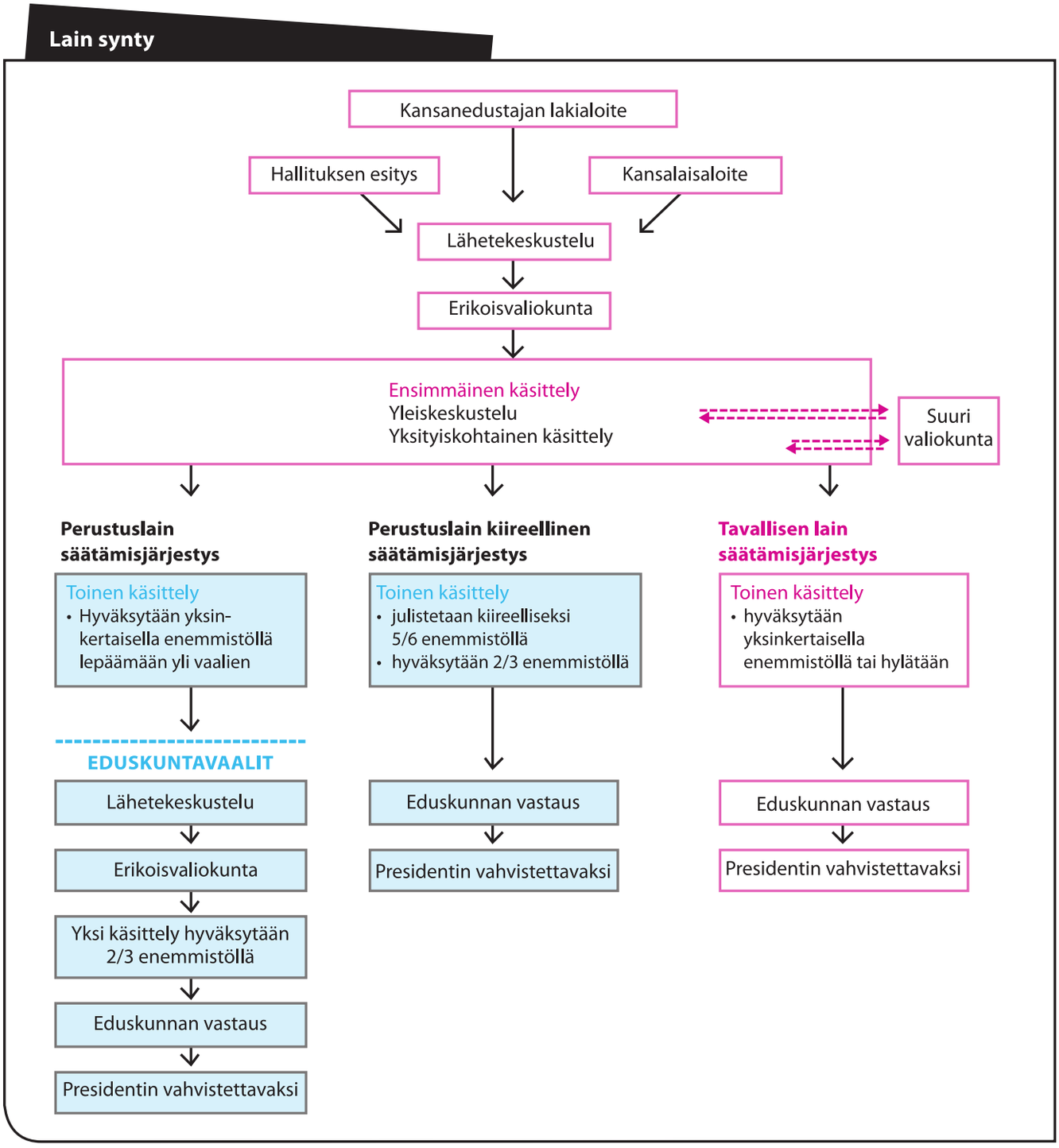

valmistelu tapahtuu valtiovarainministeriössä.

Budjetin käsittely eduskunnassa alkaa syksyisin täysistunnossa lähetekeskustelulla. Lähetekeskustelusta budjettiesitys menee valtiovarainvaliokuntaan, jossa siitä laaditaan mietintö. Budjettia käsitellään eduskunnan täysistunnossa vain kerran, mutta tämä käsittely voi kestää päiviä ja siihen liittyy lukuisia äänestyksiä budjetin yksityiskohdista. Varsinkin oppositiopuolueiden kansanedustajat ovat usein tyytymättömiä hallituksen laatiman budjetin linjauksiin.

Uutta budjettia aletaan noudattaa seuraavan vuoden alusta.

Eduskunta myös valvoo budjetin toteutumista. Jos taloudessa tapahtuu yllättäviä muutoksia ja valtion menoihin tarvitaan lisärahoitusta, eduskunta voi hyväksyä **lisäbudjetin**. Kansanedustajilla on mahdollisuus tehdä talousarvioaloitteita eli ehdotuksia määrärahoista, jotka liitetään budjettiin. Usein kansanedustajat yrittävät saada aikaan budjettiin talousarvioaloitteita oman kotiseutunsa kehittämiseksi. Kansanedustajat tekevät myös erilaisia toimenpidealoitteita hallitukselle.

Eduskunta ja EU

Suomen liittyminen Euroopan unionin jäseneksi vuonna 1995 muutti eduskunnan toimintaa. Jotta jäsenyys ei olisi heikentänyt eduskunnan lainsäädäntövaltaa, otettiin valtiopäiväjärjestykseen tarkat säännökset eduskunnan osallistumisesta EU-asioiden valmisteluun Suomessa. Euroopan unionin erilaiset säädökset kuten asetukset ja direktiivit luovat sen viitekehyksen, jonka sisällä eduskunnan lainsäädäntö tapahtuu. Yksikään laki ei voi olla ristiriidassa EU-säädösten kanssa. Jos näin on, kansallinen laki väistää EU:n määräyksiä.

Suuressa valiokunnassa valmistellaan Euroopan unionin ja Suomen välisiä asioita. Suuri valiokunta varmistaa, että eduskunnan vaikutus ja parlamentaarinen valvonta toteutuvat EU:n päätöksenteossa. Suuri valiokunta pitää huolen myös siitä, että eduskunta on ajan tasalla EU:n päätöksistä.

Perustuslain mukaan hallituksen on annettava eduskunnalle tietoja asioiden valmistelusta Euroopan unionissa ja kuultava eduskuntaa unionin asioissa. Myös jokainen ministeri käy suuren valiokunnan kuultavana ennen EU:n ministerineuvoston kokousta. Ministeri selvittää suurelle valiokunnalle tulevan ministerineuvoston kokouksen asialistaa ja Suomen kantoja käsiteltäviin asioihin. Ministerineuvoston kokoukseen osallistuu Suomesta ja muista EU-maista se ministeri, jonka toimialaan teemat liittyvät. Kun kyse on EU:n yhteisestä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, eduskunnan ääntä käyttää ulkoasiainvaliokunta.

Suomea koskevia ulkopoliittisia sopimuksia ei voi solmia ilman eduskunnan vahvistusta eli ratifiointia. Esimerkiksi Suomen liittyminen Euroopan unioniin päätettiin lopullisesti eduskunnan äänestyksessä. Eduskunta päättää muodollisesti myös sodasta ja rauhasta yhdessä tasavallan presidentin kanssa.

Eduskunnan oikeusasiamies valvoo korkeiden virkamiesten toimintaa ja ihmisoikeuksien toteutumista maassa. Kansalaiset lähestyvät eduskunnan oikeusasiamiestä yleensä kirjeitse ja sähköpostitse ja vetoavat häneen, jos he kokevat kärsineensä vääryyttä itseään koskevassa asiassa. **Oikeuskanslери** taas valvoo hallituksen ja ministerien toiminnan laillisuutta.

Eduskunta valvoo hallitusta

Eduskunta valitsee äänestämällä eduskuntavaalien jälkeen maalle uuden pääministerin,

Hallitus on kaatunut välikysymykseen vain neljä kertaa Suomen historian aikana. Oppositio voi hyökätä voimakkaasti hallituksen linjauksia ja päätöksiä vastaan ja esittää omia vaihtoehtojaan. RKP:n Carl Haglund arvosteli hallitusta sen päätöksestä leikata 300 miljoonaa euroa koulutusmenoista vuodesta 2016 alkaen.

joka muodostaa uuden hallituksen. Eduskunnan tulee valvoa hallituksen ja ministerien toimintaa. Hallituksen kokonaisuutena ja jokaisen ministerin erikseen tulee nauttia eduskunnan luottamusta. Jos luottamusta ei ole, ministerin tai koko hallituksen on erottava. Tätä periaatetta kutsutaan parlamentarismiksi.

Kansanedustajilla on oikeus saada tietoa hallituksen ja ministereiden toiminnasta. Käytännössä kysymysten esittäminen hallitukselle on myös tapa valvoa hallituksen toimintaa. Jokainen kansanedustaja saa tehdä ministereille heidän toimialaansa koskettavia kirjallisia ja suullisia kysymyksiä. **Kirjallinen kysymys** toimitetaan puhemiehen välityksellä ministerille, joka vastaa siihen 21 päivän kuluessa. Kysymys ja vastaus jaetaan kaikille kansanedustajille. Kysymys voi koskettaa jotakin vireillä olevaa hanketta tai vaikkapa lakia, josta kansanedustaja haluaa tarkempaa tietoa. Kansanedustaja saa tehdä kirjallisia kysymyksiä myös valtiopäivien ollessa keskeytyneinä, esimerkiksi kesäloman aikana.

Eduskunnan **suullinen kyselytunti** pidetään torstaisin ja se televisioidaan suorana lähetyksenä. Puhemies päättää, kuka saa kysyä ja mitä teemoja otetaan esille, mutta tarkkoja kysymyksiä ei tiedä ennakolta kukaan. Kysymysten ja vastauksien pituus rajataan minuuttiin, jotta mahdollisimman moni kansanedustaja ehtisi kysyä tunnin aikana. Kysyjällä on oikeus tehdä tarkentava lisäkysymys vastauksen jälkeen. Kysymykset eivät johda äänestyksiin tai muihin toimenpiteisiin, mutta niiden kautta nostetaan esiin tärkeitä teemoja ja saadaan uutta tietoa hallituksen työskentelystä. Kyselytunti osoittaa, että eduskunta on vilkkaan poliittisen keskustelun areena.

Oppositio hallituksen kaadossa

Välikysymyksen jättämiseen hallitukselle tarvitaan vähintään 20 kansanedustajan allekirjoitus. Välikysymyksen takana ovat aina opposition kansanedustajat. Hallituksen tulee antaa perusteellinen vastaus välikysymykseen kahden viikon kuluessa. Hallituksen vastauksen antaa eduskunnalle asiasta vastaava ministeri tai pääministeri. Vastausta seuraa laaja keskustelu, jossa ensimmäisen puheenvuoron käyttää välikysymyksen ensimmäisenä allekirjoittanut kansanedustaja. Pitkän välikysymyskeskustelun aikana kukin eduskuntaryhmä esittää vuorollaan kantansa välikysymyksestä annettuun vastaukseen. Lopuksi eduskunta äänestää hallituksen luottamuksesta.

Jos enemmistö kansanedustajista antaa hallitukselle tukensa, se on saanut **luottamuslauseen** ja voi jatkaa toimissaan. Jos enemmistö äänestää hallitusta vastaan, se on saanut **epäluottamuslauseen** ja sen on erottava. Enemmistöhallitusten aikana on selvää, että hallitus ei kaadu välikysymykseen. Vähemmistöhallitukselle välikysymys on vaarallisempi, koska hallituksella ei ole kansanedustajien enemmistön tukea takanaan. Välikysymyksen avulla oppositio nostaa esiin tärkeitä kysymyksiä ja kohottaa samalla omaa poliittista profiiliaan.

Hallitus kertoo toimistaan eduskunnalle

Eduskuntakeskustelua on laajennettu ajankohtaiskeskustelun ja **pääministerin ilmoituksen** avulla. Kansanedustaja voi ehdottaa laajempaa keskustelua jostakin tärkeästä ajankohtaisesta teemasta. Pääministeri tai hänen määräämänsä toinen ministeri voi kertoa jostakin merkittävästä hallituksen päätöksestä tai linjauksesta antamalla pääministerin ilmoituksen eduskunnalle. Kumpikaan keskustelu ei voi johtaa hallituksen eroon.

Hallitus voi mitata suosiotaan eduskunnassa antamalla eduskunnalle tiedonannon. Tiedonantoa seuraa keskustelu eduskunnan täysistunnossa, minkä jälkeen se voidaan lähettää valiokuntaan käsiteltäväksi. Lopuksi äänestetään hallituksen tai yksittäisen ministerin luottamuksesta. Hallitus voi antaa selonteon, joka lähetetään asianomaiseen valiokuntaan. Asiasta käydään perusteellinen keskustelu eduskunnan täysistunnossa. Hallituksen luottamuksesta ei selonteon yhteydessä kuitenkaan äänestetä.

TEHTÄVÄT

1. **Millaisia vaikutusmahdollisuuksia jokaisella kansanedustajalla on työssään?**

2. a) **Miten perustuslain säätäminen ja muuttaminen poikkeaa tavallisen lain säätämisestä?**
   b) **Miksi perustuslain säätäminen on tehty tavallista lakia vaikeammaksi?**
   c) **Miksi kansalaisaloite on otettu käyttöön lainsäädännössä? Etsi tietoa vireillä olevista kansalaisaloitteista. <kansalaisaloite.fi>**

3. **Millä keinoilla eduskunta voi valvoa hallituksen toimintaa?**

4. **Ota kantaa väitteeseen: Eduskunta on Suomen kansa pienoiskoossa. Etsi ja listaa tekstistä argumentteja väitteen puolesta ja vastaan.**

5. **Etsi tietoa eduskunnan viikko-ohjelmasta ja vireillä olevista laeista. <www.eduskunta.fi>**

Eduskunnan enemmistö voi erottaa kansanedustajan, joka on laiminlyönyt toistuvasti tehtäviään tai syyllistynyt vakavaan rikokseen. Kansanedustaja voi jättää eduskunnan omasta halustaan, jos tulee valituksi johonkin toiseen luottamustehtävään, esimerkiksi europarlamentin jäseneksi. Eduskunnan valvontavaltaan kuuluu myös mahdollisuus nostaa syyte **valtakunnanoikeudessa** ministeriä, presidenttiä tai oikeuskansleria vastaan.

16 Valtioneuvosto johtaa maan poliittista elämää

Uuden hallituksen syntyvaiheet

Kun puhutaan hallituksesta, tarkoitetaan useimmiten pääministeriä ja muita ministereitä. Tarkkaan ottaen **hallitus** tarkoittaa **valtioneuvostoa** ja tasavallan presidenttiä yhdessä. Valtioneuvoston muodostavat ministerit, heidän johtamansa ministeriöt virkamiehineen sekä oikeuskansleri. Käytännössä termejä hallitus ja valtioneuvosto käytetään toistensa synonyymeinä.

Hallitus vaihtuu tavallisesti eduskuntavaalien jälkeen. Eduskuntavaaleista on jo alettu puhua ”pääministerivaalina”. Parlamentarismin hengessä eduskuntavaalin tulos

Pääministeri Juha Sipilän hallitus nimitettiin tehtäväänsä toukokuussa 2015. Mukaan hallitukseen tulivat Keskustan lisäksi Kokoomus ja perussuomalaiset. Opposition muodostavat SDP, Vasemmistoliitto, Vihreät, kristillisdemokraatit ja RKP.

huomioidaan uutta hallitusta koottaessa: vaalien voittajat otetaan tavallisesti mukaan ja häviäjät jäävät oppositioon eli hallituksen ulkopuolelle. Käytännössä kuvio ei ole näin yksioikoinen. Tapana on, etteivät kaikki eduskunnan suuret puolueet tule mukaan hallitukseen, jotta oppositio on tarpeeksi vahva vastavoima hallitukselle. Myöskään vaaleissa voittanut pikkupuolue ei aina pääse uuteen hallitukseen. Toisaalta myöskään vaalitappio ei merkitse automaattisesti oppositioon jäämistä.

Vaalien suurimman puolueen puheenjohtajasta tulee **hallitustunnustelija** eli hallitusneuvotteluiden vetäjä ja useimmiten myös seuraava pääministeri. Hallitustunnustelija käy neuvotteluita aluksi kaikkien eduskuntaryhmien kanssa kartoittaakseen, mitkä puolueet pystyvät tekemään hallitusyhteistyötä parhaiten. Tulevan hallitusohjelman tärkeimmät kohdat pyritään sopimaan jo alkuvaiheessa. Kullakin hallituksella on erityisiä tavoitteita, joita se pyrkii toimillaan edistämään.

Perustuslain mukaan eduskunta valitsee vaalien jälkeen pääministerin. Presidentti ilmoittaa muodollisesti eduskunnalle pääministeriehdokkaan, jonka tulee saada taakseen kansanedustajien enemmistö. Käytännössä presidentti ei voi vaikuttaa pääministerin valintaan.

Hallituksen syntyvaiheet

Eduskuntavaalit

↓

Suurimman puolueen puheenjohtaja ryhtyy vetämään hallitusneuvotteluita. Jos neuvottelut onnistuvat, hänestä tulee seuraava pääministeri.

↓

Eduskuntaryhmät neuvottelevat vuorotellen hallitustunnustelijan kanssa ja vastaavat mahdollisesti niille esitettyihin kysymyksiin.

↓

Eduskunta äänestää pääministeriehdokkaan hyväksymisestä neuvotteluiden jälkeen. Hallitustunnustelija äänestetään yleensä uudeksi pääministeriksi.

↓

Jos hallitustunnustelija ei saa äänten enemmistöä, hallitusneuvottelut alkavat uudelleen, minkä jälkeen eduskunta äänestää uudesta pääministeriehdokkaasta.

↓

Jos uusikaan pääministeriehdokas ei saa äänten enemmistöä, äänestetään kolmannen kerran. Pääministeriksi valitaan eniten ääniä saanut ehdokas.

↓

Presidentti nimittää lopuksi muodollisesti pääministerin ja muut ministerit.

↓

Nimitetty hallitus antaa hallitusohjelman tiedonantona eduskunnalle.

↓

Saatuaan äänestyksessä eduskunnan luottamuksen hallitus aloittaa työskentelynsä.

Pääministeri kokoaa hallituksen

Pääministeri kokoaa ympärilleen ne puolueet, joiden kanssa hän neuvotteluiden jälkeen katsoo yhteistyön onnistuvan parhaiten. Perustuslain mukaan ”valtioneuvostoon kuuluu pääministeri ja tarvittava määrä ministereitä.” Tarpeellisen määrän ja ministerilistan päättää käytännössä pääministeri. Esimerkiksi Sipilän vuonna 2015 muodostettuun hallitukseen kuuluu 14 ministeriä. Pääministeri kokoaa ministerit ”rehellisiksi ja taitaviksi tunnetuista Suomen kansalaisista”, kuten perustuslaki edellyttää. Muita pätevyysvaatimuksia ei ministerille esitetä. Useimmiten ministerit ovat kokeneita kansanedustajia, mutta mukana voi olla puolueisiin sitoutumattomia ammattiministereitä. Europarlamentaarikko ei voi kuitenkaan toimia samanaikaisesti ministerinä.

Hallitukseen mukaan tulevat puolueet neuvottelevat ja laativat laajan poliittisen sopimuksen eli **hallitusohjelman**. Hallitus pyrkii toiminnallaan toteuttamaan hallitusohjelmassa sovittuja tavoitteita. Maassa tulee aina olla toimiva hallitus. Tasavallan presidentti myöntää eron entiselle hallitukselle vasta, kun uusi on saatu koottua, ja nimittää saman tien uuden tehtäväänsä. Hallitus antaa eduskunnalle ohjelmansa tiedonantona, minkä jälkeen hallituksen luottamuksesta äänestetään. Uuden hallituksen toiminta voi alkaa, kun se on saanut eduskunnalta luottamuksen.

Hallituksen tehtävät

- käyttää korkeinta toimeenpanovaltaa eli panee toimeksi eduskunnan ja presidentin tekemiä päätöksiä
- tekee eduskunnalle esityksiä uusiksi laeiksi
- valmistelee eduskunnalle vuotuisen budjetin eli tuloja menoarvion
- toteuttaa oman hallitusohjelmansa tavoitteita
- suunnittelee Suomen osallistumista EU:n päätöksentekoon – pääministeri johtaa Suomen EU-suhteita
- tekee poliittisia linjauksia
- sovittaa yhteen valtionhallinnon ja eri ministeriöiden toimintaa
- ulkopolitiikan johtaminen yhteistoiminnassa presidentin kanssa.

Erilaisia hallitusvaihtoehtoja

Suomessa on tavoitteena muodostaa **enemmistöhallitus**, jolla on kansanedustajien enemmistö eli yli 100 kansanedustajaa takanaan. Enemmistöhallituksella on parhaat edellytykset pitkäjänteiseen toimintaan, koska sen takana on eduskunnan enemmistön luottamus. Suomen pitkäikäisimmät hallitukset ovat olleet monen puolueen enemmistöhallituksia.

Ministeriksi valitun henkilön tulee julkisesti selvittää velkansa, omaisuutensa, vastuunsa ja elinkeinon harjoittamisensa jääviystapausten välttämiseksi. Mikäli mitään estettä ministerin tehtävään ryhtymiselle ei ilmene, ministeri voi vannoa virkavalan.

Joskus hallitusneuvottelut saattavat johtaa **vähemmistöhallituksen** syntyyn: tällöin hallituksen takana eduskunnassa on kansanedustajista alle sata. Vähemmistöhallituksen toimintaedellytykset ovat selvästi heikommat kuin enemmistöhallituksen. Vähemmistöhallitus voi syntyä yhden tai useamman puolueen ympärille.

Jos eduskunnan kaikki puolueet tulevat mukaan uuteen hallitukseen, puhutaan **yhteishallituksesta**. Yhteishallituksen voi olla vaikeaa laatia toimivaa hallitusohjelmaa, koska eduskunnassa on kovin erilaisia puolueita. Yhteishallituksen aikana maasta puuttuu täysin oppositio. Silloin kukaan ei kritisoi hallituksen toimintaa. Suomessa yhteishallituksia on toiminut lähinnä sotavuosina, jolloin kansallista yksituumaisuutta on muutenkin korostettu. Rauhan aikana yhteishallituksen voisi olla mahdoton sopia hallitusohjelmasta ja saada aikaan poliittisia päätöksiä.

Jos puolueet eivät pääse sopuun hallitusyhteistyöstä, voidaan tilapäisesti nimittää **virkamieshallitus**. Sen ministerit ovat puolueisiin sitoutumattomia eri alojen ammattilaisia. Virkamieshallitus on Suomessa pyritty mahdollisimman nopeasti korvaamaan poliittisella hallituksella.

Hallituksille annetaan lempinimiä niiden poliittisen koostumuksen mukaan:

- **punamultahallitus**:
  mukana ovat SDP + KESK
  ja porvarillisia pikkupuolueita
- **kansanrintamahallitus**:
  mukana ovat SDP + VAS + KESK
- **sinipunahallitus**:
  mukana ovat SDP + KOK
  ja porvarillisia pikkupuolueita
- **sateenkaarihallitus**:
  mukana ovat SDP + KOK + VAS
  ja muita porvarillisia pikkupuolueita (ei KESK)
- **sinivihreä hallitus**:
  mukana ovat KOK + KESK + VIHR + RKP

Pääministeri johtaa Suomen EU-politiikkaa. Pääministeri Juha Sipilä ja Saksan liittokansleri Angela Merkel tapasivat EU:n huippukokouksessa vuonna 2015.

Suomi on monipuoluejärjestelmä ja vain harvoin yhdellä puolueella on edellytyksiä muodostaa yksin enemmistöhallitus. Useimmiten hallitukset ovat olleet monen puolueen **koalitiohallituksia**. Suurimmat puolueet saavat ”raskaimmat salkut” kuten pää-, ulko- ja valtiovarainministerin tehtävät, ja pienpuolueet ovat hallituksessa mukana eräänlaisina ”apupuolueina”. Useimmiten hallituksessa mukana ollut pääpuolue on Suomen Keskusta ja pienpuolueista RKP.

Pääministeri hallituksen keulahahmona

Suomi on viime vuosikymmeninä kehittynyt muiden Länsi-Euroopan maiden suuntaan kohti parlamentarismia, jossa valtaa käyttävät vahvan presidentin sijasta pääministeri ja maan parlamentti, Suomessa eduskunta. Presidentin valtaa on vuoden 2000 perustuslaissa siirretty pääministerille ja eduskunnalle. Voidaankin sanoa, että tämän päivän Suomessa pääministeri johtaa maan poliittista

Hallitus suunnittelee vuotuisen tuloja menoarvion eli budjetin, jonka eduskunta keskusteluiden ja äänestysten jälkeen hyväksyy. Mukana keskustelemassa Suomen talouden ajankohtaisista ja pidemmän aikavälin taloudellisista haasteista olivat muun muassa valtiovarainministeri Alexander Stubb (kok) ja kunta- ja uudistusministeri Anu Vehviläinen (kesk).

elämää. Hallitukset personoituvat pääministerin mukaan: yleisesti puhutaan esimerkiksi ”Sipilän hallituksesta”.

Pääministeri johtaa hallituksen toimintaa ja hallituksen **yleisistuntoja**. Hän johtaa **ministerivaliokuntien** toimintaa ja päättää, mihin ministerivaliokuntaan kukin ministeri tulee mukaan. Pääministeri vastaa hallituksen puolesta sille esitettyyn kritiikkiin ja voi vastata opposition tekemään välikysymykseen. Pääministerin tulisi olla hallituksen kokoava voima, joka tasoittelee ministereiden ja hallituspuolueiden välisiä erimielisyyksiä. Myös pääministerin persoonalla on vaikutusta siihen, millaiseksi hänen asemansa ja arvovaltansa muodostuu.

Pääministerin asema korostuu myös siksi, että hän on useimmiten suurimman eduskuntapuolueen puheenjohtaja. Presidentti voi hajottaa eduskunnan ja määrätä uudet vaalit vain pääministerin perustellusta ehdotuksesta. Jos presidentti on estynyt tehtäviensä

Hallituksen työskentelytavat

Hallitus käyttää toimeenpanovaltaa maassa yhdessä presidentin kanssa. Toimeenpanovalta merkitsee, että hallitus panee esimerkiksi eduskunnan säätämät lait käytäntöön. Hallituksen keskeiset työskentelymuodot ovat:

Yleisistunto: viikoittain kokoontuva pääministerin johtama työskentelymuoto.

- Keskeinen mutta muodollinen kokous, jossa asioista päätetään kollegiaalisessa järjestyksessä nuorimmasta ministeristä vanhimpaan. Käytännössä hallitus antaa ulospäin itsestään yksimielisen ja yhtenäisen kuvan, vaikka yleisistunnossa käydään kiivastakin sananvaihtoa.
- Yleisistunnon päätökset tehdään esittelijän ehdotuksen perusteella. Yleisistunto on päätösvaltainen, kun paikalla on vähintään viisi ministeriä.

Presidentin esittely: yleensä perjantaisin kokoontuva presidentin esittely on päätösvaltainen, kun paikalla on presidentin lisäksi viisi ministeriä.

- Ministerit esittelevät oman toimialansa kysymyksiä presidentille, joka hyväksyy tai hylkää ne. Jos esittelyssä tapahtuu virhe, vastuu on esittelevällä ministerillä. Noin neljännes kaikista hallituksen asioista tulee presidentin päätettäväksi.

Iltakoulu: vapaamuotoisempi, yleisistuntoa valmisteleva istunto, jossa puhetta johtaa pääministeri. Mukana voi olla oikeuskansleri, joka valvoo hallituksen työskentelyn laillisuutta sekä eri alojen asiantuntijoita.

Ministerivaliokunnat: hallituksen päätöksiä valmistellaan myös ministerivaliokunnissa, joita on nykyisin neljä. Pääministeri päättää, mihin valiokuntaan kukin ministeri tulee mukaan ja johtaa puhetta valiokuntien kokouksissa. Nykyiset valiokunnat ovat raha-asiain-, talouspoliittinen, ulko- ja turvallisuuspoliittinen valiokunta (UTVA) ja EU-ministerivaliokunta.

Budjettineuvottelu: monipäiväinen neuvottelu, jota kutsutaan myös ”budjettiriiheksi”. Neuvottelussa valmistellaan elokuussa seuraavan vuoden talousarvioesitystä ennen sen tuomista hallituksen istuntoihin, ja sieltä eduskuntaan.

hoidosta esimerkiksi sairauden takia, pääministeri vastaa presidentin tehtävistä.

Ulkopolitiikan hoidossa pääministerin asema on korostunut viime vuosina. Presidentti johtaa ulkopolitiikkaa yhteistoiminnassa hallituksen, ennen kaikkea pääministerin kanssa. Erityisesti pääministerin vastuulla ovat EU:n ja Suomen väliset suhteet. Pääministeri osallistuu EU-huippukokouksiin. Jos asiat koskettavat EU:n yhteistä puolustuspolitiikkaa tai turvallisuutta, myös presidentti voi osallistua huippukokouksiin.

Pääministerin velvollisuus on pitää eduskuntaa ajan tasalla EU:n jäsenvaltioiden johtajista ja ministereistä koostuvan Eurooppaneuvoston huippukokouksissa käsiteltävistä asioista. Pääministeri myös kertoo eduskunnalle kokouksien tekemistä päätöksistä.

Hallituksen ministerit taas osallistuvat oman alansa EU-ministereiden kanssa pidettäviin ministerineuvoston kokouksiin. Hallituksella on erityinen EU-ministerivaliokunta, jossa sovitaan Suomen linjaukset kaikkiin huippukokouksiin.

Hallituksen ja ministerin eroaminen

Hallitus vaihtuu maassa eduskuntavaalien jälkeen. **Parlamentarismin** periaatteen mukaisesti hallituksen ja jokaisen ministerin on nautittava eduskunnan luottamusta tai erottava. Jokainen ministeri kantaa poliittista vastuuta eduskunnalle. Hallitus on kaatunut vain muutaman kerran opposition tekemään välikysymykseen.

Hallitus kantaa myös oikeudellista vastuuta: ministerin on toimissaan noudatettava maan lakeja ja asetuksia. Jos näin ei ole, ministeriä vastaan voidaan nostaa syyte valtakunnanoikeudessa. Valtakunnanoikeus kootaan erikseen kyseistä tapausta varten ja se koostuu oikeuden alan johtavista asiantuntijoista. Ministeri voi joutua eroamaan, jos hänen todetaan ministerin toimessaan tai yksityishenkilönä rikkoneen vakavasti lakia. Tämä ei kuitenkaan merkitse koko hallituksen eroa.

Ministeri voi myös erota hallituksesta omasta aloitteestaan, jos hän tulee valituksi johonkin toiseen tehtävään, kuten europarlamentaarikoksi. Ministereitä on eronnut myös henkilökohtaisten, kuten perhesyiden, takia. Myös pääministeri voi ehdottaa yksittäiselle ministerille eroamista.

Suomessa on tavallista myös ”kierrättää ministerisalkkuja” eli ministereiden vastuualueita voidaan vaalien välisenä aikana vaihtaa ministereiden kesken.

TEHTÄVÄT

1. a) **Millaisia vaiheita on uuden hallituksen kokoamisessa? Laadi aiheesta käsitekartta tai aikajana.**
   b) **Miten eduskuntavaalin tulos heijastuu uuden hallituksen kokoonpanoon?**

2. **Miksi voidaan väittää, että pääministeri johtaa Suomen poliittista elämää?**

3. **Millaisissa tilanteissa hallitus tai yksittäinen ministeri voivat joutua eroamaan?**

4. a) **Ota selvää, mitkä puolueet ovat mukana nykyisessä hallituksessa ja mitkä oppositiossa.**
   b) **Millä nimellä nykyistä hallitusta voidaan kutsua? <www.valtioneuvosto.fi>**

5. **Eduskuntavaaleja kutsutaan nykyään myös pääministerivaaleiksi. Mistä tämä johtuu ja millainen on pääministerin rooli Suomen poliittisessa järjestelmässä? (YO kevät 2011)**

17 Tasavallan presidentti ja valtionhallinto

Presidentin asema on muuttunut

Suomen valtiomuodosta käytiin itsenäisyyden alussa kamppailua monarkistien ja tasavallan kannattajien välillä. Lopulta tasavaltalaiset saivat enemmistön eduskunnassa ja kuninkaasta luovuttiin. Eduskunta valitsi vuonna 1919 ensimmäisen presidentin, K. J. Ståhlbergin. Jonkinlaisena kompromissina monarkian kannattajien suuntaan voidaan pitää sitä, että tasavallan presidentille annettiin perustuslaissa vahvat valtaoikeudet.

Presidentti Kekkosen 25 vuotta kestäneen kauden jälkeen presidentin valtaa alettiin rajoittaa. Jo 1990-luvulla lakia muutettiin siten, että sama henkilö voidaan valita presidentiksi vain kahdesti. EU-jäsenyyden myötä perustuslain muutos tuli ajankohtaiseksi. Länsi-Euroopan maissa on tapana, että pääministeri johtaa maan politiikkaa ja presidentti on taustavaikuttaja. Tosin poikkeuksiakin on kuten Ranska, jossa presidentti on politiikan voimahahmo.

Vuonna 2000 voimaanastunut uusi perustuslaki muutti presidentin asemaa melko radikaalisti. Presidenttivaltainen Suomi muuttui parlamentaarisempaan suuntaan. Presidentin valtaa on karsittu ja pääministerin sekä eduskunnan asemaa vahvistettu.

Presidentin valinta

Ensimmäisen tasavallan presidentin valitsi eduskunta. Useimmiten presidentti on valittu välillisellä vaalilla valitsijamiesten kautta. Vuodesta 1994 lähtien presidentti on valittu **kaksivaiheisella suoralla vaalilla**, jossa äänestetään puolueiden ja valitsijayhdistysten asettamia presidenttiehdokkaita. Ensimmäinen ”kansan valitsema” presidentti oli Martti Ahtisaari (1994–2000).

Presidentiksi voidaan valita vain syntyperäinen Suomen kansalainen. Muita ehtoja tai pätevyysvaatimuksia ei tasavallan presidentiksi pyrkivälle perustuslaissa aseteta. Presidentin toimikausi kestää kuusi vuotta. Presidenttiehdokkaita voivat asettaa puolueet ja valitsijayhdistykset. Mannerheimia (1944–1946) lukuun ottamatta kaikki presidentit ovat edustaneet jotakin poliittista

Sauli Niinistö valittiin presidentiksi vuonna 2012. Hän oli toiminut ennen valintaansa esimerkiksi valtiovarainministerinä, kansanedustajana, Kokoomuksen puheenjohtajana ja eduskunnan puhemiehenä. Niinistön puhetta seuraa Tarja Halonen, joka toimi tasavallan presidenttinä vuodet 2000–2012.

puoluetta. Ensimmäinen vasemmistolainen presidentti oli sosialidemokraatti Mauno Koivisto (1982–1994).

Presidentin edellytetään toimivan puolueiden yläpuolella, koko kansan presidenttinä. Tavaksi onkin tullut, että presidentti luopuu puolueen jäsenyydestä tultuaan valituksi presidentin tehtävään. Presidentti antaa virkaan astuessaan eduskunnan edessä juhlallisen vakuutuksen, jossa hän lupaa kunnioittaa Suomen valtiosääntöä ja lakeja sekä ”kaikin voimin edistää Suomen kansan menestystä.”

Ulkopolitiikan suunnannäyttäjä

Suomen perustuslaki toteaa ”presidentin johtavan ulkopolitiikkaa yhteistoiminnassa valtioneuvoston kanssa”. Presidentin ja pääministerin välillä on tehty työnjakoa siten, että pääministeri vastaa Suomen EU-suhteista. Nykyisin presidentti osallistuu EU:n huippukokouksiin vain poikkeustapauksissa.

Presidentin vahva rooli ulkopolitiikassa on ymmärrettävissä sikäli, että presidentti edustaa jatkuvuutta, parhaimmillaan 12 vuoden ajan. Hallitukset taas vaihtuvat useammin.

Suomen suhteet Venäjään ja Yhdysvaltoihin ovat ensisijaisesti presidentin heiniä. Idänsuhteet ovat aina olleet Suomelle myös kaupallisesti tärkeät. Venäjän presidentti Putin ja presidentti Niinistö tapasivat vuonna 2014.

Näkyvin osa ulkopolitiikan hoitamista ovat presidentin suorittamat valtiovierailut ja valtionpäämiesten vierailut muista maista. Ulkoisesta muodollisuudestaan huolimatta valtiovierailuilla on vaikutusta Suomen ja muiden valtioiden välisiin suhteisiin. Usein mukana valtiovierailuilla on myös elinkeinoelämän edustajia, joten niillä voi olla merkitystä Suomen ulkomaankaupalle. Presidentti ei voi tehdä omissa nimissään Suomea koskettavia ulkopoliittisia sopimuksia, vaan ne on aina vahvistettava eduskunnassa.

Yhteistyö hallituksen kanssa

Presidentti nimittää hallituksen ja myöntää sille pyynnöstä eron. Nykyään presidentillä on käytännössä muodollinen rooli uuden hallituksen syntymässä, koska hän ei voi vaikuttaa pääministerin tai muiden ministerien valintaan. Esimerkiksi presidentti Kekkonen saattoi sivuuttaa vaalituloksen ja nimittää pääministeriksi parhaana pitämänsä henkilön. Vaalivoittajat saatettiin jättää oppositioon.

On tärkeää, että yhteistyö hallituksen ja presidentin välillä sujuu hankauksitta. Hallitus kokoontuu presidentin esittelyyn, jossa käsiteltävät asiat on valmisteltu ministeriössä ja mahdollisesti hallituksen yleisistunnossa. Käytännössä presidentin nuijan kopautus pöytään on muodollisuus. Asiat sovitaan etukäteen pääministerin johdolla presidentin esittelyä edeltävissä kokouksissa. Presidentin esittelyssä ei siten äänestetä, mutta jos ministeri on asiasta eri mieltä, hän voi jättää asiassa eriävän mielipiteensä vapautuakseen vastuusta.

Presidentin muita vaikutusmahdollisuuksia

Presidentin rooli lainsäädännössä rajoittuu kahteen vaiheeseen. Hallituksen esitykset uusiksi laeiksi presidentti hyväksyy muodollisesti presidentin esittelyssä. Hyväksytyt esitykset lähetetään jatkokäsittelyyn eduskuntaan. Lain syntyyn presidentti ei osallistu millään tavalla. Uusi laki annetaan presidentin vahvistettavaksi, mutta se tulee voimaan ilman sitäkin, jos sama eduskunta hyväksyy lain tekemättä siihen yhtään muutosta. Laki raukeaa, jos eduskunta ei hyväksy sitä muutoksitta. Presidentti voi antaa lakeja täydentäviä **asetuksia** joihinkin valtakunnan turvallisuusasioihin liittyvissä asioissa.

Presidentillä on oikeus hajottaa eduskunta ja määrätä uudet vaalit eduskuntaryhmiä kuultuaan, mutta vain pääministerin perustellusta ehdotuksesta. Viimeksi eduskunta on hajotettu presidentti Kekkosen kaudella.

Presidentti on **puolustusvoimien ylipäällikkö**, mutta hänen ei tarvitse olla asevelvollisuuden suorittanut henkilö. Ylipäällikkyys on ainoa presidentin tehtävä, jonka hän voi luovuttaa toiselle henkilölle. Presidentti osallistuu päätöksentekoon, joka koskettaa Suomen puolustuspolitiikkaa ja asemaa kansainvälisessä politiikassa. Presidentti myös nimittää korkeimmat upseerit virkaansa ja myöntää erilaisia arvomerkkejä ja ylennyksiä esimerkiksi itsenäisyyspäivänä.

Korkeimman oikeuden lausunnon perusteella presidentti voi armahtaa vankeja. Presidentti Niinistö armahti vuonna 2014 vain yhden elinkautisvangin. Presidentti voi myös lieventää tuomioistuimen langettamaa rangaistusta. Yleisestä armahduksesta päättää kuitenkin eduskunta.

Presidentti nimittää korkeita virkamiehiä virkaan hallituksen esityksen mukaisesti, mutta voi halutessaan myös poiketa hallituksen esityksestä. Halutessaan presidentti voi myöntää eron tai jopa irtisanoa korkeasta virasta.

Presidentin vastuu ja vallan rajat

Yksityishenkilönä presidentti on samojen lakien alainen kuin muutkin kansalaiset. Presidenttinä hänen valtaoikeutensa on tarkasti määritelty perustuslaissa, mutta varsinaista poliittista vastuuta hänellä ei toimissaan ole.

Eduskunta voi päättää ¾ äänestenemmistöllä syytteen nostamisesta presidenttiä vastaan, jos katsoo presidentin syyllistyneen maan- tai valtiopetokseen tai rikokseen ihmisyyttä vastaan. Presidenttiä vastaan nostettu syyte käsitellään valtakunnanoikeudessa. **Maanpetos** ja **valtiopetos** merkitsevät yritystä kumota maan laillinen järjestys joko sisältäpäin tai yhdessä jonkin ulkovallan kanssa. Myös niiden suunnittelu on rikos. Tällaista syytettä ei ole koskaan nostettu tasavallan presidenttiä vastaan.

Presidentti johtaa ulkopolitiikkaa yhteistoiminnassa valtioneuvoston kanssa. Valtiovierailut esimerkiksi naapurimaihin kuuluvat presidentin toimenkuvaan. Tasavallan presidentti Sauli Niinistö puolisonsa Jenni Haukion kanssa valtiovierailulla Ruotsissa. Presidenttiparin ottivat vastaan Ruotsin kuningas Kaarle XVI Kustaa ja kuningatar Silvia.

Mikäli presidentti eroaa tai kuolee kesken toimikauden, järjestetään uusi presidentin vaali. Suomessa ei ole varapresidenttiä, joten pääministeri hoitaa presidentin tehtäviä, jos hän on tilapäisesti estynyt hoitamasta tehtäviään esimerkiksi sairauden takia.

Presidentin vallan rajoista käydään jatkuvaa keskustelua. Jotkut vaativat presidentin vallan karsimista edelleen. Esimerkiksi virkojen nimitysoikeutta ja presidentin valtaa ulkopolitiikan johtajana on vaadittu kavennettavaksi. Myös presidentin kuusivuotisen virkakauden lyhentämistä on ehdotettu. Rohkeimmissa kannanotoissa on esitetty jopa presidentin viran lakkauttamista ja presidentin tehtävien jakamista muiden vallankäyttäjien kesken.

Kansalaiset kuitenkin kokevat presidentin tärkeäksi. Muissa vaaleissa ei yleensä ylletä sellaiseen äänestysvilkkauteen kuin presidenttiä valittaessa, joissa jopa yli 80 prosenttia äänioikeutetuista äänestää. Presidentin vaalitapa, kaksivaiheinen suora vaali ja selkeä henkilövaali, on kansalaisten mieleen. Presidenttiehdokkaat ovat yleensä kansalaisille tuttuja ja presidentin persoonaa

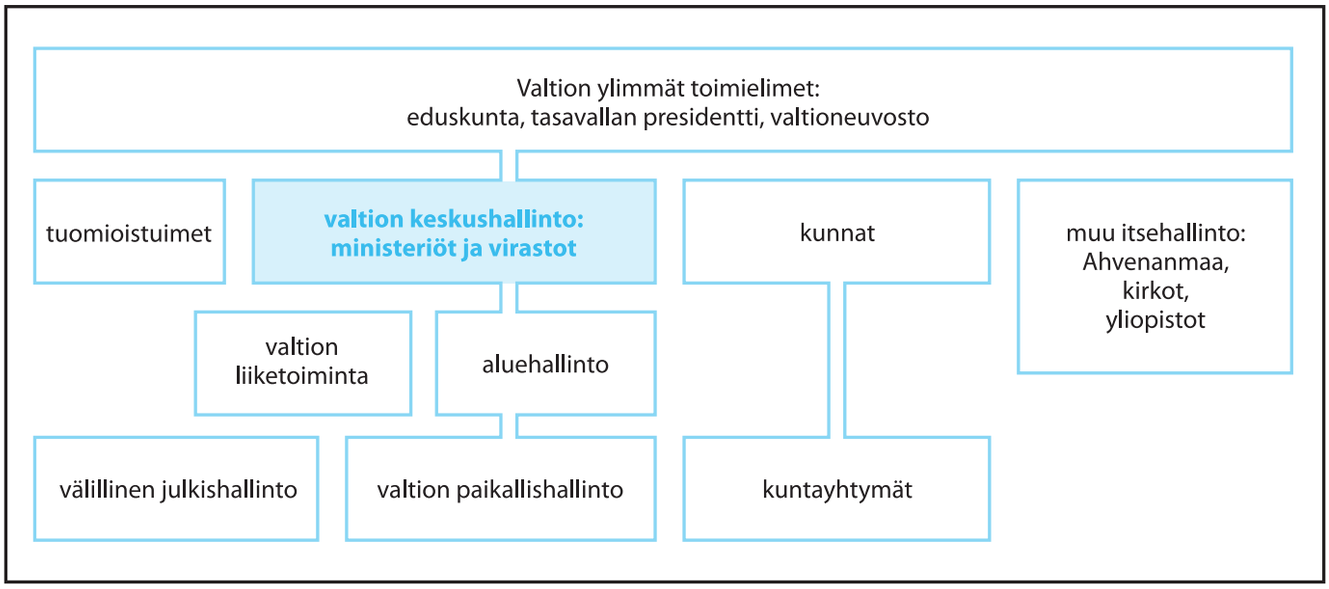

pidetään puoluekantaa tärkeämpänä presidenttiä valittaessa. Presidentti on tärkeä keskustelunavaaja ja mielipidejohtaja, joka edustaa jatkuvuutta. Presidentti-instituutiota arvostetaan laajasti, vaikka presidentin persoona ei miellyttäisikään.

Valtionhallinto

Valtionhallinnon tehtävänä on toteuttaa käytännössä maan poliittisen johdon kuten eduskunnan ja hallituksen tekemiä päätöksiä. Valtionhallinto koostuu ministeriöistä, jotka jakautuvat laitoksiin ja virastoihin.

Valtionhallinnon tekemien päätösten soveltamisessa virkamiehillä on paljon asiantuntijavaltaa. Kansalaisen oikeusturvan kannalta on tärkeää, miten virkamiehet käyttävät heille kuuluvaa käytännön valtaa. Virkamiehet edustavat jatkuvuutta ja asiantuntijuutta. Vaikka ministerit ja eduskunta vaihtuvat, virkamiehet voivat jatkaa toimissaan vuosikymmeniä. Heille kertyy arvokasta tietoa ja kokemusta asioiden hoidosta, jota tuoreella ministerillä ei ole. Virkamiehistö palvelee ministereitä ja voi myös ohjailla heidän päätöksentekoaan.

Valtionhallinto on perinteisesti jakautunut kolmeen tasoon: **keskus-, alue- ja paikallishallintoon**. Euroopan unioni muodostaa hallintoon ylikansallisen tason.

Keskushallinto toimii valtakunnan tasolla. Sen keskeinen osa on valtioneuvosto ja sen alaisuudessa toimivat ministeriöt ja keskusvirastot. Ministeriöiden määrä ja kunkin vastuualue on tarkkaan laissa määritelty. Ministeriöt ovat päällikkövirastoja eli ministeri ministeriön johtajana tekee kaikki päätökset. Päätöstä edeltää luonnollisesti asioiden tarkka valmistelu, jossa virkamiehillä on päävastuu. Lopullisen päätöksen tekee allekirjoituksellaan ministeri, joka myös kantaa päätöksestä täyden vastuun.

Aluehallinto on toiminut Suomessa vuosisatoja läänien ja lääninhallitusten kautta. Vuonna 2010 läänit lakkautettiin kokonaan uudistuksessa, jonka tavoite on tehokkaasti ja asiakaslähtöisesti toimiva aluehallinto. Lääninhallitusten ja TE-keskusten tehtävät keskitettiin Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksiksi, joita on 15 eri puolilla maata. Aluehallintovirastot taas valvovat peruspalveluiden hoitamista; oikeusturva- ja lupa-asioita, poliisi- ja pelastustoimea, ympäristölupia ja työsuojelua. Maa jakautuu kuuteen aluehallintoviraston päätoimipaikkaan, jotka on sijoitettu Hämeenlinnaan, Turkuun, Mikkeliin, Ouluun, Vaasaan ja Rovaniemelle.

Alueiden kehittämisvastuuta on siirretty **maakuntien liitoille**. Ne toteuttavat käytännössä EU:n aluepolitiikkaa ja hakevat alueelleen EU-tukia. Maakuntien liitot ajavat maakunnan, sen alueella olevien kuntien ja asukkaiden etuja ja toimivat maakunnan kaikkien vaikuttajien yhteistyöelimenä. Maakunnallisen tason merkitys on korostunut EU-jäsenyyden myötä. EU:n läheisyysperiaatteen mukaisesti päätöksenteko pyritään tuomaan mahdollisimman lähelle tavallista kansalaista.

Paikallishallinto muodostuu kihlakunnanvirastoista, jotka hoitavat syyttäjän, poliisi-, ulosotto-, ja rekisterihallintotoimia sekä valtion yleishallintotehtäviä. Kihlakunnissa on palvelutoimistoja, joissa kansalaiset voivat hoitaa asioitaan samassa toimipisteessä. Paikallishallintoon kuuluvat verotoimistot, Kelan paikallistoimistot, postitoimistot ja työvoimatoimistot. Poliisi valvoo yleistä järjestystä ja turvallisuutta sekä vastaa rikosten tutkinnasta. Poliisi myöntää myös kansalaisten usein tarvitsemia lupia, kuten passeja sekä henkilö- ja ajokortteja.

Ahvenanmaan merkittävimmät elinkeinot ovat maatalous, merenkulku ja turismi. Alueen itsehallinnollista asemaa korostavat myös oma lippu ja omat postimerkit.

Ahvenanmaan laaja itsehallinto

Ahvenanmaan erityisasema on kirjattu Suomen perustuslakiin. Ahvenanmaa on **itsehallinnollinen maakunta**. Alueella on monia oikeuksia, jotka puuttuvat lääneiltä. Ahvenanmaalla asuu noin 26 000 asukasta, joista noin 95 prosenttia puhuu äidinkielenään ruotsia. Ahvenanmaa on yksikielinen ja ruotsinkielinen alue. Suomea opiskellaan Ahvenanmaan kouluissa valinnaisaineena.

Ahvenanmaalla syntyneillä on **kotiseutuoikeus**, jonka voi saada myös muualla syntynyt Suomen kansalainen, joka on asunut alueella vähintään viisi vuotta ja osaa riittävästi ruotsin kieltä. Kotiseutuoikeus mahdollistaa äänestämisen ja ehdokkuuden maakuntavaaleissa. Vain kotiseutuoikeuden omaava henkilö voi ostaa Ahvenanmaalta kiinteää omaisuutta tai harjoittaa alueella elinkeinoa. Kotiseutuoikeuden tarkoituksena on varmistaa, että Ahvenanmaan alueen omistus pysyy alueen asukkaiden hallinnassa. Samalla halutaan suojella paikallista kulttuuria. Vain se, jolla on kotiseutuoikeus, saa äänestää tai olla ehdokkaana maakuntapäivien vaaleissa. Ahvenanmaan poliittiset ryhmittymät ovat riippumattomia muun Suomen poliittisista puolueista

Korkein päättävä elin on **maakuntapäivät**, Ahvenanmaan oma parlamentti, johon yleisillä vaaleilla valitaan 30 jäsentä. Maakuntapäivillä on rajallinen lainsäädäntövalta esimerkiksi opetus- ja terveysalaan sekä elinkeinoihin liittyvissä kysymyksissä. Tasavallan presidentti vahvistaa lait. Muutoin Ahvenanmaalla noudatetaan samoja lakeja kuin muuallakin Suomessa.

Ahvenanmaa on kansainvälisin sopimuksin **demilitarisoitu** eli aseista riisuttu alue. Suomen asevoimia, joukkoja tai tukikohtia ei saa sijoittaa saarille. Ahvenanmaalaiset miehet on vapautettu asepalveluksesta, mutta he saavat halutessaan suorittaa sen manner-Suomen ruotsinkielisessä varuskunnassa. Suomen liittyessä Euroopan unioniin Ahvenanmaalla järjestettiin vuonna 1994 oma neuvoa-antava kansanäänestys jäsenyydestä. Selkeä enemmistö äänestäneistä kannatti Ahvenanmaan liittymistä Euroopan unioniin.

TEHTÄVÄT

1. **Laadi luettelo tai käsitekartta presidentin tärkeimmistä valtaoikeuksista. Mitä presidentin valtaoikeuksia on rajoitettu?**
2. **Vertaile presidentin ja pääministerin merkitystä maamme politiikassa nykypäivänä.**
3. **Ota kantaa presidentin valtaoikeuksien rajoittamisen puolesta tai vastaan.**
4. **Miten ja miksi Ahvenanmaan asema poikkeaa kaikista Suomen maakunnista?**
5. **Ota selvää aluehallintoviraston (AVI) internetsivuilta (www.avi.fi), minkä aluehallintoviraston alaisuuteen kotikuntasi kuuluu ja millaisia suunnitelmia sillä on koulutuksen suhteen.**

18 Suomi on oikeusvaltio

Yhteiskunta muuttuu – muuttuvatko lait ja säännöt?

Yhteiskunta tarvitsee toimiakseen ajantasalla olevan lainsäädännön ja oikeusistuimet, jotka pitävät huolta siitä, että lakeja noudatetaan ja sovelletaan oikein. **Oikeusjärjestys** pitää sisällään valtiossa voimassa oleva lait ja säädökset sekä lakien toteutumista valvovan oikeuslaitoksen. Toimiva oikeusvaltio takaa viime kädessä demokratian ja kansalaisten oikeuksien toteutumisen.

Yksittäisille kansalaisille on tärkeää, että he voivat elää turvassa. Kaikkien on voitava luottaa siihen, että muut kunnioittavat heidän oikeuksiaan, kuten omaisuuden suojaa, vapautta harjoittaa haluamaansa elinkeinoa, sanan- ja ilmaisunvapautta sekä poliittisia oikeuksia.

Yhteiskunnan on helpointa taata kaikkien ihmisten oikeudet ja turvallisuus, jos kaikki kunnioittavat yhteisesti sovittuja sääntöjä. Yhteisten arvo- ja moraalipohdintojen perusteella yhteiskunnassa päätetään velvoitteista, joihin kaikkien on sitouduttava, jotta turvallinen ja hyvä yhteiselämä onnistuu.

Jotkin asiat ovat niin tärkeitä, että eduskunta säätää lakeja vahvistamaan sen, mitä on sovittu ja mitä tapahtuu, jos joku ei toimikaan sääntöjen mukaan. Lakien lisäksi on olemassa myös alemman tason säädöksiä, joita kutsutaan asetuksiksi. Niitä voivat antaa tasavallan presidentti, valtioneuvosto tai jokin ministeriö. Asetukset pitävät sisällään tarkempia ohjeita lakien täytäntöönpanosta.

Ihmisten on viime kädessä koettava voimassa olevat lait yhteneviksi heidän moraali- ja oikeudenmukaisuuskäsitystensä kanssa. Tekijänoikeuksilla suojattujen elokuvien, äänilevyjen ja tietokoneohjelmien levittäminen on laitonta, mutta jotkut ihmiset pitävät sitä silti oikeutenaan. Kännykkään

Vuonna 2015 rajusti kasvanut pakolaisten määrä herätti monenlaisia reaktioita suomalaisten keskuudessa. Kansalaisten vahvan auttamishalun lisäksi nähtiin myös pakolaisten vastaanottoa vastustavia mielenosoituksia.
Myös keskustelu rasismista sai vauhtia. Jyväskylässä järjestettiin rasismin vastainen Unelmasta totta -mielenosoitus, jonka osanottajat korostivat kaikille kuuluvia ihmisoikeuksia ja yhdenvertaisuutta Suomen lakien edessä.

puhuminen autoa ajaessa on kiellettyä, mutta sääntöä rikotaan yleisesti.

Käsitykset siitä, mikä on oikein ja mikä väärin, muuttuvat ajan myötä. Esimerkiksi lasten kurittaminen tukistamalla on nykyisin määrätty lainvastaiseksi ja tupakan polttaminen yleisissä tiloissa, kuten ravintoloissa, on kielletty. Molempia on aikanaan pidetty sopivana ja koko lailla ihmisten yksityisasioina. Niiden määrääminen lainvastaiseksi on saanut silti monet muuttamaan mielipiteitään. Nyt kansalaisten valtaenemmistö pitää korkeassa arvossa lasten fyysistä koskemattomuutta ja suhtautuu vakavasti sisäilman epäpuhtauksien aiheuttamiin terveysriskeihin. Myös seksuaalivähemmistöjä koskevat lait ja säännöt ovat muuttuneet vuosien varrella. Samalla myös ihmisten asenteet ovat muuttuneet.

Oikeusnormit pitävät sisällään kaikki lait ja säädökset

Lait ja kaikki alemman tason säädökset, kuten asetukset ja viranomaisten ohjeet ja määräykset ovat **oikeusnormeja**. Ne pitävät sisällään kieltoja ja käskyjä sekä luovat oikeuksia ja velvollisuuksia. Ne asettavat käyttäytymismalleja, joita tulee noudattaa.

Jotkin oikeusnormit ovat ehdottomia, jolloin ne kertovat täsmällisesti miten on

Oikeusnormien soveltamiseen on pakko jättää harkinnan varaa.

toimittava, eikä asioista voida sopia toisin. Esimerkiksi murhan kieltävä normi on ehdoton, eivätkä ihmiset voi keskenään sopia, että se olisi joissakin oloissa hyväksyttävää. Niin kutsutut kunniamurhat tai verikosto ovat Suomen laissa kiellettyjä ja johtavat tuomioon riippumatta siitä, mitä jokin yhteiskunnan ryhmä keskuudessaan on asiasta mieltä.

Usein normit kuitenkin vaativat tulkintaa. Tämä johtuu siitä, että oikeusnormien taustalla olevat arvot muuttuvat kaiken aikaa ja normien soveltamiseen on suorastaan pakko jättää harkinnan varaa. Normien on edustettava myös kohtuutta ja niiden soveltamisen on heijasteltava käsityksiä oikeudenmukaisuudesta. Oikeusnormit voivat joskus olla hyvinkin monimutkaisia, eikä niiden tulkinta ole yksiselitteistä.

Oikeusnormit voivat myös olla kirjoittamattomia, jolloin ne perustuvat niin kutsuttuun **tavanomaiseen oikeuteen**. Tavanomainen oikeus koostuu erilaisista vakiintuneista ja hyväksytyistä säännöistä, jotka täydentävät kirjoitettuja oikeusnormeja. Ne voivat sisältää esimerkiksi tulkintoja kirjoitetuista normeista. Oikeusnormin jättäessä harkinnan varaa voi ratkaisu löytyä kirjoittamattomia normeja soveltamalla. On myös olemassa vakiintuneita tapoja, kuten velkakirjan omakätinen allekirjoitus, josta ei ole varsinaista vaatimusta lainsäädännössämme, mutta jota kuitenkin velalliselta edellytetään.

Oikeuslaitoksen tehtävät

Suomen oikeusjärjestys perustuu kahteen asiaan, oikeusnormeihin sekä niiden soveltamiseen. Oikeusjärjestys pitää siis toisaalta sisällään kaikki lait ja säännöt, jotka säätelevät elämäämme, mutta toisaalta myös järjestyksen, jonka mukaan normeja sovelletaan. Tätä järjestelmää tarvitaan silloin, kun joku ei toimikaan sääntöjen mukaan tai on epäselvää, miten johonkin oikeusnormiin pitäisi suhtautua.

Oikeuslaitoksen tehtävinä on selvitellä rikoksia ja käyttää tuomiovaltaa. Sen tehtävänä on varmistaa, että jokainen kansalainen nauttii oikeusvaltion suomaa turvaa. Mikäli kansalainen kokee laissa määriteltyjä oikeuksiaan loukatun, hänellä on perusoikeuksiensa mukainen oikeus saada asiansa käsitellyksi tuomioistuimessa. Kansalaisilla on myös perustuslaissa määrätty todistamisvelvollisuus. Jokainen 15 vuotta täyttänyt on rikosoikeudellisessa vastuussa tekemisistään.

Tärkeä oikeusperiaate on oikeus hakea ratkaisuun muutosta. Tämä merkitsee sitä, että käräjäoikeuden päätöksestä voi valittaa hovioikeuteen. Hovioikeuden päätöksestä voi valittaa korkeimpaan oikeuteen vain, jos siihen saadaan valituslupa.

Oikeusnormien toimivuus sekä niiden kunnioittaminen on välttämätöntä paitsi ihmisten ja heidän omaisuutensa suojan myös oikeusvaltioperiaatteen toteutumisen kannalta. Sen lisäksi, että ihmiset ja yhteiskunta haluavat olla turvassa, ihmisten täytyy voida luottaa siihen, että myös oikeudenmukaisuus toteutuu. Oikeusvaltio takaa viime kädessä myös demokratian toteutumisen, koska se osaltaan varmentaa, etteivät kansan keskuudestaan valitsemat vallankäyttäjät toimissaan vahingoita yleistä etua. Myös talouden kannalta on tärkeää, että ihmiset, yritykset ja yhteiskunta kaikki luottavat toisiinsa ja voivat odottaa, että kaikki heidän oikeutensa otetaan huomioon.

Kasvaako vankien määrä?

Oikeus voi määrätä rikoksentekijän vankeusrangaistukseen, joka voi olla joko ehdollinen tai ehdoton. Ehdottoman tuomion saaneet joutuvat vankilaan. Rangaistukset ovat yleensä määräaikaisia. Poikkeuksellisen vakavista rikoksista voidaan tuomita elinkautiseen vankeuteen, mutta käytännössä tasavallan presidentti on armahtanut elinkautisvangit viimeistään näiden suoritettua 14 vuotta tuomiotaan. Nykyisin myös Helsingin hovioikeus voi armahtaa elinkautisvangin 12 vuoden jälkeen.

Vaikka **kriminaalipolitiikan** tavoitteena on ollut vankien määrän vähentäminen ja rikosten uusimisen estäminen, vankiluku on kääntynyt Suomessa nousuun 2000-luvun alussa. Osasyynä ovat aiempaa ankarammat rangaistukset sekä huumerikollisuuden ja muun valtion rajat ylittävän rikollisuuden yleistyminen. Varkauksista ja väkivaltarikoksista on tuomittu yhä useammin ehdottomia vankeusrangaistuksia ehdollisten sijaan ja mielentilatutkimuksissa on noudatettu aiempaa tiukempaa linjaa. Elinkautisvankeja on enemmän.

Erilaisia tuomioistuimia

Yleiset tuomioistuimet käsittelevät erilaisia rikos- ja riita-asioita. Ne eroavat yleisistä **hallintotuomioistuimista** siinä, että jälkimmäisissä toisena osapuolena on aina julkisen vallan käyttäjä. Hallintotuomioistuimet käsittelevät viranomaisten päätöksistä tehtyjä valituksia.

Erityistuomioistuimia on perustettu joidenkin nimenomaisten oikeusongelmien ratkaisua varten. Tällöin on jonkin alan asiantuntemusta pyritty keskittämään samaan tuomioistuimeen. Erityistuomioistuimia ovat markkinaoikeus, työtuomioistuin, vakuutusoikeus ja vankilaoikeus.

Samaan ryhmään kuuluu myös **valtakunnanoikeus**, joka käsittelee valtioneuvoston jäsentä, oikeuskansleria, eduskunnan oikeusasiamiestä tai korkeimpien oikeuksien jäsentä vastaan nostettuja syytteitä. Mikäli tasavallan presidenttiä vastaan nostetaan rikossyyte, se käsitellään valtakunnanoikeudessa.

Vuonna 2013 Suomessa oli keskimäärin 3 175 vankia, mikä oli 18 prosenttia vähemmän kuin vuonna 2005. Väkilukuun suhteutettuna Suomessa on kansainvälisessä vertailussa vähän vankeja. Vankeinhoidossa pyritään toimimaan niin, että rangaistuksen jälkeen paluu normaaliin elämään on mahdollista. Kuvassa Keravan vankila.

Samalla kuitenkin vankeinhoidossa on pyritty toimimaan niin, että vangit kykenisivät pitämään yhteyksiä omaisiinsa, heillä olisi vankeusaikanaan mielekästä toimintaa ja että vangit saisivat tarvitsemaansa hoitoa ongelmiinsa. Vangeille laaditaan henkilökohtaiset kuntoutusohjelmat, jonka avulla kiinnittyminen yhteiskuntaan ja työelämään olisi rangaistuksen jälkeen helpompaa.

Asukaslukuun suhteutettuna Suomen vankien määrä on Euroopan alhaisimpia. Vankiluku on jopa hieman muita Pohjoismaita pienempi. Euroopan korkein vankiluku on Venäjällä, jossa asukaslukuun suhteutettu vankiluku on Suomeen verrattuna lähes kymmenkertainen.

Poliisi vastaa järjestyksestä ja rikosten tutkinnasta

Yhteiskunta valvoo sitä, että ihmiset noudattavat lakeja ja säädöksiä. Sen tehtävänä on viime kädessä varmistaa, että sääntöjä kunnioitetaan ja niitä rikkoneet joutuvat kantamaan vastuun tekemisistään. Tätä varten

tarvitsemme oikeuslaitosta sekä sisäisestä järjestyksestä ja rikosten tutkinnasta vastaavaa poliisia.

Poliisi vastaa yleisestä järjestyksestä. Poliisit näkyvät katukuvassa ja liikenteessä sekä puuttuvat lainvastaiseen tai häiritsevään toimintaan. Poliisi voi tarvittaessa käyttää voimakeinoja lain sallimissa rajoissa.

Suomessa kansalaiset pitävät poliisia suuressa arvossa. Verrattuna moniin muihin maihin poliisi nauttii Suomessa kansalaisten luottamusta. Luottamus on viime vuosina jopa vahvistunut. Kansalaiset eivät koe poliisia uhkana itselleen vaan keskeisenä turvallisuutta tuovana viranomaisena. Jopa 70 prosenttia suomalaista antaa poliisille arvosanan 8–10, kun on arvioitu poliisin onnistumista tehtäviensä hoidossa. Kaikista poliisin tietoon tulleista rikoksista selvitetään lähes 70 prosenttia.

Poliisin tehtäviin kuuluu valvoa kansalaisten toiminnan lainmukaisuutta ja tutkia rikoksia. Kansalaisilla on oikeus tehdä poliisille ilmoitus tapahtuneesta rikoksesta. Rikosilmoituksen voi tehdä sekä suullisesti että kirjallisesti ja myös sähköisesti internetissä. Jokaisen ilmoituksen kohdalla poliisi harkitsee erikseen, ryhtyykö se ilmoituksen perusteella tutkimaan asiaa.

Kun poliisi ryhtyy tutkimaan rikosta, se käynnistää **esitutkinnan**. Esitutkinnassa selvitetään, missä olosuhteissa rikos on tapahtunut, keitä se koskee, minkälaista vahinkoa tai hyötyä siitä on syntynyt ja minkälaisia vaatimuksia rikokseen kohteeksi joutuneella on. Esitutkinnasta rikosprosessi etenee syyteharkintaan. Siinä syyttäjä arvioi poliisin tekemän tutkinnan pohjalta, onko kyseessä rikoslain määrittelemä rikos ja onko syyllisten syyttämiseen riittävästi todisteita. Jos näin on, asia etenee oikeuskäsittelyyn. Mikäli syyttäjä syystä tai toisesta katsoo todistusaineiston riittämättömäksi tai syytettä ei ole muuten perusteltua nostaa, juttu raukeaa.

Poliisin tehtävät

Suomessa on noin 7 500 poliisia. **Paikallispoliisin** työ tapahtuu kunnissa ja kaupungeissa. Poliisi huolehtii erilaisista kansalaisen arjen turvallisuuteen kuuluvista asioista. Rikosten tutkinta, liikenteen valvonta, katoamistapausten selvittäminen ja kuolemansyyn tutkinta ovat tavanomaisia tehtäviä. Paikallispoliisi myöntää myös passit, ajokortit ja ampuma-aseluvat.

Valtakunnallisesti toimiva **keskusrikospoliisi** tutkii vakavia rikoksia, ja liikkuva poliisi valvoo liikennettä lähinnä suurimmilla teillä. Tekniikkakeskus avustaa rikostutkijoita etenkin rikospaikkojen ja todistusaineiston teknisessä tutkinnassa.

Liikenteen tarvitseman energian puhtaus ja tehokas käyttö on keskeinen keino puuttua ilmastonmuutokseen. Lappeenrannan teknillisen yliopiston ja Saimaan ammattikorkeakoulun järjestämässä Lappeenranta GP:ssä ajettiin energiapiheillä sähköajoneuvoilla 2015.

Millainen on suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuus?

Yhteiskunnat kaikkialla ovat suurten haasteiden edessä. Ilmastonmuutos, luonnonvarojen ylikäyttö ja digitalisaatio ovat maailmanlaajuisia megatrendejä, jotka vaikuttavat siihen minkälaisessa maailmassa suomalaiset tulevaisuudessa elävät. Taloudessa vanhojen tuotannon alojen heikentyminen sekä väestön ikääntyminen muuttavat nekin vahvasti Suomea.

Tulevaisuuden ennakointia vaikeuttaa se, että muutokset kytkeytyvät vahvasti toisiinsa. Uuden tekniikan käyttöönotto on johtanut luonnonvarojen kestämättömään käyttöön. Raaka-aineiden kallistuminen on toisaalta lisännyt tarvetta kierrätykseen ja uuden, vähemmän energiaa vaativan teknologian kehittämiseen.

Teknologian muutos on kiihdyttänyt talouskasvua, joka on nostanut ihmisiä köyhyydestä osaksi kasvavaa maailmanlaajuista keskiluokkaa. Vaurastuessaan ihmiset kuitenkin kuluttavat enemmän energiaa ja muita luonnonvaroja. Energian tuotanto on vauhdittanut ilmastonmuutosta, jonka vaikutukset ovat jo näkyvissä. Ilmastonmuutoksen seuraukset ovat kuitenkin arvaamattomia, eikä kukaan tiedä minkälaisia taloudellisia vaikutuksia maapallon lämpötilan kasvulla on.

Yhteiskunnallisen päätöksenteon tehtävänä on arvioida tulevaisuuden muutoksia ja varautua niihin. Tärkeintä on kuitenkin vaikuttaa tulevaisuuteen omilla valinnoilla ja päätöksillä. Vaikka tulevaisuus on hämärän peitossa, voidaan muutos-

voimia kartoittaa etukäteen. Tulevaisuuden ennakointia varten tarvitaan tietoa meneillään olevista muutoksista.

Suomessa on jo aloitettu varautuminen väestön ikääntymiseen työuria pidentämällä ja terveydenhoitoa tehostamalla. Kustannuksia karsitaan jatkuvasti myös vanhustenhoidosta. Monet päätöksistä ovat kuitenkin kiistanalaisia. Säästöjen lisäksi voidaan asiaan vaikuttaa esimerkiksi maahanmuuttoa lisäämällä. Vaikka näin voidaan ikärakenteeseen vaikuttaa nopeastikin, monet vastustavat maahanmuuton lisäämistä. Maahanmuutto muuttaa pysyvästi suomalaista kulttuuria, eikä sitä ole helppo hyväksyä.

Yhteiskunta ja suomalainen kulttuuri ovat kuitenkin jatkuvassa muutoksessa. Kaupungistuminen jatkuu myös tulevaisuudessa voimakkaana, ja urbaanissa elämäntavassa korostuvat uudenlaiset yhteisöt ja identiteetit. Keskeisiä yhteiskunnallisia kiistakysymyksiä ovat jatkossakin eriarvoisuuteen ja hyvinvointiin liittyvät asiat. Turvallisuuden merkitys kasvaa. Teknologia nivoutuu yhä enemmän osaksi ihmisten arkea. Samalla myös työnteko ja työurat muuttuvat, eikä kaikille ole tarjolla pitkiä ja ehjiä työuria.

Muutokset tarjoavat myös mahdollisuuksia. Ilmastonmuutos ja luonnonvarojen kestävä käyttö edellyttävät puhtaampien ja tehokkaampien teknologioiden kehittämistä ja hyödyntämistä. Tämä edellyttää panostuksia tutkimukseen ja koulutukseen. Samalla kuitenkin myös ihmisten kulutustottumusten, käyttäytymisen ja viime kädessä asenteiden on muututtava.

Paremman maailman rakentamista ei voi jättää pelkästään tekniikan kehittymisen varaan. Myönteinen muutos edellyttää pohdintaa ja keskustelua siitä, mitä on hyvä elämä, ja minkälaisten valintojen kautta se toteutuu koko yhteiskunnassa.

Suojelupoliisin tehtävänä on torjua sellaisia hankkeita tai rikoksia, jotka voivat vaarantaa valtio- ja yhteiskuntajärjestystä tai valtakunnan sisäistä tai ulkoista turvallisuutta. Se tutkii tällaisia rikoksia ja pyrkii estämään valtion turvallisuutta vaarantavan toiminnan. Käytännössä tämä tarkoittaa vakoilun tai muun valtion turvallisuudelle erityisen haitallisen toiminnan, kuten terrorismin, torjumista ja tuohon toimintaan liittyvien rikosten tutkimista. Suojelupoliisi myös avustaa suomalaisia yrityksiä teollisuusvakoilun torjunnassa.

Pakkokeinoilla rajoitetaan perusoikeuksia

Rikoksia tutkittaessa ja ehkäistessä poliisilla on käytettävissään **pakkokeinoja**, joilla se voi puuttua kansalaisten perusoikeuksiin. Pakkokeinoja tulee käyttää siten, ettei kenenkään oikeuksiin puututa enempää kuin on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi.

Poliisilla on valtuudet ottaa rikoksesta epäilty henkilö kiinni, pidättää hänet ja esittää häntä vangittavaksi. Kiinniotetun pidättämisestä on päätettävä yhden vuorokauden kuluessa. Pidätetty henkilö on päästettävä vapaaksi viimeistään kolmantena päivänä kiinniottamisesta, jollei häntä vaadita vangittavaksi. Päätöksen vangitsemisesta tekee tuomioistuin.

Poliisikunta toimii sisäasiainministeriön alaisuudessa ja jakautuu koko maalle yhteisiin yksiköihin, lääneittäin alueosastoihin ja paikallispoliisiin. Koko maan tasolla toimivia poliisin osastoja ovat keskusrikospoliisi, liikkuva poliisi, suojelupoliisi, poliisin tekniikkakeskus sekä poliisien koulutuksesta vastaavat oppilaitokset. Nettipoliisin tehtävänä on tietoverkoissa tapahtuvien rikosten ehkäiseminen ja tutkinta. Suomalaiset paitsi arvostavat poliisia toivovat siltä näkyvyyttä ja läsnäoloa lähellä kansalaisten arkea, myös suurten asutuskeskusten ulkopuolella.

Henkilön vapauteen kohdistuvien pakkokeinojen lisäksi poliisilla on oikeus takavarikoida omaisuutta tai määrätä se hukkaamiskieltoon, eristää tutkimuspaikka, tehdä kotietsintöjä tai henkilöön kohdistuvia etsintöjä. Tekninen tarkkailu, puhelimien kuuntelu ja televalvonta ovat myös poliisin käytettävissä olevia keinoja. Näitä voidaan soveltaa vain erityisen painavista syistä ja vakavien rikosten tutkinnassa. Joistakin rikoksista epäillyiltä voidaan ottaa DNA-tunniste, jonka poliisi voi tallettaa henkilörekisteriin.

TEHTÄVÄT

1. **Mitä ovat oikeusnormit ja mihin ne perustuvat?**

2. **Mitä ovat poliisin pakkokeinot ja mitä ne merkitsevät kansalaisen perusoikeuksien kannalta? Ota kantaa tulisiko poliisin oikeuksia pakkokeinojen käyttöön lisätä.**

3. **Mitkä ovat suojelupoliisin tehtävät ja miten ne eroavat muiden poliisien tehtävistä?**

4. **Pohdi, mikä merkitys oikeusvaltiolla on demokratian toteutumisen kannalta.**

5. **Selosta Suomen oikeuslaitoksen rakenne ja tehtävät.**

Poliisi saa käyttää ulkopuolista henkilöä tietolähteenä, jolle maksetaan vihjepalkkio.

Poliisin oikeuksia pakkokeinojen käyttöön on laajennettu 2000-luvulla. Tällä on pyritty tehostamaan törkeiden ja ammattimaisesti suunniteltujen rikosten tutkintaa. Poliisilla on yhä enemmän vastassaan kansainvälisiä järjestäytyneitä rikollisia, jotka toimivat häikäilemättömästi ja väkivaltaisesti. Osaltaan poliisin valtuuksien laajentamisella pyritään ehkäisemään myös terrorismia.

Missä määrin erilaisten rikosten torjunnassa voidaan rajoittaa kansalaisten perusoikeuksia, herättää ajoittain kiivasta keskustelua. Poliisin pakkokeinojen ohella on väitelty esimerkiksi työnantajien mahdollisuuksista saada tietoja työntekijöidensä henkilökohtaisista asioista, kuten vaikkapa mahdollisesta huumeiden käytöstä.

Monet yritykset pelkäävät teollisuusvakoilua ja haluavat siksi valvoa yrityksen työntekijöiden sähköpostiliikennettä. Toisaalta kansalaisen perusoikeuksiin kuuluu oikeus yksityiselämän suojaan. Kirjeen ja muun luottamuksellisen viestin suoja on säädetty loukkaamattomaksi. Eduskunta päätyi lopulta kuitenkin säätämään lex Nokiana tunnetun lain, joka kansalaisten perusoikeuksia kaventaen antoi työnantajille mahdollisuuden tutkia työntekijöidensä sähköposteja.

V Syventävät tehtävät
Politiikka ja päätöksenteko

1.

Vieressä on vuoden 2011 eduskuntavaaleihin liittyviä tietoja. Ensimmäinen taulukko kertoo, miten suuri osuus kansalaisista (%) ilmoitti seuranneensa vaaleja hyvin paljon tai melko paljon eri medioiden kautta. Toinen taulukko kertoo, kuinka suuri osuus vaalien ehdokkaista (%) käytti kampanjassaan verkkosivuja ja sosiaalista mediaa.

a) Vertaile, miten kansalaiset käyttivät yhtäältä verkkopohjaisia ja toisaalta muita perinteisempiä medioita (tv, lehdet, radio) lähteenään 2011 eduskuntavaaleja seuratessaan. Vertaile myös kansalaisten ja ehdokkaiden verkkopohjaisen median käyttöä oheisten tietojen pohjalta.

b) Erittele edellä havaitsemiesi erojen syitä ja pohdi, miten sosiaalisen median käyttö vaikuttaa politiikkaan.

(YO kevät 2014 jokeri)

Vuoden 2011 eduskuntavaaleja eri medioista hyvin paljon tai melko paljon seuranneiden kansalaisten osuus prosentteina.

Tv-uutiset ja ajankohtaisohjelmat	68
Sanomalehtikirjoitukset	54
Tv:n vaalikeskustelut ja puoluejohtajien haastattelut	53
Lehtimainokset	32
Vaaleja koskeva uutisointi internetissä (myös sanomalehtien internetsivut)	27
Tv:n viihdeohjelmat, joissa mukana poliitikkoja	22
Tv-mainokset	20
Vaalikoneet internetissä	20
Radio-ohjelmat	19
Ehdokkaiden ja puolueiden kotisivut internetissä	10
Sosiaalinen media (Facebook, Twitter)	9
Nettipäiväkirjat ja blogit	5
Ehdokkaita tai puolueita koskevat videot internetissä (esimerkiksi YouTube)	3

Omaa verkkosivustoa ja erilaisia sosiaalisen median muotoja käyttäneiden ehdokkaiden osuus prosentteina vuoden 2011 eduskuntavaalien ehdokkaista.

Facebook-sivusto	88
Verkkosivu	69
Blogi	55
YouTube-video	29
Twitter-tili	19

Lähde: www.vaalitutkimus.fi

2.

Eduskunnan valta ja vaikutusmahdollisuudet:

Pohdi entisen kansanedustajan Reijo Kallion (SDP) haastattelun ja oppikirjan tietojen perusteella, millaisia mahdollisuuksia yksittäisellä kansanedustajalla on vaikuttaa ja miten ehdokkaiden vaalilupauksiin pitäisi suhtautua?

Vallan kolmijako toimii

– Ollessani kansanedustajana sain säännöllisesti toiveita, joissa toivottiin minun vaikuttavan yksittäisten henkilöiden työkyvyttömyyseläkepäätöksiin. Se ei todellakaan kuulu vallan kolmijaossa eduskunnalle, ex-kansanedustaja Reijo Kallio (sd.) sanoo. Lainsäädäntövalta kuuluu Suomessa eduskunnalle, toimeenpanovalta hallitukselle ja presidentille ja tuomiovalta tuomioistuimille. Näitä rajoja ei voi ylittää.

Äänestäjän pitää suhtautua lupauksiin varauksella

– Reijo Kallio (sd.): Eduskunnalla on myös budjettivalta, hallituksen valvonta ja EU-asioiden linjaaminen. Mutta kaikki operatiiviset päätökset esimerkiksi yrityksiä koskien tehdään muualla, mutta kyllä näitä sekoitetaan, Kallio sanoo.

Vaalikentillä lupaillaan liikoja

Kallio pitää harmillisena, että vaalikentillä annetaan paljon katteettomia lupauksia.

– Äänestäjän pitää suhtautua lupauksiin varauksella. Jos edustajaehdokkaiden kannanotot kuulostavat erilaisilta kuin puolueiden linjaukset, hälytyskellojen pitää soida, Kallio sanoo.

Raumalaisen entisen kansanedustajan mukaan eduskunnalla on tällä hetkellä riittävästi valtaa eikä vallanjaossa ole tarvetta muutokselle. Hän korostaa, että valta eduskunnassa on käytännössä hallituspuolueilla, koska viime vuosikymmeninä hallitukset ovat aina olleet enemmistöhallituksia.

Lähde: HS 10.4.2015

KERTAA!

- Vaaleilla neljäksi vuodeksi valittu eduskunta käyttää lainsäädäntövaltaa.
- Kansanedustaja voi tehdä laki-, toimenpide- ja talousarvioaloitteita.
- Kansanedustajien tärkein työskentelytapa on valiokuntatyöskentely.
- Puhemies suunnittelee ja johtaa eduskunnan työtä.
- Tavallinen laki hyväksytään yksinkertaisella enemmistöllä, perustuslain säätämiseen vaaditaan suurempi enemmistö.
- Eduskuntavaalien jälkeen maan hallitus vaihtuu; suurimman puolueen puheenjohtajasta tulee yleensä seuraava pääministeri.
- Tavoitteena on muodostaa enemmistö-hallitus, jonka takana on eduskunnassa kansanedustajien enemmistö.
- Pääministeri johtaa poliittista elämää Suomessa ja edustaa Suomea EU:n huippukokouksissa.
- Hallitus käyttää toimeenpanovaltaa ja pyrkii toteuttamaan hallitusohjelmansa tavoitteita.
- Hallitus eroaa eduskuntavaalien jälkeen tai saatuaan epäluottamuslauseen eduskunnalta.
- Presidentin keskeinen tehtävä on ulkopolitiikan johtaminen yhteistoiminnassa valtioneuvoston kanssa.
- Presidentin rooli lainsäädännössä ja uuden hallituksen muodostamisessa on muodollinen.
- Lait perustuvat yhteiskunnassa vallitseviin käsityksiin arvoista ja kaikkia sitovista velvoitteista.
- Poliisin vastuulla on järjestyksen ylläpito ja rikosten tutkinta.

adressi
viranomaiselle luovutettu yhden tai useamman henkilön allekirjoittama mielenilmaus, jolla pyritään kiinnittämään huomio tärkeään asiaan *107*

agenda
asialista, julkisuudessa esiin nostetut asiat, joista poliitikot ja muut yhteiskunnan toimijat keskustelevat *24*

alkuperäiskansa
kansa, jonka esi-isät asuttivat alueen ensimmäisinä, ennen nykyisten rajojen vetämistä *40*

aloite
kirjelmä, jonka kirjoittaja haluaa parannusta johonkin ongelmaan. Kansanedustaja voi tehdä laki-, toimenpide- ja talousarvioaloitteita. Kuntalaisilla on yleinen aloiteoikeus kunnan kehittämiseksi. Aloite osoitetaan taholle, joka voi asiasta päättää. *107, 167*

alueellistaminen
valtion keskushallinnon yksikköjen ja toimintojen siirtäminen pois pääkaupunkiseudulta maan muihin osiin *69*

aluehallinto
julkisen hallinnon toimielinten järjestelmä, jonka avulla huolehditaan julkisyhteisöille kuuluvista tehtävistä valtion sisällä esim. maakunnan tasolla valtion ja kuntien välissä. *187*

aluepolitiikka
valtion ja EU:n toimet alueellisten kehityserojen tasoittamiseksi Suomessa *69*

ammattiliitto
työntekijöiden etujärjestö, johon ovat liittyneet tietyn alan työntekijät. Edustaa jäseniään tämän alan neuvotteluissa työantajapuolen saman alan järjestöä vastaan. *121*

ansioeläke
työ- tai yrittäjäeläke, jonka suuruus riippuu tuloista ja työssäoloajan pituudesta *56*

argumentointi
perustelu, todistelu; perusteltujen johtopäätösten ja päätelmien tekeminen *10*

arvo
käsitys hyvästä ja tavoiteltavasta asiasta; ihmisen ja yhteisön kannalta toivottu asiantila; joidenkin asioiden nostaminen muita tavoiteltavammiksi ja arvokkaammiksi *21, 106*

asetus (EU:n)
asetus on EU:n lainsäädännön osa, jolla on itsessään lainvoima, vrt.direktiivi *167*

asiantuntijavalta
valta, joka perustuu sen haltijan omaamaan tietämykseen ja kokemukseen eli asiantuntemukseen tietyllä aihealueella. Esimerkiksi lääkärin koulutuksen ja kokemuksen myötä saama valta terveydenhoidon alalla. *96, 187*

assimilointi, assimilaatio
oman kulttuurin sulauttamista tai sulautumista enemmistökulttuuriin *45*

autoritaarinen
vallankäytön muoto, jossa suppealle eliitille tai yhdelle hallitsijalle on keskitetty huomattava valtaa ja tämä voi toimia mielivaltaisesti ilman vaaleilla valitun kansanedustuslaitoksen myötävaikutusta. Demokraattisen vallankäytön vastakohta. *87*

avoin listavaali
suhteellisen vaalitavan vaali, jossa äänestäjät pääsevät äänillään vaikuttamaan siihen, miten ehdokkaat sijoittuvat suhteessa toisiinsa puolueen listalla *140*

blogitekstit
internetissä esim. käyttäjän omalla sivustollaan julkaisema yleensä lyhyehkö teksti, jonka julkaisijana on yksittäinen henkilö tai yhteisö. Myös tekstit, jotka on julkaistu erillään tiedotusvälineiden varsinaisesta toimituksellisesta aineistosta. *25*

boikotti
tarkoittaa pidättäytymistä jonkin asian ostamisesta tai myymisestä tai johonkin osallistumisesta *109*

budjetti
tulo- ja menoarvio, talouden suunnittelun apuväline kotitalouden, kunnan tai valtion tasolla *169*

budjettineuvottelu
myös budjettiriiheksi kutsuttu neuvottelu, jossa valmistellaan seuraavan vuoden budjettia *180*

D'Hondtin ääntenlaskutapa
Suomessa suhteellisissa vaaleissa käytetty ääntenlaskutapa. Ehdokkaan läpipääsyyn vaikuttaa hänen puolueensa kokonaisäänimäärä sekä henkilökohtainen äänimäärä. *146*

demilitarisoitu
aseista riisuttu alue. Esim. Ahvenanmaa on kansainvälisillä sopimuksilla demilitarisoitu alue. *189*

demografia
väestötiede, väestön tilastollinen tutkimus, jolloin tutkitaan väestön määrää, maantieteellistä jakautumista, rakennetta (syntyvyys, kuolleisuus, maahanmuutto tai ikärakenne) *34*

demokraattinen
kansanvaltaisesti hallittu valtio tai yhteisö, jossa sen kansalaiset tai jäsenet hallitsevat itse itseään *17, 83*

demokratia
kansanvalta. Demokratiassa valta kuuluu kansalle eikä yksittäiselle puolueelle tai johtajalle. Diktatuurin vastakohta. *74*

digitalisaatio
uuden informaatioteknologian käytön yleistyminen; teknologinen muutos, jossa elämän eri alueilla omaksutaan entistä laajemmin tietotekniikan sovelluksia *22*

diktatuuri
valtio, jossa valta on laeilla keskitetty yhdelle johtajalle ja puolueelle, joiden vallankäyttö on rajoittamatonta. Demokratian vastakohta. *82*

diplomatia
kansainvälisten suhteiden hoitaminen rauhanomaisesti; valtioiden välisiä neuvotteluja ja yhteydenpitoa sääntelevät keinot ja menettelyt

direktiivi
EU:n lainsäädäntöohje, joka sovelletaan kansalliseen lainsäädäntöön. Kansallinen laki ei saa olla ristiriidassa direktiivien kanssa. *167, 171*

disinformaatio
tarkoituksellisesti harhaanjohtava ja vääristelty tieto tai tiedottaminen esimerkiksi osana informaatiosotaa *96*

eduskunnan oikeusasiamies
oikeuskanslerin rinnalla toinen ylimmistä laillisuuden valvojista, joka valitaan neljäksi vuodeksi kerrallaan. Valvoo tuomioistuinten ja virkamiesten toimintaa. *171*

eduskunnan puhemies
kansanedustajien keskuudestaan valitsema puhemies johtaa ja suunnittelee eduskunnan toimintaa ja johtaa puhetta eduskunnan täysistunnoissa *164*

eduskunta
Suomen kansanedustuslaitosta kutsutaan eduskunnaksi. Koostuu 200 vaaleilla valitusta kansanedustajasta. *164*

eduskuntaryhmä
kansanedustajat, jotka kuuluvat samaan poliittiseen puolueeseen muodostavat valtiopäivillä oman eduskuntaryhmän *164*

edustuksellinen demokratia
poliittinen järjestelmä, jossa valta kuuluu kansalle, joka valitsee keskuudestaan edustajat päättämään asioistaan. Kansa käyttää siis valtaansa edustajiensa välityksellä. *86, 164*

egoismi
itsekeskeisyys, itsekkyys, omien etujen ja nautintojen tavoittelun asettaminen ensisijaiseksi. *17*

ehdoton enemmistö
merkitsee yli 50 prosenttia annetuista äänistä tai saavutetuista paikoista, ei siis vain sitä, että on saanut enemmän ääniä tai pakkoja kuin joku toinen taho. *142*

elinaikakerroin
odotetun elinajanodotteen pohjalta laskettu kerroin, jolla määritellään eläkemaksujen kertymä ihmisen työuran ajalta . Tarkoituksena on pitää elinajan pitenemisestä johtuvat eläkekustannukset kurissa ja kannustaa jatkamaan työssä. *36*

eliniänodote
elinajanodote, keskimääräinen jäljellä oleva elinikä, jos kuolleisuus pysyy nykyisellään kaikissa ikäryhmissä. Tilastollisesti laskettu keskiarvo jäljellä olevasta eliniästä. *36*

eläkepommi
pelko tilanteesta, jossa eläkemenot kasvavat huomattavasti, kun suuret ikäluokat jäävät yhtä aikaa eläkkeelle

enemmistöhallitus
hallitus, jonka takana on eduskunnan kansanedustajien enemmistö *176*

enemmistövaali
Tässä vaalitavassa paikan saa vaaleissa annettujen äänien perusteella se, joka on saanut eniten ääniä. Häviäjä ei saa mitään. *142*

epäluottamuslause
Hallitus saa välikysymysäänestyksessä taakseen alle puolet paikalla olevien kansanedustajien äänistä/luottamuksesta. Epäluottamus merkitsee, ettei hallituksella ole enää eduskunnan tukea, mikä johtaa hallituksen eroon. *173*

etujärjestö
järjestö, joka ajaa jäsentensä etuja. *41, 119*

EU:n ministerineuvosto
Euroopan unionin neuvosto, jäsenmaiden hallitusten jäsenistä muodostuva päätöksentekoelin. Päätettävä asia ratkaisee, kuka ministereistä osallistuu kokoukseen. *171*

Euroopan ihmisoikeussopimus
yleissopimus ihmisoikeuksien ja vapauksien suojaamiseksi. Allekirjoitettiin Roomassa 1950. Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuin (EIT) valvoo sen toteutumista. *75, 79*

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
Euroopassa kansalaisten perussoikeuksiin liittyviä rikkomuksia käsittelevä oikeusistuin *79*

federaatio
liittovaltio. Federaation kuuluu useita osavaltioita, joilla on laaja itsehallinto osittain erilainen lainsäädäntö omilla alueillaan. *87*

globaalitalous
maailmantalous, koko maapallon kattava talouden järjestelmä

globalisaatio
maapalloistuminen, maailmanlaajuinen yhdentymis- ja kansainvälistymis-prosessi, joka lisää maapallon kattavaa vuorovaikutusta ja riippuvuutta *14*

hallituksen esitys
useimmat lait saavat alkunsa hallituksen esityksistä *167*

hallitus
ylin toimeenpanovallan käyttäjä maassa; koostuu tasavallan presidentistä ja valtioneuvoston ministereistä *174, 185*

hallitusohjelma
tavoitteet, joita hallitus pyrkii toiminnassaan toteuttamaan *176*

hallitustunnustelija
eduskuntavaalien jälkeen nimetty henkilö, yleensä suurimmasta puolueesta, joka alkaa tunnustella uutta hallitusta. Hänestä tulee usein seuraava pääministeri. *175*

herjaaminen
vuoteen 2000 asti rikoslaissa käytetty nimitys kunnianloukkauksesta, eli rikoksesta, jossa tekijä on syyllistynyt paikkaansa pitämättömän, toisen henkilön mainetta ja kunniaa loukkaavan tiedon levittämiseen *23*

huippukokous
päämiestasolla pidettäviä EU:n vuotuisia kokouksia kutsutaan myös huippukokouksiksi. Niiden järjestäminen on yleensä puheenjohtajamaan vastuulla. Huippukokouksessa luodaan suuntaviivat EU:n kehitykselle. *179*

humanitaarinen maahanmuutto
turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten maahanmuutto *43*

huoltosuhde
työvoiman ulkopuolella ja työttömänä olevat yhtä työllistä kohti; työvoiman ulkopuolella oleviin lukeutuvat mm. lapset, opiskelijat, eläkeläiset, varusmiehet ja siviilipalvelusmiehet. *34*

hyvinvointivaltio
valtio, joka pyrkii takaamaan kansalaisilleen perusturvan julkisten verorahoin kustannettujen hyvinvointipalvelujen (koulutus, terveydenhoito, sosiaalipalvelut) avulla. Se pyrkii myös tasaamaan tuloeroja verotuksen ja tulonsiirtojen avulla. *84, 48*

hyvinvointivaltion kriisi
hyvinvointivaltion rahoitus joutuu vaakalaudalle, kun työllisten ja veroa maksavien kansalaisten määrä vähenee ja mm. ikääntyvien eläkeläisten määrä kasvaa *34*

hyvinvointiyhteiskunta
valtio ja yhteiskunta, jossa julkinen sektori huolehtii laajalti kansalaisten toimeentulosta, terveydenhuollosta, koulutuksesta ja asumisesta eri elämänvaiheissa; toiminta on päätetty julkisella päätöksenteolla ja hoidetaan

julkisin varoin. Kolmannella sektorilla on merkittävä rooli palveluiden tuottamisessa. *57, 48*

identiteetti
yksilöllisyys, ominaislaatu, omakuva; käsitys itsestä suhteessa muihin. *16, 131*

identiteettipolitiikka
selkeään me ja he -jaotteluun perustuva politiikka, jossa poliittiset yhteisöt muodostuvat esimerkiksi etnisyyden, sukupuolen tai yhteisten arvojen ja uskomusten pohjalta. Keskeistä on ajatus oman identiteetin ja yhteisön erilaisuudesta muihin verrattuna. Poliittisten kantojen pohjana ovat yhteisön arvot , mielenkiinnon kohteet ja uskomukset. Nämä samat arvot, uskomukset ja mielenkiinnon kohteet muodostavat yhteisön identiteetin pohjan. Identiteettitekijät selittävät yhteisöön kuuluvien poliittista käyttäytymistä enemmän kuin esim. sosioekonominen tausta. *130*

ideologinen ja kulttuurinen valta
aatteisiin, ajatuksiin, uskomuksiin ja perinteisiin nojaava valta, jolla vaikutetaan ihmisten tapaan ajatella *96*

ihmisoikeudet
oikeudet, jotka perustuvat kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, joista tärkein on YK:n ihmisoikeuksien julistus (1948). Ihmisoikeuksille ominaista on, että ihmisillä katsotaan olevan ne syntymästä asti luonnollisina oikeuksina eikä niitä voi heiltä ottaa pois missään tilanteessa. Ihmisoikeudet ovat samat kaikilla syntyperästä ja kansallisuudesta riippumatta. *75*

ihmisoikeussopimus
sopimus, jossa sopimuksen ratifioineet valtiot sitoutuvat noudattamaan siinä määriteltyjä ihmisoikeuksia *75*

illegitiimi valta
ei-oikeutetuksi koettu valta *97*

iltakoulu
hallituksen epävirallinen, vapaamuotoinen kokous, jossa valmistellaan asioita esim. yleiskokousta varten *180*

imago
(lat. imago, kuva) julkisuuskuva. Henkilön, yrityksen tai puolueen itsestään antama kuva tai vaikutelma. *26, 135*

individualismi
yksilön, yksityisen ihmisen ja hänen omalaatuisuutensa arvoa korostava ajatussuunta; vastakohta kollektivismi *17*

infrastruktuuri
yhteiskunnan fyysinen rakennettu ympäristö, kuten tiet, rakennukset, tietoliikenneverkot, satamat, lentokentät, sähköverkot *85*

institutionalisoituminen
muuttua instituutioksi, laitostua *118*

integraatio
yhdentyminen, yhteistyön tiivistyminen; esim. Euroopan taloudellinen integraatio

integrointi
kotouttaminen, sopeuttaminen, yhdentäminen, sulauttaminen yhteen, monikulttuurisuuteen tähtäävä toiminta *45*

ISIL, ISIS
jihadistijärjestö tai terroristijärjestö, jonka nimi tulee joko lyhenteestä sanoista The Islamic State of Iraq and the Levant (ISIL) tai the Islamic State of Iraq and Syria (ISIS) *44*

isyysvapaa
isille myönnettävä vanhempainvapaa, noin 9 viikkoa, jolta ajalta maksetaan isyysrahaa *62, 55*

Itsehallinnollinen maakunta

Lähinnä Ahvenmaan itsehallintoasemasta käytettävä nimitys. Ahvenanmaalla on itsenäistä lainsäädäntövaltaa ja maakuntapäivät, jotka säätävät maakuntalakeja. Maakuntalait voivat koskea vain Ahvenanmaan sisäisiä asioita. *186*

itsenäisyys
valtio saavuttaa muodollisesti itsenäisen valtion aseman, kun muut valtiot tunnustavat sen itsenäisyyden *81*

itsevaltiuden aika
itsevaltiuden aika oli huipussaan 1600-1700-luvuilla, jolloin katsottiin, että kuningas saa jakamattoman vallan suoraan Jumalalta. Kuningas oli korkein lakeja säätävä elin, korkein tuomioelin ja korkein lakeja voimaan saattava elin. Hallitsija vastasi ulkopolitiikasta, sotaan lähdöstä ja rahankäytöstä (mm. määräsi verot). *82*

itsevaltius
yksinvalta, jossa valta on yhden yksittäisen henkilön käsissä *82*

joukkopuolue
tällaisella puolueella on laaja ja aktiivinen jäsenkunta eli puolueessa on kymmeniä tai satojatuhansia jäseniä. Joukkopuolueen organisaatio ulottuu myös paikallistasolle asti piirijärjestöineen ja paikallisyhdistyksineen.

julkinen sektori
valtion, kuntien, kuntayhtymien ym. julkisyhteisöjen toiminta ja taloudenpito, julkinen talous *49*

julkisrahoitteinen
julkisyhteisöjen, kuten valtion tai kuntien, pääosin verovaroin rahoittama palvelu tai muu toiminta *27*

julkisuusperiaate
julkisen hallinnon avoimuus. Sen nojalla viranomaisten asiakirjat ja kokoukset ovat julkisia ja viranomaisilla on velvollisuus tiedottaa päätöksentekoon liittyvistä asioista. *108*

järjestäytymisaste
se osuus kaikista työntekijöistä, joka kuuluu ammattiliittoihin ja niiden edunvalvonnan piiriin eli on järjestäytynyt *121*

kaaderipuolue
pienen aktivistiryhmän toimintaan perustuva puolue

kaksoiskansalaisuus
samanaikainen kahden eri valtion kansalaisuus *39*

kannustinloukku
tilanne, jossa ansiotulon saajan tai työttömän ei taloudellisista syistä kannata pyrkiä parempituloiseen työhön tai ottaa työtä vastaan, koska se ei paranna hänen toimeentuloaan *58*

kansalainen
demokraattisen yhteiskunnan perusyksikkö. Demokratiassa vallan katsotaan kuuluvan kansalle, joka puolestaan koostuu kansalaisista. Kansalaisilla on oikeuksia, jotka takaavat hänelle oikeuden osallistua poliittiseen toimintaan (mm. sananvapaus ja kokoontumisvapaus) sekä turvaavat hänen aineellista ja sosiaalista hyvinvointiaan (mm. oikeus koulutukseen, oikeus perustoimeentuloon).

kansalaisaloite
vähintään 50 000 kansalaisen keräämä aloite uudeksi laiksi, joka toimitetaan eduskuntaan. Voi johtaa uuteen lakiin tai lainmuutokseen. *167, 169*

kansalaisjournalismi
varsinaisten tiedotusvälineiden ulkopuolella, yleensä internetissä julkaistut uutiset ja muu aineisto *25*

kansalaispalkka
perustulo, kaikille kansalaisille maksettava valtion tulonsiirto, jota on esitetty korvaamaan erilaisten sosiaalisten tulonsiirtojen monimutkainen järjestelmä *58*

kansalaistottelemattomuus
on väkivallatonta vaikuttamista, jossa avoimesti jätetään noudattamatta jotain lakia tai määräystä. Teolle pitää olla moraalinen peruste eikä rikkomisesta seuraavaa rangaistusta yritetä välttää. *111*

kansalaisyhteiskunta
yhteiskunnan osa, joka koostuu valtiosta riippumattomista yhdistyksistä ja kansalaisliikkeistä, joissa kansalaiset voivat toimia vapaasti, kunhan noudattavat lakia *114*

kansallisvaltio
valtio, jossa väestön enemmistökuuluu samaan kansaan eli heillä on yhteinen kieli, kulttuuri ja etninen syntyperä *87*

kansaneläke
turvaa vähimmäistoimeentulon silloin, kun eläkkeensaaja ei saa ansioeläkettä *56*

kansantaloustiede
taloustiede, tutkii kansalaisten, yritysten ja julkisyhteisöjen päätöksentekoa pyrkien kuvaamaan, selittämään ja ennustamaan markkinatalouden toimintaa yhteiskunnan perusrakenteena *15*

kantelu
on muutoksenhakukeino johonkin päätökseen, kun perusteita tai lupaa hallinto-oikeudessa määriteltyyn hallintovalitukseen ei ole. Kanteluksi kutsutaan myös eduskunnan oikeusasiamiehelle tai oikeuskanslerille tehtyä kirjelmää, jossa valitetaan viranomaisen toiminnasta. *108, 155*

karisma
yksilön henkilökohtainen ominaisuus, johon kuuluu vahva henkilökohtainen auktoriteetti ja vaikuttava esiintymiskyky *94, 99*

kehitysmaatutkimus
maailman köyhien maiden tutkimus; rikkaiden, kehittyvien ja köyhien maiden globaalin vuorovaikutuksen tutkimus *15*

Kela
Kansaneläkelaitos *56*

keskinäisriippuvuus
järjestelmän osien riippuvuus toisistaan; muutokset yhdessä osassa ilmenevät vaikutuksina kaikkialla muualla järjestelmässä; esim. talouden kiertokulun keskinäisriippuvuus. *161*

keskitetty ratkaisu
työntekijöiden (SAK, STTK, Akava) ja työnantajien keskusjärjestöjen (EK, KT) neuvottelema sopimus palkoista ja muista työehdoista, jonka pohjalta ammatti- ja työnantajaliitot neuvottelevat omat sopimuksensa *124*

keskitetty valtio
valtio, jota hallitaan keskitetysti yhden parlamentin ja hallituksen toimesta *87*

keskushallinto
toteuttaa poliittisen johdon tekemiä päätöksiä Valtiohallinto on perinteisesti jakautunut keskushallinnon, aluehallinnon ja paikallishallinnon tasoihin *187*

kestävyysvaje
talouspolitiikan käsite, joka kuvaa julkisen talouden velkaantumista julkisten menojen kasvaessa väestön ikääntymisen takia *34*

kiinteistövero
kunnalle maksettava vero kunnan alueella olevista kiinteistöistä ja kesämökeistä. Merkittävä tulolähde esim. suurille mökkikunnille. *160*

kiintiöpakolainen
pakolainen, joka on saanut turvapaikan kansainvälisten järjestöjen ja niiden jäsenmaiden keskenään sopimien vastaanoton henkilömäärien mukaan *44*

kiintiöperiaate
kunnan lautakunnissa pyritään kiintiöperiaatteen pohjalta siihen että lautakunnissa olisi vähintään 40 prosenttia naisia ja 40 prosenttia miehiä. Pyrkii edistämään sukupuolten välistä tasa-arvoa kunnallishallinnossa. *159*

kirjallinen kysymys
kansanedustajan ministerille esittämä kysymys kirjallisessa muodossa, johon tulee vastata kolmen viikon kuluessa kirjallisesti *172*

koalitiohallitus
Suomen hallitukset ovat useimmiten monen puolueen muodostamia koalitiohallituksia *178*

kollektiivisuus
yhteisöllisyys, yhteistä etua ja yhteistä päätöksentekoa yksilöllisyyden sijaan korostava toiminta *17*

kollektivismi
yhteisön ensisijaisuutta ja yksilön sosiaalista sidonnaisuutta yhteisöönsä korostava katsomus; vastakohta individualismi *17*

kolmas sektori
julkisen sektorin ja markkinoiden ulkopuolella toimivia järjestöjä, kansalaisten toimintaryhmiä ja osuustoiminnallisia palveluiden tuottajia, joissa on sekä vapaaehtoistyötä että palkkatyötä tekeviä; toiminnassa ei tavoitella voittoa. Valtio tukee toimintaa. *116*

kolmikanta
kolmikanta tarkoittaa, että työntekijät, työantajat ja valtiota edustava hallitus sopivat asioista kolmestaan. Työntekijöitä edustavat keskusjärjestöt kuten SAK, STTK, Akava ja työnantajia heidän keskusjärjestönsä EK. Perinteisesti kolmikannalla on päätetty kaikki työelämään liittyvät asiat, kuten palkat ja työlainsäädäntö ja työelämän sosiaaliturva. *124*

kommunismi
sosialismiin pohjaava aate, jossa pyritään kapitalistisen yksityisomistuksen kumoamiseen ja tuotantovälineiden ja maan ottamiseen yhteisomistukseen. Perustuu Karl Marxin oppeihin, joiden mukaan kommunistinen yhteiskunta on luokaton ja valtioton yhteiskunta. Neuvostoliiton sanottiin olevan kommunistinen, vaikka se ei tarkalleen ottaen sitä koskaan ollut. *84*

kommunistinen valtio
valtio, jossa on omaksuttu kommunistinen yhteiskuntajärjestelmä *84*

konsensus
yhteisymmärrys, yksimielisyys tai sopu-/sovitteluratkaisu. Ratkaisua haetaan sovittelemalla ja neuvottelemalla mieluummin kuin vastakkainasettelua korostamalla. *149*

konservatiivinen
hyvinvointivaltiomalli manner- ja Etelä-Euroopassa perheen ja lähiyhteisöjen sosiaalista vastuuta korostava hyvinvointivaltion muoto *48, 127*

konsultoida
tarkoittaa neuvottelemista ja neuvojen kysymistä päätöksenteon tueksi. Konsultti tekee tällaista päättäjien tai yritysten neuvomista työkseen *96*

korporatismi
järjestelmä, jossa etujärjestöillä on poliittisten vallankäyttäjien lisäksi rooli yhteiskunnallisessa päätöksenteossa esimerkiksi työmarkkinoiden asioista päätettäessä (esim. eläkepäätökset). Yleinen pienissä maissa, joissa avoin talous (esim. Ruotsi, Itävalta, Suomi). *124*

kotiseutuoikeus
Ahvenanmaan asukkaille kuuluva erityinen oikeus omistaa maata ja harjoittaa elinkeinoa alueella. Merkitsee myös poliittisia oikeuksia kuten äänioikeutta maakuntavaaleissa. *189*

kotouttaminen
maahanmuuttajien auttamista uuteen kotimaahan sopeutumisessa, siihen kuuluu kielen opetusta ja työllistämistä *45*

kriisi
turvallisuuden yllättävä järkkyminen; tilanne, jossa tärkeät arvot ja päämäärät ovat uhattuina. *77, 44*

kriminaalipolitiikka
julkisen vallan toimenpiteet, joilla pyritään vähentämään rikollisuutta ja lieventämään sen haittoja rikollisuuden syihin puuttumalla sekä rangaistuksia ja vankien hoitoa kehittämällä *193*

kulttuurinen pääoma
yksilön tai yhteisön keräämä osaaminen ja arvostus, joka on peräisin inhimillisen kulttuurin monimuotoisuuden laajasta tuntemuksesta *66*

kunnallinen kansanäänestys
Esim. kuntaliitoksen kannatusta voidaan mitata neuvoa-antavalla kunnallisella kansanäänestyksellä. Se tulee myös järjestää, jos viisi prosenttia kuntalaisista sitä ehdottaa. *155*

kunnallisvalitus
kuntalaisen tekemä valitus, jolla hän hakee muutosta kunnanvaltuuston, kuntayhtymän, lautakunnan tai johtokunnan päätökseen. Edellytyksenä on oikaisuvaatimuksen tekeminen ensin. Kun se on hylätty, voi tehdä kunnallisvalituksen. *109*

kunnallisvero
kuntavero, kunnan tärkein tulolähde; tasavero, joka on kaikille kuntalaisille saman suuruinen. Valtuusto päättää kunnallisveron suuruudesta vuosittain. *155, 160*

kunnanhallitus
käyttää kunnassa toimeenpanovaltaa; se valmistelee valtuustolle päätöksiä ja panee niitä toimeksi. Kunnanhallituksen valitsee valtuusto, joka myös valvoo sen toimintaa. *158*

kunnanvaltuusto
kunnan korkein päättävä elin on kuntalaisten keskuudestaan valitsema kunnanvaltuusto, jonka normaali toimikausi on neljä vuotta *157, 86*

kunniamurha
joissakin kulttuureissa vallitseva käsitys omakätisestä oikeudenkäytöstä, tappamisen oikeuttaminen hyvityksenä jonkin normin rikkomisesta *192*

kuntalaki
vuoden 1995 kuntalaki määrittelee kunnan tehtävät ja vastuut *154*

kuntaliitos
kahden tai useamman kunnan yhteensulautuminen saman hallinnon alaisuuteen *163, 154*

kuntayhtymä

kahden tai useamman kunnan yhteistyömuoto. Kunnat voivat perustaa kuntayhtymän esim. pitääkseen yllä terveyskeskusta tai järjestääkseen palontorjunnan kuntien alueella. *156*

kyselytunti
viikoittain järjestettävä suullinen kyselytunti, jolloin kansanedustajat saavat esittää hallituksen ministereille suullisesti kysymyksiä ja joihin myös vastataan suullisesti *172*

lainsäädäntövalta
oikeus säätää lakeja. Suomessa lainsäädäntövalta on eduskunnalla. *100, 167*

lakialoite ks. aloite *167*

lakko

työntekijöiden yhteinen, etukäteen sovittu päätös jäädä pois töistä. Useimmiten lakon takana on jonkin alan ammattiliitto, jolloin liiton tarkoituksena on painostaa lakolla nimenomaan tämän alan työnantajia. Lakkoa ja lakolla uhkaamista käytetään usein mm. palkkaneuvottelujen tukena. *123*

lasikattoilmiö
nimitys, jota käytetään ilmiöstä, joka vaikeuttaa naisten etenemistä korkeimpiin johtotehtäviin. Lasikattoilmiöstä puhutaan esimerkiksi, kun nainen ei jostain määrittelemättömästä syystä etene urallaan yhtä korkealle kuin vastaavat kyvyt, kokemuksen ja koulutuksen omaava mies. *60*

lautakunta
kunnan hallinnon kolmas tärkeä tekijä valtuuston ja hallituksen rinnalla. Lautakunnat tekevät itsenäisiä päätöksiä ja valmistelevat päätöksiä valtuustolle. Kunta itse päättää, millaisia lautakuntia se tarvitsee. *158*

legaali valta
valta, joka koetaan oikeutetuksi siksi, että se perustuu lakiin *98*

legitiimi valta
valta, jota vallankäytön kohteet pitävät oikeutettuna *97*

liberaali hyvinvointivaltiomalli
yksilön omaa vastuuta korostava hyvinvointivaltion malli, jossa merkittävä osa palveluista rahoitetaan yksityisillä vakuutuksilla, hyväntekeväisyydellä tai järjestetään muun kuin valtion tai kuntien toimesta *49*

liberalismi
poliittinen ja taloudellinen aatesuunta, joka syntyi 1800-luvulla. Se pyrkii yksilön ja talouden yksiköiden vapauksien turvaamiseen. *83, 127*

liittoutumaton maa
sotilasliittoon kuulumaton maa; valtio, joka ei ole antanut tai ottanut vastaan turvatakuita; puolueettomat maat pysyttelevät konfliktien ja sotien ulkopuolella eivätkä tue sotaa käyviä osapuolia.

lobbari
pyrkii vaikuttamaan päättäjien päätöksiin haluttuun suuntaan viestimällä näille ja käymällä nöäiden kanssa keskusteluja. Työskentelee usein jonkin etujärjestön palveluksessa. *96, 113*

lobbaus
tarkoittaa erilaisten eturyhmien pyrkimystä vaikuttaa päättäjiin viestimällä näille. Päättäjät pyritään saamaan tietoisiksi uusista argumenteista ja toimimaan niiden mukaan. *113, 125*

luottamuslause
Kun hallitus saa välikysymyskäsittelyn yhteydessä eduskunnalta enemmistön tuen taakseen, se on saanut luottamuslauseen. *173*

lähdesuoja
tiedotusvälineiden palveluksessa olevien oikeus kieltäytyä paljastamasta uutislähteitään, kun heitä kuullaan todistajina oikeudenkäynnissä tai esitutkinnassa; toimittajan oikeus kieltäytyä vastaamasta kysymykseen, kuka on julkaistun kirjoituksen tai lähetetyn ohjelman laatija tai kuka on antanut niiden perustana olevat tiedot. Tarkoitus on taata tiedotusvälineille mahdollisuus valvoa vallankäyttöä. *23*

lähetekeskustelu
lain säädännön ensimmäinen julkinen keskustelu eduskunnassa; kansanedustajat esittävät ajatuksiaan ja toiveitaan uudesta laista joka lähtee lähetekeskustelusta valiokuntakäsittelyyn. *168*

maakuntapäivät
Ahvenanmaan itsehallinnon keskeinen osa, vaaleilla valitut maakuntapäivät säätää Ahvenanmaata koskevia lainomaisia päätöksiä. *189*

maakuntien liitto
kuntayhtymämuotoinen liitto, jolle on lainsäädännöllä siirretty aluekehitystehtäviä ja -vastuita *168*

maanpetos
pyrkimys kumota maan laillinen valtiojärjestys esim. vallankaappauksen tai kumouksen kautta jonkin toisen valtion hyväksi. Maan- ja valtiopetoksen yrityskin ovat rangaistavia tekoja, joista seuraa vankeutta. Presidentti voidaan asettaa syytteeseen valtakunnanoikeuteen lähinnä maanpetos- tai valtiopetoshankkeista. *185*

maskuliininen valta
miehinen, sukupuoleen perustuva valta *96*

media
kaikki viestimet, esim. TV, radio, lehdistö, sosiaalinen media, ja niiden kautta välittyvä sisältö ja viestin välittäjä *8, 22*

mediatutkimus
tiedotusvälineiden ja viestinnän tutkimus *15*

medioitunut
ilmiö, jonka myötä mediasta on tullut ihmisen elämää läpäisevä tekijä: media on läsnä kaikkialla. Medioituminen sisältää kaksi merkittävää ulottuvuutta, jotka ovat mediateknologian valtava lisääntyminen ja ihmisten kokemusten muuttuminen mediavälitteisiksi. *25*

megatrendi
maailmanlaajuinen kehityskulku, joka vaikuttaa pitkällä aikavälillä vahvasti kaikkiin yhteiskuntiin ja maailman ihmisiin näiden sijainnista riippumatta. Esim. globaalitalouden painopisteen siirtyminen Aasiaan, ilmastonmuutos ja digitalisaatio. *196*

mielenosoitus
mielenilmaus, jossa yksi tai useampi ihminen kokoontuu yhteen huutaen iskulauseita ja kantaen näitä sisältäviä banderolleja. Tarkoituksena on ilmaista mielipide käyttäen sananvapautta ja kokoontumisvapautta. *107*

ministerivaliokunta
hallitus jakaantuu esim. neljään erityiseen ministerivaliokuntaan, joissa asioita valmistellaan. Pääministeri päättää, mihin ministerivaliokuntaan kukin ministeri tulee mukaan. *178, 180*

modernisaatio
nykyaikaistuminen; sosiologinen käsite, jolla tarkoitetaan perinteisten maatalousyhteiskuntien kehittymistä nykyaikaisiksi teollistuneiksi, kaupungistuneiksi ja työnjaoltaan eriytyneiksi yhteiskunniksi.

monarkia
kuningaskunta *82, 86*

monikulturalistinen
eri kulttuurien rinnakkaineloa ja näiden omaleimaisuutta tukeva ajattelutapa; vastakohtana assimilationistinen *45*

monipuoluejärjestelmä
järjestelmä, jossa monta puoluetta kilpailee äänestäjien äänistä. Vrt. kaksipuoluejärjestelmä, jossa keskenään kilpailee vain kaksi puoluetta. *127, 178*

monitieteinen
usean eri tieteenalan menetelmiä ja aineistoja hyödyntävä tutkimus *15*

myytti
taru, kuvitelma; käsitykset, jotka eivät ole järkiperäisesti perusteltavissa tai perustu tutkittuun tietoon *29*

nationalismi
kansallisuusaate, joka syntyi 1800-luvulla. Tämän poliittisen aatesuuntauksen tavoitteena on saada jokaiselle kansalle oma valtio. Nationalismissa korostetaan usein oman kansan paremmuutta muihin kansoihin verrattuna. *87, 131*

negatiiviset oikeudet
ihmisoikeuksia, joita kutsutaan myös vapausoikeuksiksi. Niitä ei saa ottaa pois eli oikeuden rikkominen on oikeuden pois ottamista. Esimerkiksi vangitseminen mielenosoituksessa ottaa vapauden pois. *76*

neljäs valtiomahti
lehdistö ja muut tiedotusvälineet, media; vallan kolmijaon mukaan ensin on lainsäädäntövalta, sitten toimeenpanovalta ja kolmanneksi tuomiovalta *24*

normi
sääntö tai ohje, käyttäytymis- tai toimintasääntö, jota tietty yhteisö tai ryhmä pitää arvossa tai noudattaa; oikeuteen sisältyvä oikeussääntö tai -ohje, kielto tai käsky *21, 191*

näkymätön valta
valta, jota emme havaitse. Syynä tähän voi olla tottumus, vanhoihin käytänteisiin kätkeytyvä valta tai jopa kieleen sisältyvä valta. *96, 12*

oikaisuvaatimus
kirjallinen vaatimus, joka voidaan tehdä kunnan jonkin muun viranomaisen kuin kunnanvaltuuston päätöksestä päätöksen muuttamiseksi. Vaatimus voidaan tehdä tarkoituksenmukaisuus -(päätös on huono) tai laillisuus-perusteella (päätös ei noudata lakia). *108*

oikeisto–vasemmisto-jako
perinteiset puolueet voidaan jakaa oikeistoja vasemmistopuolueisiin. Jako on peräisin teollistumisen aikakaudelta, jolloin vasemmistoon syntyivät työväkeä edustaneet puolueet ja oikeistoon omistavan luokan eli porvareiden puolueet. *128, 164*

oikeuskansleri
valtioneuvoston oikeuskansleri on virkamies, joka valvoo, että viranomaiset eivät tehtäviään hoitaessaan riko Suomen lakeja ja kansalaisten perusoikeuksia vastaan. Oikeuskansleri osallistuu hallituksen istuntoihin. *171*

oikeusnormi
oikeussääntö tai -ohje, oikeuteen sisältyvä kielto tai käsky. *191*

oikeusvaltioperiaate
periaate, jonka mukaan kaiken julkisen vallankäytön on perustuttava lakeihin. Yksilöillä on oikeusturva. Valtion ja yksilöiden on toimittava oikeussääntöjen mukaisesti. Oikeussääntöjä soveltavat vain riippumattomat tuomioistuimet. Yksilön oikeuksista ja velvollisuuksista voidaan säätää vain sellaisen elimen päätöksin, jonka asettamiseen yksilö voi vaikuttaa. *82, 193*

oligarkia
harvainvalta *82*

oligarkian rautainen laki
Poliittiset puolueet, liikkeet tai ryhmittymät muuntuvat järjestäytyessään väistämättä oligarkioiksi eli harvojen hallitsemiksi, vaikka ne haluaisivatkin olla avoimen demokraattisia. *118*

ostoboikotti
jätetään tietyn yrityksen/toimijan tuotteet ja palvelut ostamatta tarkoituksena muuttaa tämän tahon moraalittomana pidettyä toimintaa haluttuun suuntaan *109*

ostopalvelu
yksittäisen henkilön tai julkisen palveluntarjoajan yksityiseltä sektorilta hankkima palvelu *156*

paikallishallinto
ks. keskushallinto *187*

painostusjärjestö
yhteiskunnassa toimiva etujärjestö, joka pyrkii vaikuttamaan myös poliittisen järjestelmän osiin, kuten puolueisiin tai valtionhallintoon *120*

pakkovalta
väkivallan käyttöön (tai mahdollisuuteen käyttää sitä) perustuva valta *94*

pakkoyhteisö
kuntaa ja valtiota voidaan pitää eräänlaisina pakkoyhteisöinä, koska niistä on periaatteessa mahdotonta erota. Jokainen on jonkun kunnan ja valtion jäsen ja kansalainen. *152*

pakolainen
henkilö, jolla on perusteltu syy pelätä vainoa tai väkivaltaa mielipiteen, alkuperän, uskonnon tai muun seikan perusteella ja joka on sen takia joutunut jättämään kotimaansa. *43*

palkansaajien keskusjärjestö
työntekijöiden ammattiyhdistysten keskusjärjestö *102, 124*

paluumuuttaja
Suomen rajojen ulkopuolella asunut suomalaisen identiteetin tai kansallisuuden omaava henkilö, joka palaa Suomeen *41*

palveluperiaate
Kunnan toiminta ei pyri voiton maksimointiin vaan kunnan yritykset toimivat palveluperiaatteella, esim. uimahalli ja kirjasto. *161*

palveluseteli
Kunta sitoutuu maksamaan asukkaalleen tietyn kunnan päättämän osan yksityisen palvelutuottajan antamasta palvelusta; kunta antaa asiakkaalleen palvelusetelin ja palveluntuottaja laskuttaa kuntaa palvelusetelin arvosta. *54*

palveluyhteiskunta
tilanne yhteiskunnassa, jossa suurin osa työntekijöistä ansaitsee toimeentulonsa palvelualoilla *64*

parlamentarismi
hallitusjärjestelmä, jossa hallituksen on nautittava kansanedustuslaitoksen eli parlamentin enemmistön luottamusta (Suomessa eduskunnan). Mikäli hallitus tämän luottamuksen menettää, hallituksen on erottava parlamentarismin periaatteen mukaisesti. *87, 172*

perheenyhdistäminen
Oleskeluluvan saanut henkilö voi hakea perheenyhdistämistä eli yleensä puolison ja lasten pääsyä maahan ja oleskeluluvan saamista heille. *43*

perusoikeudet
valtion kansallisessa perustuslaissa kansalaisilleen takaamat oikeudet *75*

perustoimeentulo
vähimmäinen, köyhyysrajan ylittävä toimeentulon taso *49*

perustulo
kansalaispalkka; malli, jossa sosiaaliturvan monet muodot korvataan kaikille kansalaisille maksettavalla säännöllisellä rahalla. Tämä raha on vastikkeetonta ja verotonta. Kaikenlaisen työn – jopa pätkätöiden ja osa-aikaisten töiden – vastaanottaminen on kannattavaa. Tulojen kasvaessa perustulosta saatava hyöty peritään verotuksen avulla takaisin. *58*

perustuslaillinen monarkia
hallitusjärjestelmä, jossa hallitsijan vallankäyttö on sidottu parlamentin säätämiin lakeihin *86*

perustuslaillinen
perustuslakien ja valtiosäännön ensisijaisuuden korostaminen *82*

perustuslaki
lainsäädännön ja vallankäytön kulmakivi, joka sisältää säädökset valtion järjestysmuodosta, ylimpien valtioelinten valtaoikeuksista ja yksilön perusoikeuksista Suomessa. Nykyinen perustuslaki tuli voimaan 1.3.2000. *81, 169*

politiikan lukutaito
kansalaisen tietämys politiikasta ja kyky ymmärtää sitä, esimerkiksi kyky ymmärtää poliitikkojen puhetta ja päätösten syitä. *135*

politiikka
yhteisten asioiden hoitoa. Voi nähdä myös taisteluna vallasta tai kilpailuna. *130, 152*

politikointi

arkinen toiminta ja aherrus poliittisten päätösten aikaansaamiseksi. Politiikan arki. *130*

populismi
(populistipuolue) poliittinen suuntaus tai toimintamalli, joka perustuu kansan syvien rivien suosion tavoitteluun tarjoamalla yksinkertaistettuja selityksiä monimutkaisiin asioihin. Populistipoliitikot pyrkivät tekemään iskulauseistaan helposti omaksuttavia ja valitsevat teemoikseen kansassa vahvoja tunteita herättäviä asioita. *129, 137*

portinvartija
mediasta tai mediassa työskentelevistä toimittajista käytetty nimitys, jolla korostetaan heidän tehtäväänsä ja käyttämäänsä harkintaa uutisten seulonnassa ja julkaisemisessa *24*

positiiviset oikeudet
ihmisoikeuksia, jotka antavat ihmisille lisää ja mahdollistavat hyvän elämän. Esimerkiksi oikeus käydä koulua. *76*

presidentiaalinen valtio
valtio, jossa presidentin asema poliittisena päättäjänä on vahva. *87*

presidentin esittely
hallituksen työskentelytapa, jossa ministerit esittelevät oman toimialansa kysymyksiä tasavallan presidentin päätettäväksi *180, 184*

priorisointi
tärkeysjärjestykseen asettaminen *57*

propaganda
tietoa, jota levitetään tarkoituksena muokata ihmisten mielipiteitä haluttuun suuntaan. Asiat esitetään yksipuolisesti. *23*

puhemies (eduskunnan)
kansanedustajien keskuudestaan valitsema puhemies johtaa ja suunnittelee eduskunnan toimintaa ja johtaa puhetta eduskunnan täysistunnoissa. *164*

puoluekokous
puolueen korkein päättävä elin, joka koostuu paikallisosastojen lähettämistä edustajista. Kokoontuu muutaman vuoden välein. Päättää puolueen toimintalinjoista yhdessä valitsemansa puoluejohdon kanssa. Valitsee keskuudestaan puoluevaltuuston, joka käyttää valtaa kokousten välillä. *126*

puoluekuri
ryhmäkuri eli pyrkimys äänestää yhtenäisesti eduskunnassa, jolloin oma kanta pääsee paremmin esille. Puoluekuri vaihtelee puolueittain suuresti. *164*

puoluesihteeri
puoluetoimistoa johtaa puoluesihteeri. Hän toimii puolueen puheenjohtajan tukena ja panee puolueen päätöksiä käytännössä toimeen. Puoluesihteerin tehtäviin kuuluu puolueen hallinnon pyörittäminen ja yhteydenpito piirijärjestöihin ja puoluekenttään päin.

puoluetuki
valtion eduskuntapuolueille maksama avustus, jota maksetaan kansanedustajapaikkojen mukaan. Se on tarkoitettu puolueen toiminnan kattamiseen. Puoluetuesta säädetään puoluelaissa. *136*

puolustusvoimien ylipäällikkö
tasavallan presidentti toimii myös muodollisena puolustusvoimien ylipäällikkönä, mutta voi halutessaan luovuttaa tehtävän ammattisotilaalle. *185*

pätkätyö
lyhyet työsuhteet; lyhyistä perättäisistä työsuhteista ja mahdollisista työttömyysjaksoista muodostuva katkonainen työura *59*

pääministerin ilmoitus
Pääministerin tai pääministerin määräämän valtioneuvoston muun jäsenen eduskunnalle antama suullinen ilmoitus, joka koskee ajankohtaista asiaa. Pääministerin ilmoitusta ei voida lähettää valiokuntaan käsiteltäväksi eikä siitä tehdä päätöstä. *173*

rasismi
rotusyrjintä, ihmisen alkuperään tai ominaisuuksiin perustuvaa syrjintää, oikeuksien kieltämistä ja eriarvoista kohtelua *47*

ratifiointi
Eduskunta vahvistaa eli ratifioi kaikki Suomen valtiota sitovat kansainväliset sopimukset. *171*

rauhaan pakottaminen
sotilaallinen kriisinhallinta, jossa kriisin tai sodan osapuolten välinen väkivalta lopetetaan sotilaallista voimaa käyttäen tai sillä uhaten

rekisteröity puolue
r.p., puolue, joka on merkitty puoluerekisteriin. Puoluerekisteriin merkitään hakemuksesta yhdistysrekisteriin merkitty rekisteröity yhdistys, jonka toiminnan tarkoituksena on valtiollisiin asioihin vaikuttaminen. Rekisteriin pääsemiseksi vaaditaan 5000 kannattajan allekirjoittamat kannattajakortit. Mikäli puolue ei kaksissa perättäisissä eduskuntavaaleissa saa yhtään kansanedustajaa, se poistetaan rekisteristä. *127*

retoriikka
puhetaito, esitystaito *12*

ryhmäkuri
ks. puoluekuri *164*

sananvapaus
ilmaisun vapaus; vapaus julkaista ja levittää tietoja ja mielipiteitä *22, 88*

siirtolainen
henkilö, joka siirtyy maasta toiseen lähinnä taloudellisista syistä *43*

siviilikriisinhallinta
konfliktien ja kriisien ehkäiseminen ja niiden vaikutusten rajoittaminen ja lieventäminen muutoin kuin sotilaallista voimaa käyttäen; puuttuminen konfliktien taustalla oleviin yhteiskunnallisiin, taloudellisiin ja sosiaalisiin syihin

solvaaminen
kunnianloukkaus tai herjaus *23*

sosiaaliavustus
tulonsiirto, jolla pyritään lieventämään lyhytaikaisten elämäntilanteen muutosten tai pitkäaikaisen taloudellisen epätasa-arvon vaikutuksia *51*

sosiaalihuolto
viranomaisten toiminta sosiaalisen tasa-arvon ja hyvinvoinnin lisäämiseksi ja epäkohtien korjaamiseksi *51*

sosiaalinen media
internetin julkaisualustat ja sovellukset, joilla käyttäjät voivat julkaista ja jakaa sisältöjä *8, 18*

sosiaalipolitiikka
hyvinvointivaltion ja muiden yleishyödyllisten yhteisöjen toimet sosiaalisen, taloudellisen ja henkisen hyvinvoinnin edistämiseksi *15, 50*

sosiaaliset riskit
tapahtumia, jotka uhkaavat vaarantaa ihmisten toimeentulon; esimerkiksi sairaus, tapaturma, työttömyys, raskaus ja synnytys, kuolema, eläkeikä ja vanhuus *51*

sosiaaliturva
sosiaalipolitiikan päälohko; toimenpiteet, joilla pyritään turvaamaan tiettyjen sosiaalisten riskien uhkaamille ihmisille toimeentulo ja hyvinvoinnin jatkuvuus *51*

sosiaalivakuutus
vakuutus, jolla varaudutaan sairauden tai muiden elämäntilanteen muutosten yksilölle aiheuttamiin kustannuksiin *51*

sosialismi
poliittinen aatesuuntaus, joka syntyi ajamaan työläisten etuja ja oikeuksia 1800-luvulla. Sen keskeinen arvo on tasa-arvo ja siihen liittyvä tuloerojen tasaaminen ottamalla tuotantovälineet yhteisomistukseen. Se on siis myös talousjärjestelmä. *84, 127*

sosioekonomiset erot
sosiaalis-taloudelliset erot. Sisältää erot mm. koulutuksessa, tulotasossa, ammateissa. *131*

sosiologia
yhteiskunnan sosiaalisten ryhmien ja rakenteen tutkimus *14*

sotilaallinen kriisinhallinta
konfliktien ja kriisien ehkäiseminen, rajoittaminen ja lopettaminen sotilaallista voimaa käyttäen tai sillä uhaten

stereotypia
kaavamainen yleistys tai yksinkertaistus; jonkin tunnuspiirteen korostaminen *19*

subjektiivinen oikeus
Asukas voi vaatia palvelua kunnalta tarvittaessa tuomioistuimen kautta eikä kunnalla ole oikeutta evätä tätä palvelua vetoamalla esimerkiksi määrärahojen vähyyteen. *53*

suhteellinen köyhyys
yksilön tai ryhmän köyhyys tai huono-osaisuus muihin verrattuna *64*

suhteellinen vaalitapa
vaalitapa, jossa puolue saa paikkoja suhteessa saamiinsa ääniin. Jos puolue saa paljon ääniä, se saa paljon paikkoja ja päinvastoin. *139*

sukupolvi
tietttynä aikavälinä, yleensä noin kahden vuosikymmenen aikana syntyneet ihmiset, jotka jakavat esim. jonkin merkittävän yhteisen kokemuksen *39*

suljettu listavaali
suhteellisen vaalitavan vaali, jossa puolue määrittää omien ehdokkaiden järjestyksen listallaan. Äänestäjä antaa äänensä vain puolueelle, ei yksittäiselle ehdokkaalle. *140*

suora ja välitön demokratia
poliittinen järjestelmä, jossa valta kuuluu kansalle. Jokainen täysi-ikäinen kansalainen osallistuu itse suoraan päätösten tekoon tulemalla paikalle sinne, missä asioista päätetään ja äänestämällä paikan päällä päätöksen puolesta tai sitä vastaan. *86*

suora toiminta
on sananmukaisesti toimimista suoraan, itse, ilman monimutkaista byrokraattista koneistoa. Tällöin henkilö tai ryhmä nojaa näkemykseen, että ihmisellä ja ihmisillä yhdessä on mahdollisuus omalla toiminnallaan vaikuttaa ympäristöönsä ja omaan elämäänsä. Suoraa toimintaa on sekä laitonta että laillista. *111, 134*

suullinen kyselytunti
yleensä torstaisin järjestettävä tilaisuus, jossa kansanedustajat esittävät suullisia kysymyksiä ministereille heidän vastuualueestaan. *172*

suuret ikäluokat
ihmiset, jotka syntyivät heti sodan jälkeen, vuosina 1946–49, jolloin syntyvyys oli poikkeuksellisen korkea *34, 39*

suuri valiokunta
25 kansanedustajasta koostuva eduskunnan valiokunta, joka toimii nykyisin lähinnä EU-asioiden valiokuntana. *167, 171*

suvereeni, suvereniteetti
valtion täysivaltaisuus. Suvereenilla valtiolla on yksinoikeus hallita omaa aluettaan ja se omaa käytännössä ylimmän vallan omalla alueellaan eikä sen tarvitse totella mitään itseään ylempää tahoa. *81*

syrjintäkielto
Suomen perustuslaissa ja EU:n perustamissopimuksessa oleva kielto syrjiä ihmistä sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. *46*

syrjäytyminen
yksilöä yhteisöön yhdistävien siteiden heikkeneminen, mikä on tavallisimmin seurausta työttömyydestä, köyhyydestä ja joutumisesta yhteiskunnallisten vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle *64*

talonvaltaus
tapahtuma, jossa yksi tai useampi henkilö ottaa tontin ja/ tai sillä sijaitsevat rakennukset haltuunsa ilman tontin tai rakennuksen omistajan lupaa. Suomessa tämä on laitonta. *110*

taloudellinen huoltosuhde

luku ilmoittaa, kuinka monta työvoiman ulkopuolella olevaa ja työtöntä on yhtä työllistä kohti. Työvoiman ulkopuolelle lasketaan 0–14-vuotiaat, opiskelijat, ase- tai siviilipalvelusta suorittavat, eläkeläiset sekä muut työvoiman ulkopuolella olevat, esimerkiksi omaa kotitalouttaan hoitavat. Työllisiksi luetaan kaikki 18–74 vuoden ikäiset henkilöt, jotka vuoden viimeisellä viikolla olivat ansiotyössä eivätkä olleet työnhakijoina. *34*

taloudellinen valta
valta, joka perustuu vallankäyttäjän hallussa oleviin taloudellisiin voimavaroihin tai mahdollisuuteen ottaa niitä pois vallankäytön kohteilta *94*

talousarvioaloite
ks. aloite *171*

tasa-arvolaki
ihmisten välistä yhdenvertaisuuden toteutumista edistävä laki *60*

tasa-arvovaltuutettu
valtion viranomainen, joka valvoo yhdenvertaisuuden toteutumista ja neuvoo, jos kansalainen epäilee tulleensa syrjityksi *60*

tavanomainen oikeus
tapaoikeus, kirjoitettua lakia täydentävä oikeuslähde, joka ilmenee tuomioistuinta ratkaisunteossa velvoittavana maan tapana *192*

terrori/terroristi
uhkauksilla, väkivallalla ja pelolla vaikuttaminen *11, 94*

toimeenpanovalta
lainsäätäjän tahtoon perustuvan hallinnon järjestäminen ja päätösten paneminen täytäntöön. Toimeenpanovalta on Suomen perustuslaissa korvattu sanalla hallitusvalta. Toimeenpanovalta Suomessa kuuluu hallitukselle ja sen alaisille ministeriöille. *100, 158*

toimenpidealoite
ks. aloite *171*

totalitaarinen valtio

valtiojärjestelmä, jossa johtava ryhmä on estänyt vapaan poliittisen toiminnan ja valvoo tarkasti yhteiskuntaelämän eri aloja *17*

traditio
perinne *98*

tuomiovalta
oikeus antaa tuomioita. Tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet. *100, 192*

turvallisuuspolitiikka
valtion ja yhteiskunnan turvallisuutta lisäävien toimien suunnittelu ja valmistelu; näihin liittyvä päätöksenteko ja toimenpiteiden kokonaisuus *87*

turvapaikanhakija
henkilö, joka anoo oleskeluoikeutta ja suojelua vieraasta maasta *44*

työehtosopimus
työntekijäjärjestöjen ja työnantajajärjestöjen keskenään tekemä sopimus työsuhteiden yleisistä ehdoista *123*

työmarkkinajärjestelmä
työsuhteiden yleisistä ehdoista ja palkkatasosta sopiminen työntekijöiden ja työnantajien edustajien kesken *120*

työmarkkinajärjestöt
ammattiliittojen ja niiden keskusjärjestöjen elityöntekijäosapuolen järjestöjen sekä työnantajien järjestöjen yhteisnimitys *120, 124*

työsulku
työnantajien painostuskeino työtaistelun aikana, kun tietyllä alalla ei ole voimassa olevaa työehtosopimusta. Työsulku tarkoittaa sitä, että työnantaja estää kyseisen alan työntekijöiden töihin pääsyn ja keskeyttää samalla heidän palkanmaksunsa. *125*

työsuojelu
työntekijöihin kohdistuvat toimet, joilla pyritään muun muassa estämään työtapaturmat ja ammattitautien kehittyminen *56*

työtaistelu
yleisnimitys tilanteesta, jossa työntekijä- ja työnantajajärjestö eivät pääse keskenään sopimukseen työehdoista ja käyttävät painostuskeinoja suhteessa toiseen neuvotteluosapuoleen sopimuksen aikaansaamiseksi ja omiin päämääriin pääsemiseksi *123*

työttömyysturva
tukimuodot, joilla annetaan työttömälle perustoimeentulo *56*

täysistunto
eduskuntatyön julkinen muoto, jossa kansanedustajat keskustelevat ja äänestävät esim. uusista laeista *168*

ulkoinen turvallisuus
valtion turvallisuus muihin valtioihin nähden; valtion rajojen ulkopuolelta omaan alueeseen, väestöön ja yhteiskuntaan kohdistuvat uhat

universaalin hyvinvointivaltion malli
kaikille kansalaisille tietyt hyvinvointivaltion palvelut ja edut yhtäläisesti tulotasosta riippumatta takaava järjestelmä *48*

uskonrauha
oikeus harjoittaa omaa uskontoaan ilman häirintää *26*

uusliberalismi
talouspoliittinen suunta 1980-luvulta lähtien, jonka mukaan vapaa kilpailu markkinoilla, yksityisomistusoikeus ja vapaakauppa sekä sosiaaliturvan vähentäminen edistävät parhaiten ihmisten hyvinvointia. Vapaan markkinatalouden ja markkinamekanismien ensisijaisuutta korostava aatesuunta; valtion sääntelyn vähentäminen. *14*

uussuomalainen
vakituisesti Suomessa asuva maahanmuuttaja tai hänen Suomessa syntynyt jälkeläisensä *44*

vaalikausi
aika vaalien välillä *106, 144*

vaalikelpoisuus
vaalikelpoinen eli kelpoinen ehdokkaaksi on jokainen äänioikeutettu, joka ei ole vajaavaltainen. Poikkeuksen muodostavat eräät korkeat virkamiehet, kuten oikeuskansleri tai kuntavaaleissa kunnan johtavat virkamiehet; kansanedustajaksi ei voi valita ammattisotilasta. *144*

vaaliliitto
puolueiden keskenään vaaleja varten perustama liittouma. Vaaliliitossa olevien puolueiden äänisaalis lasketaan yhteen ja paikat määräytyvät suhteessa tuohon yhteiseen äänisaaliiseen. *140, 146*

vaalisalaisuus
äänestäjän oikeus antaa äänensä siten, ettei kukaan näe tai saa tietää, ketä äänesti. Käytännössä tämä hoidetaan useimmiten salaisella lippuäänestyksellä. *143*

valiokunta
eduskunnan lainvalmistelutyö tapahtuu valiokunnissa, joihin kansanedustajat jakautuvat ammatillisen osaamisen ja oman kiinnostuksensa mukaan. Valiokuntatyö on yleisöltä suljettua. *165, 168*

valitsijamiesvaalit
tällaisissa vaaleissa kansa äänestää keskuudestaan valitsijamiehet, jotka puolestaan seuraavassa vaiheessa valitsevat äänestämällä valittavan henkilön tai henkilöt. *182*

vallan kolmijako-oppi
valistusfilosofi Montesquieun 1700-luvulla julkaisema oppi, jonka mukaan vallan väärinkäytön estämiseksi lainsäädäntövalta, tuomiovalta ja toimeenpanovalta on erotettava toisistaan ja annettava eri tahojen hoidettavaksi *99, 167*

valta
yksilön tai ryhmän kyky vaikuttaa toisten ihmisten käyttäytymiseen tiettyyn suuntaan. Valta voidaan nähdä ominaisuutena, jolloin valtaa omaa se, joka saa tahtonsa läpi toisen osapuolen vastustuksesta riippumatta. Toisaalta valta voidaan nähdä myös suhteena, jossa myös heikompi osapuoli pystyy vaikuttamaan vahvempaan osapuoleen. *72, 92*

valtakunnanoikeus
erikoistuomioistuin, joka käsittelee ministeriä, oikeuskansleria tai tasavallan presidenttiä vastaan nostetut syytteet kun on kysymys valtio- tai maanpetossyytteestä *173, 181*

valtakunnansovittelija
valtakunnansovittelija ja hänen toimistonsa muodostavat työ- ja elinkeinoministeriön alaisen sovitteluelimen. Valtakunnansovittelija ja hänen alaisensa avustavat työmarkkinariidan osapuolia mm. tekemällä sovitteluehdotuksia, kun nämä eivät muuten saa työ- tai virkaehtosopimusta aikaan. *123*

valtio
poliittinen rakennelma, jolla on oma maantieteellinen alue, rajat sekä väestö ja jolla on yksinoikeus hallita omaa aluettaan ja kansalaisiaan. Valtion johto edustaa valtiotaan ja sen kansalaisia muihin valtioihin päin. *80*

valtiomuoto
Valtio voi olla valtiomuodoltaan tasavalta kuten Suomi tai monarkia eli kuningaskunta.

valtioneuvosto
koostuu pääministeristä ja tarvittavasta määrästä muita ministereitä. *174*

valtionhallinto
toteuttaa poliittisen johdon tekemiä päätöksiä Valtiohallinto on perinteisesti jakautunut keskushallinnon, aluehallinnon ja paikallishallinnon tasoihin. *187*

valtionosuudet
valtion kunnille myöntämää rahallista apua sanotaan valtionosuuksiksi. Kunta saa itse päättää niiden käytöstä haluamallaan tavalla. *161*

valtio-oppi
poliittista toimintaa, valtiota, hallintoa ja julkista vallankäyttöä ja kansalaisten poliittista käyttäytymistä tutkiva tieteenala. *15*

valtiopetos
rikos, joka loukkaa maan koskemattomuutta tai oikeusjärjestystä. Myös väkivaltainen yritys syrjäyttää esim. tasavallan presidentti vallasta. Ks. maanpetos. *185*

valtiopäivät
eduskunnan työskentely- ja koolla oloaikaa kutsutaan valtiopäiviksi. *164*

valtiosääntö
niiden lakien muodostama kokonaisuus, joissa säädetään kansalaisten oikeuksista, ylimpien hallituslaitosten rakenteesta, päätöksenteon muodoista sekä valtiomuodosta *81*

valtuusto
kunnan korkein päättävä elin on kuntalaisten keskuudestaan valitsema valtuusto, jonka normaali toimikausi on neljä vuotta *157*

verikosto
surmatun sukulaisten omavaltaisesti kostoksi toteuttama surmaajan tai hänen sukulaisensa tappaminen, sukukosto *192*

veropohja
valtion verottamien asioiden määrä *35*

vertausluku
luku, jonka perusteella ehdokkaat laitetaan vaaleissa järjestykseen *146*

vihapuhe
jotakin yksilöä tai ryhmää etnisin tai muin perustein leimaava puhe; yllyttäminen johonkin ryhmään tai yksilöön kohdistuvaan lainvastaista toimintaa *26*

virkamieshallitus
Jos hallitus koostuu eri alojen ammattiministereistä eikä poliitikoista, sitä kutsutaan virkamieshallitukseksi. *177*

väestöllinen huoltosuhde
ei-työikäisten ja työikäisten määrien suhde: kuinka monta ei-työikäistä kansalaista on kutakin työikäistä kohti määrätyllä alueella tai koko maassa. Ei-työikäisiksi määritellään kaikki alle 15-vuotiaat ja yli 64-vuotiaat. Työikäisiä ovat loput eli näiden rajojen väliin sijoittuvat.

vähemmistö
ryhmä, jonka edustajia on esimerkiksi tietyn alueen sisällä vähemmän kuin muita; erottava tekijä voi olla ihmisen henkilöön tai alkuperään liittyvä asia. *40*

vähemmistöhallitus
Kun hallituksen takana on eduskunnan kansanedustajien vähemmistö, hallitusta kutsutaan vähemmistöhallitukseksi. *177*

väkivallan monopoli
Valtiolla on yksinoikeus oikeutetun väkivallan käyttöön omalla alueellaan. *81*

välikysymys
vähintään 20 kansanedustajan hallitukselle esittämä kirjallinen kysymys, joka tähtää hallituksen kaatamiseen *172*

yhdenasianliike
kansalaisten epävirallinen yhteenliittymä, jossa kansalaiset ajavat tiettyä, yhtä asiaa. Esimerkiksi ydinaseiden vastainen liike, jonkin talon purkamista vastustava liike. Tällainen liike purkautuu, kun päämäärä on saavutettu tai asia lakkaa olemasta muuten ajankohtainen. *18, 109*

yhdenvertaisuus
perusoikeus; oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa kaikilla ihmisillä tulee olla yhdenvertaiset mahdollisuudet kouluttautua, tehdä töitä ja saada erilaisia palveluja. *46, 76*

yhdenvertaisuusvaltuutettu
oikeusministeriön alalla toimiva valtion viranomainen, jonka tehtävä on edistää yhdenvertaisuutta ja puuttua syrjintään *60*

yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka
Euroopan unionin Maastrichtin sopimuksessa muodostettu tehtäväalue jäsenmaiden ulko- ja turvallisuuspolitiikan koordinoimiseksi; yhteisen kannan syntyminen ja toiminta edellyttävät pääsääntöisesti jäsenvaltioiden yksimielisyyttä; tavoitteena yhteisen puolustuksen luominen ja unionin kriisinhallintatoiminta.

yhteishallitus
hallitus, jonka toimintaan osallistuvat kaikki eduskuntapuolueet *177*

yhteiskuntafilosofia
yhteiskunnan oikeudenmukaisuutta, perusluonnetta, moraalia sekä aatteita ja ideologioita tutkiva tieteenala *15*

yhteiskuntahistoria
oppiaine, joka tutkii poliittista, taloudellista ja sosiaalista kehitystä historiantutkimuksen ja yhteiskuntatieteiden näkökulmasta *15*

yhteiskuntaluokka
ihmisten joukko, jolla on sama luokka-asema; palkka-, koulutus-, kulttuuri- ja muut erot ihmisten välillä määrittelevät luokkia *64*

YK:n ihmisoikeuksien julistus
yleismaailmallinen julistus hyväksyttiin YK:ssa vuonna 1948, se on kansainvälisten ihmisoikeuksien perusta. Kaikki maailman valtiot ovat käytännössä hyväksyneet sen. Julistuksena se ei kuitenkaan ole oikeudellisesti sitova. *75*

yksinkertainen enemmistö
Tavallinen laki hyväksytään yksinkertaisella enemmistöllä: kun yli puolet paikalla olevista kansanedustajista kannattaa lakia, se on hyväksytty. *168*

yksityistäminen
kunnallisten palveluiden uudelleenjärjestely, jossa kunta ostaa palvelun yksityiseltä yritykseltä kilpailutuksen jälkeen *53*

yksityisyydensuoja
yksilön oikeus säilyttää itseään koskevia tietoja luottamuksellisina

yleinen ja yhtäläinen äänioikeus
Kaikilla täysi-ikäisillä yhteisön jäsenillä on oikeus äänestää sukupuoleen, rotuun, koulutukseen, omaisuuteen katsomatta ja jokaisen antama ääni on samanarvoinen. *143*

yleisistunto
hallituksen viikoittainen työskentelymuoto, jossa puhetta johtaa pääministeri *178*

yleislakko
kovin työntekijäosapuolen käytössä olevista työtaistelukeinoista. Ammattiliittojen keskusjärjestöt sopivat yhdessä kaikkia tai ainakin useimpia aloja koskevasta lakosta. Käytetty Suomessa viimeksi vuonna 1956. *123*

yleispuolue
ilmaisee ajavansa yksittäisten ryhmien etujen sijaan yleistä etua. Yleispuolue pyrkii ottamaan kantaa mahdollisimman moniin päätöksenteossa ilmeneviin kysymyksiin ja tunnustautumaan niissä suuren massan etujen ajajaksi pienen ryhmän etujen sijaan. *132*

yövartijavaltio
valtio, jonka pääasialliseksi tehtäväksi nähdään vain yksilön vapauksien ja taloudellisen toiminnan vapauden takaaminen järjestystä valvomalla *83*

äänestyspakko
joissakin maissa voimassa oleva säädös, jonka perusteella äänioikeutetut ovat sakon uhalla velvoitettuja äänestämään valtiollisissa vaaleissa *145*

äänikynnys
tietty prosentti koko valtakunnassa annetuista äänistä. Tuon prosentin tulee puolueen osalta ylittyä, jotta se saa edustajansa parlamenttiin. *141*

äärimmäinen köyhyys
tilanne, jossa ravinnon, vaatetuksen ja asumisen vähimmäisvaatimuksia ei pystytä tyydyttämään *64*

Kuvalähteet

kansi: Panu Pälviä / Sanoma Lifestyle
s. 7 Roni Rekomaa / Lehtikuva
s. 8 RosalreneBetancourt 6 / Alamy Stock Photo / MVphotos
s. 10 Alamy / MVphotos
s. 11 vas. Sari Gustafsson / Lehtikuva
s. 11 oik. Mandel Ngan / AFP / Lehtikuva
s. 13 Maija Saari / Str / Lehtikuva
s. 14 Linda Tammisto
s. 17 Johanna Skarp / Suomen Partiolaiset
s. 19 Markku Ulander / Lehtikuva
s. 20 ylh. Mikko Stig / Lehtikuva
s. 20 alh. Tony Gentile / Reuters / Lehtikuva
s. 22 Mikko Stig / Lehtikuva
s. 23 Chien-Min Chung / Reuters / Lehtikuva
s. 24 Markku Ojala / All Over Press
s. 27 Heikki Saukkomaa / Lehtikuva
s. 28 WENN / All Over Press
s. 33 Heli Blåfield / Str / Lehtikuva
s. 36 Silke Brenner / PantherMedia / Sanoma Pro Oy
s. 40 Jussi Nukari / Lehtikuva
s. 41 Roni Rekomaa / Str / Lehtikuva
s. 44 Vesa Moilanen / Lehtikuva
s. 46 Jussi Nukari / Lehtikuva
s. 49 Tuomas Marttila / Rodeo
s. 52 Jussi Nukari / Lehtikuva
s. 54 Matti Björkman / Lehtikuva
s. 57 Tero Sivula / Kuvatoimisto Rodeo / Lehtikuva
s. 58 Markku Ulander / Lehtikuva
s. 60 Nina Tuittu
s. 61 Roope Permanto / Sanoma Pro Oy
s. 63 Mikko Stig / Str / Lehtikuva
s. 65 Markku Ulander / Lehtikuva
s. 66 vas. J. T. Laakso
s. 66 oik. Jani Erolan kotiarkisto
s. 67 Nina Tuittu / Sanoma Pro Oy
s. 68 Heikki Saukkomaa / Lehtikuva
s. 73 Maija Saari / Lehtikuva
s. 74 Natalia Kolesnikova / AFP / Lehtikuva
s. 77 Kimmo Rauatmaa / Str / Lehtikuva
s. 78 vas. Handout / Lehtikuva
s. 78 oik. Zuma Press - News / MVphotos
s. 81 Gerard Julien / AFP / Lehtikuva
s. 83 Jaakko Avikainen / Lehtikuva
s. 84 Alamy / MVphotos
s. 86 Laura Reunanen / Sanoma Pro Oy
s. 89 Niclas Mäkelä / Otavamedia / Lehtikuva
s. 92 Timo Jaakonaho / Lehtikuva
s. 93 Robert Harding / MVphotos
s. 94 Mike Nelson / EPA / All Over Press
s. 97 Kerttu Penttilä / Sanoma Pro Oy
s. 98 Yui Mok / PA Photos / Lehtikuva
s. 99 vas. UN Photo / Mark Garten / Polaris / MVphotos
s. 99 oik. Zuma Press - News / MVphotos
s. 100 bbourdages / Fotolia
s. 105 Nina Tuittu
s. 108 Aleksi Poutanen
s. 109 Matti Snellman
s. 111 Bettmann / Corbis / AOP
s. 112 Matti Hannula / Lastenklinikoiden Kummit ry
s. 113 Antti Aimo-Koivisto / Lehtikuva
s. 114 Al Seib / LA Times via Getty Images
s. 117 Roope Permanto / Sanoma Pro Oy
s. 119 Kimmo Rauatmaa / Str / Lehtikuva
s. 120 Tero Sivula / Kuvatoimisto Rodeo / Lehtikuva
s. 139 Chandan Khanna / AFP / Lehtikuva
s. 140 Alamy / MVphotos
s. 141 Jack Fletcher / National Geographic Creative / Corbis / AOP
s. 142 Sari Gustafsson / Lehtikuva
s. 146 Markku Ulander / Lehtikuva
s. 153 Markku Ulander / Lehtikuva
s. 154 Heikki Saukkomaa / Lehtikuva
s. 157 Kalle Parkkinen / Str / Lehtikuva
s. 158 Martti Kainulainen / Lehtikuva
s. 160 Juha Tuomi / Rodeo / Sanoma Pro Oy
s. 161 ylh. Kerttu Penttilä / Sanoma Pro Oy
s. 161 alh. Roope Permanto / Sanoma Pro Oy
s. 162 Tomi Lehtola / Vastavalo RM
s. 165 Vesa Moilanen / Lehtikuva
s. 166 Veikko Somerpuro
s. 167 william87 / Fotolia
s. 168 vas. Sara Pihlaja
s. 168 oik. Tero Leponiemi
s. 172 Petteri Paalasmaa / All Over Press
s. 174 Antti Aimo-Koivisto / Lehtikuva
s. 177 Antti Aimo-Koivisto / Lehtikuva
s. 178 Jakob Ratz / Demotix / Corbis / AOP
s. 179 Vesa Moilanen / Lehtikuva
s. 183 Heikki Saukkomaa / Lehtikuva
s. 184 Alexander Nemenov / AFP / Lehtikuva
s. 186 Pekka Nieminen / Otavamedia / Lehtikuva
s. 188 Eveliina Mustonen / Sanoma Pro Oy
s. 191 Tommi Anttonen / Str / Lehtikuva
s. 194 Ville Myllynen / Lehtikuva
s. 196 Lauri Heino / Eastpress / Lehtikuva
s. 198 Annika Sjöblom / Helsingin poliisilaitos

Tarja Kaarina Halonen

tasavallan presidenttinä v. 2000–2012

syntynyt 24.12.1943, Helsinki
Naimisissa, puoliso Pentti Arajärvi, tytär Anna s. 1978

Oikeustieteen kandidaatti, Helsingin yliopisto, 1968

Sosialidemokraattisen puolueen jäsen 1971–2000
Ulkoasiainministeri 13.4.1995–25.2.2000
Oikeusministeri 1.3.1990–26.4.1991
Pohjoismainen yhteistyöministeri 8.12.1989–26.4.1991
Ministeri sosiaali- ja terveysministeriössä 30.4.1987–28.2.1990
Eduskunnan jäsen 1979–2000
Suuren valiokunnan puheenjohtaja 1995–1995
Lakivaliokunnan varapuheenjohtaja 1991–1994
Sosiaalivaliokunnan puheenjohtaja 1984–1986

Helsingin kaupunginvaltuuston jäsen 1977–1996
Pääministerin eduskuntasihteeri 1974–1975
SAK:n lakimies 1970–1974 ja 1975–1979 (virkavapaalla -2000)
SYL:n sosiaalisihteeri, järjestösihteeri 1969–1970

Juha Sipilä

Syntymäaika ja -paikka: 25.4.1961 Veteli

Kotipaikka: Kempele

Koulutus: diplomi-insinööri

Pääministeri 29.5.2015–

Keskustan puheenjohtaja 2012-,

Kempeleen kunnanvaltuusto 2013–

kansanedustaja 2011-

Muu työura ja yhteiskunnallinen toiminta

Fortel Invest Oy, toimitusjohtaja 1998–2002, 2005–2011
Elektrobit Oyj, toimitusjohtaja 2002–2005
Solitra Oy, tuotantopäällikkö ja toimitusjohtaja 1988–1998
LK Products Oy, tuotekehityspäällikkö 1985–1988

Muut tiedot

naimisissa
viisi lasta, joista nuorin menehtynyt
Harrastukset: metalli- ja puutyöt, häkäpönttöautot
Kielitaito: englanti
Sotilasarvo: kapteeni

Oikealta vasemmalle:

Sanni Grahn-Laasonen KOK, Kimmo Tiilikainen Kesk, Hanna Mäntylä ps,

Petteri Orpo KOK, Anu Vehviläinen Kesk, Juha Rehula Kesk, Timo Soini ps, Juha Sipilä KESK,

Alexander Stubb KOK, Lenita Toivakka KOK, Olli Rehn Kesk, Anne Berner Kesk, Jussi Niinistö ps, Jari Lindström ps ja oikeuskasleri Jaakko Jonkka.

Sauli Väinämö Niinistö

Suomen tasavallan presidentti 1.3.2012 -

s. 24.8.1948, Salo
Oikeustieteen kandidaatti, varatuomari
Naimisissa Jenni Haukion kanssa 2009-
Avioliitosta Marja-Leena Alangon (k. 1995) kanssa 1975-1995 lapset Nuutti s. 1975 ja Matias s. 1980

Ura

Nimismies Kiskon piirissä 1974-1975
Oma lakiasiaintoimisto 1978-1988
Hovioikeuden viskaali Turun hovioikeudessa 1976-1988
Kansanedustaja, Kansallinen Kokoomus 1987-2003, 2007-2011
Oikeusministeri 13.4.1995-2.2.1996
Pääministerin sijainen 13.4.1995-31.8.2001
Valtiovarainministeri 2.2.1996-17.4.2003
Euroopan investointipankin (EIB) varapääjohtaja 2003-2007
Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankin (EBRD) hallintoneuvoston jäsen 1996-2003, puheenjohtajana 1999-2000
Kansainvälisen valuuttarahaston valuutta- ja rahoituskomitean (IMFC) jäsen 2000-2001
Eduskunnan puhemies 2007-2011

Poliittiset luottamustoimet ja virat

Salon kaupunginvaltuuston jäsen 1977-1992
Salon kaupunginhallituksen jäsen 1977-1988
Salon kaupunginvaltuuston puheenjohtaja 1989-1992
Kansallisen Kokoomuksen puheenjohtaja 1994-2001
European Democratic Union (EDU) puheenjohtaja 1998-2002
Ecofin-neuvoston ja Euro-ryhmän puheenjohtaja 1999
European People's Party kunniapuheenjohtaja 2003

Ministerivalaa vannomassa oikealta vasemmalle:

elinkeinoministeri **Olli Rehn**,

liikenne- ja viestintäministeri **Anne Berner**,

pääministeri **Juha Sipilä**,

sosiaali- ja terveysministeri **Hanna Mäntylä**,

puolustusministeri **Jussi Niinistö**.

Sauli Väinämö Niinistö

Suomen tasavallan presidentti 1.3.2012–

s. 24.8.1948, Salo
Oikeustieteen kandidaatti, varatuomari
Naimisissa Jenni Haukion kanssa 2009–
Avioliitosta Marja-Leena Alangon (k. 1995) kanssa 1975–1995 lapset Nuutti s. 1975 ja Matias s. 1980

Ura

Nimismies Kiskon piirissä 1974–1975
Oma lakiasiaintoimisto 1978–1988
Hovioikeuden viskaali Turun hovioikeudessa 1976–1988
Kansanedustaja, Kansallinen Kokoomus 1987–2003, 2007–2011
Oikeusministeri 13.4.1995–2.2.1996
Pääministerin sijainen 13.4.1995–31.8.2001
Valtiovarainministeri 2.2.1996–17.4.2003
Euroopan investointipankin (EIB) varapääjohtaja 2003–2007
Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankin (EBRD) hallintoneuvoston jäsen 1996–2003, puheenjohtajana 1999–2000
Kansainvälisen valuuttarahaston valuutta- ja rahoituskomitean (IMFC) jäsen 2000–2001
Eduskunnan puhemies 2007–2011

Poliittiset luottamustoimet ja virat

Salon kaupunginvaltuuston jäsen 1977–1992
Salon kaupunginhallituksen jäsen 1977–1988
Salon kaupunginvaltuuston puheenjohtaja 1989–1992
Kansallisen Kokoomuksen puheenjohtaja 1994–2001
European Democratic Union (EDU) puheenjohtaja 1998–2002
Ecofin-neuvoston ja Euro-ryhmän puheenjohtaja 1999
European People's Party kunniapuheenjohtaja 2003

Oikealta vasemmalle:

Sanni Grahn-Laasonen (kok), Kimmo Tiilikainen (kesk), Hanna Mäntylä (ps),

Petteri Orpo (kok), Anu Vehviläinen (kesk), Juha Rehula (kesk), Timo Soini (ps), Juha Sipilä (kesk),

Alexander Stubb (kok), Lenita Toivakka (kok), Olli Rehn (kesk), Anne Berner (kesk), Jussi Niinistö (ps), Jari Lindström (ps) ja oikeuskansleri Jaakko Jonkka.